SZKOŁA DOKTORSKA
POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY

PRACA DOKTORSKA

REGIONALIZM WE WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURZE NA PRZYKŁADZIE ZABUDOWY MIESZKALNEJ JURY KRAKOWSKO-CZĘSTOCHOWSKIEJ

AUTOR: MGR INŻ. ARCH. PAWEŁ SZMUC
PROMOTOR: DR HAB. INŻ. ARCH. MICHAŁ KRUPA, PROF. PK

KRAKÓW 2025

SZKOŁA DOKTORSKA
POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY

PRACA DOKTORSKA

REGIONALIZM WE WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURZE NA PRZYKŁADZIE ZABUDOWY MIESZKALNEJ JURY KRAKOWSKO-CZĘSTOCHOWSKIEJ

AUTOR: MGR INŻ. ARCH. PAWEŁ SZMUC
PROMOTOR: DR HAB. INŻ. ARCH. MICHAŁ KRUPA, PROF. PK

KRAKÓW 2025

Czasami udaje się osiągnąć syntezę: budowla i pejzaż stapiają się ze sobą, zrastają i tworzą miejsce nie do pomylenia z żadnym innym.

Peter Zumthor

Serdecznie dziękuję mojemu promotorowi, Panu dr. hab. inż. arch. Michałowi Krupie, prof. PK za okazaną cierpliwość, wyrozumiałość oraz wszelką pomoc udzieloną w trakcie powstawania niniejszej pracy doktorskiej.

Dziękuję również architektom analizowanych projektów oraz właścicielom domów, za umożliwienie prowadzenia badań i inspirujące rozmowy.

Moim Rodzicom dziękuję za wychowanie, nieustanną wiarę we mnie oraz stworzenie warunków do zdobycia wykształcenia.

Pracę dedykuję mojej Żonie, dziękując za wszystko…

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ 1 Wprowadzenie do zagadnień pracy 9

1.1. Wstęp 11

1.2. Przedmiot opracowania, cele pracy 12

1.3. Tezy pracy 13

1.4. Zakres badań 13

1.5. Metody badań 15

1.6. Stan badań 15

1.6.1. Teoria regionalizmu w architekturze 16

1.6.2. Historyczna architektura mieszkalna Jury Krakowsko-Częstochowskiej 18

ROZDZIAŁ 2 Regionalizm i krytyczny regionalizm – przedstawienie idei 23

2.1. Regionalizm – rys historyczny 25

2.2. Krytyczny regionalizm wg Kennetha Framptona 29

2.3. Postawy regionalizujące w architekturze – próba uporządkowania terminologii 32

ROZDZIAŁ 3 Regionalizmy Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz ich zanik . 43

3.1. Analiza najważniejszych ustaleń naukowych w przedmiotowym temacie – podsumowanie 46

3.2. Cechy architektury regionalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej – próba syntezy 48

3.2.1. Rzut budynku 48

3.2.2. Dach 50

3.2.3. Materiały – konstrukcja i kolorystyka 53

3.2.4. Detale 54

3.2.5. Konkluzja 55

3.3. Zanik regionalizmów 56

3.4. Ocalić od zapomnienia 57

ROZDZIAŁ 4 Współczesne obiekty mieszkaniowe Jury Krakowsko-Częstochowskiej w świetle krytycznego regionalizmu – ocena stopnia spełnienia cech regionalnych 59

4.1. Sposób prowadzenia badań 61

4.2. Analiza współczesnych obiektów mieszkalnych jednorodzinnych Jury Krakowsko-Częstochowskiej 63

4.2.1. Dom Jura 63

4.2.2. Dom Ptaków 88
4.2.3. Dom na łące 115
4.2.4. Dom w krajobrazie 145
4.2.5. Dom na uboczu 171
4.2.6. Dom z widokiem 197
4.2.7. Dom prywatny 230
4.2.8. Dom w Olsztynie 256
4.2.9. Dom z cegły na Jurze 283
4.2.10. Dom Jura Krakowsko-Częstochowska 308
ROZDZIAŁ 5 Zagadnienia prawne związane z ochroną krajobrazu kulturowego 351
5.1. Analiza geograficzna 353
5.2. Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wybranych gmin położonych na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej 359
5.2.1. Gmina Jerzmanowice-Przeginia 360
5.2.2. Gmina Krzeszowice 363
5.2.3. Gmina Skała 366
5.2.4. Gmina Sułoszowa 374
5.2.5. Gmina Trzyciąż 381
5.2.6. Analiza porównawcza wytycznych dla badanych gmin 386
5.3. Plany ochrony parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych 389
5.3.1. Plany ochrony – analiza 394
ROZDZIAŁ 6 Kształtowanie współczesnej architektury na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej – wsparcie dla projektantów 405
ROZDZIAŁ 7 Podsumowanie i wnioski 419
Bibliografia 424
Źródła internetowe 428
Spis rycin 430
Spis tabel 437
Streszczenie 439
Abstract 440
ANEKS 1. Wzór karty analizy opracowany na podstawie metody A. Dudy 441
ANEKS 2. Karta wywiadu – pytań pomocniczych dla autorów projektów 453

ROZDZIAŁ 1
Wprowadzenie do zagadnień pracy

1.1. Wstęp

Peter Zumthor w jednym ze swoich esejów napisał, że „czasami udaje się osiągnąć syntezę: budowla i pejzaż stapiają się ze sobą, zrastają i tworzą miejsce nie do pomylenia z żadnym innym"[1]. Funkcję katalizatora tej syntezy unikalności i wyjątkowości pełniły przez dziesięciolecia regionalizmy w architekturze (a raczej to, że budowano w ten sposób, wytwarzając regionalizmy).

W powojennej Polsce w pewien sposób przerwana została ciągłość. Przez zniszczenia wojenne oraz zachodzące w tamtym czasie procesy społeczne mieszkańcy wsi w większości porzucili dawne domy, budując obok bardziej wygodne, bądź dokonali przebudów (czy też odbudów), by zapewnić sobie większy komfort. Wiele z tych pierwotnych domów przestało już istnieć. Generalizując, można by rzec, że unikalny styl regionów (poza nielicznymi wyjątkami) w Polsce zmierza nieuchronnie ku upadkowi.

W dobie wciąż postępującej globalizacji istnieje ryzyko, że architektura wsi – głównie mieszkaniowa jednorodzinna – w większym lub mniejszym stopniu nosząca znamiona regionu, z którym jest związana, zostanie wyparta przez zunifikowane budynki. A może już obserwujemy finał tego zjawiska. Niewykluczone, że to, co się jeszcze zachowało, czyli nieliczne przykłady architektury regionalnej (a więc i regionalna architektura w ogóle), wkrótce zostanie zepchnięte jedynie do skansenów. A jednak współcześnie pojawiają się budynki, które swą formą, materiałem, detalem chcą kultywować spuściznę architektoniczną regionu. Czy to tylko fenomen, trend zyskujący na popularności, czy może po prostu ścieżka warta naśladowania? Czy można, czy warto i czy jest jakiś sposób, żeby zapobiec upadkowi tej syntezy, o której pisał Zumthor, w polskich regionach wiejskich? Rozważania na ten temat będą prowadzone w oparciu o architekturę regionalną Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

W przedmiotowej dysertacji zostaną zebrane i podsumowane wyniki badań na temat regionalizmów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Podjęta zostanie również próba uporządkowania terminów związanych z architekturą regionalną. Co jest bardzo istotne dla tych rozważań – badaniu zostaną poddane współczesne budynki jednorodzinne znajdujące się na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, których autorzy starali się nawiązać do kontekstu regionu. Wydaje się ważne, by w takich próbach poszukiwać odpowiedniego balansu między tworzeniem zabytków (sic!) a poszanowaniem kontekstu oraz historycznej architektury regionu.

Andrzej Duda w swojej dysertacji wspomina, że „Teoria krytycznego regionalizmu zajmuje się jednym z podstawowych zagadnień współczesnej architektury i sztuki, jakimi są dychotomie pomiędzy nowoczesnością i tradycją oraz globalizacją i lokalnością"[2], oraz zwraca uwagę, że „Prawdopodobnie teoria krytycznego regionalizmu jako jedyna spośród postaw regionalizujących, w sposób świadomie uporządkowany, odnajduje »złoty środek« i także w nowoczesny sposób uwzględnia wartości niektórych pozostałych nurtów[3]".

Światło krytycznego regionalizmu wydaje się więc odpowiednim papierkiem lakmusowym do podjętej w niniejszej dysertacji próby zbadania istniejących obiektów

[1] P. Zumthor, *Myślenie architekturą*, Kraków 2010, s. 101.
[2] A. Duda, *Architektura budynków biurowych ZUS i GOZG w Zabrzu w świetle teorii krytycznego regionalizmu*, Gliwice 2019, s. 5.
[3] Ibidem, s. 33.

architektonicznych. Istnieje szansa, że badając w ten sposób wybrane obiekty, uda się odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu budynki te łączą nowoczesne cechy architektury uniwersalnej z tradycjami regionalnego budownictwa. Wybrane obiekty zostaną przeanalizowane przez autora za pomocą metody badawczej autorstwa A. Dudy, a także za pośrednictwem wywiadu przez architektów, którzy je zaprojektowali.

Ważnymi elementami pracy są także badania dotyczące zagadnień prawnych związanych z ochroną krajobrazu kulturowego (co ma pomóc w odpowiedzi na pytanie o to, w jakim stopniu współcześnie obowiązujące prawo zabiega o krajobraz), a także analiza i ocena stopnia przydatności *Katalogu form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*.

Powyższe badania mają również pomóc odpowiedzieć na pytanie, czy istnieje możliwość, aby czynnie ocalić od zapomnienia cechy krajobrazów kulturowych w Polsce. Czy mimo przełamania ciągłości istnieje szansa na kontynuację?

1.2. Przedmiot opracowania, cele pracy

Przedmiotem opracowania jest współczesna architektura mieszkalna (jednorodzinna) Jury Krakowsko-Częstochowskiej w kontekście teorii krytycznego regionalizmu. Badaniom zostało poddanych 10 zrealizowanych w tym regionie obiektów – mieszkalnych jednorodzinnych (Dom Jura; Dom Ptaków; Dom na łące; Dom w krajobrazie; Dom na uboczu; Dom z widokiem; Dom prywatny; Dom w Olsztynie; Dom z cegły na Jurze; Dom Jura-Krakowsko-Częstochowska[4]). Ich wybór został dokonany na podstawie przeprowadzonych na tym obszarze badań terenowych, które miały na celu odnalezienie współczesnych budynków mieszkalnych jednorodzinnych spełniających określone przez autora kryteria (1. Wszystkie zostały zrealizowane; 2. Ich realizacja nastąpiła w latach 2013–2025; 3. Zostały zrealizowane na podstawie projektów indywidulanych; 4. Autorzy projektów przejawiali podejście kontekstualne; 5. W projektach zastosowano materiały oraz zredukowaną paletę barw charakterystyczną dla Jury).

Autor postanowił poszukać w tych obiektach śladu wpływów regionalnych. Przeprowadził również rozważania dotyczące tego, czy istnieją sposoby na pielęgnowanie kontekstu krajobrazu kulturowego we współczesnej architekturze mieszkaniowej.

Podstawowym celem badawczym pracy jest wykazanie, że współcześnie na badanym terenie powstają obiekty architektury mieszkaniowej jednorodzinnej, które można zaliczyć do nurtu architektury krytycznego regionalizmu a co za tym idzie wykazanie, że regionalizm, choć w nieco odmiennej formie, jest ciągle żywy w architekturze Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Celem pobocznym będzie zbadanie, na ile świadomie podążali tą ścieżką autorzy wybranych projektów. Krytyczny regionalizm jawi się bowiem jako złoty środek między pielęgnowaniem tradycji a naturalnym podążaniem za rozwojem i nowoczesnością.

Celami dodatkowymi dysertacji są:

1) próba syntezy cech regionalnych architektury na badanym obszarze, takich jak plan, bryła obiektu, kształt dachu, materiał wykonania;

[4] Wg nazw projektów nadanych przez autorów – architektów.

2) przeprowadzanie badań i odpowiedź na pytanie, czy i w jaki sposób obecnie obowiązujące przepisy różnego szczebla (ustawy, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego – dalej: MPZP) pielęgnują, sankcjonują wprowadzanie tych cech we współczesnych obiektach;
3) analiza przydatności publikacji *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych* jako narzędzia dla architektów pracujących w tym regionie.

1.3. Tezy pracy

Pierwszą tezą pracy jest stwierdzenie, że współcześnie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej powstają budynki mieszkalne jednorodzinne należące do nurtu krytycznego regionalizmu. Tym samym w architekturze mieszkalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej obserwujemy aktualnie postawy regionalizujące.

Tezą drugą, która jest związana z pierwszą, jest konstatacja, że krytyczny regionalizm jest współczesną, nowoczesną i naturalną odpowiedzią na zachowanie ducha regionu w architekturze.

1.4. Zakres badań

Zakres badań przyjęty w niniejszej dysertacji związany jest z:

1) Przedstawieniem postaw regionalizujących w architekturze. Regionalizm oraz krytyczny regionalizm Kennetha Framptona. Analiza i przyswojenie terminologii związanej z regionalizmami są niezbędne w celu swobodnego poruszania się w tym wycinku architektury (Rozdział 2).

2) Zebraniem i podsumowaniem stanu badań dotyczącego regionalizmów w architekturze Jury Krakowsko-Częstochowskiej w celu ułatwienia wykazania w późniejszej części dysertacji potencjalnych nawiązań we współczesnej architekturze (Rozdział 3).

3) Analizą współczesnych obiektów architektury mieszkalnej jednorodzinnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej na przykładzie 10 obiektów oraz określeniem stopnia realizacji postulatów teorii krytycznego regionalizmu. Rozważania na temat krytycznego regionalizmu w kontekście poszukiwania złotego środka w zachowaniu odrębności regionalnej w architekturze przy ustawicznym rozwoju technologii (Rozdział 4).

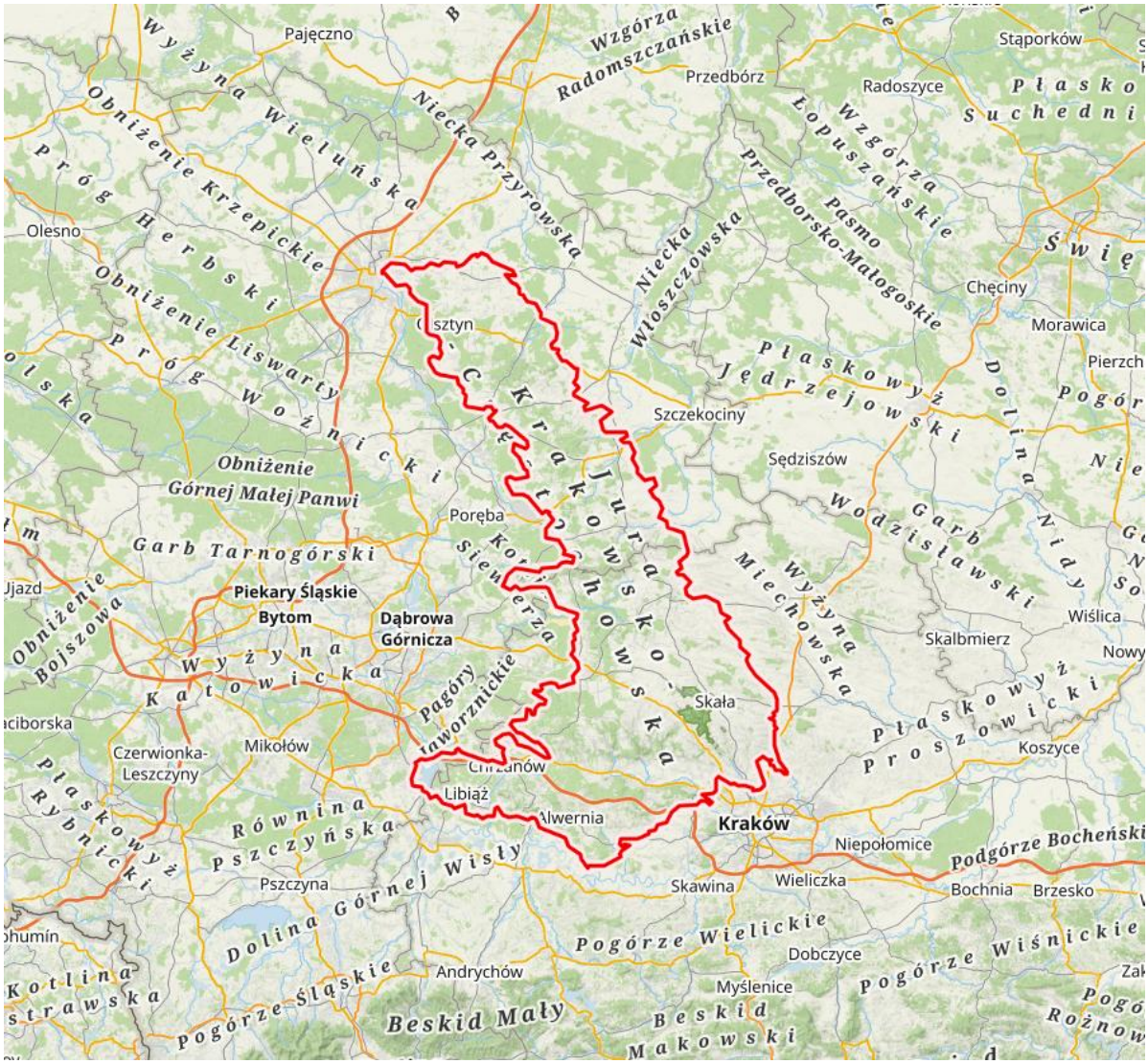
4) Analizą obowiązujących dokumentów, których celem jest ochrona krajobrazu (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plany ochrony parków) pod kątem wymagań stawianym nowym obiektom architektury w celu pielęgnowania regionalizmów. Rozważania na temat ich wystarczalności (Rozdział 5).

5) Analizą przydatności wzornika regionalnych form architektonicznych, czyli *Katalogu form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, w pracy architektów opracowujących na tym terenie projekty architektury mieszkalnej w duchu krytycznego regionalizmu (Rozdział 6).

Przyjęty zakres czasowy badań:

1) Dla zagadnień historycznych to XX wiek (I wojna światowa; odzyskanie przez Polskę niepodległości, dwudziestolecie międzywojenne; II wojna światowa; okres Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej oraz transformacji ustrojowej i początki III Rzeczpospolitej). Wymienione wydarzenia wywarły ogromny wpływ na architekturę mieszkalną całego kraju.
2) Dla obiektów współczesnych to ostatnie 15-lecie, czyli lata 2010–2025.

Zakres terytorialny dotyczy obszaru Jury Krakowsko-Częstochowskiej, makroregionu geograficznego mającego swoją odrębność krajobrazu kulturowego. Jego granice określono na podstawie regionalizacji fizycznogeograficznej opracowanej przez zespół działający pod kierunkiem prof. Jerzego Solona z Polskiej Akademii Nauk w 2018 roku[5].

Ryc. 1. Mapa przedstawiająca granice Jury Krakowsko-Częstochowskiej wg regionalizacji fizycznogeograficznej opracowanej przez zespół działający pod kierunkiem prof. J. Solona (Oprac. Autor z wykorzystaniem mapy z portalu https://mapa-turystyczna.pl)

[5] https://rcin.org.pl/dlibra/publication/84324/edition/65113, dostęp 13.12.2022.

1.5. Metody badań

Opracowując przedmiotową dysertację, autor wykonał liczne studia i badania naukowe i posiłkował się następującymi metodami badawczymi:
- kwerenda archiwalna, przede wszystkim w zakresie historycznej ikonografii przedstawiającej regionalną zabudowę mieszkalną Jury Krakowsko-Częstochowskiej;
- kwerenda literaturowa (prowadzona w bibliotekach stacjonarnych oraz cyfrowych), w tym badania zagadnień dotyczących regionalizmów w architekturze na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, a także zagadnień dotyczących postaw regionalizujących w architekturze w ogóle – w tym zwłaszcza dotyczących krytycznego regionalizmu;
- synteza istniejącego stanu badań na temat architektury regionalnej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej;
- metoda planistyczna obejmująca analizy źródeł kartograficznych;
- metoda analizy w zakresie dokumentów planistycznych, tj. studiów uwarunkowań oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- metoda analizy w zakresie wybranych współczesnych obiektów architektury według opracowanej przez A. Dudę procedury, czyli *Analizy idei i koncepcji formalno-przestrzennej budynków w świetle teorii krytycznego regionalizmu*[6];
- wizje lokalne w terenie;
- inwentaryzacja fotograficzna wybranych współczesnych obiektów architektury, w tym także z lotu ptaka – wykonana za pomocą bezzałogowego statku powietrznego (drona);
- wywiady z projektantami współczesnych obiektów zlokalizowanych na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej.

1.6. Stan badań

Badania związane z realizacją postawionych na wstępie pracy celów badawczych autor rozpoczął od dogłębnej analizy stanu badań w podjętej problematyce, który podzielił na dwie grupy. Pierwsza z nich zawiera prace dotyczące teorii regionalizmu w architekturze, a druga historycznej architektury mieszkalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

Tematyka dotycząca współczesnej regionalizującej architektury mieszkalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej w zasadzie nie była dotąd przedmiotem badań naukowych. Publikacje, które do tej pory ją poruszały, mają charakter popularno-naukowy i były zamieszczane w prasie branżowej oraz na stronach internetowych[7],

[6] A. Duda, op.cit., s. 10.
[7] https://archinea.pl/dom-na-jurze-kropka-studio/, dostęp 12.12.2022; https://archinea.pl/minimalistyczny-dom-na-jurze-inspirowany-otaczajacym-krajobrazem/, dostęp12.12.2022; https://www.bryla.pl/dom-z-wapienia-na-jurze-krakowsko-czestochowskiej, dostęp 11.09.2023; https://www.gornikarch.pl/projects/dom-na-jurze, dostęp 29.02.2024; https://smoglab.pl/zbudowali-bezemisyjny-dom-na-jurze-za-300-tys-zl-obecne-rachunki-zaskakuja/, dostęp 5.11.2023; https://sztuka-architektury.pl/article/16520/kamienny-dom-na-jurze-krakowsko-czestochowskiej; dostęp 29.02.2024; https://zawiercie.naszemiasto.pl/zachwycajacy-nowoczesny-dom-na-jurze-zobacz-zdjecia/ga/c1-9172547/zd/78790313, dostęp 29.02.2024.

stąd potrzeba badań naukowych na ten temat.

1.6.1. Teoria regionalizmu w architekturze

Szczególnie istotnymi dla niniejszej dysertacji pracami naukowymi w zakresie teorii regionalizmu są przede wszystkim publikacja autorstwa Manezhy Dost *Krytyczny regionalizm K. Framtpona, jako odpowiedź na potrzebę tożsamości kulturowej architektury XXI wieku*[8], która stanowi kompendium wiedzy dotyczącej krytycznego regionalizmu, a także regionalizmu w ogóle; referat Jarosława Szewczyka *Regionalizm w teorii i praktyce architektonicznej*[9], który traktuje o zawiłościach terminologii związanej z „regionalizmem" w architekturze; artykuł Mieczysława Kurzątkowskiego *Architecture vernaculaire – architektura rodzima?*[10], w którym przedstawiono terminologię związaną z architekturą wernakularną, a także dysertacja A. Dudy *Architektura budynków biurowych ZUS i GOZG w Zabrzu w świetle teorii krytycznego regionalizmu*[11]. Autor tej ostatniej publikacji, analizując swoje zrealizowane projekty w kontekście krytycznego regionalizmu, rzuca nowe światło na teorię krytycznego regionalizmu K. Framptona – nie tylko w zakresie teoretycznym, ale przede wszystkim praktycznym, dowodząc, iż teoria ta jest żywa.

Poza wymienionymi pracami ważne z punktu widzenia niniejszych rozważań są teksty K. Framptona dotyczące tematyki krytycznego regionalizmu – przede wszystkim *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance*[12] oraz *Modern Architecture, a Critical History*[13].

W ramach przedmiotowej problematyki przeanalizowano również takie publikacje jak: Macieja Burdalskiego *Krytyka regionu*[14]; Vincenta B. Canizaro *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*[15]; Gerarda Ciołka *Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce*[16]; Petera G. Fauseta *Krytyczny regionalizm – Stanisława Niemczyka*[17]; tego samego autora *Krytyczny regionalizm – Szczepana Bauma*[18]; K. Framptona: *Kengo Kuma Complete Works*[19]; *Prospects for a Critical Regionalism*[20]; *Studies in Tectonic Culture,*

[8] M. Dost, *Krytyczny regionalizm Kennetha Framptona jako odpowiedź na potrzebę tożsamości kulturowej architektury XXI wieku*, Kraków 2019.
[9] J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce architektonicznej*, „Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr.", t. 2, ss. 96–109.
[10] M. Kurzątkowski, *Architecture vernaculaire – architektura rodzima?*, „Ochrona Zabytków", nr 38/1 (148), 1985, ss. 3–16.
[11] A. Duda, op.cit.
[12] K. Frampton, *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance*, [w:] *The Anti-Aesthetic*, Port Townsend 1983, ss. 16–30.
[13] Idem, *Modern Architecture, a Critical History*, London 1997.
[14] M. Burdalski, *Krytyka regionu*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
[15] V.B. Canizaro et. al., *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition,* New York 2007.
[16] G. Ciołek, *Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce*, Kraków 1984.
[17] P.G. Fauset, *Krytyczny regionalizm – Stanisława Niemczyka*, „Archivolta", nr 2/1999, ss. 22–25.
[18] Idem, *Krytyczny regionalizm – Szczepana Bauma*, „Archivolta", nr 3/1999, ss. 17–19.
[19] K. Frampton, *Kengo Kuma Complete Works*, London 2018.
[20] Idem, *Prospects for a Critical Regionalism*, [w:] *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965–1995*, New York 1996, passim.

The Poetic of Construction in Nineteeth and Twentieth Century Architecture[21]; *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*[22]; Zbigniewa Gądka *Architektura Miejsca – The Architecture of Place*[23]; Sigfrieda Giediona *Przestrzeń, czas i architektura, narodziny nowej tradycji*[24]; Mateusza Gierszona, *Budując wartości. Regionalne pogranicza modernizmu*[25]; Niny Juzwy *Tożsamość miejsca w dobie globalizacji*[26]; Krystyny Januszkiewicz *Modern Architecture in Poland after the Communist Era, a new way forward through a Critical Regionalism*[27]; Andrzeja Kosa *Krytyczny Regionalizm – Architektura inspirowana lokalną tradycją*[28]; Davida E. Millera *Toward a New Regionalism*[29]; Kate Nesbitt *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965–1995*[30]; Łukasza Opalińskiego *Krótka nauka budowania dworów, pałaców y zamków podług nieba y zwyczaiu polskiego*[31]; Zofii Piotrowskiej *Zaszczepianie architektury lokalnej*[32]; Galla Podlaszewskiego *Architektura wobec nieciągłości urbanistycznych w Polsce zachodniej*[33]; Zbigniewa Radziewanowskiego *Architektura regionalna jako czynnik sprzyjający identyfikacji człowieka ze środowiskiem*[34]; tego samego autora *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*[35]; Antony'ego Radforda *Elements of Modern Architecture, Understanding Contemporary Buildings*[36]; Andrzeja Richlinga i Jerzego Solona *Ekologia krajobrazu*[37]; Jadwigi Sławińskiej i Artura Gabryszewskiego *Regionalizm i uniwersalizm w architekturze współczesnej. Część II – Powszechność unifromizmu*[38]; Przemysława Sobieckiego *Ucząc się od wernakularyzmu*[39]; Alexandra Tzonisa i Liane Lefaivre *Critical*

[21] Idem, *Studies in Tectonic Culture, The Poetic of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*, New York 1996.
[22] Idem, *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*, [w:] *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*, New York 2007.
[23] Z. Gądek, *Architektura Miejsca – The Architecture of Place*, Kraków 1996.
[24] S. Giedion, *Przestrzeń, czas i architektura, narodziny nowej tradycji*, Warszawa 1968.
[25] M. Gierszon, *Budując wartości. Regionalne pogranicza modernizmu*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
[26] N. Juzwa, *Tożsamość miejsca w dobie globalizacji*, [w:] *2ULAR: Odnowa Krajobrazu Miejskiego: Tożsamość Miejsca w Dobie Globalizacji: materiały międzynarodowej konferencji naukowej Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej*, Gliwice 2006, ss. 11–14.
[27] K. Januszkiewicz, *Modern Architecture in Poland after the Communist Era, a new way forward through a Critical Regionalism*, „Architecturae et Artibus", nr 2/2014, ss. 5–25.
[28] A. Kos, *Krytyczny Regionalizm – Architektura inspirowana lokalną tradycją*, „Przestrzeń, Ekonomia, Społeczeństwo", nr 8/2 2015, ss. 121–128.
[29] D.E. Miller, *Toward a New Regionalism*, Seattle–London 2005.
[30] K. Nesbitt, *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, New York 1996.
[31] Ł. Opaliński, *Krótka nauka budowania dworów, pałaców y zamków podług nieba y zwyczaiu polskiego*, Kraków 1669.
[32] Z. Piotrowska, *Zaszczepianie architektury lokalnej*, „RZUT+2: Regionalizm", 2013.
[33] G. Podlaszewski, *Architektura wobec nieciągłości urbanistycznych w Polsce zachodniej*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
[34] Z. Radziewanowski, *Architektura regionalna jako czynnik sprzyjający identyfikacji człowieka ze środowiskiem*, Kraków–Zakopane 1981.
[35] Idem, *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków 2005.
[36] A. Radford et. al., *Elements of Modern Architecture, Understanding Contemporary Buildings*, London 2014.
[37] A. Richling, J. Solon, *Ekologia krajobrazu*, Warszawa 1994.
[38] J. Sławińska, A. Gabryszewski, *Regionalizm i uniwersalizm w architekturze współczesnej. Część II – Powszechność unifromizmu*, „Architektura", nr 3/1973, ss. 112–114.
[39] P. Sobiecki, *Ucząc się od wernakularyzmu*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.

Regionalism: Architecutre and Identity in a Globalized World (Architecture in Focus)[40] oraz *Why Critical Regionalism Today?*[41], a także Juliusza Zielińskiego *O pojęciu regionalizmu w architekturze*[42]*.*

1.6.2. Historyczna architektura mieszkalna Jury Krakowsko-Częstochowskiej

Cenną pracą w zakresie historycznej architektury mieszkalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej jest dysertacja Agnieszki Nowickiej *Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej*[43], w której autorka zebrała dotychczasowy stan badań i wiedzy na temat tego zagadnienia, wzbogacając je o badania własne.

Istotne są również materiały zespołu badawczego z Politechniki Krakowskiej, które były opracowywane na potrzeby powstania katalogu form budownictwa tworzonego przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego, m.in. *Katalog form budownictwa w obszarze Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych* opracowany przez Marię Łuczyńską-Bruzdę, Zbigniewa Myczkowskiego, Ewę Sadowską oraz Jadwigę Środulską-Wielgus[44], praca *Subregionalizacja cech budownictwa jako przyczynek do kontynuacji tradycji we współczesnej architekturze regionalnej (na przykładzie Jurajskich Parków Krajobrazowych* autorstwa M. Łuczyńskiej-Bruzdy i Z. Myczkowskiego[45], a także opracowany przez Mirę Ostrogórską i Kingę Piskorską *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*[46].

W ramach przedmiotowej problematyki przeanalizowano również takie publikacje jak: *Atlas historyczny Polski. Województwo Krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*[47] oraz *Atlas obszarów wiejskich w Polsce*[48], a także: Anny Bach i Michała Uruszczaka *Zachowanie drewnianych domów wiejskich i ich otoczenia metodą pozostawienia in situ na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej*[49]; Andrzeja Basisty *Przemiany architektury jako wynik przemian środowiska na przykładzie*

[40] A. Tzonis, L. Lefaivre, *Critical Regionalism: Architecutre and Identity in a Globalized World (Architecture in Focus)*, Munich 2003.
[41] A. Tzonis, L. Lefaivre, *Why Critical Regionalism Today?*, [w:] *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965–1995*, New York 1996.
[42] J. Zieliński, *O pojęciu regionalizmu w architekturze*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", nr 23, 1989–1990, ss. 248–261.
[43] A. Nowicka, *Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, Wrocław 2023.
[44] M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Myczkowski et al., *Katalog form budownictwa w obszarze Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych,* „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XXII, 1988, ss. 167–176.
[45] M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Myczkowski, *Subregionalizacja cech budownictwa jako przyczynek do kontynuacji tradycji we współczesnej architekturze regionalnej (na przykładzie Jurajskich Parków Krajobrazowych)*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XXVI, 1993–1994, ss. 45–57.
[46] M. Ostrogórska, K. Piskorska*, Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, Kraków 2019.
[47] *Atlas historyczny Polski. Województwo Krakowskie w drugiej połowie XVI wieku. Część II*, S. Trawkowski, M. Wilska, H. Rutkowski (red.), Warszawa 2008.
[48] *Atlas obszarów wiejskich w Polsce*, J. Bański (red.), Warszawa 2016.
[49] A. Bach, M. Uruszczak, *Zachowanie drewnianych domów wiejskich i ich otoczenia metodą pozostawienia in situ na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, „Architektura Krajobrazu", nr 3–4, 2005, ss. 45–48.

terenów Jury Krakowsko-Częstochowskiej na pograniczu G.O.P[50]; Grzegorza Bilińskiego *Wiejskie budownictwo drewniane i jego stan na Ziemi Olkuskiej*[51]; Janusza Bogdanowskiego *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*[52]; tego samego autora: *Malowane chałupy w architekturze krajobrazu wsi podkrakowskiej*[53]; *Mała architektura i detale*[54]; *Procesy osadnicze i przemiany architektoniczno-krajobrazowe (1939–1970)*[55]; *Przekształcenia krajobrazu Jurajskiego w ciągu wieków i problemy ochrony*[56]; J. Bogdanowskiego i Doroty Grudniewicz *Uproszczona karta krajobrazowa wsi dla katalogu form budownictwa*[57]; J. Bogdanowskiego, M. Łuczyńskiej-Bruzdy i Zygmunta Novaka *Architektura Krajobrazu*[58]; Adama Bujaka *Jurajskie krajobrazy*[59]; Michała Chilczuka *Osadnictwo wiejskie Polski*[60]; G. Ciołka *Wpływ środowiska geograficznego na formy osadnictwa i budownictwa wiejskiego w Polsce*[61]; Jerzego Czajkowskiego *Budownictwo wiejskie w północnej części krakowskiego w XVIII wieku*[62]; Tomasza Czerwińskiego *Budownictwo ludowe w Polsce*[63]; tego samego autora *Wyposażenie domu wiejskiego w Polsce*[64]; pod redakcją Stanisława Kołodziejskiego i Józefa Partyki *Dziedzictwo kulturowe okolic Ojcowa*[65]; Olgi Dyby *Etnografia*[66]; Zygmunta Glogera *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*[67]; Barbary Górnisiewicz *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość wsi olkuskiej*[68]; D. Grudniewicz *O tożsamość Jury*[69]; Karola Iwanickiego *Budownictwo wiejskie* [70]; Franciszka Kopkowicza *Ciesielstwo Polskie*[71]; Piotra Łodzińskiego *Kontynuacja regionalnej tradycji w jednorodzinnej architekturze*

[50] A. Basista, *Przemiany architektury jako wynik przemian środowiska na przykładzie terenów Jury Krakowsko-Częstochowskiej na pograniczu G.O.P.*, Kraków 1963.
[51] G. Biliński, *Wiejskie budownictwo drewniane i jego stan na Ziemi Olkuskiej*, Olkusz 2011.
[52] J. Bogdanowski, *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
[53] Idem, *Malowane chałupy w architekturze krajobrazu wsi podkrakowskiej*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. IV, 1970, ss. 103–113.
[54] Idem, *Mała architektura i detale*, [w:] *Dom jak marzenie, katalog ponad 20 oryginalnych projektów domów jednorodzinnych*, Kraków 1994, ss. 59–60.
[55] Idem, *Procesy osadnicze i przemiany architektoniczno-krajobrazowe (1939–1970)*, [w:] *Osadnictwo i krajobraz*, Kraków 1997, ss. 69–76 (Natura i Kultura w Krajobrazie Jury, t. 5).
[56] Idem, *Przekształcenia krajobrazu Jurajskiego w ciągu wieków i problemy ochrony*, [w:] *Pierwsze Sympozjum Jurajskie, Człowiek i środowisko naturalne Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej*, Dąbrowa Górnicza 1992, ss. 39–47.
[57] J. Bogdanowski, D. Grudniewicz, *Uproszczona karta krajobrazowa wsi dla katalogu form budownictwa*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XXVI, 1993–1994, ss. 59–70.
[58] J. Bogdanowski, M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Novak, *Architektura Krajobrazu*, Warszawa–Kraków 1981.
[59] A. Bujak, *Jurajskie krajobrazy*, Kraków 1997.
[60] M. Chilczuk, *Osadnictwo wiejskie Polski*, Warszawa 1970.
[61] Idem, *Wpływ środowiska geograficznego na formy osadnictwa i budownictwa wiejskiego w Polsce*, „Lud", t. 39, 1952, ss. 228–252.
[62] J. Czajkowski, *Budownictwo wiejskie w północnej części krakowskiego w XVIII wieku*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie", t. 5, 1974, ss. 31–147.
[63] T. Czerwiński, *Budownictwo ludowe w Polsce*, Warszawa 2008.
[64] Idem, *Wyposażenie domu wiejskiego w Polsce*, Warszawa 2009.
[65] *Dziedzictwo kulturowe okolic Ojcowa*, S. Kołodziejski, J. Partyka (red.), Ojców 2003.
[66] O. Dyba, *Etnografia*, [w:] *Osadnictwo i krajobraz*, Kraków 1997, ss. 87–101 (Natura i Kultura w Krajobrazie Jury, t. 5).
[67] Z. Gloger, *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*, Warszawa 1907.
[68] B. Górnisiewicz, *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość wsi olkuskiej*, Warszawa–Łódź 1989.
[69] D. Grudniewicz, *O tożsamość Jury*, „Aura: Ochrona Środowiska", nr 4, 1994, ss. 18–19.
[70] K. Iwanicki, *Budownictwo wiejskie*, Kijów–Warszawa 1917.
[71] F. Kopkowicz, *Ciesielstwo Polskie*, Warszawa 1958.

mieszkaniowej jako jeden z warunków ładu przestrzeni[72]; M. Łuczyńskiej-Bruzdy *Wartości kulturowe Ojcowskiego Parku Narodowego. Analiza form, problemy ich zachowania*[73]; Mariana Magdziaka *Od chłopskiej chałupy do domu współczesnego*[74]; Huberta Mełgesa *Kontynuacja archetypu domu wiejskiego we współczesnej architekturze regionalnej*[75]; tego samego autora *Problemy kontroli zabudowy wsi na terenach ochronnych Jurajskich Parków Krajobrazowych*[76]; H. Mełgesa i Małgorzaty Mełges *Architektura drewniana w krajobrazach kulturowych wsi*[77]; M. Mełges *Dachy budynków jednorodzinnych na terenie Jurajskich Parków Krajobrazowych jako zagadnienie architektoniczno-budowlane i estetyczne*[78]; Z. Myczkowskiego *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*[79]; tego samego autora *Współczesny krajobraz osadniczy i architektura po roku 1970*[80]; Urszuli Mygi-Piątek *Krajobrazy kulturowe Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Rozważania o przyrodzie, historii, wartościach i zagrożeniach*[81]; pod redakcją Zdzisława Nogi *Natura i kultura w krajobrazie Jury*[82]; A. Nowickiej *Ślady przekształceń osad wiejskich na przykładzie wsi Choroń, położonej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej*[83]; Mariana Pokropka *Budownictwo ludowe w Polsce* [84]; M. Pokropka i Wojciecha Pokropka *Tradycyjne budownictwo drzewne w Polsce*[85]; Jana W. Rączki *Regionalizm krakowski, czyli uwagi o tożsamości krakowskiej szkoły architektury*[86]; Andrzeja Skoczka *Krakowska Karta Architektury Regionalnej*[87]; Stefana Szyllera *Czy mamy polską architekturę?*[88]; tego samego autora *Tradycja budownictwa ludowego*

[72] P. Łodziński, *Kontynuacja regionalnej tradycji w jednorodzinnej architekturze mieszkaniowej jako jeden z warunków ładu przestrzeni*, „Architecturae et Artibus", 2012, ss. 18–24.
[73] M. Łuczyńska-Bruzda, *Wartości kulturowe Ojcowskiego Parku Narodowego. Analiza form, problemy ich zachowania*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XII, Kraków 1978, ss. 63–74.
[74] M. Magdziak, *Od chłopskiej chałupy do domu współczesnego*, Łódź 2020.
[75] H. Mełges, *Kontynuacja archetypu domu wiejskiego we współczesnej architekturze regionalnej*, [w:] *Architektura ziem górskich – wczoraj, dziś, jutro: Międzynarodowa Konferencja Naukowa Instytutu Architektury i Urbanistyki Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu, 12–13 grudnia 2008 r.*, Nowy Targ 2011.
[76] Idem, *Problemy kontroli zabudowy wsi na terenach ochronnych Jurajskich Parków Krajobrazowych*, [w:] *Urbanizacja wsi w obrzeżach miejsko-wiejskich*, Katowice 1995, ss. 181–185.
[77] H. Mełges, M. Mełges, *Architektura drewniana w krajobrazach kulturowych wsi*, [w:] *Sacrum i profanum w drewnie*, Rzeszów 2016, ss. 75–85.
[78] M. Mełges, *Dachy budynków jednorodzinnych na terenie Jurajskich Parków Krajobrazowych jako zagadnienie architektoniczno-budowlane i estetyczne*, Kraków 1991.
[79] Z. Myczkowski, *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*, Kraków 1999.
[80] Idem, *Współczesny krajobraz osadniczy i architektura po roku 1970*, [w:] *Osadnictwo i krajobraz,* Kraków 1997, ss. 77–86 (*Natura i Kultura w Krajobrazie Jury*, t. 5).
[81] U. Myga-Piątek, *Krajobrazy kulturowe Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Rozważania o przyrodzie, historii, wartościach i zagrożeniach,* [w:] *Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym*, Sosnowiec 2008, ss. 337–357 (Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 10).
[82] *Natura i kultura w krajobrazie Jury*, Z. Noga (red.), Kraków 1997.
[83] A. Nowicka, *Ślady przekształceń osad wiejskich na przykładzie wsi Choroń, położonej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, [w:] *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Chorzowie, Wieś zaginiona. Wspólnota, samorządność, przestrzeń*, Chorzów 2020, ss. 231–249.
[84] M. Pokropek, *Budownictwo ludowe w Polsce*, Warszawa 1976.
[85] M. Pokropek, W. Pokropek, *Tradycyjne budownictwo drzewne w Polsce. Tom I. Budownictwo ludowe. Chałupy i ich regionalne zróżnicowanie*, Warszawa 1995.
[86] J.W. Rączka, *Regionalizm krakowski, czyli uwagi o tożsamości krakowskiej szkoły architektury*, Kraków 1994.
[87] A. Skoczek, *Krakowska Karta Architektury Regionalnej*, „Architektura", nr 1–2 (435–436), 1987, s. 8.
[88] S. Szyller, *Czy mamy polską architekturę?*, Warszawa 1916.

w architekturze polskiej[89]; Jacka Suchodolskiego *Regionalizm we współczesnej architekturze polskiej: Niezbędna, mądra i dalekowzroczna działalność kulturowa i budowlana*[90]; Ignacego Tłoczka: *Chałupy Polskie*[91]; *Dom mieszkalny na polskiej wsi*[92]; *Polskie budownictwo drewniane*[93] *oraz Zabytki architektury ludowej*[94]; Marii Trawińskiej *Z badań nad budownictwem wiejskim w rejonie Częstochowskim*[95]; M. Uruszczaka *Problematyka zachowania tradycyjnej zabudowy wiejskiej, świadectwa tożsamości regionalnej na przykładzie Małopolski. Wybrane zagadnienia i problemy*[96]; Dominika Ziarkowskiego *Architektura rezydencjonalna*[97]; Jana Sasa--Zubrzyckiego *Cieśla Polski. Wzory i przykłady polskiego budownictwa drewnianego*[98] oraz tego samego autora *Murarz Polski*[99].

[89] Idem, *Tradycja budownictwa ludowego w architekturze polskiej*, Warszawa 1917.
[90] J. Suchodolski, *Regionalizm we współczesnej architekturze polskiej: Niezbędna, mądra i dalekowzroczna działalność kulturowa i budowlana*, „Słowo Powszechne", r. 40, nr 90, 1986, s. 11.
[91] I. Tłoczek, *Chałupy Polskie*, Warszawa 1958.
[92] Idem, *Dom mieszkalny na polskiej wsi*, Warszawa 1985.
[93] Idem, *Polskie budownictwo drewniane*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980.
[94] Idem, *Zabytki architektury ludowej*, „Ochrona Zabytków", t. 8, nr 2, 1955, ss. 77–88.
[95] M. Trawińska, *Z badań nad budownictwem wiejskim w rejonie Częstochowskim*, „Rocznik Muzeum w Częstochowie", 1966, ss. 79–110.
[96] M. Uruszczak, *Problematyka zachowania tradycyjnej zabudowy wiejskiej, świadectwa tożsamości regionalnej na przykładzie Małopolski. Wybrane zagadnienia i problemy*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich", nr 3/I/2013, ss. 125–133.
[97] D. Ziarkowski, *Architektura rezydencjonalna*, [w:] *Monografia Ojcowskiego Parku Narodowego. Dziedzictwo kulturowe, Ojcowski Park Narodowy*, Ojców 2016, ss. 181–214.
[98] J. Sas-Zubrzycki, *Cieśla Polski. Wzory i przykłady polskiego budownictwa drewnianego*, Bytom 2021.
[99] Idem, *Murarz Polski*, Warszawa 2020.

ROZDZIAŁ 2
Regionalizm i krytyczny regionalizm – przedstawienie idei

Badania współczesnych obiektów architektury mieszkalnej jednorodzinnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej zostały poprzedzone np. analizami historii oraz terminologii związanej z regionalizmem oraz krytycznym regionalizmem. Znajomość tych pojęć jest niezbędna, aby w prawidłowy sposób prowadzić rozważania w zakresie krytycznego regionalizmu.

2.1. Regionalizm – rys historyczny

Regionalizm czy wernakularyzm były obecne w kulturze niemal od zawsze, choć same pojęcia je określające pojawiły się później.

Od czasu rewolucji neolitycznej, datowanej przez badaczy na okres od 10 000 do 4000 r. p.n.e., kiedy ludzkość odchodziła od koczowniczego trybu życia – łowiectwa i zbieractwa – na rzecz osiadłego trybu życia za sprawą rozwinięcia rolnictwa oraz hodowli zwierząt, ludzie budowali domy. „Znaczące jest przekonanie, że kultury regionalne są rdzenne i pochodzą od ludu, a nie ze standardów narzucanych przez elit społeczne i intelektualne”[100]. Powstanie regionalizmu było oczywiste i naturalne – wszędzie na świecie budowano tak, jak wymagał i pozwalał na to klimat, oraz z tego, co akurat było dostępne – metodą prób i błędów. W ten sposób powstała wiedza, która rozwijana i przekazywana z pokolenia na pokolenie stawała się tradycją – tradycją budowlaną. Regionalizm zaś był pokłosiem tego zjawiska.

Termin „wernakularny”, choć w kontekście architektury użyty po raz pierwszy przez George’a G. Scotta[101], został rozpowszechniony przez artystę Bernarda Rudofskiego dzięki wystawie zatytułowanej „Architecture without Architects” i zaprezentowanej w nowojorskim Museum of Modern Np. w 1964 roku. Zaprezentowano tam fotografie przedstawiające budynki z całego świata, wzniesione bez akademickiej wiedzy[102].

Żywotność budynków w głównej mierze zależna jest od trwałości materiałów budowlanych użytych do ich budowy, jakości wykonania oraz sposobu konserwacji obiektu. Czynników jest wiele, dość wymienić jeszcze dwa – kataklizmy oraz zawirowania historyczne. Na niszczące działanie upływającego czasu narażone są szczególne pospolite budynki, tj. obiekty mieszkalne najniższych warstw społeczeństwa. Dlatego też ta architektura, tak wiele mówiąca o kulturze, zawsze znika najszybciej.

Najstarsze zapiski dotyczące architektury regionalnej, które przetrwały do naszych czasów, pochodzą z epoki hellenistycznej. Rozważaniami na ten temat zajmowali się Witruwiusz (nawiązując do dzieł Lukrecjusza – „regionalna forma architektoniczna jest zdeterminowana przez czynniki naturalne”[103]), Herodot czy Hipokrates. Warto zauważyć, że dopiero z końcem XVIII wieku pojęcie „region” „zostało powiązane bardziej z ludzkimi niż przyrodniczymi atrybutami. Stały się nimi język, religia, etniczność oraz ekonomiczne i mentalne aspekty ważne dla ludzi,

[100] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., s. 34.
[101] J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce architektonicznej,* „Kultura i Historia”, nr 12/2007, s. 98.
[102] B. Rudofsky, *Architecture without Architects, an Introduction to Nonpedigreed Architecture*, New York 1964, passim; https://www.moma.org/calendar/exhibitions/3459, dostęp 10.02.2025.
[103] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., s. 32.

definiujące przynależność do miejsca i lokalnej społeczności”[104]. Składową tej sumy musiała być nieodłącznie architektura.

W teorii architektury przez długi czas nie było mowy o regionalizmie. Architektura regionalna oczywiście istniała i się rozwijała, ale nie była szczególnie analizowana. Można stwierdzić, że w sensie pojęciowym pojawiła się w XIX wieku, ponieważ, jak już wyżej napisano, w 1857 roku określenia „architektura wernakularna” użył szkocki architekt G. G. Scott, zaś w 1891 roku został otwarty pierwszy na świecie skansen – założony na wyspie Djurgarden (obecnie na terenie Sztokholmu) przez etnografa Artura Hazeliusa[105].

J. Szewczyk uważa, że „rzeczywistej genezy postaw regionalizujących należy poszukiwać dopiero w oświeceniowej aprecjacji folkloru jako nośnika dziedzictwa, aprecjacji wzmocnionej później romantycznym zwrotem ku ludowości”[106]. Można także przyjąć, że do regionalizmu prowadzą dwie odmienne ścieżki: jedna ma swoje korzenie w klasycyzmie, a druga wywodzi się z romantyzmu[107]. Regionalizm pojawia się także w procesie poszukiwaniach stylów narodowych: dla narodów uciśnionych pod obcymi rządami jako jeden z elementów tożsamości, o którą należy walczyć, zaś dla krajów istniejących jako przyczynek do romantyzowania na temat lokalnych tradycji.

Regionalizm w kontekście architektury XIX i XX wieku jest szczegółowo przedstawiony w dysertacji M. Dost, która zauważa ogromny wpływ klimatu, a także dostępnych materiałów oraz odmienności kulturowych na architekturę wernakularną. Autorka, omawia poszczególne nurty i style w architekturze i prowadzi nas przez historię, pokazując, iż krytyczny regionalizm nie wziął się z niczego – jego powstanie było procesem[108].

Ruch Arts and Crafts odnosił się do architektury wernakularnej, zapowiadając po części to, co np. postulował później K. Frampton. Architektura miała być bowiem daleka od uniwersalizmu i anonimowości, a drogą do tego miało być stosownie rodzimych materiałów i jak najlepsze, harmonijne współgranie obiektu z krajobrazem[109].

Styl secesyjny, choć nie nawiązywał do regionalizmów, wyraźnie zrywał z historyzmem, który wcześniej wyraźnie królował. Otwierał świat architektury na nowoczesność XX wieku. Po secesji powstało Np. Deco, następnie modernizm. W tym ostatnim „zaspokajanie wrażeń artystycznych czy odniesienia do lokalnej tradycji i kultury nie stanowiło kryterium w procesie tworzenia”[110]. Tu forma podążała za funkcją (*form follows function*, Louis H. Sullivan), przy ogromnym wsparciu nowoczesnych materiałów i technologii. O tym też wspomni później K. Frampton, pisząc, że konstruowanie mechanizmów działających w obiekcie jest ważniejsze od poszukiwania formy[111]. Czyż w tym przypadku nie jest to kalką maksymy Sullivana?

---

[104] Ibidem.
[105] J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce*…, op.cit., s. 201.
[106] Ibidem, s. 200.
[107] A. Colquhoun, *Critique of Regionalism*, [w:] *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*, (red.) V.B. Canizaro, New York 2007, cyt. za M. Dost, *Krytyczny regionalizm*…, op.cit.
[108] M. Dost, *Krytyczny regionalizm*…, op.cit., passim
[109] Ibidem, s. 38.
[110] Ibidem, s. 41.
[111] K. Frampton, *Modern Architecture, a Critical History,* op.cit., passim.

Moderniści nawoływali także do minimalizmu – Mies Van der Rohe i jego *Less is More* oraz Adolfa Loosa „Ornament i zbrodnia". To także będzie częściowo postulatem krytycznego regionalizmu.

Bauhaus przyniósł pewną zmianę w zakresie omawianej problematyki. Tutaj także możemy dopatrywać się zapowiedzi krytycznego regionalizmu. W. Gropius w *Pełni architektury* pisał, że sedno autentycznego charakteru regionalnego nie polega na sentymentalnym podejściu ani naśladownictwie, które opiera się na wykorzystywaniu dawnych symboli czy też najnowszych lokalnych mód[112]. Uważał, że kontekst regionalny powinien być uwzględniany w procesie projektowania. Wyrażał pogląd, że percepcja, nasze odczuwanie architektury jest elementem, którego należy być świadomym już na etapie tworzenia projektu.

Postmodernizm z kolei zrywał ze spokojem form i brakiem ornamentyki. Warto podkreślić, że jedną z zasadniczych różnic między postmodernizmem a stylem międzynarodowym była szczególna uwaga, jaką postmodernizm poświęcał kontekstowi przestrzennemu i kulturowemu danego miejsca. Architektura tego nurtu często podejmowała dialog z otoczeniem poprzez dobór materiałów, kształtów i detali odpowiadających lokalnej tradycji budowlanej[113].

Regionalizm był wykorzystywany także do celów politycznych przez systemy totalitarne w XX wieku. Wobec tych nacjonalistycznych kampanii krytycznie wypowiedział się historyk Lewis Mumford, pisząc w 1924 roku pracę *Sticks and Stones: A Study of American Architecture and Civilization*, w której postulował tworzenie architektury regionalnej opartej na świadomym odbiorze miejsca, jednocześnie wykorzystującej dorobek nauki i wartości demokratycznych. Zaznaczał przy tym, że jego koncepcja nie ma na celu powrotu do malowniczego, romantycznego regionalizmu ani do tradycji „architektury ojczystej", ani nie zachęca do poszukiwania „prymitywnych" czy „czysto lokalnych" wzorców. Podkreślał, że istota regionalizmu nie sprowadza się jedynie do stosowania lokalnych materiałów czy tradycyjnych technik budowlanych i nie stoi w sprzeczności z tym, co „uniwersalne". Nowoczesny regionalizm miał natomiast pomagać ludziom odnaleźć się w swoich codziennych realiach i sprawiać, by mogli czuć się w nich „jak u siebie w domu"[114]. W 1947 roku, gdy kwestionowano już styl międzynarodowy, napisał artykuł *Sky Line*, w którym po raz kolejny stanął po stronie regionalizmu. Oprócz krytyki niektórych nurtów w architekturze wskazał także grupę architektów, którzy w swoich projektach korzystali z regionalizmów, kreując „rodzimą i humanitarną formę modernizmu"[115]. Publikacja rozpoczęła dyskusję i sprawiła, że regionalizm po raz pierwszy zaczęto postrzegać jako alternatywę dla narzuconej odgórnie elitarnej architektury związanej ze stylem międzynarodowym[116].

John B. Jackson w czasopiśmie „Landscape" także podejmował krytykę stylu międzynarodowego. Artykuły obu pisarzy stały się manifestami oporu wobec idei Karty Ateńskiej, stworzonej w ramach Congres International d'Architecture Moderne

[112] W. Gropius, *Pełnia architektury*, Kraków 2014, s. 40.
[113] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., ss. 46-47.
[114] A. Tzonis, L. Lefaivre, *Critical Regionalism: Architecutre and Identity in a Globalized World*, Munich–Berlin–London–New York 2003, cyt. za: M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit.
[115] Ibidem.
[116] Ibidem.

(CIAM)[117].

Tendencja wzrostowa zainteresowania regionalizmem oraz krytyka stylu międzynarodowego miały swój wydźwięk w planach inwestycyjnych polegających na budowie ambasad USA, a także hotelów Hilton. Jednak w tym miejscu zaprezentowano jedynie powierzchowną formę regionalizmu[118]. Ów „płytki" regionalizm pozostawał w znacznym oddaleniu od głębokich, ideowo i filozoficznie ugruntowanych koncepcji regionalistycznych, które formułował Mumford. Jego stanowisko charakteryzowało się krytycznym nastawieniem nie tylko wobec modernizmu i globalizmu, lecz również wobec samego regionalizmu jako nurtu teoretycznego. Było to podejście autorefleksyjne i samokrytyczne, rozwijające się w sposób immanentny, którego źródeł należy upatrywać w filozofii Immanuela Kanta[119]. W ujęciu Mumforda regionalizm nie sprowadza się do wykorzystywania najłatwiej dostępnych surowców lokalnych ani do naśladowania prostych form konstrukcyjnych stosowanych przez dawnych budowniczych z powodu ograniczeń technicznych sprzed stuleci. Regionalne formy architektoniczne to te, które w najwyższym stopniu odpowiadają realnym warunkom życia społecznego i kulturowego, umożliwiając ludziom poczucie zakorzenienia i swojskości w ich środowisku. Nie tylko czerpią one z lokalnych zasobów materialnych, lecz także odzwierciedlają aktualny stan kultury danego regionu[120].

Mumford pioniersko nie przeciwstawiał uniwersalizmu regionalizmowi. Uważał regionalizm za spotkanie myśli, za proces powstający wtedy, gdy lokalna kultura otwarta jest na to, co globalne.

[117] Le Corbusier, *Karta ateńska,* Warszawa 2017.
[118] A. Tzonis, L. Lefaivre, op.cit., passim.
[119] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., s. 51.
[120] L. Mumford, *The South in Architecture*, New York 1941, s. 30, tłum. wg M. Dost za: M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit.

Ryc. 2. Regionalizm w architekturze na osi czasu. Oprac. Autor

2.2. Krytyczny regionalizm wg Kennetha Framptona

Termin „krytyczny regionalizm" został stworzony przez L. Lefaivre i A. Tzonisa. Pojawił się po raz pierwszy w 1981 roku na łamach ich wspólnie opracowanego eseju *The Grid and the Pathway*. Autorzy skupili się w nim na twórczości Dymitra Pikionisa oraz Arisa Konstantinidisa, zestawiając ze sobą ich dwa różne spojrzenia na architekturę. L. Lefaivre i A. Tzonis termin ten tłumaczyli w sposób następujący: „Wybraliśmy go, aby wyrazić fakt, że ten nowy ruch przypominał pod wieloma względami wysiłki długiego ciągu architektów, którzy sprzeciwiali się autorytarnemu, standardowemu i »uniwersalnemu« podejściu do projektowania i którzy próbowali alternatywnego sposobu tworzenia budynków, krajobrazów i miast. Architektów, którzy cenili specyfikę regionu, jego unikalne środowisko i materiały, szczególny

charakter jego kultury i sposób życia jego mieszkańców”[121]. M. Dost pisze, że w celu wskazania inności współczesnego regionalizmu względem tego z przeszłości „uznali za konieczne połączenie terminu »regionalizmu« z filozoficznym, krytycznym podejściem proponowanym przez Immanuaela Kanta”[122]. Uważali, że wprowadzenie cech regionalnych do projektu powinna poprzedzać analiza projektanta, w jakim stopniu i w jaki sposób powinno to zostać wykonane. Wbrew temu, co głosił później K. Frampton, uważali, że architektura nie powinna wynikać bezpośrednio z kontekstu, ale powinna być odrębna, oryginalna.

Jeszcze raz autorzy podjęli się tej samej tematyki w 2003 roku, pisząc wspólnie monografię *Critical Regionalism. Architecture and Identity in a Globalized World*, w której zostały zaprezentowane różne projekty wykonane w duchu regionalizmu. Przedstawione budynki „pokazują, że dopasowanie, adaptacja i poczucie człowieczeństwa mogą współgrać z nowoczesną technologią”[123].

Pojęcie krytycznego regionalizmu zostaje zredefiniowane przez K. Framptona w 1983 roku w eseju *W kierunku krytycznego regionalizmu: sześć punktów architektury oporu*. Autor dzieli się w nim swoimi refleksjami i spostrzeżeniami, ubierając je w punkty – postulaty. Krytyczny regionalizm ma stanowić opór dehumanizacji architektury globalizmu. Definicja krytycznego regionalizmu sformułowana przez Framptona stanowi najbardziej rozpoznawalne, złożone i wnikliwe ujęcie tego pojęcia, a zarazem jest najczęściej przywoływana i wykorzystywana w analizach teoretycznych oraz praktyce architektonicznej przez innych badaczy i projektantów[124]. Termin wymyślony przez A. Tzonisa i L. Lefaivre uważa za słuszny, ale podaje własną, nieco odmienną charakterystykę.

Punktem wyjścia w rozumowaniu Framptona było odniesienie się do filozofii Paula Ricoeura zawartej w monografii *History and Truth*. Francuski filozof pisze, że uniwersalizacja, jako efekt postępu, jest jednocześnie w pewien sposób także destrukcją. W globalizmie zacierają się granice między kulturami, tracimy bogatą odrębność. „(...) żadna kultura nie jest w stanie przetrzymać ani pochłonąć rozwoju współczesnej cywilizacji. Oto paradoks: jak stać się nowoczesnym, sięgając do źródeł? Jak skorygować starą, uśpioną cywilizację i wziąć udział w tworzeniu cywilizacji uniwersalnej?”[125]. Według Framptona krytyczny regionalizm jest odpowiedzią na to pytanie – przynajmniej w zakresie architektury.

Kwintesencję sześciu punktów Framptona w swojej dysertacji zawiera M. Dost, pisząc hasłowo:

„1) Miejsce – forma – ścisłe związanie obiektu z terenem i miejscem, w którym się znajduje,

2) Nacisk na cechy tektoniczne architektury,

3) Reakcja na zasadniczo lokalne cechy środowiska, jak: topografia terenu, warunki klimatyczne, światło,

4) Preferowanie cech indywidualnych, a nie uniwersalnych technologii budowlanych,

5) Uwzględnienie bodźców dotykowych i pozawzrokowej percepcji architektury,

[121] A. Tzonis, L. Lefaivre, op.cit., tłum. wg M. Dost za: M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit.
[122] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., s. 53.
[123] Ibidem, s. 54.
[124] Ibidem.
[125] P. Ricoeur, *History and Truth*, 1955, cyt. za: K. Frampton, *Towards a Critical Regionalism…*, op.cit.

6) Reinterpretacja elementów miejscowej kultury, w tym architektury”[126].

Frampton niejednokrotnie powraca w swoich publikacjach do krytycznego regionalizmu. Stara się ten termin zgłębić oraz wyjaśnić. Tak jest np. w *Studies in Tectonic Culture*[127], gdzie skupia się na konstrukcji – tektonice, czy w eseju *The Anti-Objective Architecture of Kengo Cuma*, gdzie analizuje twórczość japońskiego architekta w kontekście własnej teorii.

W pracy *Modern Architecture, a Critical History* z 1992 roku, w 5. Rozdziale, zatytułowanym *Critical Regionalism: Modern Architecture and Cultural Identity*, Frampton tłumaczy raz jeszcze krytyczny regionalizm. W bardzo przystępny sposób istotę jego słów przedstawił A. Duda w swojej dysertacji (w formie poprawionego, już 7-punktowego manifestu). Można go zamknąć w poniższych sentencjach:
1) Krytyczny regionalizm to postawa regionalizująca, starająca się odnaleźć harmonię między funkcją a ideą oraz globalizmem i regionalizmem. Poszukiwania mają prowadzić do kreowania autentycznej nowoczesności w architekturze.
2) Świadoma architektura, powinna cechować się pozytywną i otwartą reakcją w stosunku do kontekstu przestrzennego. Powinna go intepretować i rozwijać.
3) W procesie projektowania istotniejsze jest zabieganie o to, jak budynek funkcjonuje (jego mechanizmy), niż o formę obiektu.
4) Architektura powinna proponować ekologiczne rozwiązania, odpowiednie dla danej strefy klimatycznej, korzystając z walorów miejsca.
5) Architekt powinien mieć świadomość, że czytamy architekturę wszystkimi zmysłami. Powinno się to wyrażać w doborze materiałów, sposobie ich użycia (również w niekonwencjonalny sposób).
6) „Cytaty” z architektury regionalnej czy globalnej są dozwolone. Zaleca się umiar i oszczędność w ich stosowaniu. Należy pamiętać, że dla architektury lepsza jest ich reinterpretacja, przetworzenie niż literalne skopiowanie.
7) Architektura nie powinna być sprowadzana do realizacji funkcji w najbardziej ekonomiczny sposób. Architekt każdorazowo powinien podchodzić do projektu w sposób zindywidualizowany. Jeżeli te warunki będą społecznie akceptowalne, zaistnieje szansa na powstanie dobrej i oryginalnej architektury[128].

J. Szewczyk w artykule *Regionalizm w teorii i praktyce* wyraża swoje zdanie, że Kenneth Frampton wyraźnie odróżnił architekturę wernakularną od architektury krytycznego regionalizmu. Architektura wernakularna stanowi bezpośredni rezultat lokalnych uwarunkowań – geograficznych, klimatycznych, materiałowych oraz kulturowych – i jest nierozerwalnie związana z tradycją oraz miejscowym rzemiosłem. Z kolei architektura krytycznego regionalizmu jedynie odwołuje się do tych czynników jako źródeł inspiracji, stanowiąc efekt intelektualnej refleksji nad znaczeniem miejsca (*genius loci*), lokalnej tradycji i kultury. Podczas gdy pierwsza forma architektury ujawnia zależność od kontekstu lokalnego, druga manifestuje świadomą próbę przekroczenia tej zależności – akt autonomii wobec globalnych procesów kulturowych i ekonomicznych[129].

A. Duda z kolei pisze, że krytyczny regionalizm stanowi wyrafinowaną

[126] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., s. 60.
[127] F. Frampton , *Studies in Tectonic Culture…*, op.cit.
[128] A. Duda A., *Architektura Budynków Biurowych*…, op.cit., ss. 22–24.
[129] J. Szewczyk*, Regionalizm w teorii i praktyce*…, op.cit., ss. 96–109.

koncepcję teoretyczną, opartą na świadomej i pozytywnej strategii mediacyjnej, której celem jest osiągnięcie zrównoważonej relacji między kulturą globalną a kulturą zakorzenioną w lokalnej tożsamości regionu. Teoria ta w sposób krytyczny i niekonformistyczny analizuje oraz opisuje wzajemne zależności między tymi dwoma porządkami kulturowymi. Jej fundamentalnym i centralnym założeniem jest pośredniczenie w dialogu między uniwersalną, transgraniczną cywilizacją a elementami wynikającymi bezpośrednio z unikatowych właściwości, fenomenów i doświadczeń konkretnego miejsca[130]. Z pojęciem kultury w sposób nierozerwalny powiązane są, często ujmowane w relacji opozycji, kategorie tradycji i postępu. Autorytet tradycji pozostaje w dynamicznym napięciu z potencjałem innowacyjności, stanowiąc istotny wymiar procesów kulturowych. Utrzymanie harmonijnej równowagi między tymi dwiema siłami jest uznawane za pożądaną i konstruktywną właściwość rozwiniętej cywilizacji[131].

2.3. Postawy regionalizujące w architekturze – próba uporządkowania terminologii

Wyżej pokrótce została zaprezentowana historia szeroko pojętego regionalizmu. W niniejszym podrozdziale autor dokona analizy oraz usystematyzowania pojęć związanych z architekturą regionalną oraz postawami regionalizującymi w architekturze.

W referacie *Regionalizm w teorii i praktyce* J. Szewczyk zestawia terminy oscylujące wokół słowa „regionalizm" oraz postaw regionalizujących, tj. „stylu narodowego, regionalizmu, regionalizmu krytycznego, neoregionalizmu, nowego regionalizmu, wernakularyzmu, neowernakularyzmu, architektury oporu, architektury swojskiej, rodzimej, wiejskiej, ludowej, stylu lokalnego, prowincjonalizmu", a także wskazuje na nieład leksykalny związany z tą niejednokrotnie niejednoznaczną terminologią – „Kontrowersje terminologiczne wokół architektury wernakularnej, scharakteryzowane przez Kurzątkowskiego, obejmują analogiczne prądy architektury wernakularyzującej i są utrwalone długą tradycją nieprecyzyjnego użycia terminów"[132].

Zaczynając od architektury, która powstaje bez udziału architekta – generalizując – świat zachodniej Europy nazywa ją – nie bez wątpliwości – wernakularną. Jeszcze bardziej problematyczny zdaje się polski odpowiednik tego słowa. M. Kurzątkowski w artykule *Architecture Vernaculaire = Architektura rodzima?* Pisze, iż „W języku polskim nie ma latynizmu, występującego w słownictwie angielskim i francuskim, wywodzącego się od przymiotnika vernaculus – miejscowy, tutejszy, krajowy. W polskich przekładach dokumentów i materiałów odnoszących się do działania wyżej wymienionego komitetu (Comite International de l'Architecture Vernaculaire – International Committee of Vernacular Architecture) określenie architecture vernaculaire jest tłumaczone albo jako »architektura ludowa« albo jako »architektura rodzima«"[133]. Jak pisze dalej, trudno uznać te dwa określenia

[130] A. Duda, *Architektura Budynków Biurowych*…, op.cit., s. 34.
[131] Ibidem, s. 13.
[132] J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce*…, op.cit., ss. 96–100.
[133] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 3.

za synonimy. Obu terminom można także przypisać niejedno znaczenie.

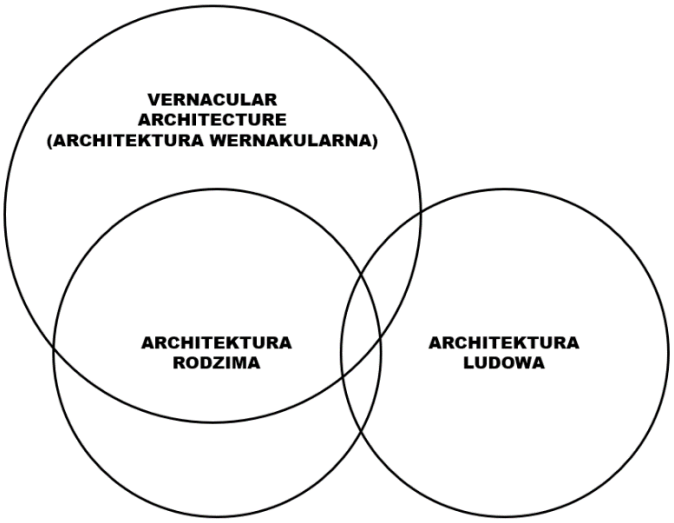

Ryc. 3. Porównanie terminów: architektury ludowej i rodzimej. Oprac. Autor

Wracając do terminu międzynarodowego, w swojej publikacji Kurzątkowski przywołuje zalecenia sympozjum Międzynarodowego Komitetu Architektury Wernakularnej z 1975 roku, które odbyło się w bułgarskim Płowdiw: „definicja architektury wernakularnej nie jest obecnie wystarczająco dokładna i że wobec tego ważne jest zgłębianie jej pojmowania oraz badanie jej typologii i morfologii”[134]. Wskazuje również na kilka interpretacji tego terminu, autorstwa Adriana Gheorghiu, Georgety Stoicy oraz Haluka Sezgina, podsumowując, że w ich interpretacjach czy próbie scharakteryzowania terminu wyraźnie można zauważyć postęp w stosunku do charakterystyki Michela Parenta z konferencji w Płowdiwie. Interpretacje są do siebie zbliżone. Różnią się szczegółami, sposobem formułowania. G. Stoica uważa, iż budynki architektury wernakularnej „powstały bez udziału architekta i zostały zlokalizowane bez urbanisty. Reprezentują one miejscową tradycję budowlaną, do której wnoszą swój wkład kolejne pokolenia. Architektura ta cechuje się wysoce celowymi rozwiązaniami, przystosowaniem do lokalnych potrzeb i możliwości, racjonalnym doborem materiału i doskonałą znajomością jego właściwości technicznych. Jej przykłady znamionuje harmonia formy konstrukcyjnej i dekoracji”[135].

Według Kurzątkowskiego Parent błędnie interpretował wernakularyzm w taki sposób, że można go było zrównać z architekturą ludową – negując wartość miejskiej architektury „bez architekta”. „Z charakterystyk, które sformułowali G. Stoica, A. Gheorghiu i H. Sezgin wynika, że architektura »wernakularna« jest pojęciem szerszym niż architektura ludowa”[136]. Twierdzi on, iż „najwłaściwszym polskim odpowiednikiem terminu »architecture vernaculaire« – »vernacular architecture« wydaje się „architektura rodzima”[137]. Choć należy zdawać sobie sprawę, że najwłaściwszy nie znaczy idealny.

[134] *Recommandation du troisieme colloque sur l’architecture vernaculaire et son adaptation aux besoins de la vie modern*, „Monumentum”, vol. XV–XVI, 1977, ss. 175–176, cyt. za: M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire…*, op.cit., s. 3.
[135] G. Stoica, *Quyest-ce que l’architecture venraculaire?*, „Revista Muzeelor si Monumentelor – Monumente Istorice si de Arta”, r. XLVIII, nr 1, 1979, s. 13, cyt. za: M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire…*, op.cit., s. 3.
[136] Ibidem, s. 5.
[137] Ibidem.

Ryc. 4. Porównanie terminów architektury wernakularnej, ludowej i rodzimej. Oprac. Autor

„Rodzimymi" określa się „te cechy, które w sztuce danego narodu i okresu stanowią o jej odrębności wobec sztuki innych narodów i te, które są w niej szczególnie rozpowszechnione"[138]. Kurzątkowski uważa, że rodzimymi będą też wszystkie obiekty, których technologia czy detal powstały w Polsce[139]. Słownik języka polskiego PWN podaje dwa znaczenia wyrazu „rodzimy", są to: „1) pochodzący z danego narodu, plemienia, kraju, domu oraz 2) o metalach i innych pierwiastkach: występujący w przyrodzie w stanie wolnym"[140]. Autor niniejszej dysertacji uważa paradoksalnie, że zwłaszcza to drugie znaczenie, dotyczące metali i pierwiastków, jest piękną alegorią architektury rodzimej, wernakularnej. To taka architektura, która jest substancją prostą, nieskażoną innymi stylami. Występuje w przyrodzie, krajobrazie w sposób bardzo naturalny, choć w tym przypadku jako efekt kultury. Podążając za tą myślą, należałoby się zgodzić z Kurzątkowskim, że to właśnie architektura rodzima jest najlepszym odpowiednikiem dla architektury wernakularnej. Pytanie tylko, czy potrzebujemy tego odpowiednika.

Według Kurzątkowskiego „na zasób zabytków architektury rodzimej składają się:
1) całe budownictwo chłopskie;
2) budownictwo mieszkańców małych miast oraz przedmieść miast średnich i dużych;
3) budownictwo niezamożnych warstw szlachty i ziemiaństwa,
4) budownictwo wiejskiego duchowieństwa parafialnego;
5) budownictwo użyteczności społecznej we wsiach i małych miastach, będące rezultatem działalności samorządów, organizacji, gmin wyznaniowych, formalnych lub nieformalnych związków społecznych, jednostek opiekuńczych (np. właścicieli dóbr);
6) budownictwo zamożnych warstw stanów uprzywilejowanych i klas posiadających w tej jego części, której przeznaczano spełnianie wyłącznie utylitarnych zadań"[141].

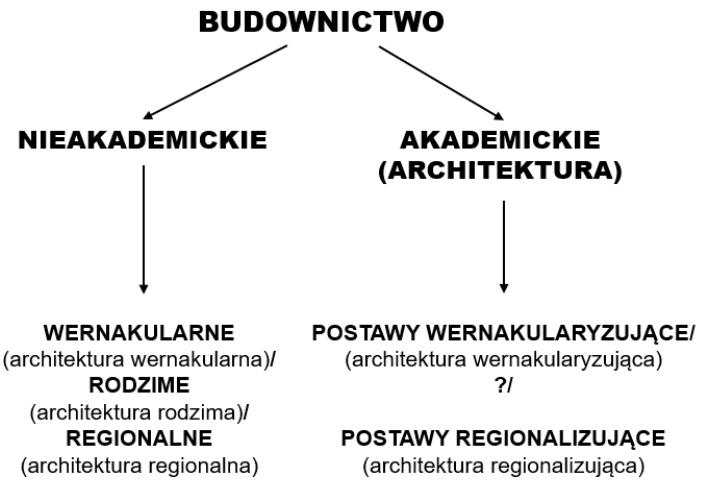
[138] T.S. Jaroszewski, *Ze studiów and problematyką rodzimości w architekturze polskiej doby Oświecenia*, [w:] *Granice sztuki. Z badań nad teorią i historią sztuki, kulturą artystyczną oraz sztuką ludową*, Warszawa 1972, s. 129, cyt. za: M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 3.
[139] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 3.
[140] https://sjp.pwn.pl/szukaj/rodzimy.html, s.v., dostęp 27.03.2024.
[141] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 14.

Wskazuje on dalej, że „architektura rodzima nie jest marginesem architektury tworzonej w myśl panujących stylów i kierunków, nie jest jej uproszczoną czy sprymityzowaną redakcją. Architektura rodzima należy raczej do kultury materialnej niż do sztuki i ocena jej zabytków wymaga posługiwania się odrębnym systemem wartości. System ten powinien wynikać ze znajomości szeroko rozumianych uwarunkowań historycznych powstawania architektury rodzimej, ze znajomości jej morfologii, typologii, ewolucji, topografii, z zarzuceniem sztucznego podziału na zabytki drewniane i niedrewniane”[142].

„Architektura wernakularna” to pojęcie o szerokim znaczeniu, obejmujące takie formy budownictwa jak architektura rdzenna, ludowa, tradycyjna, wiejska czy etniczna. Stanowi ona przeciwieństwo architektury intelektualnej, określanej również mianem formalnej lub akademickiej. Budowle zaprojektowane przez zawodowych architektów zazwyczaj nie są zaliczane do wernakularnych, ponieważ – jak zauważa Paul Oliver – sam świadomy akt projektowania sprawia, że taki obiekt traci cechy architektury wernakularnej[143].

Encyklopedia PWN podaje, że wernakularna architektura „[łac. Vernaculus ‘ojczysty’, ‘rodzimy’ ,’domowy’’’]” to „termin oznaczający architekturę zakorzenioną w tradycji lokalnej, tworzoną przez miejscowych, anonimowych budowniczych i rzemieślników, bez przygotowania akademickiego”[144]. Sprawę należałoby oddać w ręce językoznawców. Można odnieść wrażenie, że określenie „architektura wernakularna”, określająca budownictwo realizowane poza tradycją akademicką, biorąc pod uwagę znaczenie słowa architektura („sztuka projektowania, wznoszenia i artystycznego kształtowania budowli”[145]) jako sprzeczne logicznie nie powinno w polskim języku funkcjonować. Lepiej byłoby mówić o budownictwie wernakularnym lub po prostu o wernakularyzmie – lecz tu znowu można zbliżyć się do nazewnictwa postaw wernakularyzujących. W takim przypadku, jeszcze raz za Kurzątkowskim, można przyznać, że najlepszym polskim odpowiednikiem terminu *vernacular architecture* byłaby w tym przypadku architektura rodzima. Jeśli mówilibyśmy o architekturze wernakularyzującej – nawiązującej w pewnym stopniu do wernakularnej – tu sytuacja wyglądałaby zupełnie inaczej. Tu nie ma mowy o sprzecznościach. Tylko czy w tym przypadku dla uproszczenia (lub nie) nie lepiej byłoby mówić o architekturze regionalizującej?

[142] Ibidem.
[143] M. Dost, *Krytyczny regionalizm…*, op.cit., s. 36; P. Oliver, *Dwellings*, London–New York 2003, passim.
[144] https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/architektura%20wernakularna.html, dostęp 27.03.2024.
[145] https://sjp.pwn.pl/szukaj/architektura.html, dostęp 27.03.2024.

Ryc. 5. Uszeregowanie terminów „architektura wernakularna", „architektura rodzima", „architektura regionalna" oraz „postawy wernakularyzujące" i „postawy regionalizujące". Oprac. Autor

Po dokonaniu analizy problematyki związanej z architekturą wernakularną, często w mowie potocznej nazywaną po prostu regionalną, należałoby także dokonać analizy w zakresie tego zagadnienia, biorąc pod uwagę zarówno szerszą perspektywę czasową, jak i być może również prawdę historyczną. Otóż obok architektury, która w sposób naturalny stała się częścią regionu, a jednocześnie, z różnych przyczyn, naturalnie przestającej istnieć, w architekturze funkcjonują różne prądy, postawy i nurty, które umyślnie chcą do niej nawiązywać, chcą ją interpretować.

Z. Radziewanowski zaproponował przeciwstawne zestawienie dwóch terminów, tj. architektury regionalnej (rodzimej) oraz regionalizującej: Architektura regionalna stanowi w swej naturze formę architektury o charakterze pragmatycznym. Jej zasadniczą właściwością jest integralna zgodność podstawowych determinant procesu twórczego, tj. funkcji, konstrukcji oraz formy. Wzajemna spójność i logiczna relacja między tymi trzema komponentami stanowiły o powstawaniu naturalnej harmonii, charakterystycznej dla obiektów tradycyjnej architektury. Współczesne realizacje określane mianem architektury regionalistycznej w wielu przypadkach nie wykazują jednak tej właściwości. Ich forma architektoniczna jest często wynikiem abstrakcyjnych, teoretycznych założeń projektowych, a nie konsekwencją analizy lokalnych uwarunkowań przestrzennych, kulturowych czy środowiskowych. W rezultacie powstają obiekty o charakterze konceptualnym, które w znacznym stopniu abstrahują od kontekstu miejsca, w jakim zostały zlokalizowane[146].

J. Szewczyk zauważa, że „zgodność funkcji, konstrukcji i formy" oraz „naturalna harmonia" to „pobożne życzenie"[147] lub „mityzacja kultury ludowej"[148]. Zwraca też uwagę, że w przypadku postaw regionalizujących nie dostrzeżono tu dobrych przykładów. Należy jednak zauważyć, że sam podział jest logiczny i w pewien sposób szereguje zjawiska w architekturze skupione wokół regionalizmu. Po jednej stronie

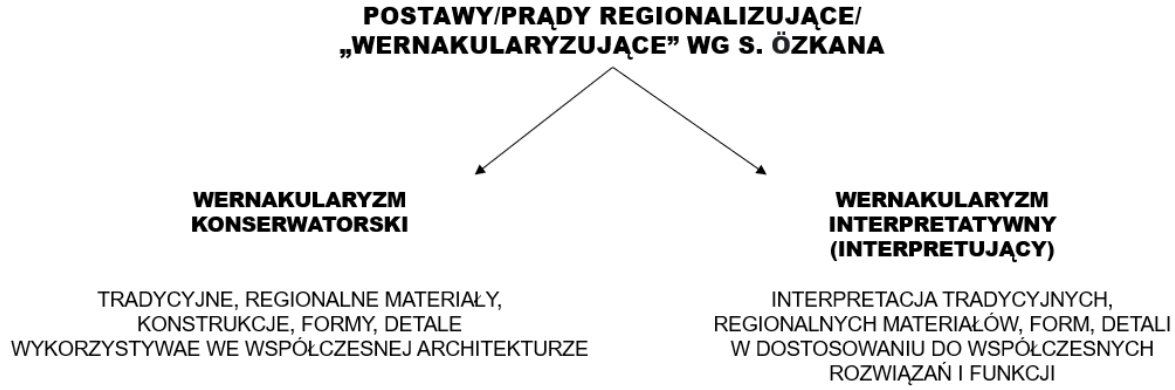
[146] Z. Radziewanowski, *Logika architektury regionalnej*, 1985, cyt. za: J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce…,* op.cit., ss. 96–106.
[147] J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce…,* op.cit., ss. 96–106.
[148] Ibidem.

mamy samorodną architekturę – bez architekta – przekazywaną z pokolenia na pokolenie (choć tutaj też trudnością będzie określenie, w którym momencie to zjawisko się kończy, a w którym zaczyna się przetworzenie), zaś po drugiej wszystkie zjawiska w architekturze, które w jakikolwiek sposób chciały się odnieść do zjawiska regionalizmu.

Ryc. 6. Podział terminologii wg Z. Radziewanowskiego. Oprac. Autor

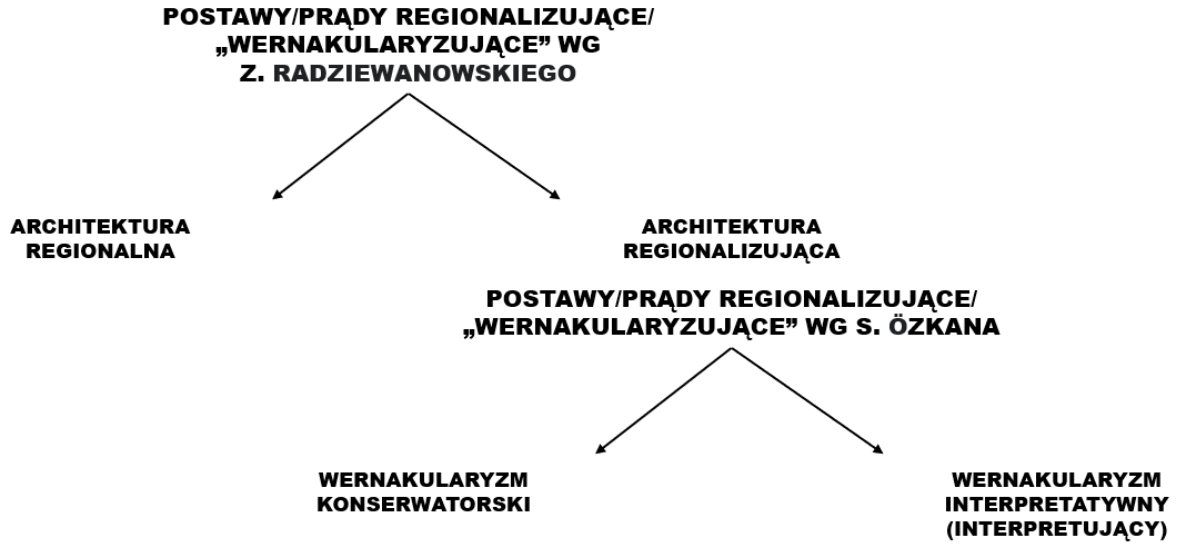
Co zaś się tyczy samych postaw regionalizujących, autor uważa, że należałoby je podzielić, za S. Özkanem na dwie grupy, tj. konserwatyzujące – czyli takie, w których we współczesnej architekturze korzystamy z tradycyjnych materiałów, stosujemy tradycyjną technologię, a więc budujemy według starego zwyczaju (naśladownictwo), oraz interpretatywne, które za swój cel obierają sobie świadomość i wykorzystywanie tych materiałów i rozwiązań, ale dostosowując je do współczesnych wymagań stawianych architekturze.

Ryc. 7. Podział terminologii wg S. Özkana. Oprac. Autor

Niewykluczone, że między tymi dwoma prądami również istnieje cienka granica bądź też nawet część wspólna, a terminy – z racji bliskości przedmiotu – się przenikają. W tych dwóch nurtach, a także w ich podziale wszystko sprowadza się do tego, o czym pisał W. Kosiński w rozważaniach o możliwości przyjęcia przez architekturę budownictwa wernakularnego, tj. „stopień przetworzenia form (przeniesienie, powtórzenie, cytat, transpozycja, translacja, pastisz, aluzja, inspiracja,

kontynuacja, imitacja, negacja)”[149]. To, w jaki sposób architekt w procesie projektowym odniesie się do tradycji regionu, umieści jego projekt w określonym miejscu w obrębie tych dwóch grup. Należy przy tym zaznaczyć, iż ciągle jednak pozostajemy w kręgu rozważań nad architekturą rodzimą, która w obu przypadkach zdaje się być ważna dla twórcy bądź inwestora.

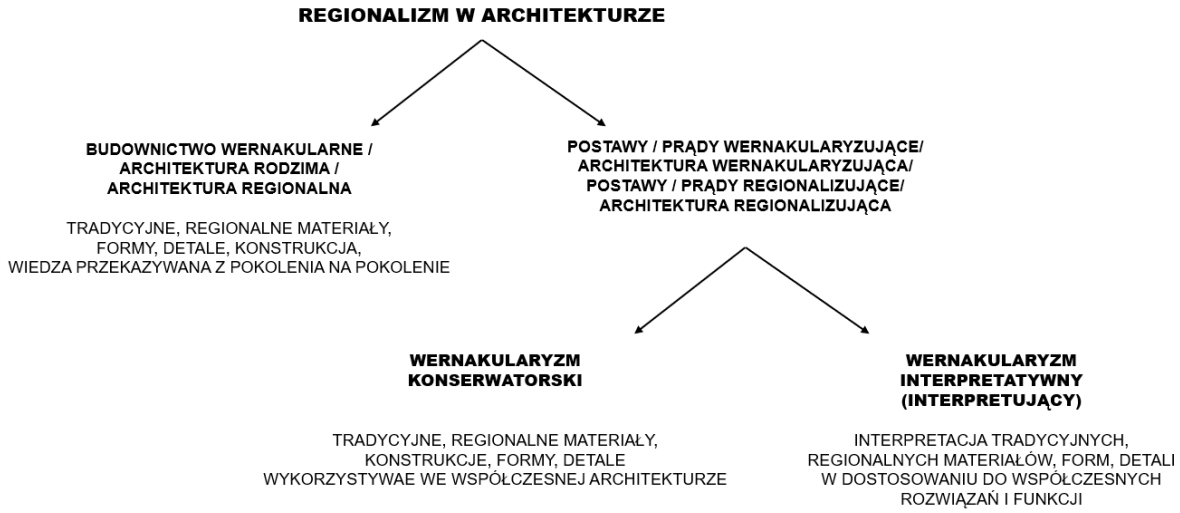
Ryc. 8. Synteza – zestawienie podziałów zaproponowanych przez Z. Radziewanowskiego i S. Özkana. Oprac. Autor

Prezentowane rozważania pokazują, że zawiłości leksykalne nie wynikają z braku badań, są raczej efektem znacznej przenikalności zagadnień w obrębie problemu badawczego. Powoduje to trudność w uszeregowaniu. Dodatkowym dylematem zdaje się zagadnienie prawdy historycznej. Powstają pytania. Bo jak określić miejsce w historii, kiedy ludzkość świadomie zaczyna nawiązywać do regionalizmu? Kolejne pokolenia naśladowały i przetwarzały według własnego uznania i zdolności. W pewnym momencie to samo zagadnienie trafiło do warsztatu architekta, który w procesie twórczym dokonywał tego samego – przetwarzał z dodaniem akademickiej wiedzy. Jak w takim przypadku określić, w którym miejscu regionalizm traci swoją prawdziwość?

Można podejmować próby, by opierać te granice sztywno, na podstawie uwarunkowań prawnych – np. w Polsce na podstawie nowelizacji Prawa Budowlanego z 1961 roku[150], zakazującej samowoli budowlanej, ale taki podział wydaje się już w swoim założeniu nieco sztuczny.

Mnogość terminologii powstałej na przestrzeni czasu, a także w dwóch skalach – lokalnej i globalnej może powodować przysłowiowy zawrót głowy. Autor uważa, że najprostszym rozwiązaniem jest synteza podziałów terminologii stworzonych przez Z. Radziewanowskiego i S. Özkana, wzbogacona o analizę i dookreślenie terminów dokonane przez M. Kurzątkowskiego.

[149] W. Kosiński, *Regionalizm*, „Architektura”, nr 1, 1981, ss. 88–93.
[150] https://www.piib.org.pl/aktualnosci/informacje-biezace/4791-rys-historyczny-rozwoju-przepisow-prawa-budowlanego, dostęp 18.05.2024.

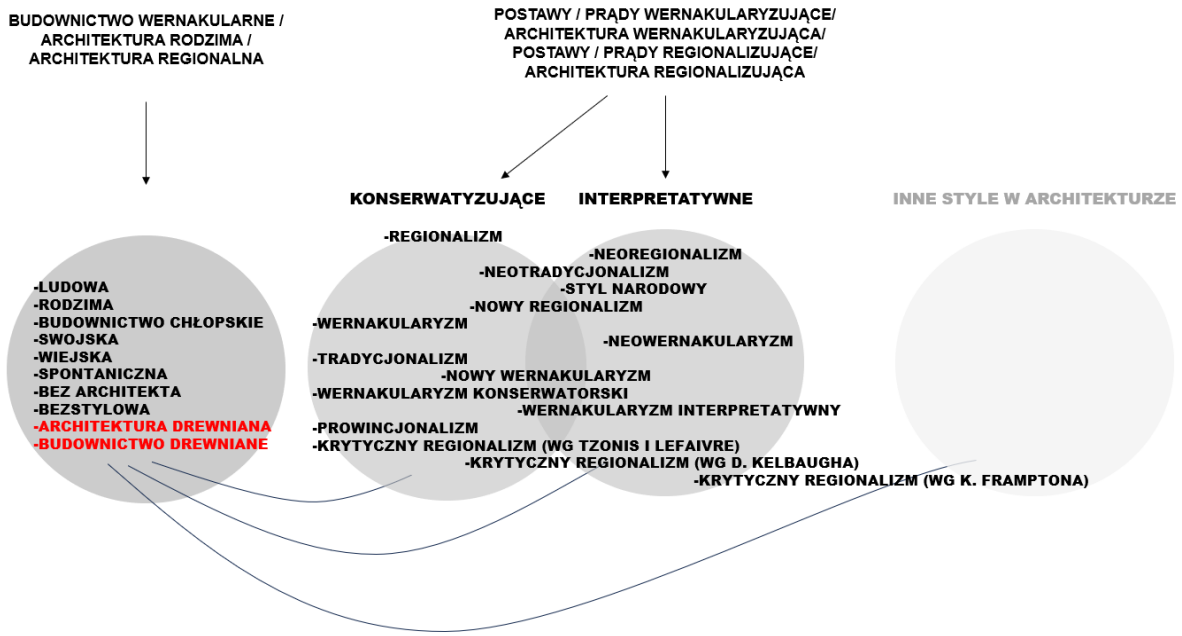

Ryc. 9. Synteza podziałów terminologii stworzonych przez Z. Radziewanowskiego i S. Özkana, wzbogacona o dookreślenie terminologii przez M. Kurzątkowskiego. Oprac. Autor

W zakresie budownictwa wernakularnego/architektury rodzimej/architektury regionalnej należałoby zebrać wszystkie używane dotąd terminy określające obiekty powstające według lokalnej wiedzy, przekazywanej z pokolenia na pokolenie, z lokalnie dostępnych materiałów, a także bez tworzenia dokumentacji projektowej. Błędnie umieszczana jest tutaj architektura drewniana oraz budownictwo drewniane, które jako termin ma o wiele szerszy zakres i wpisuje się w wiele innych nurtów czy stylów w architekturze. Zaszłość ta ma podłoże historyczne oraz długoletnią tradycję polskiego budownictwa wernakularnego, która z racji dostępności materiału preferowała rozwiązania drewniane. Już w 1903 roku Ludwik Puszet zdefiniował polski styl narodowy poprzez odniesienie go do tradycji architektury drewnianej, wskazując, iż „budowle murowane są architekturą w Polsce, natomiast drewniane – architekturą polską”[151]. Nie był w tym stwierdzeniu pierwszy, bo 250 lat wcześniej Ł. Opaliński pisał, iż „Obrawszy miejsce do budynku, więc już gotuj co prędzej materyją. Ale rzeczesz, jaką? Odpowiadam: jeśli podług zwyczaju polskiego – drzewo”[152].

W drugiej odmianie regionalizmu można znaleźć wszelkie postawy wernakularyzujące/architekturę wernakularyzującą/postawy regionalizujące/ architekturę regionalizującą, które za S. Özkanem można dla uproszczenia podzielić na dwie grupy – wernakularyzm konserwatorski, w którym swoje miejsce znajdzie architektura w pewien sposób odtwórcza, oraz wernakularyzm interpretatywny, który na różny sposób i w różnym stopniu będzie interpretował regionalizm w architekturze.

[151] S.J. Wroński, *Kaplica w Jaszczurówce na tle prądów ideowo-artystycznych w Polsce na początku XX wieku*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, nr 29, 1997, s. 246.
[152] J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce*…, op.cit., ss. 96–106; A.K. Olszewski, *Poszukiwanie stylu narodowego w architekturze polskiej ostatniego stulecia*, „Architektura”, nr 3–4/1977, ss. 55–66.

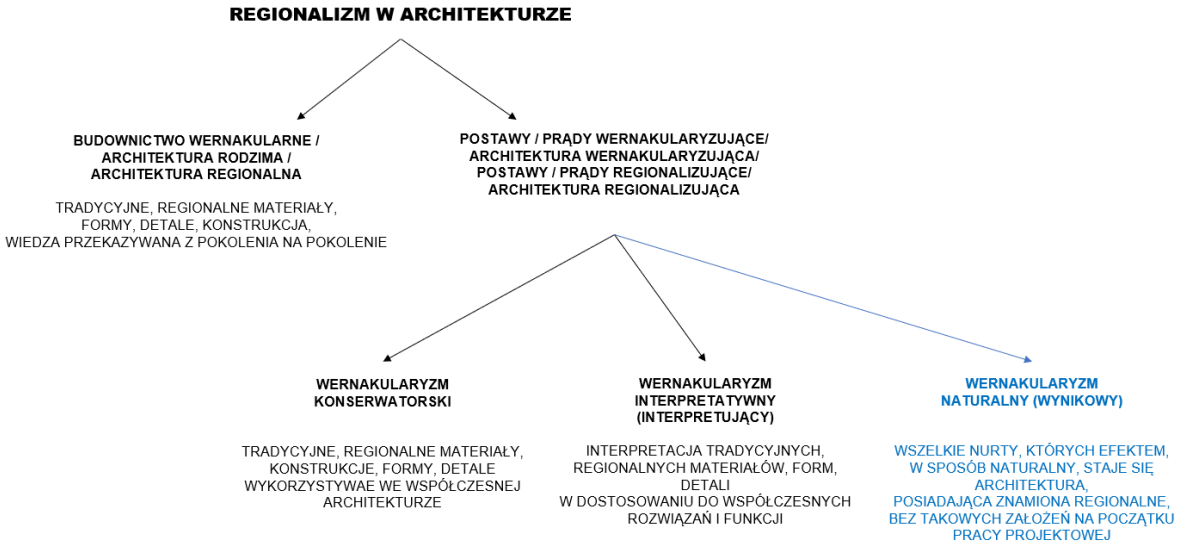

Ryc. 10. Szkic podziału terminologii związanej z regionalizmem w architekturze. Oprac. Autor

Należy zauważyć, że istnieją również zjawiska wymykające się wszelkim klasyfikacjom, leżące w granicy błędu, jak np. działalność egipskiego architekta Hasana Fathiego. Kiedy w połowie XX wieku prowadzono badania archeologiczne w Dolinie Krolów i Dolinie Królowych, wiele zamieszkałych tam rodzin zostało przesiedlonych[153]. Stworzenie nowej osady – New Gourny – zlecono Fathiemu. Fathy przeprowadził głęboki proces partycypacji społecznej, badając potrzeby ludności, a także chcąc wyjść naprzeciw niezamożnemu społeczeństwu. Proponował on rozwiązania niewymagające posiadania fachowej wiedzy, jak np. korzystanie z cegły suszonej. Dziś można powiedzieć, że zachęcał w ten sposób miejscową ludność do architektury regionalnej, korzystając z wernakularyzmu konserwatorskiego. Trudno byłoby zaszufladkować tę działalność do jednego ze wskazanych wyżej kierunków[154].

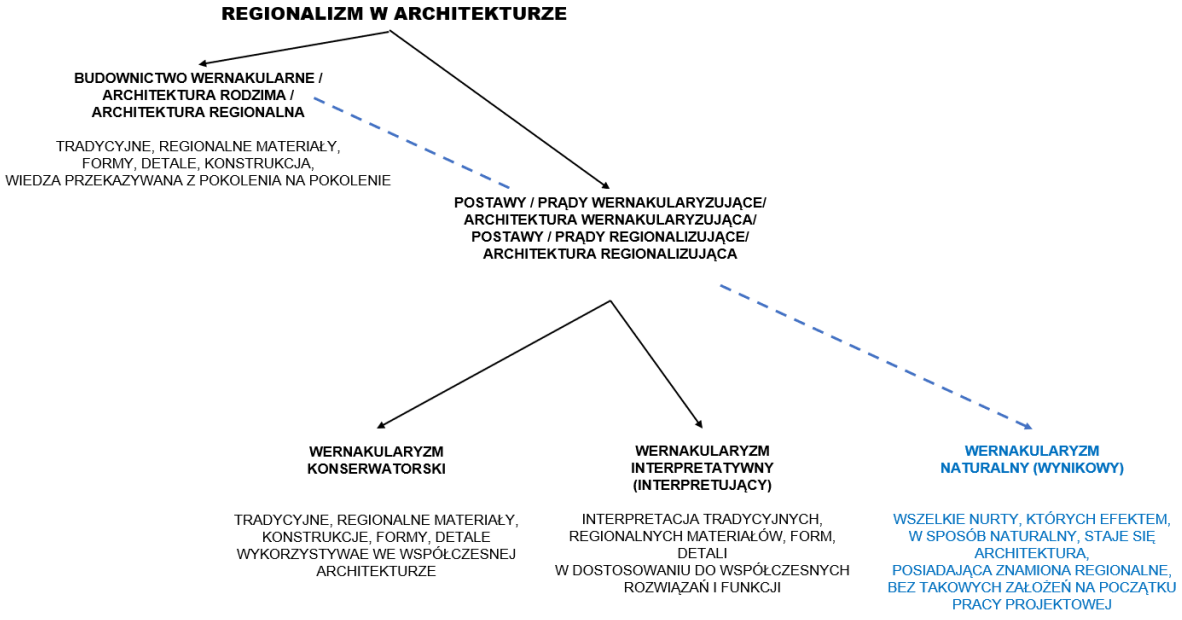
Autor zauważa, że można zaproponować rozwinięcie dokonanej powyżej syntezy o dodanie trzeciej podgrupy w podziale postaw regionalizujących według S. Özkana. Autor nazywa ją roboczo postawą naturalną (wernakularyzmem wynikowym). Miałaby ona zawierać w sobie wszystkie style, nurty w architekturze, które bez wyraźnych przesłanek by być konserwatorskie bądź intepretatywne w stosunku do regionalizmu, wskutek swoich własnych założeń sprawiają, że powstaje architektura, która idealnie odnajduje się w danym kontekście regionalnym czy krajobrazie kulturowym, która bez takich – regionalizujących – założeń projektowych paradoksalnie dba o pewną ciągłość.

[153] https://przekroj.org/swiat-ludzie/hassan-fathy-architekt-naszych-i-lepszych-czasow/, dostęp 28.04.2024.
[154] H. Fathy, *Architecture for the Poor: An experiment in rural Egypt*, Chicago 2000, passim.

Ryc. 11. Podział terminologii proponowany przez autora. Oprac. Autor

A może to właśnie ten proponowany nurt należałoby uznać za współczesne – akademickie i naturalne przedłużenie architektury rodzimej? Przykładem może być krytyczny regionalizm rozumiany zgodnie z wizją K. Framptona.

Ryc. 12. Relacja terminów „wernakularyzm naturalny" i „budownictwo wernakularne". Oprac. Autor

ROZDZIAŁ 3
Regionalizmy Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz ich zanik

Umiejętność dostrzegania cech tradycyjnej regionalnej architektury we współczesnej architekturze wymaga znajomości jej pierwowzorów. Zebranie, przeanalizowanie i podsumowanie dotychczas przeprowadzonych badań w obszarze regionalizmów w architekturze Jury Krakowsko-Częstochowskiej jest niezbędne, aby było możliwe odnalezienie oraz wskazanie we współczesnych projektach potencjalnych „cytatów", odniesień oraz przetworzeń elementów architektury historycznej. Dlatego M. Kurzątkowski w jednym ze swoich artykułów słusznie zauważył, że przez długi czas w naszym kraju architektura rodzima nie była objęta analizami z obszaru historii architektury i konserwacji zabytków. W zakresie zabudowy wsi i miasteczek skupiano się jedynie na architekturze, która w jakiś sposób odnosiła się do tej bardziej monumentalnej. Dowodem na taki stan rzeczy jest m.in. wydana w 1930 roku *Instrukcja szczegółowa dla inwentaryzatorów zabytków sztuki*[155], opracowana przez Jerzego Remera i Jadwigę Przeworską, w której niemal w ogóle nie wzięto pod uwagę budynków prezentujących budownictwo ludowe. W odniesieniu do kwestii uwzględnienia budownictwa ludowego w inwentarzu topograficznym nie istniała jednolita opinia. W literaturze i praktyce inwentaryzacyjnej wykształciły się cztery zasadnicze stanowiska:

1. całkowite pominięcie obiektów budownictwa ludowego w opracowaniach inwentarzowych;
2. ujęcie w inwentarzu zabytków z każdego powiatu co najmniej dwóch reprezentatywnych przykładów domów – zamożniejszego i uboższego gospodarza – bądź zamieszczenie we wstępie syntetycznej charakterystyki dawnego budownictwa ludowego;
3. odnotowanie wszystkich chałup wzniesionych przed 1850 rokiem, wraz z bardzo ogólnym opisem ich cech;
4. uwzględnienie wszystkich chałup zbudowanych przed 1850 rokiem, przy jednoczesnym szczegółowym zinwentaryzowaniu najbardziej reprezentatywnego obiektu w danej miejscowości[156].

Nie były brane pod uwagę morfologia i typologia budownictwa chłopskiego oraz problematyka konstrukcyjna. Poza tym chałupę traktowano autonomicznie, w oderwaniu od zagrody, która jest przecież integralną całością przestrzenną i funkcjonalną[157]. Jasne jest, że pierwszy z tych poglądów był i jest najbardziej szkodliwy dla naszej kultury. Pielęgnowanie głównie pamięci dziedzictwa wąskiej grupy społecznej prowadzi do zatracenia prawdy o tożsamości ogółu.

Aby w sposób systematyczny i naukowo uzasadniony opracować koncepcję ochrony oraz zachowania dziedzictwa architektury ludowej – jak podkreślał Generalny Konserwator Zabytków Jan Zachwatowicz podczas podsumowania obrad zjazdu konserwatorów w Krakowie w 1952 roku – niezbędne jest pełne uświadomienie sobie, które obiekty oraz w jakich lokalizacjach wymagają objęcia ochroną konserwatorską. W tym kontekście ponownie ujawnia się problem wielokrotnie akcentowany w wystąpieniach uczestników, dotyczący niedostatecznego rozpoznania przestrzennego i inwentaryzacyjnego zasobu zabytków. Zarówno w ogólnej

[155] J. Remer, J. Przeworska, *Instrukcja szczegółowa dla inwentaryzatorów zabytków sztuki,* Warszawa 1930.
[156] J. Szablowski, *Zagadnienie inwentaryzacji zabytków sztuki w Polsce*, „Biuletyn Historii Sztuki i Kultury", R. VIII, nr 1–2, 1946, ss. 27–28; M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 11.
[157] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 11.

działalności konserwatorskiej, jak i w szczególności w zakresie ochrony budownictwa wiejskiego opracowanie kompleksowego planu ochrony zabytków w Polsce pozostaje utrudnione z powodu niewystarczającej wiedzy o ich stanie zachowania oraz liczebności[158]. Słowa te, jak wskazywał M. Kurzątkowski, były wciąż aktualne w 1985 roku.

W związku z tym, że autor niniejszej dysertacji skupia się na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, rozdział ten poświęcony został cechom architektury tego regionu.

W 2022 roku, 37 lat po wypowiedzi J. Zachwatowicza, na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej swoją pracę doktorską *Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej* obroniła A. Nowicka, badająca układy wsi, układy zagród oraz „architekturę domów tradycyjnych”[159]. Poruszając zagadnienia związane z osadnictwem, do tematu architektury regionalnej podeszła komplementarnie, traktując dom integralnie z zagrodą. Nad brakiem takiego podejścia ubolewał M. Kurzątkowski[160]. Jak zauważa autor niniejszej dysertacji – zgadzając się z M. Kurzątkowskim – odnosząc się do wartości badań komplementarnych dla zabudowy historycznej, dla współczesnych projektów relacje między obiektami będą miały trochę mniejsze znaczenie, gdyż szukanie w projekcie związków między budynkami historycznej zabudowy zagrodowej a współczesnej działki budowlanej, na której inwestor realizuje dom jednorodzinny, może (choć nie musi) być przejawem przesady.

A. Nowicka starała się zebrać cały obecny stan badań na temat historycznej regionalnej architektury na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, co dla tego regionu jest niezwykle cenne. Oczywiście nie byłoby to możliwe, gdyby nie wcześniejsze badania oraz publikacje innych autorów w tej dziedzinie.

3.1. Analiza najważniejszych ustaleń naukowych w przedmiotowym temacie – podsumowanie

W 1966 roku Maria Trawińska opracowała artykuł *Z badań nad budownictwem wiejskim w rejonie Częstochowskim*[161]. Część analizowanych przez autorkę domów znajdowała się na północ od Częstochowy, ale większość była położona na południe, na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oprócz architektury, która jest przedmiotem badań niniejszej dysertacji, autorka skupiała się także na układach wsi, a także samych zagród i relacji między budynkami.

Z kolei w 1974 roku J. Czajkowski pisał o zabudowie wiejskiej północnej części województwa krakowskiego, badając w dużej mierze teren Jury Krakowsko-Częstochowskiej[162].

---

[158] I. Mangelowa, *Ogólnopolski zjazd konserwatorów*, „Ochrona Zabytków”, nr 4, 1952, ss. 281–286; M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 12.
[159] A. Nowicka, op.cit., s. 9.
[160] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op. cit., s. 12.
[161] M. Trawińska, *Z badań nad budownictwem wiejskim w rejonie Częstochowskim*, „Rocznik Muzeum w Częstochowie”, 1966, ss. 79−110.
[162] J. Czajkowski, *Budownictwo wiejskie* …, op.cit., ss. 31–147.

W 1977 roku G. Biliński obronił swoją pracę magisterską, na której potrzeby badał budownictwo drewniane ziemi olkuskiej. W 2011 roku praca ta została wydana przez Starostwo Powiatowe w Olkuszu[163].

W 1978 roku M. Łuczyńska-Bruzda opublikowała swoje badania zabudowy Ojcowskiego Parku Narodowego w artykule *Wartości kulturowe Ojcowskiego Parku Narodowego. Analiza form, problem ich zachowania*[164].

Rok później, tj. w 1979 roku, J. Bogdanowski opracował artykuł *Malowane chałupy w architekturze krajobrazu wsi podkrakowskiej. Ich formy i postępujący zanik*[165].

W 1981 roku w monografii *Architektura krajobrazu*[166] opisano m.in. formy ochrony krajobrazu z wyszczególnieniem Jurajskiego Parku Krajobrazowego.

Siedem lat później, w 1988 roku, M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Myczkowski, E. Sadowska i J. Środulska-Wielgus opracowali wspólny artykuł *Katalog form budownictwa w obszarze Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych na terenie województwa krakowskiego*[167]. Autorzy przedstawili w nim szczegółową kartę katalogową wsi, którą opracowali w Zakładzie Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej. Miała to być podstawa do opracowania uproszczonych kart oraz wsparcie w opracowaniu zasad dla projektowania nowej zabudowy.

W 1992 roku J. Bogdanowski pisał z kolei o zmianach, które zaszły w krajobrazie kulturalnym wiosek w okolicy Krakowa[168].

Od 1993 do 1994 roku D. Grudniewicz oraz J. Bogdanowski opublikowali w „Tece Komisji Urbanistyki i Architektury" uproszczone karty krajobrazowe (autorem *Uproszczonej karty krajobrazowej wsi*[169] był J. Bogdanowski.) Dokument ten miał być zbiorem wytycznych dla architektów projektujących na danym terenie. Zanim jednak one powstały, opracowano *Szczegółowe Karty Krajobrazowe* oparte na analizach wykonanych w latach 1986–1989. Były one jednak zbyt rozbudowane, aby mogły służyć jako materiał dla architektów[170].

W tym samym tomie „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury" M. Łuczyńska-Bruzda i Z. Myczkowski zamieścili artykuł *Subregionalizacja cech budownictwa jako przyczynek do kontynuacji tradycji we współczesnej architekturze regionalnej (na przykładzie Jurajskich Parkow Krajobrazowych)*[171].

W 1997 roku J. Bogdanowski opublikował artykuł *Procesy osadnicze i przemiany architektoniczno-krajobrazowe (1939–1970)*, w którym umieścił informacje na temat obszaru Jury.

W tym samym roku A. Bujak w albumie *Jurajskie Krajobrazy*[172] zawarł dokumentację fotograficzną architektury części Jury położonej w okolicy Krakowa.

W 2016 roku M. i H. Mełgesowie opracowali artykuł *Architektura drewniana*

[163] G. Biliński, *Wiejskie budownictwo drewniane i jego stan na Ziemi Olkuskiej,* Olkusz 2011.
[164] M. Łuczyńska-Bruzda, *Wartości kulturowe Ojcowskiego Parku Narodowego*…, op.cit., ss. 63–74.
[165] J. Bogdanowski, *Malowane chałupy…,* op.cit.*,* ss. 103–113.
[166] J. Bogdanowski, M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Novák, *Architektura Krajobrazu*, op.cit.
[167] M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Myczkowski, E. Sadowska, J. Środulska-Wielgus, *Katalog form*…, op.cit.
[168] J. Bogdanowski, *Przekształcenia krajobrazu Jurajskiego*…, op.cit., ss. 39–47.
[169] J. Bogdanowski, D. Grudniewicz, *Uproszczona karta krajobrazowa*…, op.cit., ss. 59–70.
[170] A. Nowicka, op.cit.*,* s.17.
[171] M. Łuczyńska-Bruzda, Z. Myczkowski, *Subregionalizacja*…, op.cit., ss. 45–57.
[172] A. Bujak, op.cit.

w krajobrazach kulturowych wsi[173], w którym poruszyli również zagadnienia związane z architekturą Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

W 2019 roku Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego wydał opracowanie M. Ostrogórskiej oraz K. Piskorskiej *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*[174]. Autorki oparły je na wspomnianej wcześniej pracy wykonanej w Instytucie Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej. Należy zaznaczyć, że dokument przeznaczony jest dla części Jury Krakowsko-Częstochowskiej położonej na terenie województwa małopolskiego.

W 2022 roku wspomniana już A. Nowicka w ramach swojej dysertacji[175] zebrała dotychczasowy stan badań, który wzbogaciła go o inwentaryzację i badania własne.

W kolejnym podrozdziale autor dokona syntezy zgromadzonych w wymienionej literaturze informacji na temat architektury Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

3.2. Cechy architektury regionalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej – próba syntezy

Jak wykazano we wcześniejszym podrozdziale, synteza dla tak jednocześnie spójnego, a zarazem zróżnicowanego regionu, jakim jest Jura Krakowsko-Częstochowska, nie będzie łatwa, lecz jej wyniki będą konieczne do dalszych badań. Synteza ta – w swoich założeniach niepozbawiona uproszczeń czy skrótów myślowych – powstała na podstawie zestawienia najbardziej wybitnych w skali kraju, a jednocześnie powszechnie powtarzających się na tym terenie cech architektury. Zostanie ona przedstawiona w czterech częściach: rzut budynku, dach, materiały – konstrukcja i kolorystyka oraz detale. Części te wzajemnie się przenikają, tworząc swoistą całość. Syntezę tę można by było uprościć bądź bardziej rozbudować, jednak według autora właśnie taka forma będzie najbardziej przydatna w procesie analizy współczesnej architektury, dokonanym w rozdziale kolejnym.

Badania naukowe dotyczące Jury nierzadko pokazują jedynie dany jej fragment – subregion. Obecnie trudno się spodziewać, aby poza badaczami przedmiotowej problematyki ktoś analizował Jurę, wskazując wyraźnie jej składowe. Prezentowana synteza nie pokaże zatem każdego z jej subregionów osobno i jednocześnie nie wskaże jednego odpowiedniego wzoru dla całego regionu. Wskaże natomiast pewne cechy, które pojawiły się na tym terenie, a które budują pewien określony obraz, razem tworząc całość. Autor niniejszej dysertacji nie spodziewa się, że znajdą się inwestorzy, którzy będą chcieli mieszkać w nowo wybudowanym „skansenie", natomiast wierzy, że znajdują się i będą się znajdować projektanci i inwestorzy, którzy będą chcieli w swoich współczesnych projektach pokazać charakter krajobrazu kulturowego Jury.

3.2.1. Rzut budynku

W zakresie rzutu budynku w niniejszej analizie położono nacisk na jego proporcje, nie zaś sam układ funkcjonalny. Dziś projektując dom, nikt nie zapyta o takie

[173] H. Mełges, M. Mełges, *Architektura drewniana…,* op.cit., ss. 75–85.
[174] M. Ostrogórska, K. Piskorska, op.cit.
[175] A. Nowicka, op.cit.

pomieszczenia jak sień, komora, obora czy kuchnia dla zwierząt. Relacje między pomieszczeniami też się zmieniają. U schyłku XX wieku w układach domów i mieszkań można było spotkać kuchnie będące w większości osobnymi pomieszczeniami. Obecnie kuchnie częściej są otwarte lub półotwarte, stając się integralną częścią salonu. Potrzeby się zmieniają wraz z rozwojem technologicznym, z innym stylem życia kolejnych pokoleń itd. Trudno jest przewidzieć kolejną tak wyraźną zmianę jak ta związana z kuchnią. Można jednak założyć, że podobne zmiany mogą pojawiać się w przyszłości.

Kolejnym argumentem za tym, aby analizować rzut pod kątem jego proporcji, jest sposób „czytania" architektury w krajobrazie kulturowym. Obserwator patrzy na budynki z zewnątrz, z pewnej perspektywy. Widzi ich formę, materiały, być może zwraca także uwagę na detale. Nie analizuje jednak układu wnętrza. To jednocześnie ogromna szansa i ułatwienie dla kultywowania zewnętrznych cech regionalnych w nowoczesnych obiektach – bo właściwie, według autora, w walce o spójność krajobrazu kulturowego chodzi o tę subtelną grę pozorów, a nie o udawanie czy naśladownictwo. Konieczność naśladowania zabija kreatywność, a tutaj chodzi raczej o niewymuszone podobieństwo, które może się objawiać w różnej formie i w różnym stopniu, analogicznie jak w rodzinie. W genetyce nierzadko zdarza się, że u wnuka wyraźnie widać cechy, które odziedziczył po swoich dziadkach. Jest do nich podobny, choć żyje już w zupełnie innym świecie, ma inne potrzeby, inne doświadczenia. Wciąż jest jednak ta ogromna nić porozumienia i pewna spójność. Tak autor niniejszej dysertacji rozumie spójność krajobrazu kulturowego, który może i powinien się rozwijać, pamiętając i doceniając swoją tożsamość. To o wiele prostsze, jeśli ją zna, szanuje i kocha.

Idąc tropem pewnego uproszczenia myślowego – zachowanie proporcji, formy, bryły jest krokiem w kierunku tej spójności.

O planie domów w swojej pracy dotyczącej drewnianych domów z terenu ziemi olkuskiej pisał G. Biliński, wskazując, że były to domy jedno-, półtora- i dwutraktowe[176].

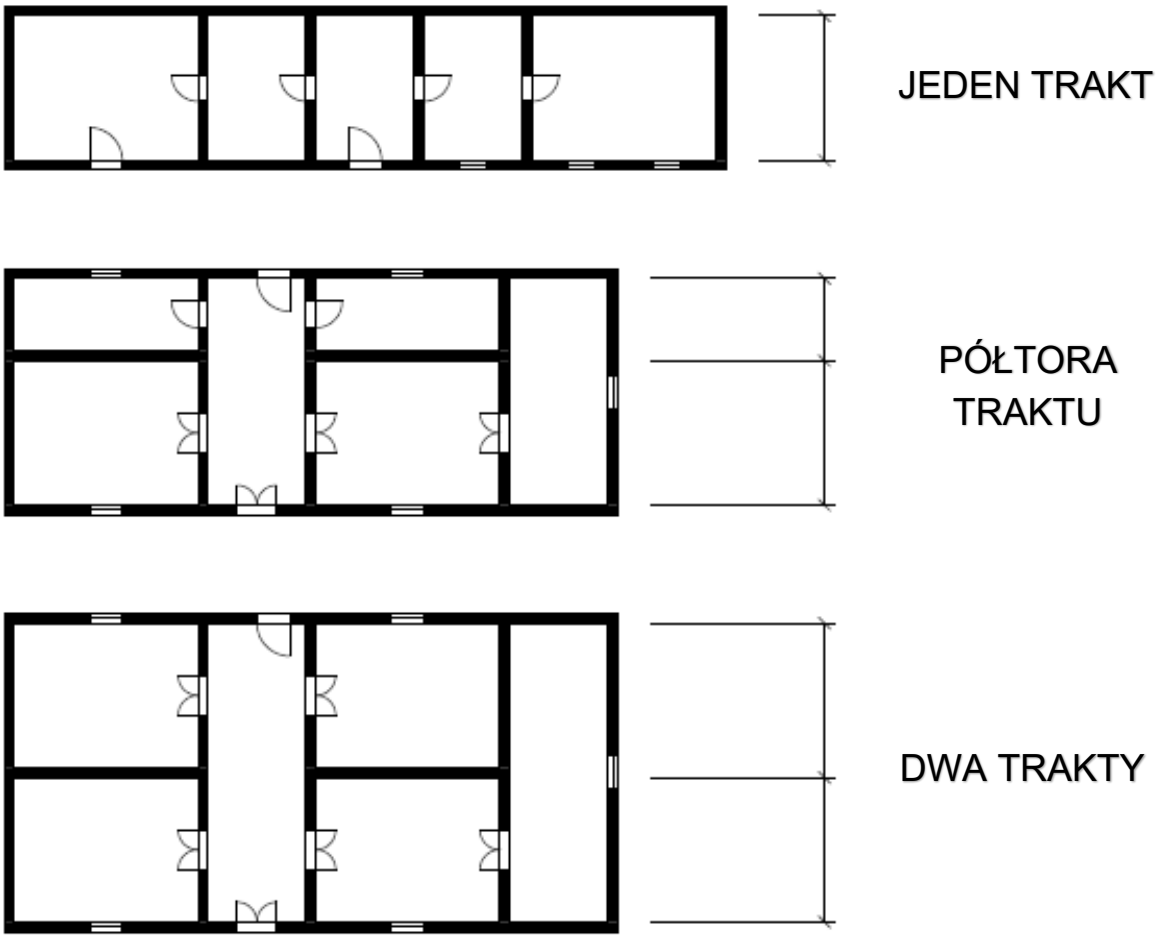
H. i M. Mełgesowie zauważają z kolei, że najczęściej na Jurze można było spotkać domy półtoratraktowe, a rzadziej jedno i dwutraktowe[177].

A. Nowicka podsumowuje swoje badania stwierdzeniem, że na terenie Jury funkcjonowały domy jedno-, półtora- i dwutraktowe[178].

Informacje na przedmiotowy temat można znaleźć również w katalogu form zabudowy opracowanym na podstawie badań pracowników Instytutu Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej, który uważali, że charakterystycznym rzutem dla zabudowy jurajskiej są rzuty prostokątne – wydłużone i krótkie, w żadnym razie kwadratowe – tak powszechne w latach siedemdziesiątych XX wieku[179].

Należy zwrócić uwagę, że domy Jury były domami parterowymi, bez użytkowego poddasza. Zdarzały się podpiwniczenia. Z syntezy wynika jasno, że rzut domu na Jurze miał kształt prostokąta.

[176] Za A. Nowicka: G. Biliński, op.cit.
[177] H. Mełges, M. Mełges, *Architektura drewniana…,* op.cit.
[178] A. Nowicka, op.cit.
[179] M. Ostrogórska, K. Piskorska, op.cit.

Ryc. 13. Schemat hipotetycznych układów rzutów domów, przedstawiający zagadnienie traktowości budynku. Oprac. Autor

3.2.2. Dach

Dachy oraz ich formy stanowią charakterystyczne elementy i wizualne wskaźniki działalności człowieka w przestrzeni krajobrazowej, zarówno w środowisku zurbanizowanym, jak i ruralistycznym. Z punktu widzenia ochrony krajobrazu istotne jest, aby nowe, projektowane rozwiązania były odpowiednio dostosowane do uwarunkowań danego obszaru. Obejmuje to zarówno konieczność zachowania zgodności z charakterem przyrodniczym otoczenia, jak i respektowanie tradycji architektonicznych oraz kulturowych właściwych dla regionu[180].

Dach jest bardzo ważnym elementem budynku i bywa na tyle specyficzny, iż jedynie na podstawie jego formy można zaszeregować dany budynek do określonego krajobrazu kulturowego, dlatego autor skupia się na nim w niniejszej syntezie.

Dach ma kilka składowych. Syntetycznie zostaną przedstawione jego

[180] H. Mełges, M. Mełges, *Kształty dachów*…, op.cit., ss. 160–161.

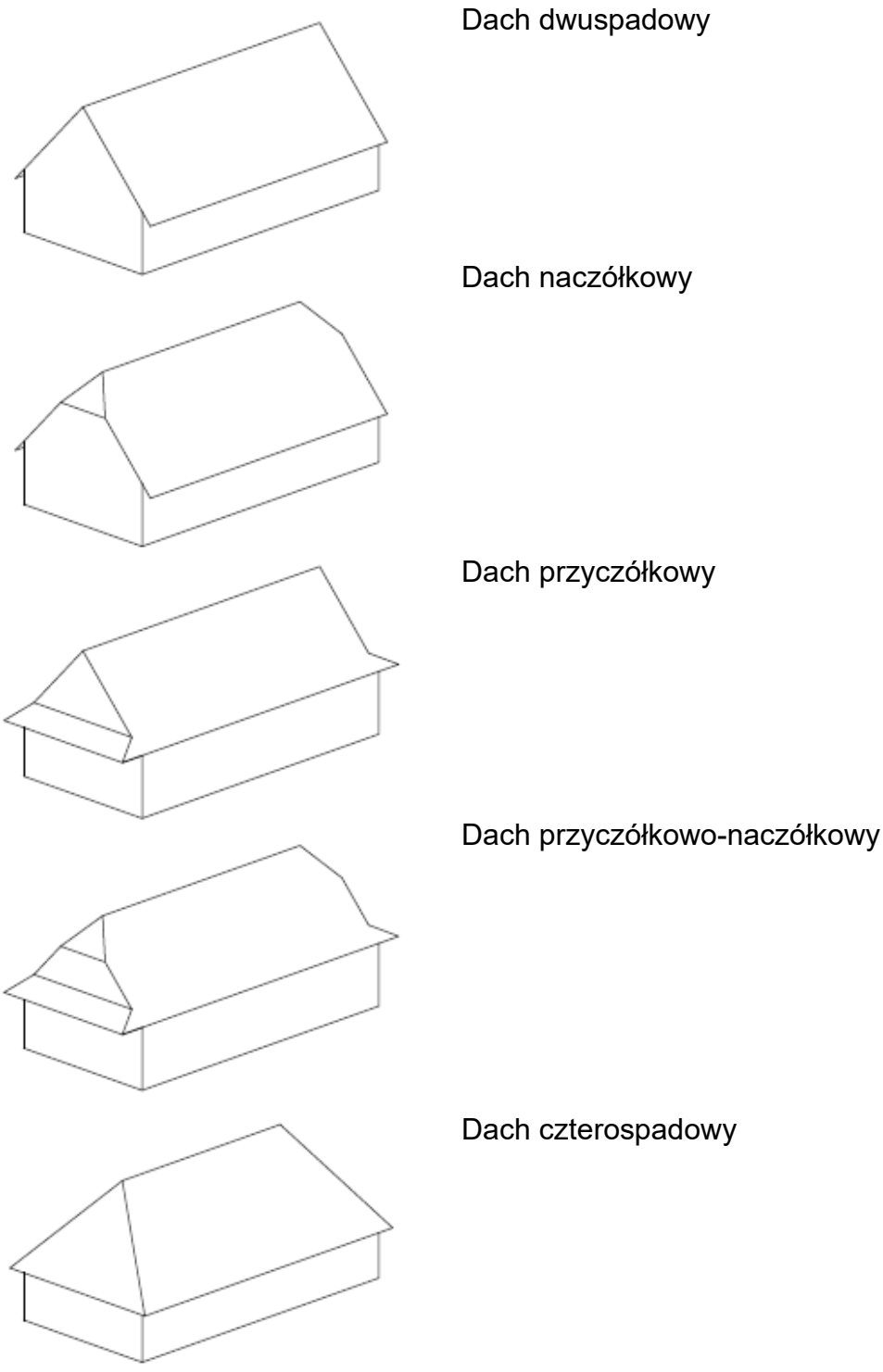
geometria, konstrukcja oraz materiał. Badania przeprowadzone na Politechnice Krakowskiej ujawniły, że na terenie województwa krakowskiego cechami regionalnymi są: „dachy przyczółkowo-naczółkowe i przyczółkowe, symetryczność elewacji, kolor elewacji (białe, niebieskie, myte, pasiaste, ugrowe), podcienia i ganki”[181]. W tym zakresie można jednak wyszczególnić jeszcze inne cechy, np. te ujawnione na fotografiach autorstwa A. Bujaka[182]. Na podstawie zdjęć przedstawiających domy z terenu południowej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej można wywnioskować, iż najczęstszym typem dachu był dach czterospadowy, kryty strzechą. Potwierdza to poniekąd uwaga zawarta w artykule *Architektura drewniana w krajobrazach kulturowych wsi*, iż najczęściej spotykane dachy to czterospadowe w konstrukcji krokwiowo-jętkowej, pokryte słomianą strzechą[183].

Z kolei A. Nowicka, podsumowując swoje badania, wskazała, że domy na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej historycznie miały dachy „dwuspadowe, a w ich obrębie: proste (dwupołaciowe), z naczółkiem (tzw. naczółkowe) – ze ściętym zakończeniem dachu w szczycie, przyczółkowe (tzw. półszczytowe) – z dodatkowym okapem na ścianie szczytowej, zazwyczaj w linii okapu dachu zasadniczego, nad ścianą kondygnacji parteru, przyczółkowo-naczółkowe, z naczółkiem i przyczółkiem równocześnie, wielospadowe, najczęściej czterospadowe”[184]. I tak opisane mogą one stanowić syntezę dachu typowego dla historycznej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

W zakresie konstrukcji wiadomo, że budynki wznoszone przed rokiem 1945 miały w większości więźby o konstrukcji krokwiowo-jętkowej albo krokwiowo-płatwiowej[185]. Materiały wykorzystywane do krycia dachu to strzecha słomiana, eternit, dachówka cementowa, blacha i papa[186].

Analiza materiałów archiwalnych wskazuje, iż dachy czterospadowe kryte strzechą słomianą występowały na omawianym obszarze jeszcze do lat pięćdziesiątych XX wieku. Do czasów współczesnych przetrwały jedynie nieliczne tego typu obiekty, przy czym większość z nich została poddana modernizacjom, w których wyniku pierwotne pokrycie strzechowe zastąpiono innymi materiałami. Na przełomie XIX i XX wieku zaczęto powszechnie stosować dachy dwuspadowe o konstrukcji krokwiowo-jętkowej lub krokwiowo-płatwiowej, występujące w odmianach prostych, naczółkowych, przyczółkowych oraz przyczółkowo-naczółkowych. W tym okresie obok tradycyjnej strzechy jako materiał pokryciowy wprowadzono również dachówki cementowe oraz eternit[187].

[181] A. Nowicka, op.cit., s. 76.
[182] A. Bujak, op.cit.
[183] H. Mełges, M. Mełges, *Kształty dachów*…, op. cit.
[184] A. Nowicka, op.cit., s. 111–112.
[185] Ibidem, s.112.
[186] Ibidem, s. 112–113.
[187] Ibidem, s. 113.

Ryc. 14. Uproszczony schemat geometrii dachów występujących historycznie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Oprac. Autor

Na podstawie przytoczonych analiz można stwierdzić, że w związku z ewolucją, będącą następstwem rozwoju technologii, nastąpiło odejście od strzechy czy eternitu oraz od konstrukcji czterospadowej. W okresie późniejszym najczęściej można było spotkać najprostszą formę dachu – dwuspadową. Przemiany te następowały w sposób naturalny.

Zalecenia w zakresie projektowania dachu, które można znaleźć w katalogu

form zabudowy[188], są zbieżne z preferencjami autora niniejszej dysertacji. Mimo różnic w zabudowie historycznej na terenie poszczególnych subregionów wytyczne dla współczesnej architektury są jednakowe dla każdego z nich. Geometria zostaje uproszczona do dachu czterospadowego lub dwuspadowego, z zaznaczeniem, że dachy powinny być symetryczne. Określono przy tym zalecany przedział nachylenia połaci między 37° a 45°. Przyczółki i naczółki są natomiast dowolne. Autor zauważa, że mniej szczegółowym, ale ważnym dla geometrii dachu wskazaniem jest to, by linia okapu była wyraźnie akcentowana (zaleca się zresztą minimalny wysięg okapu równy 0,6 m). Co ważne, zwraca się też uwagę, by formy dachu były jednorodne dla jednego budynku (przy założeniu, że budynek złożony jest z kilku brył).

3.2.3. Materiały – konstrukcja i kolorystyka

Podejmując temat materiałów oraz konstrukcji, należy mieć świadomość, że są to elementy architektury, które w mniejszym lub większym stopniu podlegają rozwojowi technologicznemu. Nie jest obecnie proste znalezienie firmy, która potrafiłaby wykonać dach wykończony strzechą, a przecież kiedyś nie było to trudne. Oczywiście, poruszając już temat strzechy, trudno sobie wyobrazić, by ten materiał stał się na nowo popularny. Dlatego wskazując materiały występujące historycznie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, z myślą o architekturze współczesnej, nie powinno się traktować ich jako ścisłych wytycznych, a raczej jako zbiór materiałów, faktur, kolorów, które stają się paletą do wyboru dla projektanta.

Na zdjęciach autorstwa A. Bujaka można zaobserwować, że większość sfotografowanych przez niego domów ma ściany wzniesione w konstrukcji zrębowej[189]. Wiadomo także, iż w budownictwie drewnianym na ziemi olkuskiej najpopularniejszym typem konstrukcji była konstrukcja mieszana: wieńcowo-sumikowo-łątkowa[190].

J. Bogdanowski w swojej publikacji *Malowane chałupy w architekturze krajobrazu wsi podkrakowskiej* z 1970 roku zaprezentował opracowaną przez siebie mapę przedstawiającą występowanie tzw. barwnych chałup oraz dokonał klasyfikacji obiektów według kryterium kolorystycznego. Wyróżnił trzy zasadnicze typy domów: (1) „domy niebieskie", w całości pokryte niebieską barwą; (2) domy niepomalowane, określane jako „myte", charakteryzujące się jedynie niebieskimi pasami akcentującymi miejsca połączeń belek konstrukcyjnych; oraz (3) domy malowane pasowo, w których kolor niebieski występuje na łączeniach belek, natomiast pozostałe partie elewacji utrzymane są w tonacjach brązowych i czerwonych[191].

M. Trawińska z kolei, badając wsie w okolicach Częstochowy, stwierdziła, że domy na tym terenie występowały w konstrukcji murowanej z kamienia wapiennego oraz z drewna w konstrukcji węgłowej, sumikowo-łątkowej oraz ryglowej[192].

Według H. i M. Mełgesów materiałami budowlanymi, których używano na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, były najczęściej drewno, kamień

[188] M. Ostrogórska, K. Piskorska, op.cit.
[189] A. Bujak, op.cit.
[190] G. Biliński, op.cit., s. 27.
[191] A. Nowicka, op.cit., ss. 76–77.
[192] M. Trawińska, op.cit., s. 102.

wapienny, glina, słoma i trzcina[193].

Na omawianym obszarze kamień wapienny zaczął być wykorzystywany jako materiał budowlany pod koniec XIX wieku. Surowiec ten stosowano przy wznoszeniu budynków mieszkalnych oraz – częściowo – obiektów gospodarczych, takich jak stodoły. Na podstawie analizy terenowej można stwierdzić, że budynki o konstrukcji murowanej lub mieszanej (drewniano-murowanej) występują z większą częstotliwością w północnej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej, podczas gdy na jej południowym obszarze dominują obiekty o konstrukcji drewnianej. Należy też zwrócić uwagę, że domy murowane na Jurze zaczęto częściej budować w latach dwudziestych XX wieku[194].

Wiadomo, że Jura Krakowsko-Częstochowska do XIII–XIV wieku była pokryta puszczą[195]. Nie dziwi więc, że jednym z dwóch najbardziej popularnych materiałów budowlanych było na tym obszarze drewno. Drugim, zdaniem autora ważniejszym w kontekście budownictwa na Jurze, był kamień wapienny. Można go było wydobyć w kamieniołomach, ale był też zbierany z pól uprawnych, które „co roku rodziły kamienie[196]". Korzystając z kamienia wapiennego, tworzono także zaprawę wapienną (wypalając kamienie w wapiennikach oraz gasząc je wodą) – wapno gaszone mieszano z piaskiem i wodą.

Podsumowując temat materiałów i dokonując w tym obszarze syntezy, należy stwierdzić, że w zakresie materiałów elewacyjnych stosowano drewno (również malowane), kamień oraz cegłę. Materiał dotyczący dachów został poruszony we wcześniejszym podrozdziale. Konstrukcja drewniana, jak wskazano, występowała w różnych odmianach. Trudno się jednak spodziewać, że badając (w kolejnym rozdziale) współczesne obiekty architektoniczne, autor odnajdzie którąkolwiek z nich.

3.2.4. Detale

Domy na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, mimo dość skromnej formy, miały cechy charakterystyczne w postaci detali. Detale te można nazwać regionalnymi, gdyż pozwalają one wyróżnić omawiany region spośród innych[197].

Detale należy podzielić ze względu na typy domów (inne dla budynków drewnianych, inne dla murowanych).

I tak, jeżeli mowa o budynkach drewnianych, należy zaznaczyć, że występowało szalowanie ścian zarówno kalenicowych, jak i szczytowych, które wykonywano z desek układanych w różnych kierunkach – pionowo, poziomo, ukośnie bądź w układach kwaterowych o zróżnicowanym rysunku. W partiach szczytowych deski często układano ukośnie, w formie „jodełki" lub pionowo. Fryzy sytuowano na ścianach kalenicowych wzdłuż linii podokapowej, natomiast na ścianach szczytowych wzdłuż okapu. Okapy dachów były zazwyczaj znacznie wysunięte poza lico ściany

[193] H. Mełges, M. Mełges, *Kształty dachów*…, op.cit., ss. 75–85.
[194] A. Nowicka, op.cit., s. 107 i in.
[195] J. Borowska-Antoniewicz, *Program opieki nad zabytkami Gmina Mstów. Zarys historii Gminy Mstów*, cz. 1, Częstochowa 2013, s. 7, https://dzienniki.slask.eu/WDU_S/2013/5819/Zalacznik1.pdf, dostęp 15.08.2025.
[196] A. Nowicka, op.cit., s. 131.
[197] Ibidem, s. 116.

i wzbogacone o dekoracyjne detale konstrukcyjne, takie jak ozdobnie profilowane rysie i krokwie. Otwory okienne miały proste obramienia, niekiedy zwieńczone naczółkiem, często malowane. Otwory drzwiowe również charakteryzowały się prostymi obramieniami, czasem wyposażonymi w naświetla, i były pokrywane farbą. Otwory wentylacyjne, umieszczane w partiach szczytowych, przybierały formy geometryczne, niekiedy o charakterze dekoracyjnym (np. w kształcie serca). Ganki, zarówno zamknięte, jak i otwarte, miały lekką, zadaszoną konstrukcję. Ściany zewnętrzne budynków malowano w różnych kolorach – w przypadku ścian drewnianych bez szalowania stosowano odcienie niebieskiego lub pozostawiano powierzchnie „myte", natomiast przy zastosowaniu szalowania deski pokrywano barwami żółtą, niebieską, zieloną bądź czerwoną[198].

Pisząc o cechach charakterystycznych dla budynków murowanych, trzeba podkreślić, że ich elewacje charakteryzują się zastosowaniem dwóch głównych typów wykończeń. Pierwszy typ to wykończenia jednorodne, biorąc pod uwagę materiał, z którego wykonano ściany budynku. Uwaga ta dotyczy otworów okiennych, drzwiowych, nadproży, ale także parapetów i gzymsów. Przykładem mogą być ozdoby z amonitów, które były obecne na fasadach wzniesionych z kamienia wapiennego, zarówno na ścianach szczytowych, jak i kalenicowych[199]. Drugim typem są wykończenia z zastosowaniem innego materiału niż ściany, np. poprzez stosowanie cegły lub kamienia w takich elementach budynku jak narożniki, otwory okienne, parapety, nadproża. Doskonałym przykładem obrazującym ten typ są kapliczki wbudowane w elewacje budynku[200].

3.2.5. Konkluzja

Podsumowując przywołane ustalenia naukowe oraz wyniki badań autora, można stwierdzić, że Jura Krakowsko-Częstochowska historycznie posiadała swoją wyrazistość i odrębność kulturową w postaci charakterystycznej architektury. Z badań nie wyłania się jednak jeden powielany wzór, a zespół cech charakterystycznych, występujących na tym terenie w różnych zestawieniach.

Jedną z głównych właściwości zabudowy jednorodzinnej występującej na wsiach Jury Krakowsko-Częstochowskiej jest jej sylweta, którą buduje parterowa bryła oparta na rzucie prostokątnym, z poddaszem nieużytkowym przykrytym dachem dwuspadowym (w różnych wariantach, tj. dwuspadowy, przyczółkowy, naczółkowy, przyczółkowo-naczółkowy) oraz czterospadowym.

W zakresie materiałów używanych do budowy chat należy wymienić drewno, cegłę i kamień wapienny. Trzeba zaznaczyć, że proporcje tych materiałów były różne – czasem połączone z konkretną częścią Jury. Zdarzały się domy „drewniane, murowane z cegły lub kamienia wapiennego, także murowano-drewniane"[201]. Kamień wapienny, mimo występowania w architekturze także kilku innych regionów Polski, zdaje się być cechą mocno charakterystyczną dla Jury. Naturalnie, taką cechą będzie też zestaw barw występujących w tej architekturze (choć w architekturze drewnianej

[198] Ibidem, ss. 128–129.
[199] Ibidem, s. 123.
[200] Ibidem.
[201] Ibidem, s. 84.

pojawiały się wspominane wcześniej dodatkowe kolory).

Poza głównymi cechami pojawiają się także charakterystyczne detale oraz specyficzne podejście do stolarki okiennej i drzwiowej.

Przedstawione informacje dają pewien syntetyczny obraz na temat historycznej zabudowy Jury Krakowsko-Częstochowskiej, przynajmniej jeśli chodzi o budynki mieszkalne jednorodzinne na terenach wiejskich. Dokonana synteza będzie pomocna w analizie obiektów współczesnych i poszukiwań ewentualnych nawiązań do architektury regionalnej na tym terenie.

Zdaniem autora – w przypadku chęci cytowania historycznych regionalizmów przez projektantów – proporcje bryły oraz materiały wydają się najprostszymi możliwymi nawiązaniami.

3.3. Zanik regionalizmów

Obecnie Jura Krakowsko-Częstochowska wygląda już zupełnie inaczej. Większość domów została zbudowana po II wojnie światowej oraz współcześnie. Te budynki nie mają cech charakterystycznych dla tego regionu i można stwierdzić, że „Nowe budownictwo zrywa zatem z charakterem i tożsamością miejsca, przez co krajobraz wsi oraz jego architektura unifikują się – stają się anonimowe”[202]. Domy budowane na Jurze od kilkudziesięciu lat pozostają w sprzeczności z historycznym krajobrazem kulturowym. Zdarzają się pojedyncze wyjątki, niektóre historyczne budynki przetrwały do naszych czasów, ale te obiekty są w znaczącej mniejszości. Zjawisko to starał się wytłumaczyć Z. Myczkowski w artykule *Współczesny krajobraz osadniczy i architektura po roku 1970*[203]. Wskazał on dwa powody ówczesnych przemian krajobrazu wsi: pierwszym jest „zapatrzenie się na miasto*”,* biorąc pod uwagę życie codzienne, a także sposób kształtowania architektury oraz organizacji przestrzennej zabudowy siedliskowej, obejmującej zarówno poszczególne działki, jak i całą strukturę wsi bądź osiedla, a drugim „typizacja”, która dotyczy przede wszystkim przykładów obiektów, które trafniej należałoby określić mianem pseudoarchitektonicznych, a zarazem antyregionalnych, gdyż prowadzą one do unifikacji krajobrazu kulturowego oraz zaniku lokalnych tradycji i tożsamości przestrzennej. Zjawisko to wiąże się z tendencją do bezrefleksyjnego naśladownictwa – w praktyce głównym wzorcem dla nowo powstających budynków wiejskich staje się najczęściej niedawno wzniesiony dom sąsiada, uznawany za model do naśladowania[204].

Z jakiegoś powodu mieszkańcy Jury dali sobie zaszczepić myśl, że w zakresie architektury „stare jest złe”[205]. Później wprowadzono liberalne prawo, pozwalające rolnikom na swobodną zabudowę na terenie swojej posiadłości i „budowanie się” bez względu na WTB (wyznaczone tereny budowlane), które były określone w funkcjonujących w tamtych czasach miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Prawo to wygenerowało najgroźniejsze do dziś zjawisko w krajobrazie kulturowym Jury, które zresztą występuje na trenie całej małopolski, a mianowicie rozproszenie zabudowy[206].

[202] Ibidem, s. 136.
[203] Z. Myczkowski, *Współczesny krajobraz osadniczy*…, op.cit., ss. 77–86.
[204] Ibidem, s. 77.
[205] Ibidem, s. 78.
[206] Ibidem.

Zjawisko *urban sprawl* to zagadnienie, które mogłoby stanowić temat osobnej dysertacji. Paradoksem jest to, że z jednej strony tworzono Jurajskie Parki Krajobrazowe, by zachować wartościowy krajobraz, a z drugiej pozwolono na jego dewastację.

Na Jurze pojawiły się budynki piętrowe oraz te na rzucie kwadratu i znana powszechnie „kostka". W związku z tym „dziesiątki i setki jurajskich chałup zostało »wymienionych« na wyżej opisane nowe subkulturowe wzory"[207]. Następnie, w połowie lat osiemdziesiątych, pojawiły się kolejne trendy, takie jak „pionowe podziały (uskoki) na elewacji szczytowej oraz uskok między asymetrycznymi połaciami dachowymi (zwany już później złośliwie w kręgach fachowców »czółkiem debila«)"[208]. Był to efekt wdrażania projektów typowych, w których – dzięki takiemu zabiegowi – powierzchnia poddasza nie wliczała się do powierzchni całkowitej budynku. W tym czasie na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej wykonano studia, które ujawniły, że tradycyjne formy budownictwa stanowiły zaledwie około 10% istniejącej zabudowy wiejskiej. Zwracają uwagę również wyniki dotyczące poziomu legalności ówczesnych indywidualnych inwestycji budowlanych – ponad 60% realizacji miało charakter nielegalny lub było prowadzone na podstawie pozwoleń wydanych niezgodnie z ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin[209]. W ten sposób w dość krótkim czasie wyeliminowano większość substancji świadczącej o odrębności kulturowej Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

3.4. Ocalić od zapomnienia

W niniejszym podrozdziale autor zwięźle wskaże działania podjęte w celu ochrony krajobrazu kulturowego Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz podsumuje rozdział dotyczący regionalizmów.

W 1981 roku został utworzony Zespół Jurajskich Parków Krajobrazowych (dalej: ZJPK). Do uchwały sejmiku województwa w tej sprawie dołączony został załącznik, w którym zamieszczono zakazy i nakazy obowiązujące na terenie parków. Jak pisze Z. Myczkowski, zadecydowano również, że zarówno na terenie parków krajobrazowych, jak i w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego obiekty mieszkalne i usługowe będą wznoszone na podstawie projektów ustalonych katalogiem projektów wzorcowych, przygotowanym w odniesieniu do regionu i jego krajobrazu[210]. Katalogi te powstały, a poprzedziły je wspominane już wcześniej karty szczegółowe wsi jurajskich oraz karty uproszczone. Ich zadaniem była analiza historycznych regionalnych cech budownictwa na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz wskazanie wytycznych dla projektowanych na tym obszarze budynków. W rezultacie przeprowadzonych studiów i analiz, z inicjatywy Zarządu Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych (ZJPK), przy naukowym wsparciu profesora Janusza Bogdanowskiego, w latach 1993–1996 opracowano kolejne edycje zestawów projektów wzorcowych, które zostały opublikowane w czterotomowym katalogu *Dom jak marzenie*[211].

[207] Ibidem, s. 79.
[208] Ibidem.
[209] Ibidem.
[210] Ibidem, s.81.
[211] Ibidem, s. 83.

Z. Myczkowski pozytywnie ocenia wpływ tych katalogów, przynajmniej w zakresie popularyzowania na nowo dachów innych niż płaskie – „*na szczęście mentalność bezdachowego budownictwa i banalnego wyrazu architektonicznego nowo powstających form i „miastowego piękna" wyraźnie zamierała*[212]". Choć w dalszej części przyznaje, że „*różnorodność i przypadkowość zestawianych w krajobrazie form nadal jeszcze budziła i budzi wiele zastrzeżeń*[213]". Autor zauważa, że projekty katalogowe zawsze obarczone są wadą braku przygotowania do odpowiedniego kontekstu oraz nie spełnienia konkretnych – unikalnych wymagań inwestorów. Architektura „skrojona według potrzeb" z uwzględnieniem lokalnych warunków zawsze będzie lepsza. Niemniej wysiłek włożony w powstanie badań na terenie Jury Krakowsko – Częstochowskiej jest niezaprzeczalny, zaś same efekty, w postaci kart, czy opracowany katalog jest cennym narzędziem dla teraźniejszych i przyszłych pokoleń.

Późniejsze miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (dalej: mpzp) wskazywały już określone wymagania stawiane architekturze projektowanej na tym terenie. Analiza współcześnie obowiązujących mpzp na terenie kilku gmin jurajskich, tj. Jerzmanowice-Przeginia, Krzeszowice, Skała, Sułoszowa i Trzyciąż, zostanie przedstawiona w rozdziale piątym.

Przywołany artykuł Z. Myczkowskiego pochodzi z 1997 roku. Trzeba przyznać, że od tego czasu z krajobrazu kulturowego Jury Krakowsko-Częstochowskiej zniknęły kolejne przykłady historycznej zabudowy. Architektura kreowana w oparciu o katalog projektów lub chociaż inspirowana wytycznymi, nazwana przez Z. Myczkowskiego „neoregionalizmem" lub „współczesnym regionalizmem jurajskim", nie przyniosła oczekiwanego odrodzenia.

Mimo to autor wyraża nadzieję, że nie wszystko zostało stracone. Wierzy, że w naszym społeczeństwie są jeszcze pokłady świadomości, a także lekcja do odrobienia. Pojawiające się nowe projekty, które zostaną zaprezentowane w kolejnym rozdziale, mogą być „kroplą drążącą skałę". Zgadzając się z Z. Myczkowskim, „wszelkie gwarancje są na pewno uwarunkowane najistotniejszym czynnikiem społecznej świadomości. Jej rozbudzenie, uwrażliwienie na konieczność tożsamości z miejscem, regionem i krajem – wydaje się być pierwszorzędną potrzebą i znakiem czasów tych, które już przyszły i tych, które nadchodzą…"[214]. Ta myśl pozostaje aktualna także obecnie.

[212] Ibidem.
[213] Ibidem.
[214] Ibidem, s. 85.

ROZDZIAŁ 4
Współczesne obiekty mieszkaniowe Jury Krakowsko-Częstochowskiej w świetle krytycznego regionalizmu – ocena stopnia spełnienia cech regionalnych

Dziś próżno szukać współczesnych domów w stylu wernakularnym. W świetle zmieniającego się świata i potrzeb takie domy byłyby pewnie irracjonalne. Zasadne jest natomiast doszukiwanie się cech regionalnych w domach w ogóle. Nawet tych nowoczesnych. Na te dobrze spojrzeć w świetle krytycznego regionalizmu. W taki sposób autor przygląda się współczesnym obiektom, doszukując się nawiązań, analogii, cytatów do regionalizmów.

Analiza licznych interpretacji oraz nurtów regionalistycznych w architekturze prowadzi do wniosku, iż jedynie K. Frampton sformułował spójną i uporządkowaną koncepcyjnie strukturę opisu tego zagadnienia, ujętą w formie listy punktów – choć jej jednoznaczna interpretacja pozostaje trudna. Jego tekst, stanowiący syntezę serii wcześniejszych esejów, definiuje całość teorii w 7 punktach, w sposób progresywny – od ujęć ogólnych (punkty 1 i 2), poprzez zagadnienia pośrednie (punkty 3–6), aż po końcową konkluzję (punkt 7). Powstała w ten sposób koncepcja stanowi złożone, lecz wartościowe narzędzie badawcze, umożliwiające ocenę architektury w kontekście współwystępowania – w uproszczeniu – czynników globalnych i lokalnych[215].

4.1.
Sposób prowadzenia badań

Metoda, która posłużyła autorowi do przeprowadzenia opisywanych w niniejszym rozdziale badań opiera się na opracowanej przez A. Dudę metodzie analizy idei i koncepcji formalno-przestrzennej budynków w świetle teorii krytycznego regionalizmu. Praca, w której opisał on przedmiotową metodę, dotyczy co prawda obiektów biurowych, ale zdaniem autora także w przypadku badań nad architekturą mieszkalną Jury i dokonania oceny przynależności obiektu do architektury krytycznego regionalizmu będzie ona niezwykle pomocna. Potwierdza to sam A. Duda, który o swojej metodzie napisał, że „może służyć do analizy budynków, szczególnie jako ćwiczenie w dydaktyce architektonicznej. Może być także pomocnym narzędziem w praktyce projektowej w celu rozpoznania i zrozumienia tendencji rozwojowych postaw regionalizujących i pogłębienia refleksji w tym obszarze. Może także, przy spełnieniu odpowiednich warunków, służyć jako narzędzie obiektywnej oceny architektury”[216].

Warto zaznaczyć, że w sposobie prowadzania analizy będzie pewna różnica – w osobie dokonującej analizy. U A. Dudy to autor projektu dokonuje głównie autoanalizy i autokrytyki, korzystając równocześnie z tekstów innych autorów, opisujących dzieła jego współautorstwa. Autor niniejszej dysertacji z kolei poddaje ocenie projekty stworzone przez innych architektów, a żeby być bardziej precyzyjnym, to korzystając z metody wywiadu, przy pomocy opracowanego wcześniej formularza, pomaga im stworzyć wypowiedź, która staje się podstawą do analizy. Podsumowując, etapami przyjętej metody badawczej będą tutaj także ocena projektów, wizje lokalne w terenie oraz wywiady z projektantami.

[215] A. Duda, *Architektura Budynków Biurowych*…, op.cit., s. 38.
[216] Ibidem, s. 191.

Autor porządkuje przeprowadzane analizy w następujący sposób: każdorazowo projekt przedstawiany jest przy pomocy karty projektu, na której znajdują się podstawowe informacje o projekcie. Następnie w kolejnych podpunktach umieszcza rysunki techniczne oraz dodatkowe fotografie projektów. Kolejna sekcja to właściwa analiza podzielona na dwie części: na początku znajduje się zapis rozmowy z autorami projektu (prowadzony według tych samych, ujednoliconych, opracowanych wcześniej pytań – stworzonych w oparciu o esej K. Framptona oraz jego postulaty), a następnie uzupełniony formularz wg wzoru A. Dudy. Tak przeprowadzona analiza daje wyniki pokazane w kolejnym podrozdziale. Przedstawione są one najpierw w tabeli zbiorczej, prezentującej wynik analizy w rozbiciu na 6 punktów K. Framptona oraz kolejno w tabeli prezentującej wskaźniki opisujące proces inwestycyjny, architekturę budynku oraz tło kulturowe, co podsumowane jest wnioskami w formie tekstu i wykresu graficznego.

Po przeprowadzonej analizie badanych obiektów autor dokonuje analizy porównawczej oraz prezentuje wyciągnięte z niej wnioski.

Projekty do analizy zostały wybrane przez autora dysertacji na podstawie kwerendy internetowej, wywiadów w środowisku architektonicznym oraz licznych wizji lokalnych w terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej (w graniach obszaru określonego przez regionalizację J. Solona).

W procesie wyboru obiektów autor brał pod uwagę następujące kryteria: 1. Budynek musiał być zrealizowany (przynajmniej w stanie surowym zamkniętym); 2. Realizacja obiektu nastąpiła w latach 2010–2025; 3. Obiekt wzniesiono na podstawie projektu indywidualnego; 4. Autorzy projektu przejawili podejście kontekstualne;
5. W projekcie zastosowano materiały naturalne, charakterystyczne dla Jury.

W związku z prowadzonymi badaniami autor opracował zaprezentowane niżej materiały: wzór karty analizy przygotowany na podstawie metody A. Dudy oraz kartę wywiadu – pytań pomocniczych dla autorów wybranych projektów.

4.2.
Analiza współczesnych obiektów mieszkalnych jednorodzinnych Jury Krakowsko-Częstochowskiej

4.2.1.
Dom Jura

- **Karta projektu**

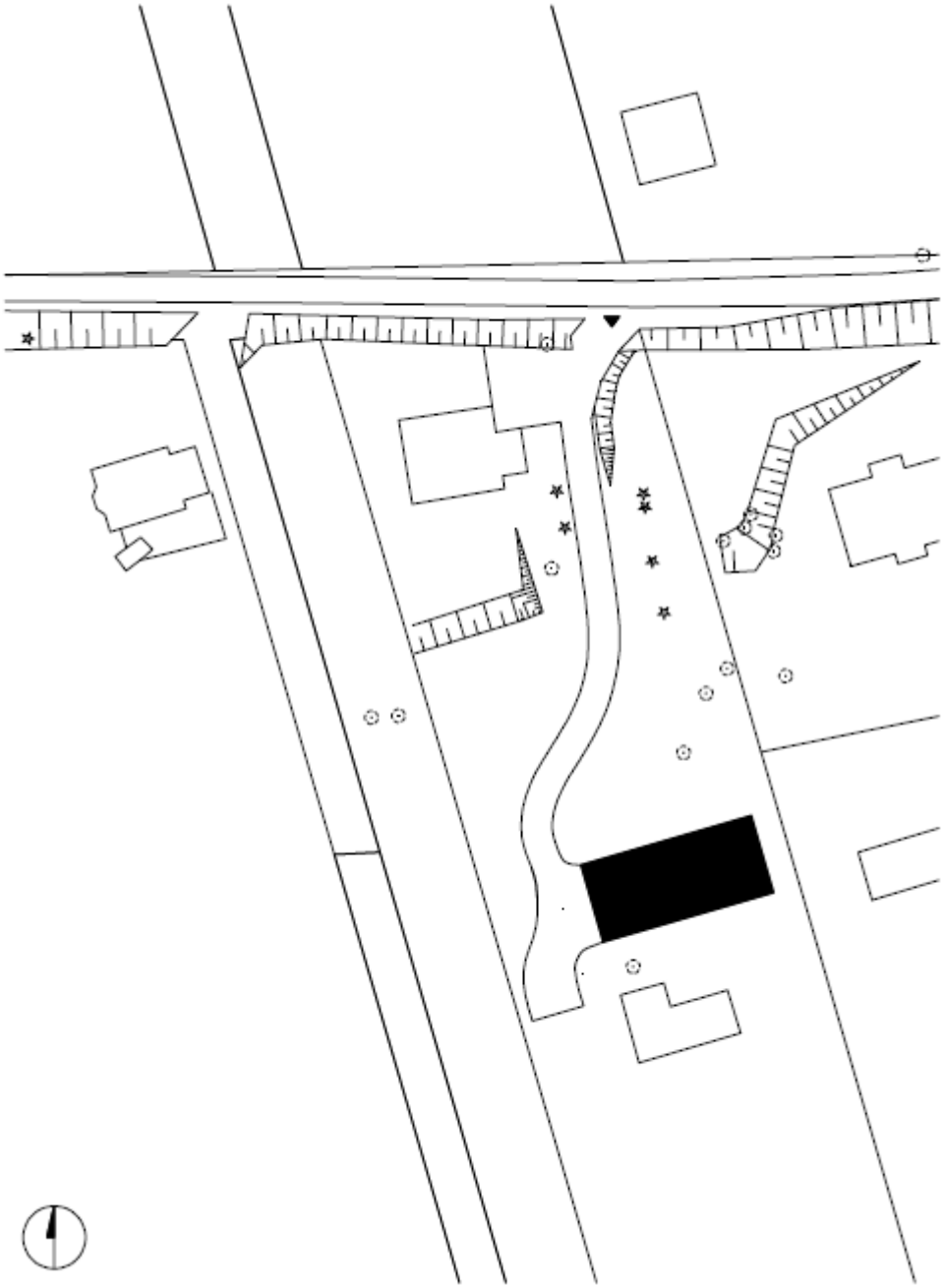
Karta analizowanego projektu **1/10**

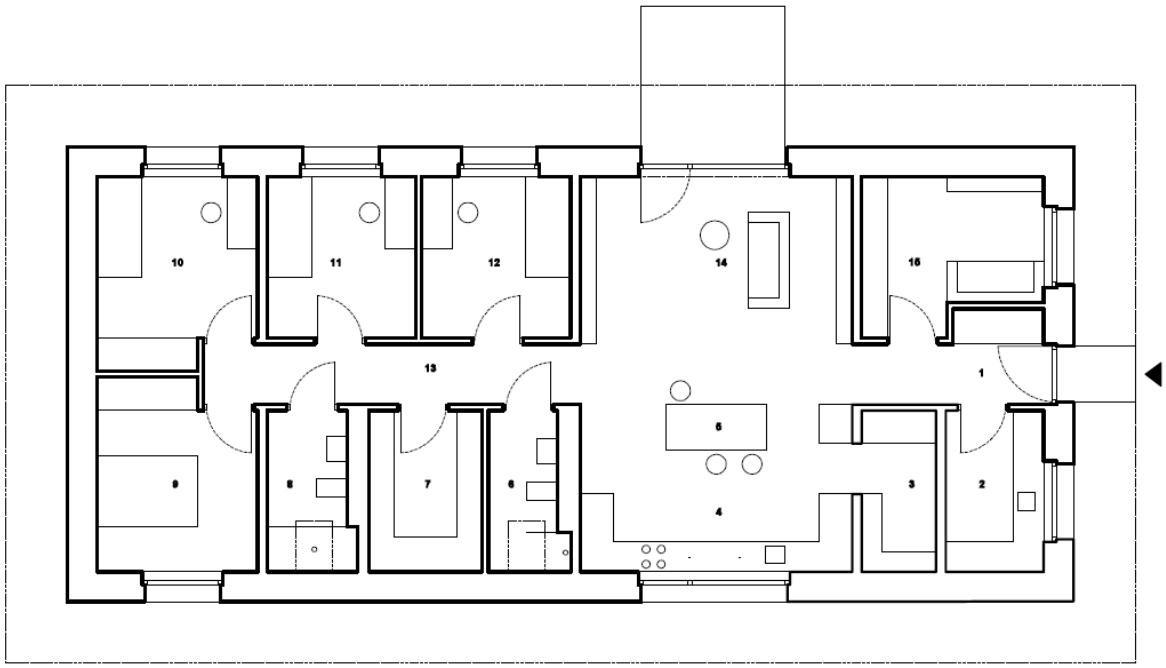
Ryc. 15. Fotografia przedstawiająca dom Jura autorstwa pracowni Prosty Architekt. Fot. Autor

Projekt	**Jura**
Pracownia	**Prosty architekt**
Architekci	**Barbara Ziemba**
Lokalizacja	**Jura Krakowsko-Częstochowska (dokładna lokalizacja objęta tajemnicą przedsiębiorstwa)**
Realizacja	**2025**
Dodatkowe informacje	**–**

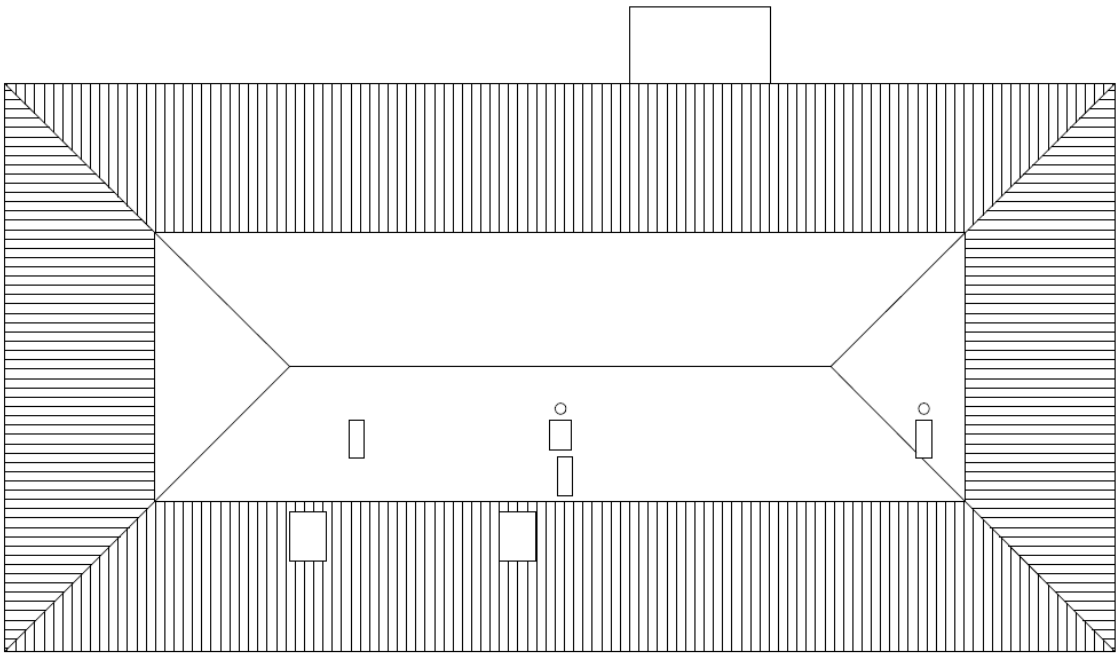
- **Rysunki techniczne**

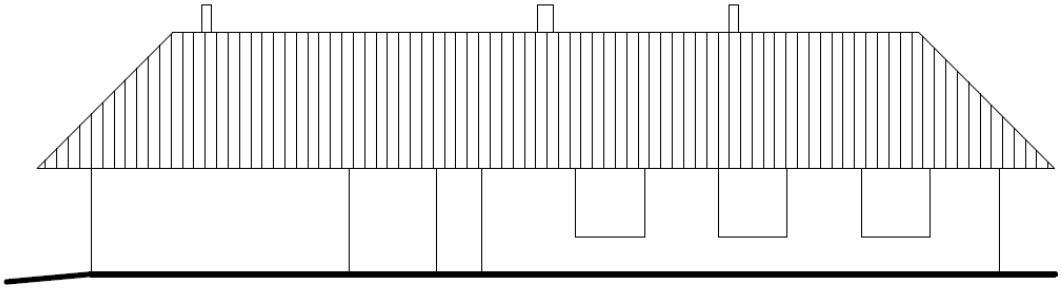
Ryc. 16. Rzut zagospodarowania terenu projektu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

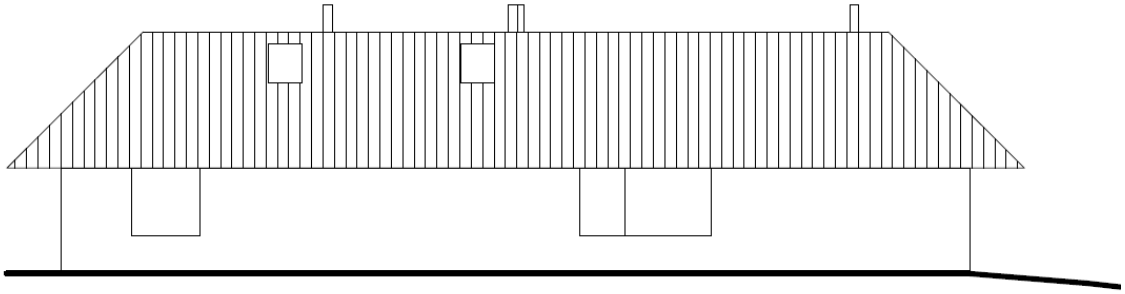
Ryc. 17. Rzut Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

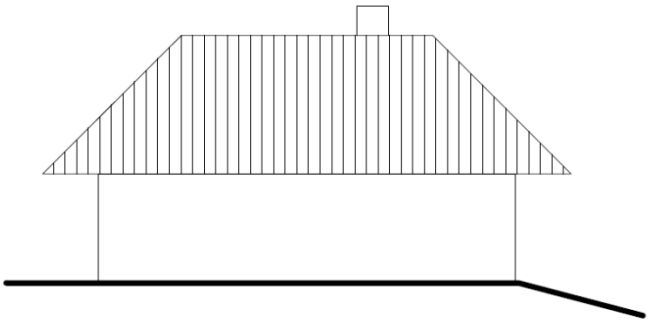
Ryc. 18. Rzut dachu Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

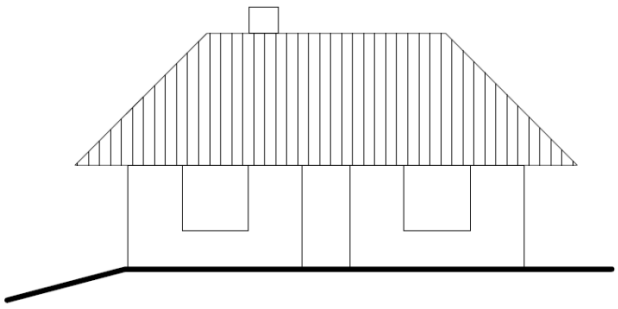
Ryc. 19. Elewacja południowa Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

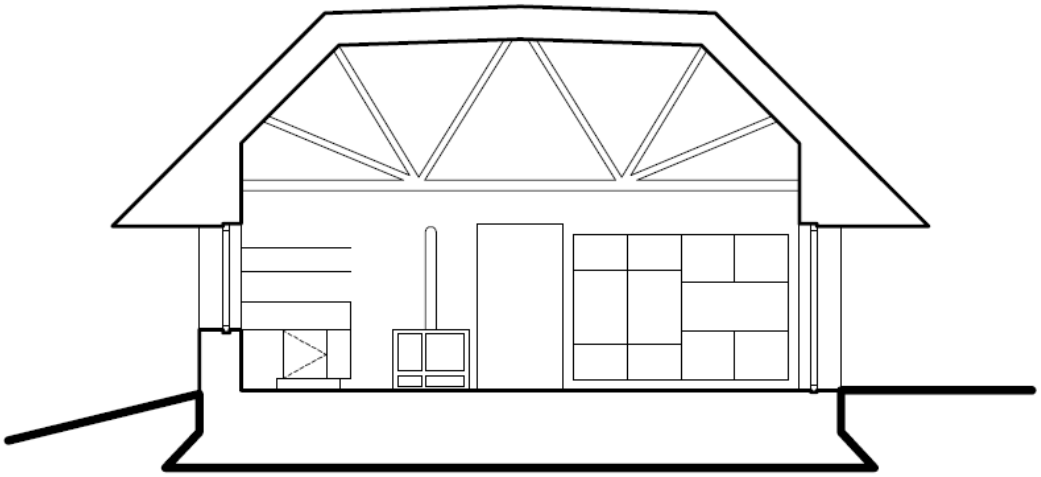
Ryc. 20. Elewacja południowa Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

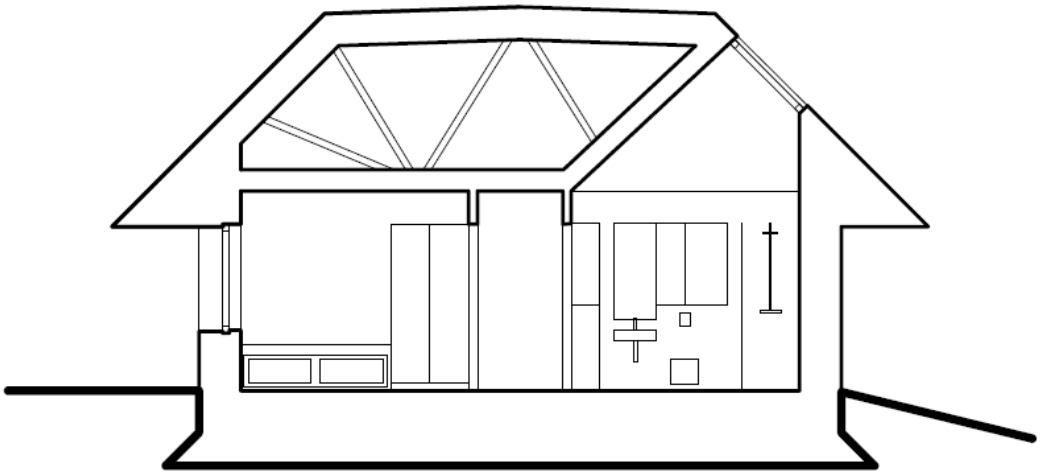
Ryc. 21. Elewacja wschodnia Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

Ryc. 22. Elewacja zachodnia Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

Ryc. 23. Przekrój A–A Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

Ryc. 24. Przekrój B–B Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 25–28. Fotografie przedstawiające Dom Jura. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z projektantką, Barbarą Ziembą

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Krytycznego? Ja ogólnie mam podejście takie, że dla mnie dom to jest dom, więc nie ma w Domu Jura inteligentnych różnych rozwiązań – pseudoekologicznych – to znaczy ja tak uważam… Takich turbo nowoczesnych. No po prostu to jest dom. W klasycznym tego słowa znaczeniu. Jedyna nowoczesność w cudzysłowie, jaka tutaj występuje, to jest pompa ciepła. Więc można powiedzieć, jeżeli się wejdzie na jakieś fora albo popatrzy na współczesne budowy, no to to jest zaprzeczenie tego…

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Zastosowano pompę ciepła i wynika to bezpośrednio z warunków technicznych i prawa budowlanego.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałaby Pani w tym projekcie?

Na pewno elewacja i ten kamień wapienny oraz sposób montażu – odwrotnie niż zazwyczaj się wykonuje, tj. tą stroną odłupaną do środka.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałaby pani w projekcie?

Konstrukcja dachu jest prefabrykowana, wykonana z wiązara dachowego – na całym świecie taka prefabrykacja występuje.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Myślę, że przeważa to standardowe. Chociaż pytanie jeszcze o to, co to są elementy standardowe… Dom jest ocieplony wełną skalną, co nie jest standardowym rozwiązaniem w tym kraju. Standardowy jest styropian, niestety. Chociaż jak teraz myślę, no to ta ściana wielowarstwowa to jest taki regionalizm. To jest bardzo stare rozwiązanie… To nawet mi kamieniarz powiedział, że teraz klei się kamień na styropian. Nie robi się wielowarstwowych ścian, więc – myślę, że fifty/fifty.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Mam nadzieję, że ten budynek w ogóle jest kontekstem. Jest trochę tłem. Myślę, że nie rozwija kontekstu. Jak projektuję, to mam nadzieję, że budynek staje się kontekstem – jest taką ramą do zdarzeń. Mam nadzieję, że tutaj też się udało uzyskać taki efekt. Że następuje taka symbioza budynku z otoczeniem.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Właśnie myślę, czy „odtwarzać" to jest dobre słowo w kontekście tego budynku. Ja nie chciałam nic odtwarzać. Raczej chciałam stworzyć coś, co będzie wpisane w zastane miejsce, ale nie będzie go odtwarzać. W ogóle uważam, że odtwarzanie w architekturze jest błędem.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery"?

Nie jest. Konstrukcja ścian jest wielowarstwowa. Z tą szczerością w architekturze to pojęcie względne, a już na pewno w Polsce. Konstrukcji na zewnątrz nie widać. W środku widać konstrukcję wiązarów w części dziennej.

– Ale spoglądając na bryłę, możemy sobie wyobrazić wnętrze i to, jak wygląda konstrukcja dachu, choć rozmawialiśmy przed chwilą – i okazuje się, że z tym dachem to nie do końca.

Z tym dachem to nie do końca, ale tak – jesteśmy sobie w stanie to zwizualizować. Zresztą ja pamiętam, jak studiowałam, takie jedno zdanie „dobrą architekturę da się narysować jedną kreską" i myślę, że coś w tym jest.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie przeczy.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Po pierwsze, ten dom nie posiada mechanicznego obiegu powietrza. Posiada grubą ścianę i dobre ocieplenie dachu, a za pomocą tego wysuniętego okapu regulowany

jest dostęp światła naturalnego. Słońce, które jest niżej w miesiącach zimowych, powoduje, że światło wpada do tego budynku, a w miesiącach letnich, kiedy słońce jest wyżej, nie wpada. Więc naturalnie ten dom aż tak bardzo się nie nagrzewa latem, a zimą, kiedy słońce operuje trochę niżej, już tak.

– Mówiliśmy też już wcześniej, że jest wentylacja grawitacyjna.

Tak.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad? To już w zasadzie odpowiedzieliśmy sobie.

Ja jeszcze nawiążę do rozwiązań pseudoekologicznych: nie pamiętam, gdzie jest taki dom, ale z tego, co pamiętam, to w trochę cieplejszym klimacie. On jest ogrzewany i chłodzony tylko za pomocą zamykania i otwierania przegród oraz wentylacji grawitacyjnej. Nic tam więcej nie ma. Myślę sobie, że w kontekście tego, jak ja podchodzę do projektowania, to bardziej staram się tymi przegrodami działać albo np. okapem niż wstawiać tam milion elektroniki i różnych rzeczy, które żeby zostały wyprodukowane, to też musimy tę nieszczęsną Ziemię nadszarpnąć.

– Które z czynników wskazałby Pani jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Nie wiem. Ja kompletnie inaczej myślę. Ja sobie myślę, że skorupa tego domu ma naprawdę duże znaczenie. Z czego to pozyskujemy, jak to robimy, jak to później działa, jak się starzeje. Można mieć naprawdę milion sprzętów w domu, tylko problem później jest też w eksploatacji tego. Po jakimś czasie trzeba to wymieniać. Myślę, że masa ludzi, która ociepla dom styropianem i przyjmuje małą grubość ocieplenia, to ich dom bardzo szybko się nagrzewa i bardzo szybko chłodzi, w konsekwencji masę sprzętu chłodzącego i grzejącego montują, żeby jakkolwiek tam żyć. A dom sam z siebie, moim zdaniem, powinien mieć mikroklimat. Po prostu. Żeby nie musieć myśleć, że trzeba coś włączyć, wyłączyć, załączyć, żeby móc tam w ogóle egzystować. Dom jest od tego, żeby nie martwić się non stop o jego eksploatację, tylko po to, żeby po prostu tam mieszkać i żyć.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Jeżeli chodzi o naszą polską rzeczywistość, to nietypowe, a jeżeli chodzi np. o architekturę światową – nie wiem – w Japonii, no to tam się bardzo często spotyka blachę trapezową albo falistą na dachu. To jest ich standardowe rozwiązanie. U nas to nie jest częste rozwiązanie. Bardziej się kojarzy z takimi gospodarczymi budynkami. A tu zyskała nową oprawę. A jeżeli chodzi o kamień, no to też jest nietypowe

rozwiązanie – niestety – w Polsce.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Niezmiennie – jest to elewacja z kamienia wapiennego.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Twórczo wtrącone – przez sposób położenia.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna czy abstrakcyjna?

Tradycyjna.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Siła kultury regionalnej.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałaby Pani w tym projekcie?

Lokalnej – kamień. Globalnej chyba nie ma.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Myślę, że Jura ma taki swoisty klimat, swój własny. Jura Krakowsko-Częstochowska. Myślę, że jest coś w tym miejscu niezwykłego i niespotykanego.

PODSUMOWANIE

– Czy według Pani zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

Nie wiem. Ja się w ogóle nad takimi rzeczami nie zastanawiam. Jestem bezkompromisowa, jeżeli chodzi w ogóle o podejście do architektury. Ja się nie zastanawiam, do jakiego nurtu moje projektowanie pasuje. Po prostu sobie tak wymyślam, co by tu pasowało do otoczenia i jakie ktoś ma potrzeby, i z tego wynika efekt widoczny w tym projekcie. Ja się nie zastanawiam, w jakim to ma być stylu albo

do czego to tam pasuje. Do niczego takie myślenie nie prowadzi.

– Jakie jest Pani zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

Myślę, że u nas takiego podejścia w ogóle brakuje. Takiego, że nie projektujemy czegoś po prostu oderwanego od rzeczywistości i nie lokalizujemy takiego obiektu gdzieś tam, bo nam się tak podoba itd. Tylko myślimy o tym, gdzie on będzie stał. Myślę, że tego nam bardzo, bardzo brakuje w tym kraju. I to widać po otoczeniu, które nas otacza. No niestety, bardzo to widać. I w nawiązaniu do tych różnych anegdot. To mogę powiedzieć, że inwestorzy mają przyjaciela architekta. I kiedyś tak rozmawiamy, stojąc tutaj na górze. On stwierdził: „Basia, kurczę, powiem ci, super to wymyśliłaś. Pomyślałaś o nich i dałaś im ten widok. Bo wiesz, jakbym to ja projektował, to bym jakiegoś kloca postawił na dole jako swój manifest".

Kończąc, myślę, że nie korzystamy z tego, co już mamy. Bezkrytycznie podchodzimy do różnych rzeczy i myślę, że to jest błąd.

- **Karty analizy**[217]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom Jura
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem".	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego".	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Ja ogólnie mam podejście takie, że dla mnie dom to jest dom, więc nie ma w Domu Jura inteligentnych różnych rozwiązań – pseudoekologicznych – to znaczy ja tak uważam… Takich turbo nowoczesnych. No po prostu to jest dom.*

[217] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

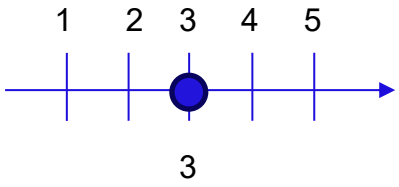
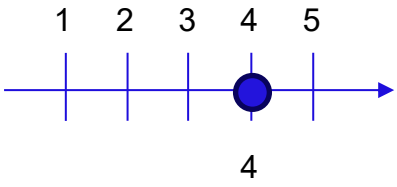
	W klasycznym tego słowa znaczeniu. Jedyna nowoczesność w cudzysłowie, jaka tutaj występuje, to jest pompa ciepła. *Myślę, że przeważa to standardowe. Chociaż pytanie jeszcze o to, co to są elementy standardowe… Dom jest ocieplony wełną skalną, co nie jest standardowym rozwiązaniem w tym kraju. Standardowy jest styropian, niestety. Chociaż jak teraz myślę, no to ta ściana wielowarstwowa to jest taki regionalizm. To jest bardzo stare rozwiązanie… To nawet mi kamieniarz powiedział, że teraz klei się kamień na styropian. Nie robi się wielowarstwowych ścian, więc – myślę, że fifty/fifty.*

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Autorka projektu Jura w swojej pracy prezentuje wysoką świadomość kultury regionu, w którym obiekt został zrealizowany. Ta wiedza uwidoczniona jest w ogólnej formie, bryle budynku, materiale elewacyjnym, kolorystyce. Nie brakuje oczywiście autorskiego, niejednokrotnie także krytycznego podejścia w wielu aspektach, co ostatecznie pozwala stworzyć nową, „świeżą" architekturę, która idealnie wpisuje się w historyczny klimat Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W projekcie poza kamieniem, który dodatkowo układany jest w niestandardowy sposób, dominują powszechnie dostępne materiały oraz technologia (pompa ciepła). Sama autorka przyznaje, że pewne rzeczy wynikają wprost z przepisów technicznych czy współczesnych potrzeb inwestora, a dom nie powinien być maszyną. Ocenia, że w domu można odnaleźć zarówno czynniki globalne, jak i lokalne oraz że „rozkładają się one po połowie". Autor niniejszej dysertacji zauważa jednak, że ostatecznie na odbiór niniejszego projektu największy wpływ mają te aspekty, które mocno wynikają z kultury lokalnej.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
o Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkalnych jednorodzinnych o Użyte technologie	o Świadomość autorki oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej

	○ Postawa regionalizująca przy konieczności spełnienia współczesnych wymogów mieszkaniowych
	

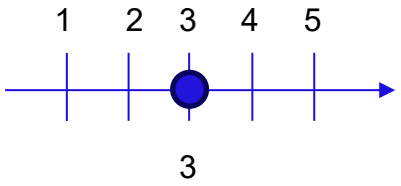
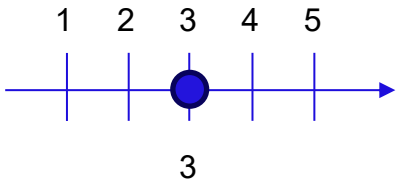
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom Jura
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Mam nadzieję, że ten budynek w ogóle jest kontekstem. Jest trochę tłem. Myślę, że nie rozwija kontekstu. Jak projektuję, to mam nadzieję, że budynek staje się kontekstem – jest taką ramą do zdarzeń. Mam nadzieję, że tutaj też się udało uzyskać taki efekt. Że następuje taka symbioza budynku z otoczeniem.* *Właśnie myślę, czy „odtwarzać” to jest dobre słowo w kontekście tego budynku. Ja nie chciałam nic odtwarzać. Raczej chciałam stworzyć coś, co będzie wpisane w zastane miejsce, ale nie będzie go odtwarzać. W ogóle uważam, że odtwarzanie w architekturze jest*

	błędem.

Wnioski dotyczące punktu 2:

Dom Jura swoją formą oraz fakturą w nowoczesny sposób przywraca obraz, do którego na Jurze można było być przyzwyczajonym od pokoleń. Zrywa z bylejakością. Szanuje kontekst krajobrazu kulturowego, a także niejako „wyrasta" z działki, na której się znajduje. Budynek jest tak dobrze wpisany w otoczenie, iż niewprawne oko mogłoby przyznać, że stoi tam od dawna.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Kształt dachu dopasowany jest do układu funkcjonalnego, spełniającego oczekiwania inwestora ○ Detal nadproża okiennego dyktowany jest ekonomią	○ Budynek szanuje kontekst kulturowy, w którym się znajduje ○ Obiekt niczego nie naśladuje, rozwija architektoniczny detal regionu ○ Skala, forma, faktura obiektu idealnie wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce posiadające swój własny, unikalny charakter
	

Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/Dom Jura

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów".

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

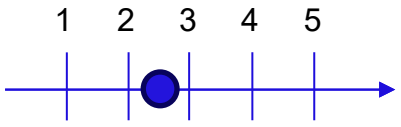
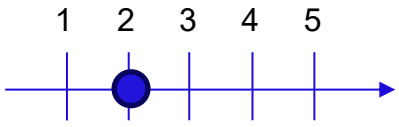
„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii".

Uwagi autora projektu budynku Dom Jura, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Konstrukcja ścian jest wielowarstwowa. Z tą szczerością w architekturze to pojęcie względne, a już na pewno w Polsce. Konstrukcji na zewnątrz nie widać. W środku widać konstrukcję wiązarów w części dziennej.* *Zresztą ja pamiętam, jak studiowałam, takie jedno zdanie „dobrą architekturę da się narysować jedną kreską" i myślę, że coś w tym jest.*

Wnioski dotyczące punktu 3:

Konstrukcja budynku jest ukryta, ale w znacznym stopniu czytelna. Geometria dachu iluzorycznie sprawia wrażenie dachu czterospadowego. Tektonika wnętrza jest w znacznym stopniu czytelna.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ Konstrukcja elewacji skryta pod warstwą zewnętrzną ściany wielowarstwowej ○ Nie do końca czytelna tektonika dachu (sprawia wrażenie czterospadowego)	○ Forma podąża za funkcją. Konstrukcja jest spójna ○ Struktura i tektonika wnętrza są czytelne
 2,5	 2

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom Jura

Tekst K. Framtpona:

„Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest

<table>
<tr><td colspan="2">jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Jura dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Po pierwsze ten dom nie posiada mechanicznego obiegu powietrza. Posiada grubą ścianę i dobre ocieplenie dachu, a za pomocą tego wysuniętego okapu regulowany jest dostęp światła naturalnego. Słońce, które jest niżej w miesiącach zimowych, powoduje, że światło wpada do tego budynku, a w miesiącach letnich, kiedy słońce jest wyżej, nie wpada. Więc naturalnie ten dom się aż tak bardzo się nie nagrzewa latem, a zimą, kiedy słońce operuje trochę niżej, już tak.

Ja jeszcze nawiążę do rozwiązań pseudoekologicznych: nie pamiętam, gdzie jest taki dom, ale z tego, co pamiętam, to w trochę cieplejszym klimacie. On jest ogrzewany i chłodzony tylko za pomocą zamykania i otwierania przegród oraz wentylacji grawitacyjnej. Nic tam więcej nie ma. Myślę sobie, że w kontekście tego, jak ja podchodzę do projektowania, to bardziej staram się tymi przegrodami działać albo np. okapem niż wstawiać tam milion elektroniki i różnych rzeczy, które żeby zostały wyprodukowane, to też musimy tę nieszczęsną Ziemię nadszarpnąć.

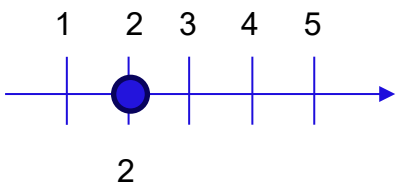
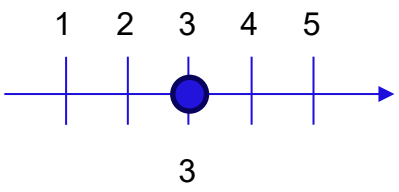
Ja sobie myślę, że skorupa tego domu ma naprawdę duże znaczenie. Z czego to pozyskujemy, jak to robimy, jak to później działa, jak się starzeje. Można mieć naprawdę milion sprzętów w domu, tylko problem później jest też</td></tr>
</table>

	w eksploatacji tego. Po jakimś czasie trzeba to wymieniać. Myślę, że masa ludzi, która ociepla dom styropianem i przyjmuje małą grubość ocieplenia, to ich dom bardzo szybko się nagrzewa i bardzo szybko chłodzi, w konsekwencji masę sprzętu chłodzącego i grzejącego montują, żeby jakkolwiek tam żyć. A dom sam z siebie, moim zdaniem, powinien mieć mikroklimat. Po prostu. Żeby nie musieć myśleć, że trzeba coś włączyć, wyłączyć, załączyć, żeby móc tam w ogóle egzystować. Dom jest od tego, żeby nie martwić się non stop o jego eksploatację, tylko po to, żeby po prostu tam mieszkać i żyć.

Wnioski dotyczące punktu 4:

W zakresie uniezależnienia się od klimatu w budynku zastosowano – co charakterystyczne dla tej strefy klimatycznej – ogrzewanie w postaci pompy ciepła. W budynku nie ma klimatyzacji, nie ma też wentylacji mechanicznej. Uwzględniając klimat, zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych oraz nie tworzono nadmiarowych przeszkleń elewacji.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

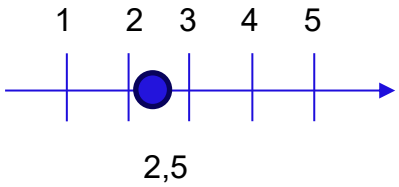
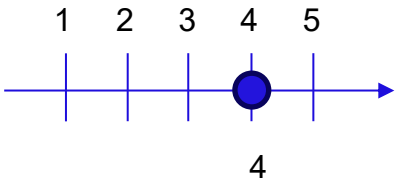
CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Projekt ogrzewania w oparciu o pompę ciepła	○ Wentylacja grawitacyjna ○ Brak klimatyzacji ○ Przemyślana regulacja dopływu światła naturalnego za pomocą okapu ○ Ściana warstwowa
 2	 3

<table>
<tr><td>Punkt 5/7</td><td>Karta analizy Nr 5/7/Dom Jura</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń) nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Jura, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Jeżeli chodzi o naszą polską rzeczywistość, to nietypowe, a jeżeli chodzi np. o architekturę światową – nie wiem – w Japonii, no to tam się bardzo często spotyka blachę trapezową albo falistą na dachu. To jest ich standardowe rozwiązanie. U nas to nie jest częste rozwiązanie. Bardziej się kojarzy z takimi gospodarczymi budynkami. A tu zyskała nową oprawę. A jeżeli chodzi o kamień, no to też jest nietypowe rozwiązanie – niestety – w Polsce.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 5:

Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz z umiarem technologii dostępnych aktualnie na rynku. Autorka nie boi się korzystać z nietypowych – niepopularnych rozwiązań. Detale zostały opracowane indywidualnie dla tego projektu. Podsumowując, materiały wykorzystywane są w oryginalny, autorski sposób, mający sprawić, że wrażenia wizualne i namacalne stają się równie ważne i urzeczywistniają się w tym projekcie.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Standaryzacja</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Oryginalność i zmysłowość</td></tr>
<tr><td>o Standardowe wyposażenie wnętrz</td><td>o Indywidualny projekt i wykonanie elewacji kamiennej</td></tr>
</table>

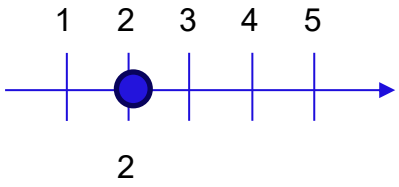
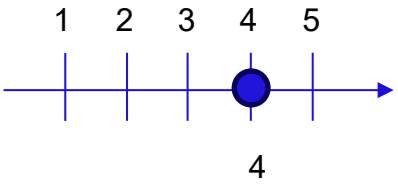
	○ Drewniana stolarka okienna ○ Blacha trapezowa jako warstwa wierzchnia połaci dachowych ○ Podbitka ze sklejki drewnianej ○ Indywidualnie projektowane detale
	

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom Jura
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Niezmiennie – jest to elewacja z kamienia wapiennego.* (o zreinterpretowanych elementach lokalnej tradycji budowlanej). *Twórczo wtrącone – przez sposób położenia.*

Wnioski dotyczące punktu 6:

Architektura tego budynku niczego nie kopiuje, nie imituje, ale w namacalny sposób reinterpretuje lokalną tradycję. W oryginalny, odświeżający sposób nawiązuje do cech charakterystycznych dla tego regionu (skala, proporcje, bryła) oraz materiałów (kamień), a także stara się harmonijnie odnaleźć w otoczeniu.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna
○ Tunel doświetlający budynek przez okno połaciowe ○ Nadproża okienne zlicowane z podbitką	○ Dach mansardowy sprawiający wrażenie tradycyjnego (dla tego regionu) czterospadowego ○ Sposób układania kamienia elewacyjnego (nieociosaną stroną do zewnątrz)
	

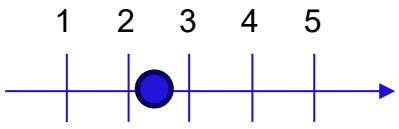
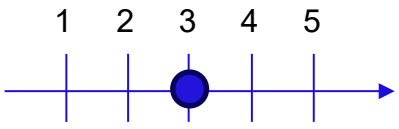
Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom Jura
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura, dotyczące tez i postulatów	*Myślę, że Jura ma taki swoisty klimat, swój własny. Jura Krakowsko-*

zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Częstochowska. Myślę, że jest coś w tym miejscu niezwykłego i niespotykanego.*

Wnioski dotyczące punktu 7:

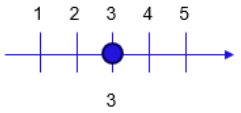
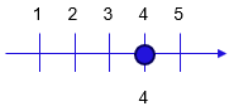
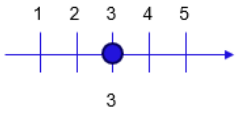
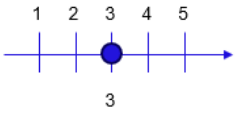
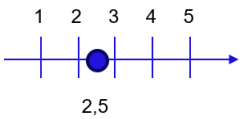
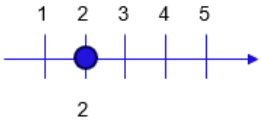
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. W projekcie wyraźnie widoczne są wpływy lokalne. Uwzględnione są w bardzo precyzyjnym, współczesnym detalu, co w odbiorze tego budynku sprawia, że mieszają się dwa odczucia. Pierwsze to, że budynek pochodzi dokładnie z tego miejsca, w którym się znajduje, a drugie, że jest na wskroś współczesny. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy miejscowy materiał – kamień, regionalną skalę i bryłę (choć we współczesnym wydaniu). Wyraźnie zauważalne są zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w krajobraz kulturowy Jury.

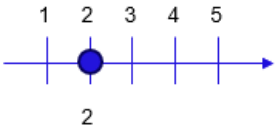
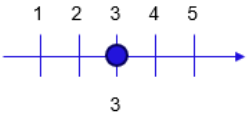
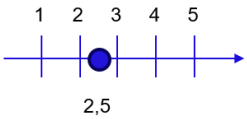
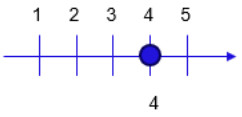
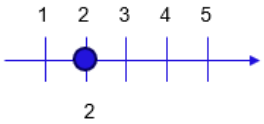
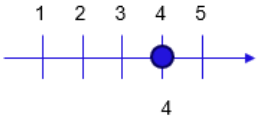
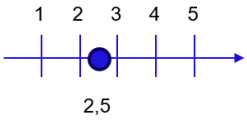
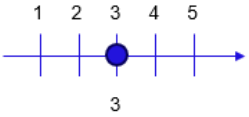
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. pompa ciepła) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów	○ Budowa realizowana przez firmy o wieloletnim doświadczeniu (np. firma kamieniarska specjalizująca się w pracy z kamieniem wapiennym) ○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Lokalna tradycja wyrażona w doborze materiału elewacyjnego, skali, proporcji i bryle budynku
 2,5	 3

- **Podsumowanie, wyniki analizy**

Tab.1. Dom Jura. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (WKR) DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 3,0 – 4,0 = -1,0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 3,0 – 3,0 = 0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 2,5 – 2,0 = 0,5

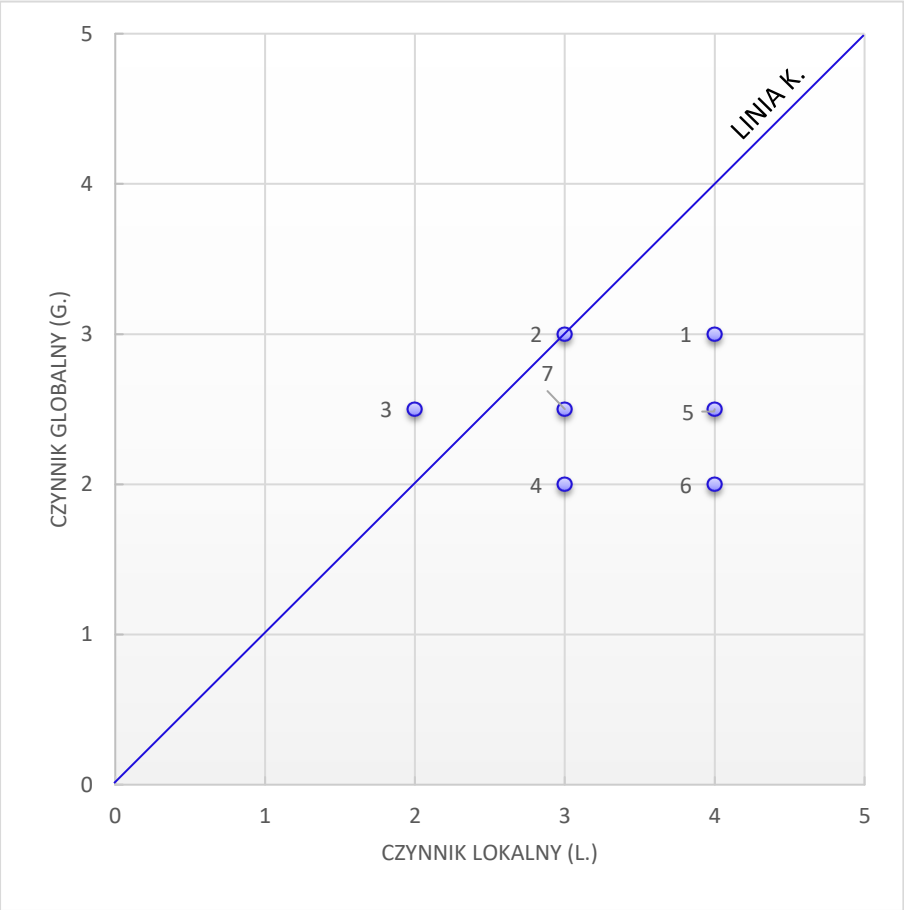
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 2,0 – 3,0 = -1,0
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 2,5 – 4,0 = -1,5
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,0 – 4,0 = -2,0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 2,5 – 3,0 = -0,5

Tab.2. Dom Jura. Wynik analizy. Oprac. Autor. Legenda: WKR

0	**A. GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D. WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (WKR)**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	17,5	23	WKR-A 17,5 – 23,0 = -5,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	12	16	WKR-B 12,0 – 16,0 = -4,0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	5,5	7	WKR-C 5,5 – 7,0 = -1,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (Tab. 2., wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi -5,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi została zachwiana na korzyść czynników lokalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom Jura, był w znacznym stopniu prowadzony z uwzględnieniem poszanowania wartości składających się na tożsamość miejsca.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi -4,0, co może oznaczać, że architektura budynku Dom Jura została utrzymana w stylistyce, którą można określić jako bliską architekturze regionalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi -1,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą w kierunku architektury regionalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3	4
2.	3	3
3.	2,5	2
4.	2	3
5.	2,5	4
6.	2	4
7.	2,5	3

Ryc. 29. Wynik analizy domu Jura przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.2.
Dom Ptaków

- **Karta projektu**

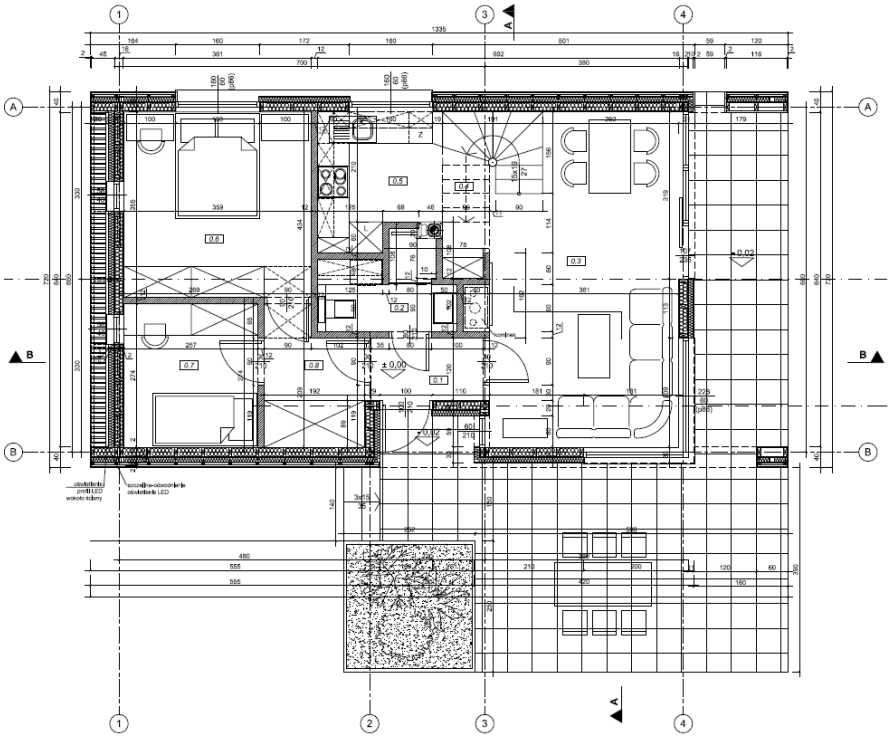
Karta analizowanego projektu	**2/10**

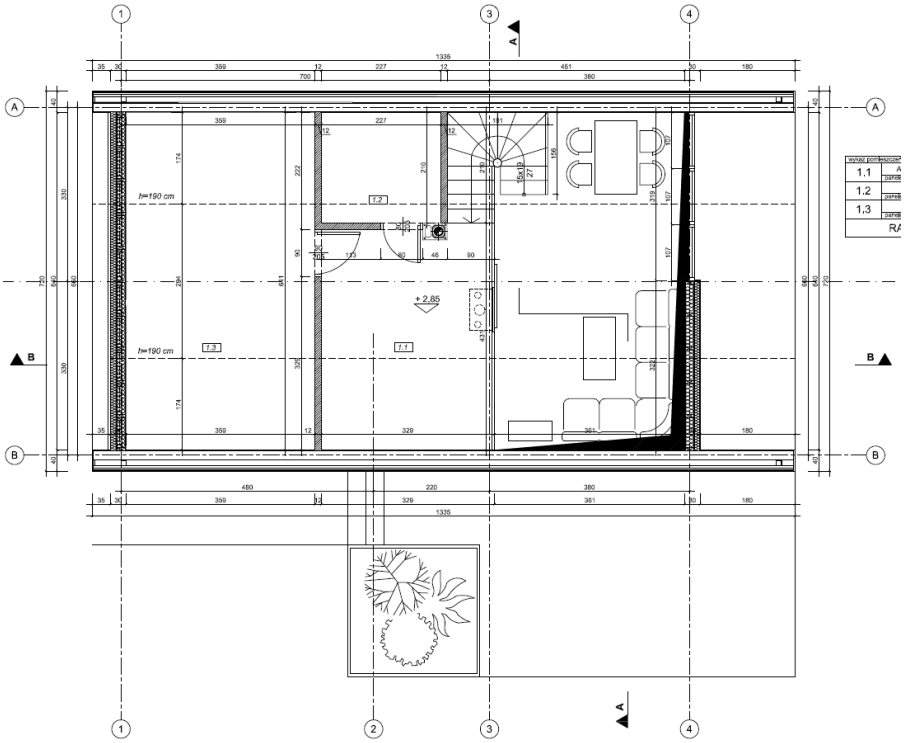
Ryc. 30. Fotografia przedstawiająca Dom Ptaków autorstwa pracowni MCplus Pracownia Projektowa Marcin Cieśla. Fot. Autorzy projektu [w:] Archiwum projektantów

Projekt	**Dom Ptaków**
Pracownia	**MCplus Pracownia Projektowa Marcin Cieśla**
Architekci	**Marcin Cieśla, Jacek Knoff, Grzegorz Kobzdej**
Lokalizacja	**Bobolice**
Realizacja	**2019**
Dodatkowe informacje	**–**

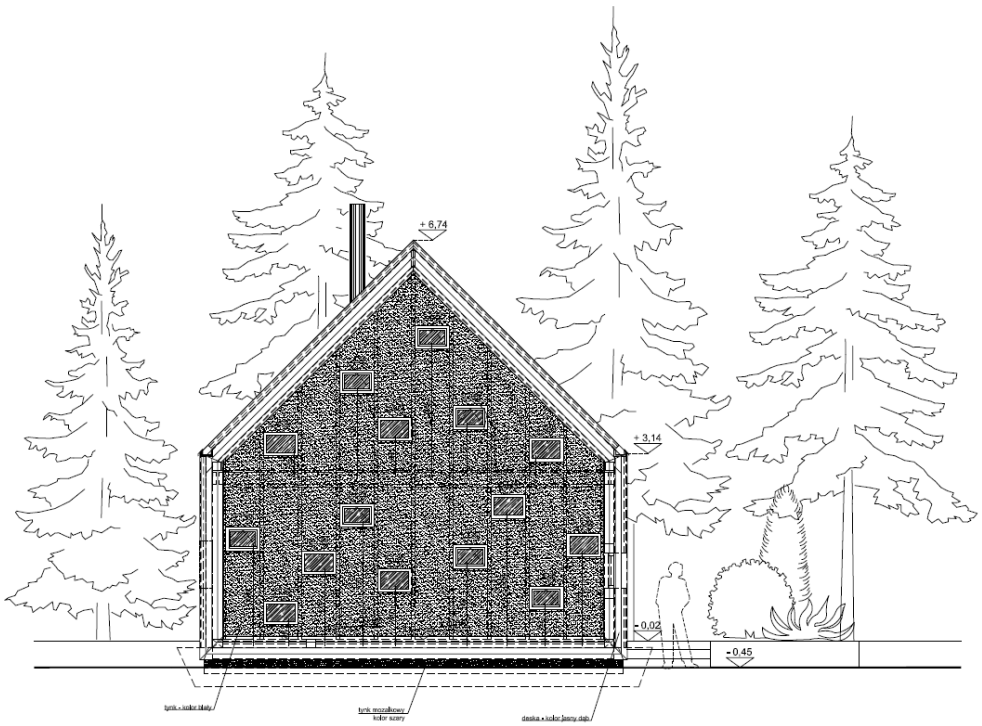
- **Rysunki techniczne**

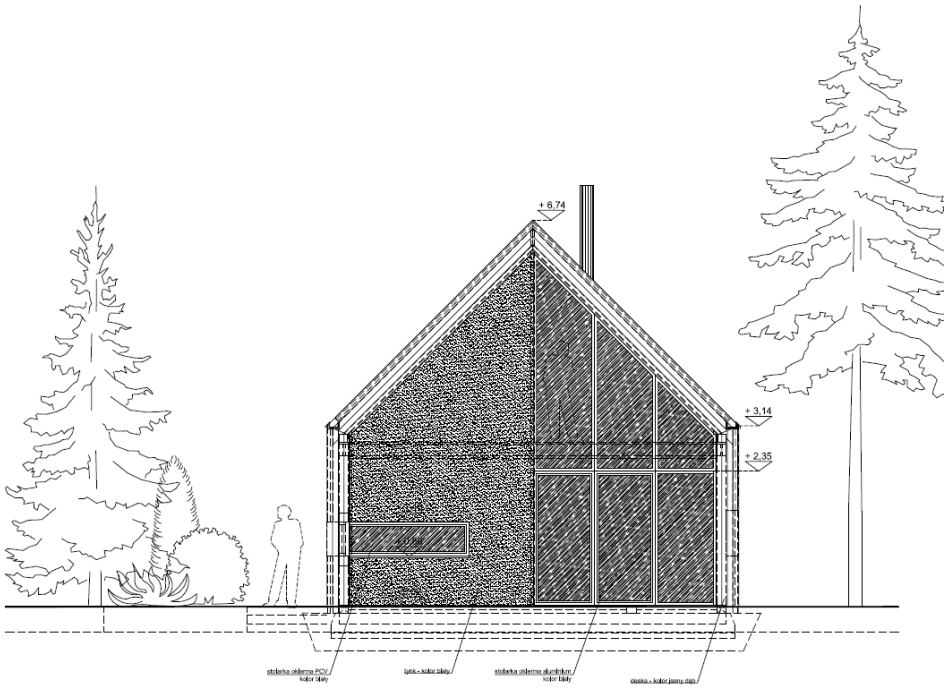
Ryc. 31. Rzut parteru Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

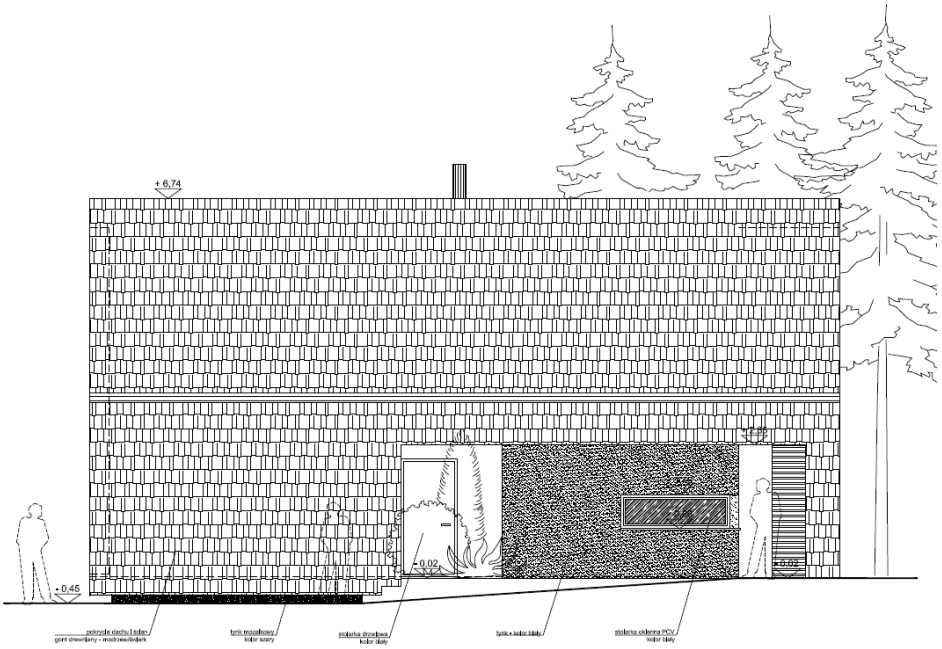
Ryc. 32. Rzut piętra Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

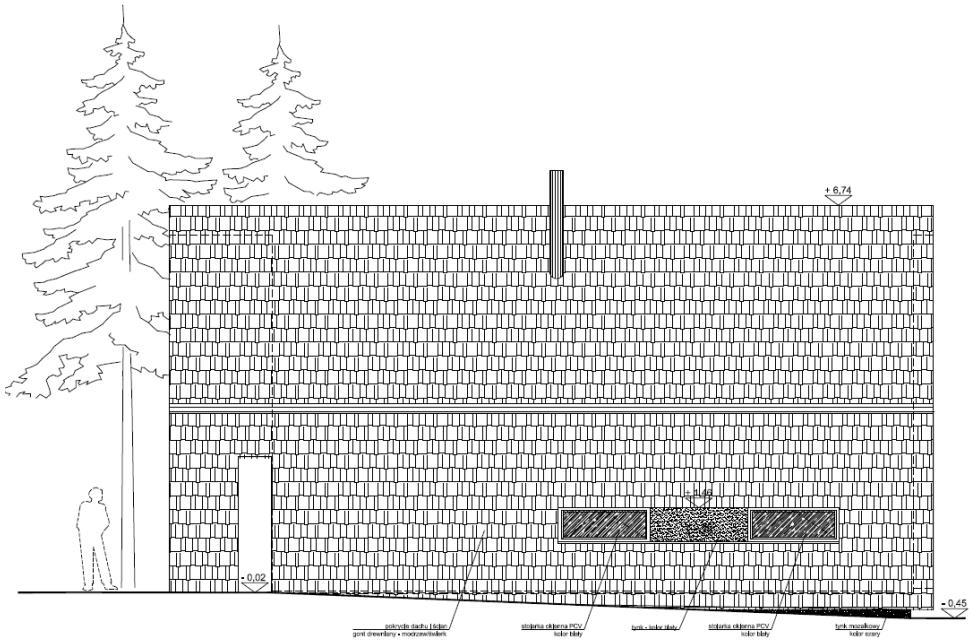
Ryc. 33. Elewacja południowa Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

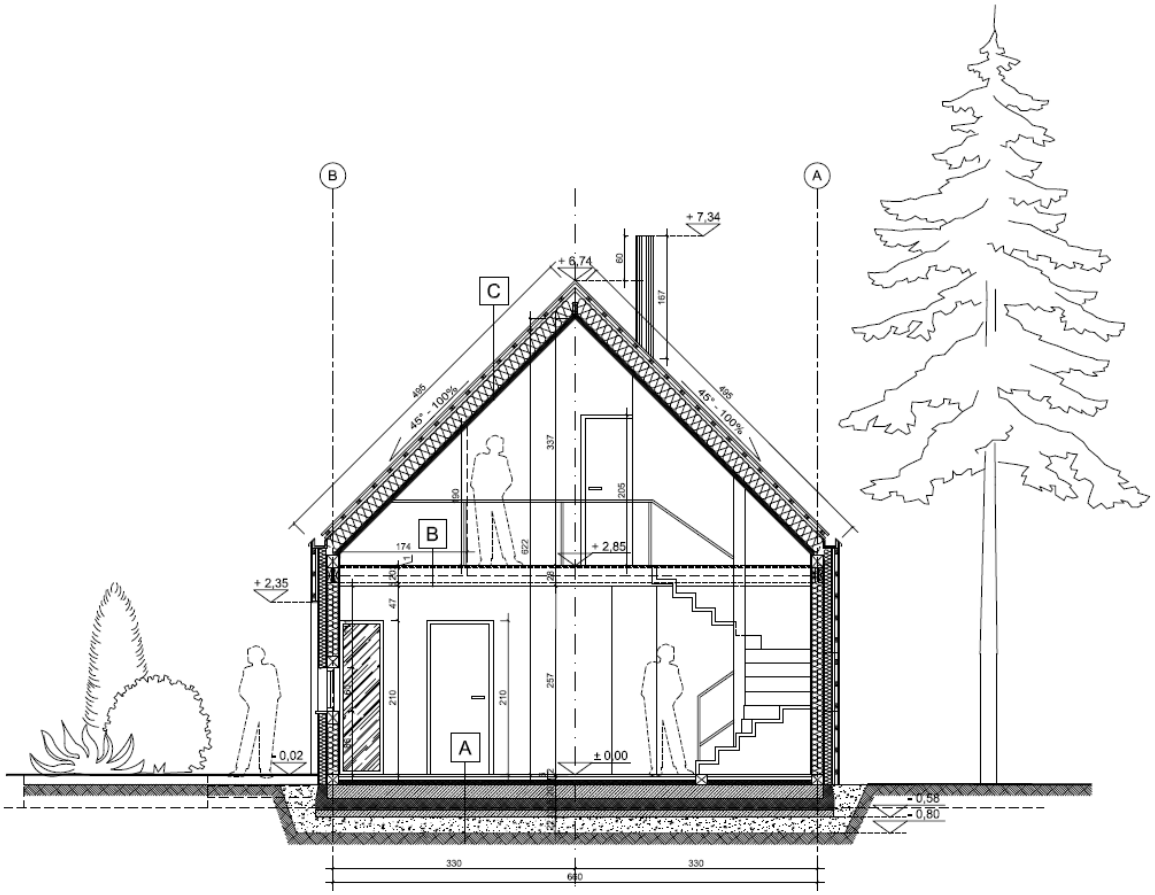
Ryc. 34. Elewacja północna Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 35. Elewacja wschodnia Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 36. Elewacja zachodnia Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 37. Przekrój Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 38. Fotografia Domu Ptaków. Fot. Autorzy projektu [w:] Archiwum projektantów

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Marcinem Cieślą

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Najważniejszym aspektem jest skala budynku – nie jest to dom z rozmachem, lecz taki, który odpowiada zarówno potrzebom miejsca, jak i inwestora. Kluczowe są również użyte materiały. Moglibyśmy zastosować nowoczesne, efektowne okładziny i tym samym silnie wyróżnić obiekt, jednak zdecydowaliśmy się na rozwiązania naturalne i ekonomiczne, nawiązujące do otaczającej przestrzeni. Dzięki temu dom nie „krzyczy", nie manifestuje swojej obecności, a jedynie subtelnie wyróżnia się w krajobrazie.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Najważniejszym elementem była prefabrykacja – konstrukcja drewniana została przygotowana w technologii prefabrykowanej, co znacznie skróciło czas budowy. Podobnie płyta żelbetowa powstała szybko. Ważną rolę odegrały także instalacje: pompa ciepła, wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła oraz współczesna stolarka okienna i drzwiowa. W efekcie wnętrze budynku jest bardzo nowoczesne, natomiast zewnętrzna forma odwołuje się do tradycji i kontekstu miejsca. Ciekawym przykładem jest zastosowanie gontu drewnianego wykonanego przez górali w tradycyjnej technologii, kultywowanej na Podhalu od wielu pokoleń.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałaby Pan w tym projekcie?

Przede wszystkim świadome użycie koloru i uproszczonej bryły, które w obu realizacjach odwołują się do wapienia jurajskiego. W przypadku domu w Bobolicach zastosowano gont drewniany jako okładzinę zarówno ścian zewnętrznych, jak i dachu. Materiał ten miał nawiązywać do lokalnych lasów – głównie borów sosnowych i drzew iglastych.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałaby Pan w projekcie? Tu już w zasadzie mamy odpowiedź.

Tak.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Pod względem technologicznym zdecydowanie dominują rozwiązania globalne. Mam jednak nadzieję, że lokalny charakter, symboliczne uchwycenie miejsca i przestrzeni

są czytelne i nadają budynkowi jego unikalny wyraz.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Moim zdaniem projekt zdecydowanie rozwija kontekst. Nie jest to podejście całkowicie swobodne, ponieważ już na etapie koncepcji założyliśmy, że budynek powinien wpisywać się w otaczający teren. Jego forma miała symbolicznie odwoływać się do Jury i do lokalnych materiałów budowlanych, dlatego każdy z elementów został spójnie przemyślany.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

W pewnym stopniu podejście jest swobodne. Sama bryła została mocno uproszczona – choć zachowuje tradycyjną formę dachu dwuspadowego, całość została sprowadzona do prostych, współczesnych form. Wynikało to z wielu czynników, zarówno estetycznych, jak i praktycznych. Można powiedzieć, że jest to współczesna reinterpretacja tego, co spotykamy na co dzień w okolicy. Choćby nawet tego, co tu stoi obok nas (rozmowę prowadzimy obok stodół w Żarkach). *Tam mamy współcześnie nazwaną „nowoczesną stodołę", tu mamy relikt przeszłości.*

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery"?

Moim zdaniem tak. Osoba, która rozumie konstrukcję i strukturę budynku, dostrzeże to od razu. Forma jest prosta, z klasycznym dachem dwuspadowym. Na pierwszy rzut oka nie widać, że budynek ma konstrukcję drewnianą, ale to z przyczyn oczywistych jest niewidoczna pod okładzinami i tynkiem. Jednak sama bryła jasno podąża za logiką konstrukcji. Nie ma tam elementów zbędnych, wszystko wynika z potrzeby miejsca oraz wniosków płynących z analizy przyjętych wytycznych oraz aktów prawnych. Konstrukcja została potraktowana jako atut i świadomie wyeksponowana poprzez formę.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie. Jest z nią spójna.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Dom w Bobolicach został świadomie obrócony w kierunku lasu – zgodnie z życzeniem inwestorów. Od strony południowej zastosowano małe okna, natomiast większe przeszklenie, fasadę szklaną, zaplanowano właśnie od strony lasu. Mieliśmy pewne obawy, jak to wpłynie na temperaturę wewnątrz budynku, jednak doświadczenie pokazało, że rozwiązanie się sprawdziło. Latem wewnątrz panuje przyjemny chłód, a zimą – komfortowe ciepło. Małe okna zapewniają wystarczające doświetlenie, a duża szklana ściana integruje dom z otaczającym go lasem. Przebywając w środku, ma się wrażenie, że natura wchodzi do wnętrza, a las staje się częścią przestrzeni domu.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Uwzględniają go. Polska znajduje się w strefie klimatu umiarkowanego, który z roku na rok się ociepla. Budynek został zaprojektowany tak, aby odpowiadał na te zmiany i zapewniał komfort w różnych porach roku.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Do lokalnych czynników należy wykorzystanie samego otoczenia. Las, znajdujący się od strony dużego przeszklenia, pełni funkcję naturalnej bariery – chroni przed wiatrem i stanowi bufor termiczny. Mimo dużej powierzchni szkła zieleń działa jak naturalna izolacja. Globalny charakter mają natomiast parametry techniczne: odpowiednio dobrana stolarka okienna, izolacja ścian i dachu oraz zastosowanie pompy ciepła jako źródła ogrzewania. Kluczowe znaczenie miało tu połączenie warunków naturalnych z technologią.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

W projekcie wykorzystujemy standardowe materiały dostępne dzisiaj na rynku budowlanym. W Polsce prefabrykacja drewnianej konstrukcji staje się coraz powszechniejsza w budownictwie mieszkaniowym. Rozwiązania funkcjonalne, wnętrzarskie czy wizualne w bryle budynku zostały zaprojektowane i są indywidualnie stworzone na potrzeby inwestorów i tego projektu. Szczególnie istotnym elementem stał się gont drewniany, który odgrywa rolę swoistej „skóry" domu. Jest to materiał nawiązujący do otaczających lasów, a zarazem nadający bryle unikatowy charakter.

Pojawiły się detale, które projektowaliśmy czasem na budowie. Wiadomo, że fachowcy mają swoje rozwiązania, które wykorzystują standardowo, ale wszystkie przypadły nam do gustu. Wspólnie z wykonawcami wypracowywaliśmy indywidualne rozwiązania detali elewacyjnych i dachowych – wprowadzając drobne korekty, inne cięcia listew czy sposób ich łączenia. Dzięki temu bryła zyskała czystość formy, trwałość i odporność na warunki atmosferyczne. Nie było to typowe podejście, ale efekt finalny nadał projektowi indywidualny charakter. Ważnym elementem identyfikującym projekt było zastosowanie małych, „rozrzuconych" na elewacji frontowej okien. Zostały one zaprojektowane w sposób przemyślany, uwzględniając funkcjonalność we wnętrzu budynku, ale zachowały nieregularną formę na zewnątrz, nawiązując w sposób symboliczny do układu kamieni wapiennych wykorzystywanych w budownictwie na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

– Czyli wskazałby Pan, że ten gont to jest takie oryginalne rozwiązanie w tym przypadku?

Myślę, że tak, choć takie rozwiązania nie jest niczym nowym. Gont drewniany kiedyś posiadał szerokie zastosowanie w pokryciach dachowych, z czasem został wyparty przez inne materiały. Dziś najczęściej widoczny jest w obiektach zabytkowych. Jako okładzina ścian jest jeszcze rzadziej stosowany.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Tak. Ściana szczytowa z nieregularnie rozmieszczonymi oknami, kolorystyka oraz uproszczona forma nawiązują do klasycznego budownictwa kamiennego Jury. Dwuspadowy dach, prosta forma przypomina dawne chaty i nawiązuje do najczęstszego rozwiązania przyjętego na tych terenach. Wykorzystanie naturalnych materiałów, również wpisuje się w tę tradycję.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Powiedziałbym, że to raczej sentymentalna interpretacja – symboliczna, z przymrużeniem oka. Jest to bardziej odniesienie na poziomie idei i wyobraźni niż wierna rekonstrukcja.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

Można mówić o przenikaniu się obu podejść. Bryła jest prosta, współczesna, momentami abstrakcyjna, szczególnie w zestawieniu z otaczającą zabudową. Jednocześnie materiały i kształt dachu mocno odwołują się do tradycji. Efekt końcowy jest więc pomostem między jednym a drugim.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Na samą koncepcję bez wątpienia większy wpływ miała kultura lokalna. Natomiast w warstwie technicznej dominują rozwiązania globalne, związane z nowoczesną technologią i instalacjami.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałaby Pan w tym projekcie? To w zasadzie już wspomniano w tym pierwszym punkcie.

Tak.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Tak, zarówno w wymiarze krajobrazowym, jak i kulturowym. Jura Krakowsko-Częstochowska jest regionem wyjątkowym, o charakterystycznym krajobrazie i bogatej tradycji budowlanej. W skali Polski, a nawet szerzej, można mówić o jej wyraźnej odrębności i unikalności.

PODSUMOWANIE

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

Moim zdaniem tak, choć nie jest to jednoznaczne. Jeśli rozumieć krytyczny regionalizm jako próbę łączenia elementów tradycji z nowoczesnością, to budynek spełnia te założenia. Brak tu jednak bardzo wyrazistych odniesień formalnych do otaczającej zabudowy. Projekt powstał w dużej mierze intuicyjnie, jako próba uchwycenia ducha miejsca i połączenia go ze współczesnymi rozwiązaniami technologicznymi.

– Jakie jest Pana zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

To niezwykle ciekawe zagadnienie, które chciałbym jeszcze zgłębić. Nasza rozmowa ma charakter spontaniczny, ale już teraz uważam, że temat dotyka bardzo ważnych kwestii. W dobie globalizacji, kiedy coraz częściej zatracamy swoją tożsamość, poszukiwanie elementów wyróżniających region, społeczność czy miejsce wydaje się szczególnie istotne. Krytyczny regionalizm staje się więc sposobem na zachowanie równowagi między nowoczesnością a lokalnym charakterem i tradycją. Moim zdaniem coś, co wyróżnia region, miejsce, społeczność na wielu płaszczyznach jest czymś bardzo ciekawym i pożądanym. I takim powinno pozostać.

- **Karty analizy**[218]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom Ptaków
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Najważniejszym aspektem jest skala budynku – nie jest to dom z rozmachem, lecz taki, który odpowiada zarówno potrzebom miejsca, jak i inwestora. Kluczowe są również użyte materiały. Moglibyśmy zastosować nowoczesne, efektowne okładziny i tym samym silnie wyróżnić obiekt, jednak zdecydowaliśmy się na rozwiązania naturalne i ekonomiczne, nawiązujące do otaczającej przestrzeni. Dzięki temu dom nie „krzyczy”, nie manifestuje swojej obecności, a jedynie subtelnie wyróżnia się w krajobrazie.* *Najważniejszym elementem była prefabrykacja – konstrukcja drewniana została przygotowana w technologii prefabrykowanej, co znacznie skróciło czas budowy. Podobnie płyta żelbetowa powstała szybko. Ważną rolę odegrały także instalacje: pompa ciepła, wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła oraz współczesna stolarka okienna i drzwiowa. W efekcie wnętrze budynku jest bardzo*

[218] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

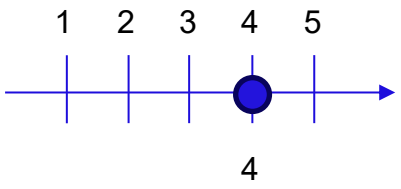
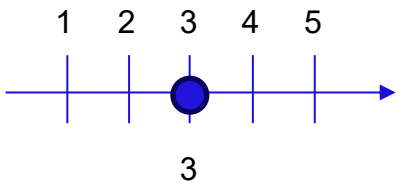
	nowoczesne, natomiast zewnętrzna forma odwołuje się do tradycji i kontekstu miejsca. Ciekawym przykładem jest zastosowanie gontu drewnianego wykonanego przez górali w tradycyjnej technologii, kultywowanej na Podhalu od wielu pokoleń. *Przede wszystkim świadome użycie koloru i uproszczonej bryły, które w obu realizacjach odwołują się do wapienia jurajskiego. W przypadku domu w Bobolicach zastosowano gont drewniany jako okładzinę zarówno ścian zewnętrznych, jak i dachu. Materiał ten miał nawiązywać do lokalnych lasów – głównie borów sosnowych i drzew iglastych.* *Pod względem technologicznym zdecydowanie dominują rozwiązania globalne. Mam jednak nadzieję, że lokalny charakter, symboliczne uchwycenie miejsca i przestrzeni są czytelne i nadają budynkowi jego unikalny wyraz.*

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Autorzy projektu prezentują w swojej pracy świadomość kultury regionu, w którym obiekt został zrealizowany. Widać to w skali obiektu, jego proporcjach, kolorystyce. Jeden z autorów przyznaje zresztą, że projekt jest efektem próby połączenia tego, co lokalne z wykorzystaniem dostępnych technologii. Ciekawą reinterpretacją muru kamiennego jest elewacja wypełniona chaotycznie na pozór rozmieszczonymi niewielkimi otworami okiennymi.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych	○ Skala domu, odpowiadająca potrzebom inwestorów ○ Symbolika formy

○ Użyte technologie (instalacje, prefabrykacja itd.)	
	

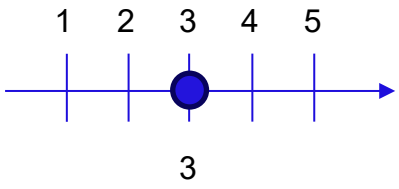
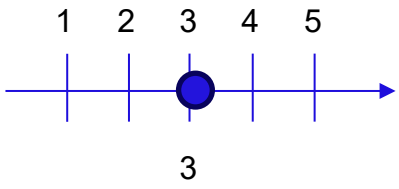
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom Ptaków
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Moim zdaniem projekt zdecydowanie rozwija kontekst. Nie jest to podejście całkowicie swobodne, ponieważ już na etapie koncepcji założyliśmy, że budynek powinien wpisywać się w otaczający teren. Jego forma miała symbolicznie odwoływać się do Jury i do lokalnych materiałów budowlanych, dlatego każdy z elementów został spójnie przemyślany.* *W pewnym stopniu podejście jest swobodne. Sama bryła została mocno uproszczona – choć zachowuje tradycyjną formę dachu dwuspadowego, całość została sprowadzona do prostych, współczesnych form. Wynikało to z wielu czynników, zarówno estetycznych, jak i praktycznych. Można powiedzieć, że jest to współczesna reinterpretacja tego, co*

	spotykamy na co dzień w okolicy. Choćby nawet tego, co tu stoi obok nas (rozmowę prowadzimy obok stodół w Żarkach). *Tam mamy współcześnie nazwaną „nowoczesną stodołę", tu mamy relikt przeszłości.*

Wnioski dotyczące punktu 2:

Użytymi materiałami i formą Dom Ptaków wpisuje się w kontekst działki i regionu.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Ekonomia określa stopień nawiązania do kultury regionu	○ Budynek szanuje kontekst kulturowy, w którym się znajduje ○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje ○ Obiekt niczego nie naśladuje, bardzo swobodnie podchodzi do formy regionalnej i ją intepretuje ○ Skala, forma, faktura obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię
	

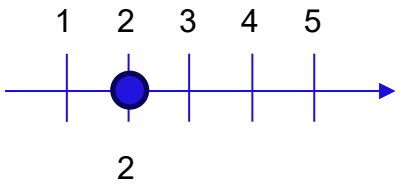
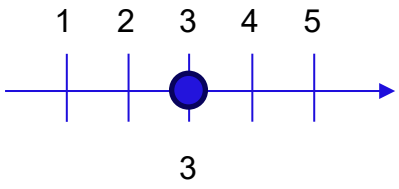
Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/Dom Ptaków

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów".

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii".

Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Osoba, która rozumie konstrukcję i strukturę budynku, dostrzeże to od razu. Forma jest prosta, z klasycznym dachem dwuspadowym. Na pierwszy rzut oka nie widać, że budynek ma konstrukcję drewnianą, ale to z przyczyn oczywistych jest niewidoczna pod okładzinami i tynkiem. Jednak sama bryła jasno podąża za logiką konstrukcji. Nie ma tam elementów zbędnych, wszystko wynika z potrzeby miejsca oraz wniosków płynących z analizy przyjętych wytycznych oraz aktów prawnych. Konstrukcja została potraktowana jako atut i świadomie wyeksponowana poprzez formę.*
Wnioski dotyczące punktu 3 Forma obiektu, a co za tym idzie – konstrukcja podążają za funkcją. Konstrukcja jest spójna. Tektonika wnętrza jest czytelna.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ Konstrukcja elewacji skryta pod warstwą zewnętrzną ściany wielowarstwowej	○ Forma podąża za funkcją Konstrukcja jest spójna ○ Struktura i tektonika wnętrza są czytelne ○ Brak zbędnych elementów konstrukcyjnych
	

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom Ptaków
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią.	

<table>
<tr><td colspan="2">Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Dom w Bobolicach został świadomie obrócony w kierunku lasu – zgodnie z życzeniem inwestorów. Od strony południowej zastosowano małe okna, natomiast większe przeszklenie, fasadę szklaną, zaplanowano właśnie od strony lasu. Mieliśmy pewne obawy, jak to wpłynie na temperaturę wewnątrz budynku, jednak doświadczenie pokazało, że rozwiązanie się sprawdziło. Latem wewnątrz panuje przyjemny chłód, a zimą – komfortowe ciepło. Małe okna zapewniają wystarczające doświetlenie, a duża szklana ściana integruje dom z otaczającym go lasem. Przebywając w środku, ma się wrażenie, że natura wchodzi do wnętrza, a las staje się częścią przestrzeni domu.

Uwzględniają go. Polska znajduje się w strefie klimatu umiarkowanego, który z roku na rok się ociepla. Budynek został zaprojektowany tak, aby odpowiadał na te zmiany i zapewniał komfort w różnych porach roku.

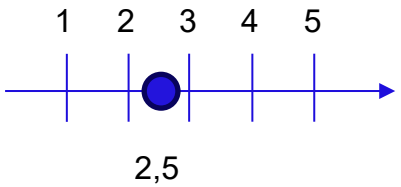
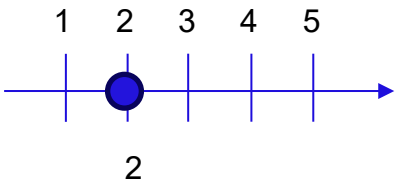
Do lokalnych czynników należy wykorzystanie samego otoczenia. Las, znajdujący się od strony dużego przeszklenia, pełni funkcję naturalnej bariery – chroni przed wiatrem i stanowi bufor termiczny. Mimo dużej powierzchni szkła zieleń działa jak naturalna izolacja. Globalny charakter mają natomiast</td></tr>
</table>

	parametry techniczne: odpowiednio dobrana stolarka okienna, izolacja ścian i dachu oraz zastosowanie pompy ciepła jako źródła ogrzewania. Kluczowe znaczenie miało tu połączenie warunków naturalnych z technologią.

Wnioski dotyczące punktu 4:

W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (pompa ciepła, wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła). Nie zastosowano przy tym klimatyzacji oraz standardowo zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła ○ Duże przeszklenie od strony północnej	○ Brak klimatyzacji ○ Przemyślana lokalizacja budynku względem pobliskiego lasu ○ Małe okna od strony południowej ○ Ściana warstwowa
 2,5	 2

Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom Ptaków

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.

<table>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>W projekcie wykorzystujemy standardowe materiały dostępne dzisiaj na rynku budowlanym. W Polsce prefabrykacja drewnianej konstrukcji staje się coraz powszechniejsza w budownictwie mieszkaniowym. Rozwiązania funkcjonalne, wnętrzarskie czy wizualne w bryle budynku zostały zaprojektowane i są indywidualnie stworzone na potrzeby inwestorów i tego projektu. Szczególnie istotnym elementem stał się gont drewniany, który odgrywa rolę swoistej „skóry” domu. Jest to materiał nawiązujący do otaczających lasów, a zarazem nadający bryle unikatowy charakter.
Pojawiły się detale, które projektowaliśmy czasem na budowie. Wiadomo, że fachowcy mają swoje rozwiązania, które wykorzystują standardowo, ale nie wszystkie przypadły nam do gustu. Wspólnie z wykonawcami wypracowywaliśmy indywidualne rozwiązania detali elewacyjnych i dachowych – wprowadzając drobne korekty, inne cięcia listew czy sposób ich łączenia. Dzięki temu bryła zyskała czystość formy, trwałość i odporność na warunki atmosferyczne. Nie było to typowe podejście, ale efekt finalny nadał projektowi indywidualny charakter. Ważnym elementem identyfikującym projekt było zastosowanie małych, „rozrzuconych” na elewacji frontowej okien. Zostały one zaprojektowane w sposób przemyślany, uwzględniając funkcjonalność we wnętrzu budynku, ale zachowały nieregularną formę na zewnątrz, nawiązując w sposób symboliczny do układu kamieni wapiennych wykorzystywanych w budownictwie na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

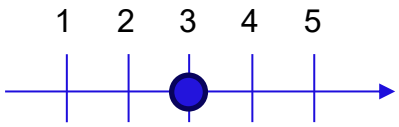
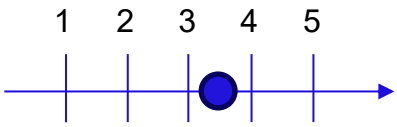
Myślę że tak, choć takie rozwiązania nie</td></tr>
</table>

	jest niczym nowym. Gont drewniany kiedyś posiadał szerokie zastosowanie w pokryciach dachowych, z czasem został wyparty przez inne materiały. Dziś najczęściej widoczny jest w obiektach zabytkowych. Jako okładzina ścian jest jeszcze rzadziej stosowany.

Wnioski dotyczące punktu 5:

Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Autorzy nie boją się korzystać z materiałów wykończeniowych w nieszablonowy sposób (elewacja pokryta częściowo gontem). Dla projektu zostały opracowane zindywidualizowane detale. Budynek materiałami i paletą barw zmysłowo wpisuje się w otoczenie.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie ○ Standardowe wyposażenie wnętrz	○ Indywidualny projekt elewacji wykończonej gontem drewnianym ○ Dach pokryty gontem drewnianym ○ Małe przeszklenia od strony południowej, symbolicznie nawiązujące do nieregularności kamiennego muru ○ Indywidualnie projektowane detale
 3	 3,5

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom Ptaków

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym, zmierza

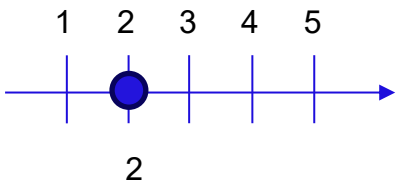
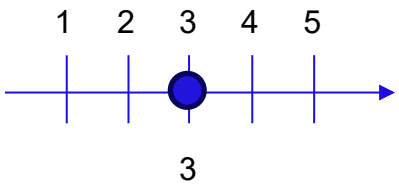
<table>
<tr><td colspan="2">do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Ściana szczytowa z nieregularnie rozmieszczonymi oknami, kolorystyka oraz uproszczona forma nawiązują do klasycznego budownictwa kamiennego Jury. Dwuspadowy dach, prosta forma przypomina dawne chaty i nawiązuje do najczęstszego rozwiązania przyjętego na tych terenach. Wykorzystanie naturalnych materiałów również wpisuje się w tę tradycję.

Powiedziałbym, że to raczej sentymentalna interpretacja – symboliczna, z przymrużeniem oka. Jest to bardziej odniesienie na poziomie idei i wyobraźni niż wierna rekonstrukcja.

Można mówić o przenikaniu się obu podejść. Bryła jest prosta, współczesna, momentami abstrakcyjna, szczególnie w zestawieniu z otaczającą zabudową. Jednocześnie materiały i kształt dachu mocno odwołują się do tradycji. Efekt końcowy jest więc pomostem między jednym a drugim.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 6:

Architektura tego budynku niczego nie kopiuje. Subtelnie reinterpretuje elementy miejscowe jak skala, forma, materiały – czasami też na poziomie symbolicznym; postarano się, by obiekt harmonijnie umieścić w otoczeniu.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Forma abstrakcyjna</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Forma tradycyjna</td></tr>
<tr><td></td><td>o Bryła budynku, kształt dachu</td></tr>
</table>

○ Szczytowa fasada południowa, z rozrzuconymi niewielkimi oknami, nawiązującymi symbolicznie do kamiennego muru ○ Duże przeszklenia w fasadzie północnej	○ Gont drewniany użyty również na elewacji
	

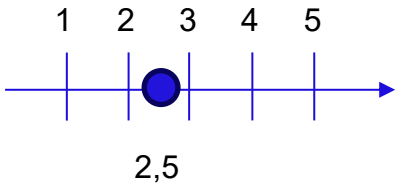
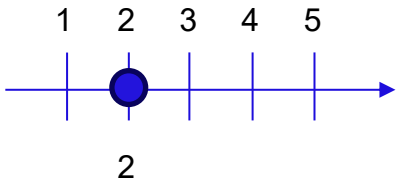
Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom Ptaków
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Na samą koncepcję bez wątpienia większy wpływ miała kultura lokalna. Natomiast w warstwie technicznej dominują rozwiązania globalne, związane z nowoczesną technologią i instalacjami.* *Tak, zarówno w wymiarze krajobrazowym, jak i kulturowym. Jura Krakowsko-Częstochowska jest regionem wyjątkowym, o charakterystycznym krajobrazie i bogatej tradycji budowlanej. W skali Polski, a nawet szerzej, można mówić o jej wyraźnej odrębności i unikalności.*

	Projekt powstał w dużej mierze intuicyjnie, jako próba uchwycenia ducha miejsca i połączenia go ze współczesnymi rozwiązaniami technologicznymi.

Wnioski dotyczące punktu 7:

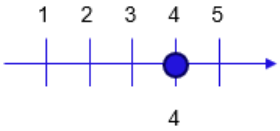
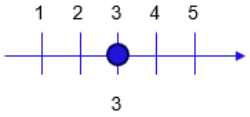
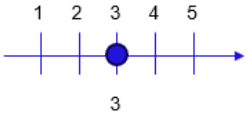
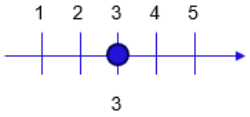
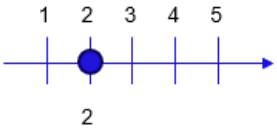
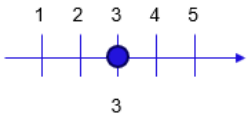
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne prawie równoważą się w projekcie – z przesunięciem w stronę kultury globalnej. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy wszelkie zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w krajobraz kulturowy Jury, które w tym projekcie miały być na poziomie formalnym – symbolicznym.

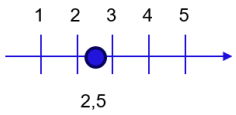
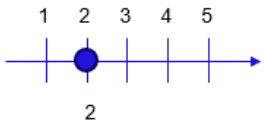
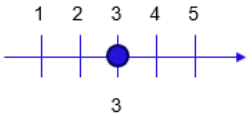
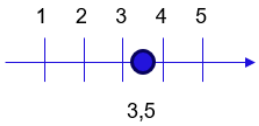
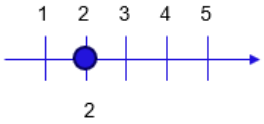
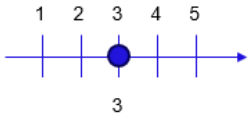
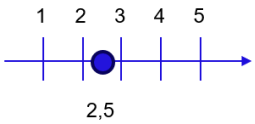
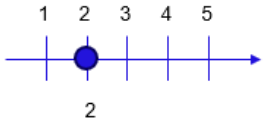
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Wykonanie elewacji oraz wykończenia dachu przez firmę z Podhala – innego regionu	○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Próba uchwycenia „ducha miejsca” przez projektantów
 2,5	 2

- **Podsumowanie, wyniki analizy**

Tab.3. Dom Ptaków. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (WKR) DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 4,0 – 3,0 = 1,0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 3,0 – 3,0 = 0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 2,0 – 3,0 = -1,0

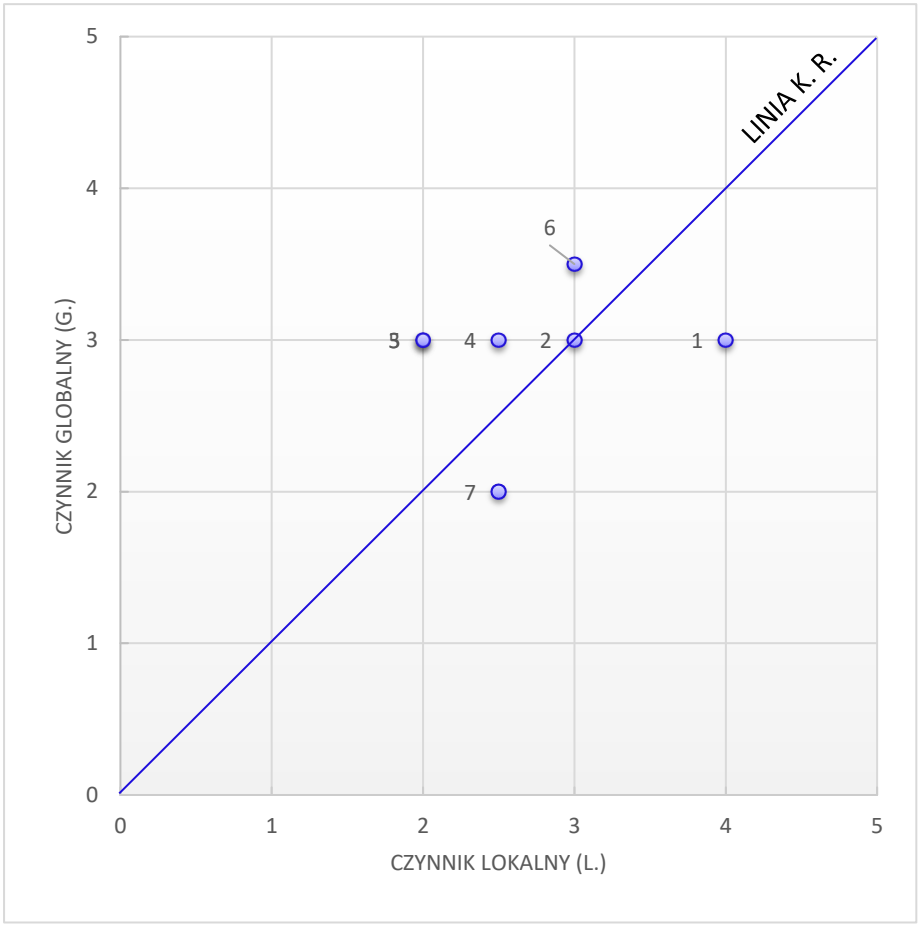
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 2,5 – 2,0 = 0,5
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 3,0 – 3,5 = -0,5
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,0 – 3,0 = -1,0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 2,5 – 2,0 = 0,5

Tab.4. Dom Ptaków. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A.** **GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D.** **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (WKR)**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	19,0	19,5	WKR-A 19,0 – 19,5 = -0,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	12,5	14,5	WKR-B 12,5 – 14,5 = -2,0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,5	4,5	WKR-C 6,5 – 4,5 = 2,0

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi -0,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest niemalże wyrównana, z delikatnym wskazaniem na korzyść czynników lokalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom Ptaków, był prowadzony w dużym stopniu z uwzględnieniem poszanowania wartości składających się na tożsamość miejsca.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi -2,0, co może oznaczać, że architektura budynku Dom Ptaków została delikatnie zachwiana w kierunku architektury regionalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 2,0, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą w kierunku kultury globalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	4	3
2.	3	3
3.	2	3
4.	2,5	3
5.	3	3,5
6.	2	3
7.	2,5	2

Ryc. 39. Wynik analizy Domu Ptaków przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.3.
Dom na łące

- **Karta projektu**

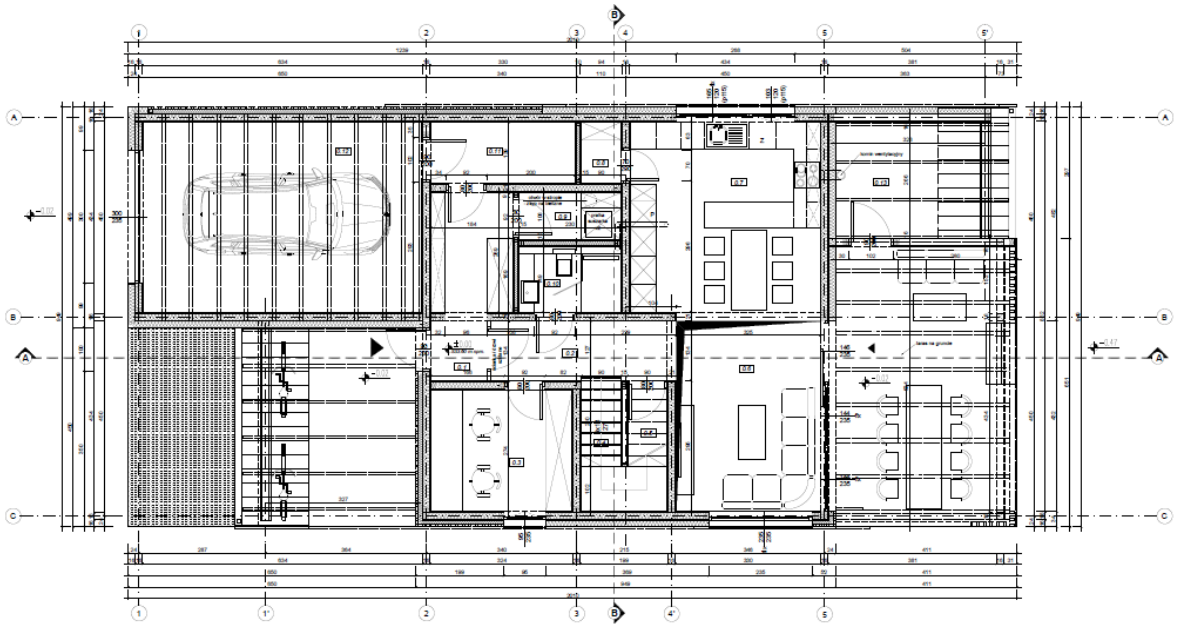
Karta analizowanego projektu	**3/10**

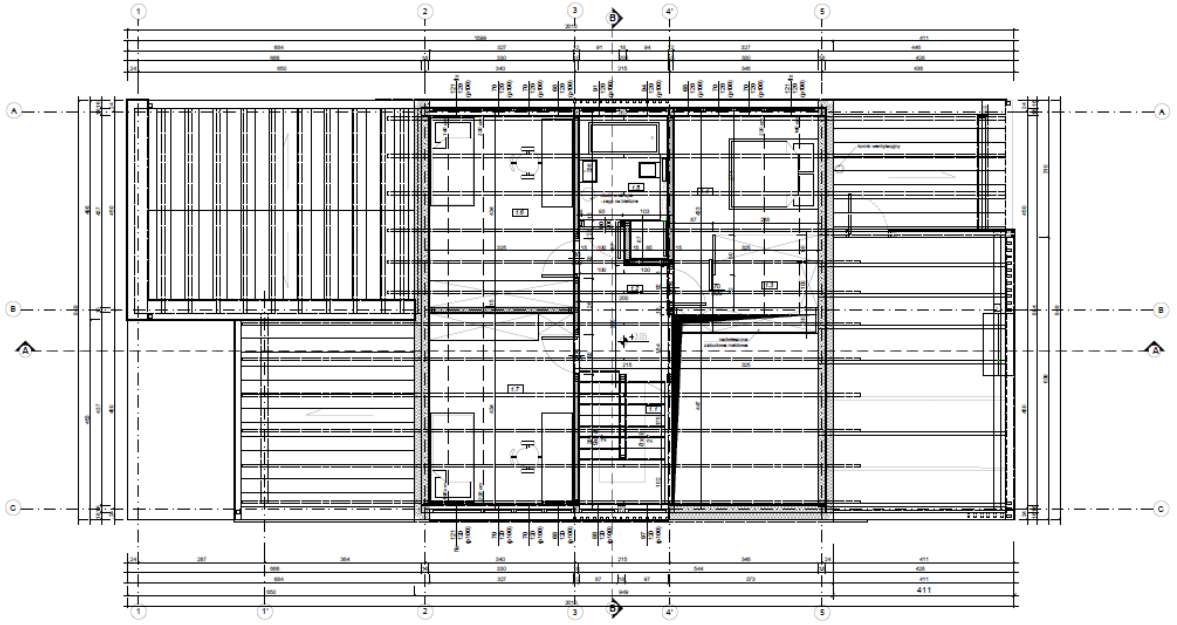
Ryc. 40. Fotografia przedstawiająca Dom na łące autorstwa pracowni MCplus Pracownia Projektowa Marcin Cieśla. Fot. Autor

Projekt	**Dom na łące**
Pracownia	**MCplus Pracownia Projektowa Marcin Cieśla**
Architekci	**Marcin Cieśla, Jacek Knoff, Witold Dominik**
Lokalizacja	**Jaworznik**
Realizacja	**2025**
Dodatkowe informacje	**–**

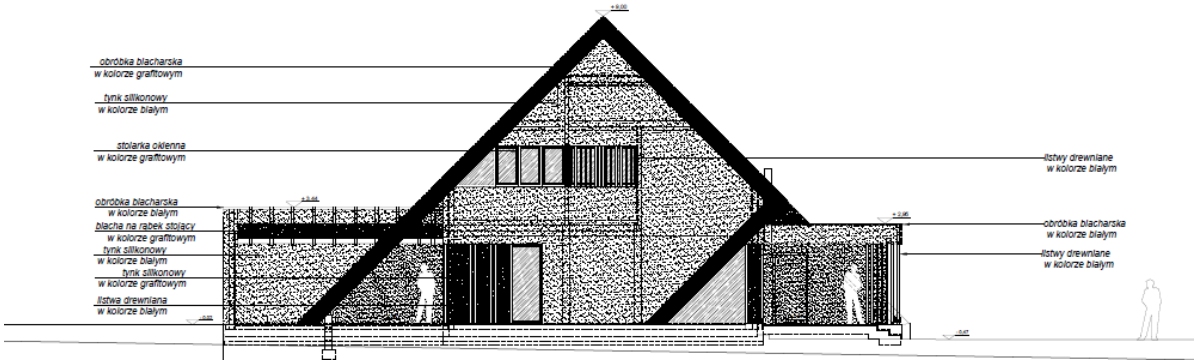
- **Rysunki techniczne**

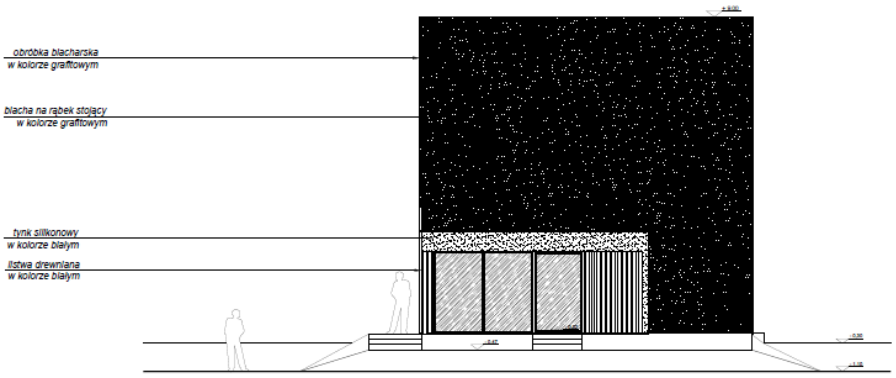
Ryc. 41. Rzut parteru Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

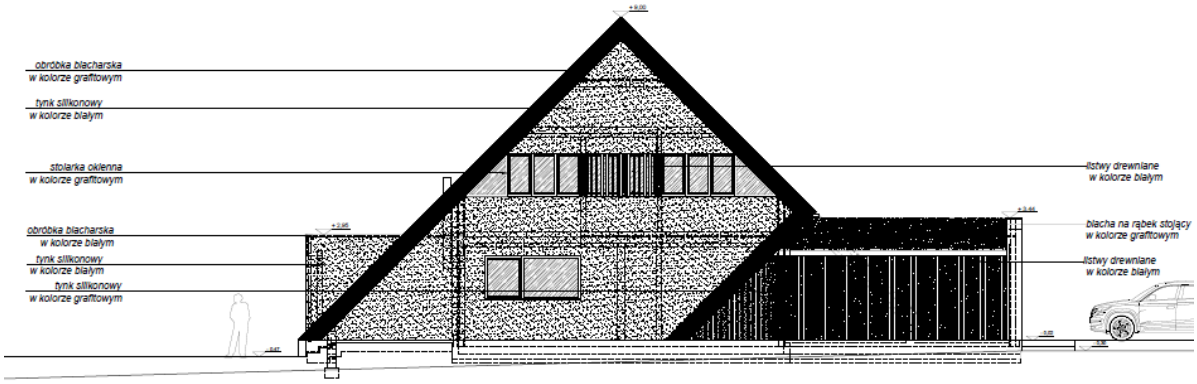
Ryc. 42. Rzut piętra Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

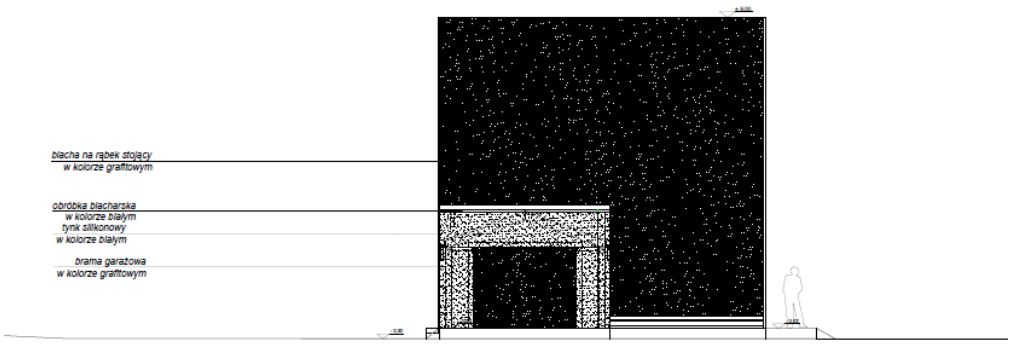
Ryc. 43. Elewacja południowo-zachodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

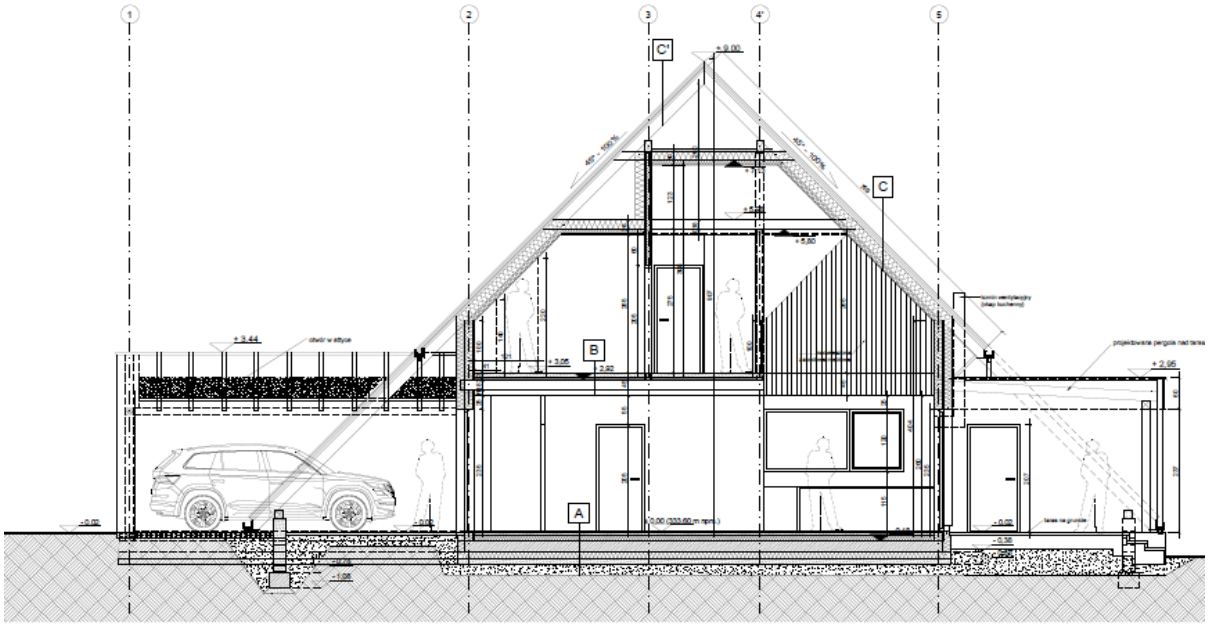
Ryc. 44. Elewacja południowo-wschodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 45. Elewacja północno-wschodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 46. Elewacja północno-zachodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 47. Przekrój Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Wizualizacje**

Ryc. 48. Wizualizacja Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 49. Wizualizacja Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 50. Wizualizacja Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Marcinem Cieślą

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Nasze krytyczne podejście wobec nowoczesności polegało na tym, że zamiast szukać nowych technologicznych fajerwerków, chcieliśmy wrócić do idei bliskości z naturą. Od początku zależało nam, by budynek wtopił się w otoczenie – w łąkę, która go otacza. Dlatego pomysł zakładał pokrycie dachu zielenią. Takie rozwiązania od dawna funkcjonują w różnych częściach świata, szczególnie w Skandynawii, natomiast w Polsce rzadko widuje się domy – zwłaszcza ze skośnymi dachami – porośnięte mchem czy porostami. Byliśmy świadomi trudności technicznych związanych z kątem nachylenia dachu, który w naszym przypadku wynosi 45 stopni. Skonsultowaliśmy to z firmami zajmującymi się zielonymi dachami i otrzymaliśmy potwierdzenie, że takie rozwiązanie jest możliwe. Ostatecznie jednak musieliśmy zrezygnować z tego pomysłu ze względów ekonomicznych. Forma budynku powstała więc bez zielonego dachu, ale wierzymy, że w przyszłości budynek będzie mógł nabrać charakteru pierwotnego projektu i zieleń rzeczywiście się tam pojawi.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Od początku zakładaliśmy, że budynek ma być energooszczędny i ekologiczny. Dlatego zdecydowaliśmy się na konstrukcję drewnianą, prefabrykowaną, która nie tylko skraca czas budowy, ale też jest przyjazna środowisku. Zastosowaliśmy również współczesne instalacje, które podnoszą komfort i efektywność użytkowania domu – między innymi wentylację mechaniczną oraz system ogrzewania oparty na pompie ciepła. Rozważaliśmy też alternatywy, takie jak ogrzewanie gazowe czy elektryczne, ale ostatecznie pompa ciepła okazała się rozwiązaniem najlepiej wpisującym się w nasze założenia ekologiczne i energooszczędne.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałaby Pan w tym projekcie?

Na pewno idea, która przyświecała temu budynkowi. Czyli pomysł na formę, który w symboliczny, uruchamiający wyobraźnię sposób nawiązuje do jurajskiego krajobrazu. Prosta, dynamiczna, biała bryła budynku wypiętrza się z ziemi niczym skała wapienna, będąca naturalnym materiałem budowlanym na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Celowo zeszliśmy zielonym dwuspadowym dachem do gruntu, by podkreślić geometryczny efekt, który dodatkowo wydobywa również trójkątne okno. Wygląda to z boku, jakby duży biały blok skalny był wbity w ziemię.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałaby Pan w projekcie?

Na pewno technologia i materiały budowlane, które są stosowane standardowo w budownictwie. Budynek posadowiony jest na płycie fundamentowej. Zbudowany w konstrukcji drewnianej, docieplony wełną mineralną, a dach został pokryty tymczasowo blachą na rąbek stojący.

A regionalne, to właśnie tylko ten pomysł. Tylko i aż, bo gdyby nie ten pomysł, to ten budynek zupełnie inaczej by wyglądał.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Oczywiście ktoś, kto spojrzy z boku, nie znając idei, która zdeterminowała tę bryłę, to pewnie powie, że te pierwsze – coś, co jest globalne, coś, co jest dostępne, coś, co jest współczesne. Natomiast mamy nadzieję, że poznawszy troszeczkę nasze podejście do tego projektu, będzie można poczuć symbolikę regionu, miejsca i pomysł, który przyświecał temu projektowi.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Kiedy po raz pierwszy zobaczyliśmy ten teren, zaskoczyła nas jego prostota – płaska łąka, otwarta przestrzeń, a na horyzoncie las. Od razu skojarzyło nam się to z naszymi doświadczeniami – wędrówkami, trekkingiem, rozbijaniem namiotu w podobnych miejscach. Pomyśleliśmy wtedy: to idealna przestrzeń właśnie na namiot, na chwilę zatrzymania się, piknik, obcowanie z naturą. Ten obraz stał się punktem wyjścia do dalszych poszukiwań. Zainspirowało nas również budownictwo typu Brda. Ważna była sama idea: namiot jako tymczasowe schronienie, które można przełożyć na język architektury. Zaczęliśmy więc myśleć: a gdyby tak podnieść fragment tej łąki, wykorzystać istniejące warunki, wapień pod spodem? Pojawiła się burza mózgów, pierwsze szkice, różne warianty. Pomysłów było naprawdę sporo – mam nadzieję, że część z nich jeszcze kiedyś uda się zrealizować. Jednak wiele musieliśmy odrzucić, bo ograniczała nas konkretna działka: jej gabaryty, uwarunkowania przestrzenne, a także zapisy Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego. Z całego zestawu koncepcji to właśnie ta – oparta na idei namiotu – okazała się możliwa do zrealizowania w zastanych warunkach.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Zdecydowanie podeszliśmy do tego tematu swobodnie. Nie trzymaliśmy się sztywno ram lokalnego, tradycyjnego budownictwa. To jest architektura współczesna – nie odtwarzamy dosłownie tego, co było, ale przyglądamy się miejscu z pewnym

sentymentem. Zależało nam na zrozumieniu kontekstu – gdzie dokładnie znajduje się działka, jak wpisuje się w otoczenie, w krajobraz. Forma budynku jest prosta, pozbawiona detalu charakterystycznego dla lokalnej zabudowy, takiego jak cegła, kamień wapienny czy dekoracyjne elementy, które mijaliśmy choćby dziś, patrząc na stare domy w okolicy. W projekcie nie użyliśmy ani cegły, ani kamienia – nawet w formie okładziny. Oczywiście kamień byłby bardziej dosłownym nawiązaniem do lokalnej tradycji, ale to materiał trudny i kosztowny, a projekt musiał zmieścić się w określonym budżecie. Zamiast tego postawiliśmy na formę symboliczną – bardziej gest niż cytat. Mamy jednak nadzieję, że w przyszłości uda się zrealizować budynek, który dosłowniej wykorzysta lokalne materiały, np. kamień, i stanie się jeszcze mocniejszym odniesieniem do tego, co minęło.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

Moim zdaniem konstrukcja jest widoczna. Struktura budynku, choć częściowo ukryta pod warstwami elewacji i dachu, pozostaje wciąż czytelna. Już przy pierwszym spojrzeniu można dostrzec funkcjonalne elementy, np. zadaszenie tarasu czy bryłę garażu. Początkowo projekt przewidywał jedynie mieszkalną bryłę budynku przekrytą dwuspadowym dachem schodzącym do gruntu; następnie pojawiły się dodatkowe elementy, takie jak garaż i taras. Wszystkie te elementy harmonijnie wpisują się w pierwotną koncepcję bryły, tworząc spójną i zrozumiałą dla obserwatora formę.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Moim zdaniem nie. Forma budynku pozostaje spójna z jego konstrukcją. Niektóre elementy, jak widoczne krokwie czy zejście dachu, są eksponowane celowo, zarówno dla efektu estetycznego, jak i funkcjonalnego. Dach został zaprojektowany tak, aby maksymalnie wykorzystać przestrzeń pod nim – między innymi na zadaszenie wejścia, przechowywanie rowerów czy innych przedmiotów. Przy tarasie przewidziano również miejsce na sprzęty ogrodowe, co zwiększa funkcjonalność domu. Budynek o powierzchni użytkowej około 140 m² w pełni odpowiada oczekiwaniom inwestorów, uwzględniając zarówno potrzeby przestrzenne, jak i walory użytkowe, oferując przemyślaną, harmonijną i estetycznie spójną bryłę.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Dom został zaprojektowany w technologii drewnianej, co naturalnie zapewnia dobre właściwości izolacyjne. Dodatkowo zastosowano wełnę mineralną, a materiały wykończeniowe dobrano z myślą o ekologii. Inwestorzy dużą wagę przywiązywali do zdrowego mikroklimatu, zależało im, aby wnętrza były komfortowe i przyjazne dla użytkowników.

– Nie ma wentylacji grawitacyjnej?

Nie, w projekcie nie przewidziano wentylacji grawitacyjnej. Zastosowano wentylację mechaniczną. Komin nie był projektowany, jedynie jeden kominek wentylacyjny, przy okapie kuchennym.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Budynek został zaprojektowany z uwzględnieniem klimatu umiarkowanego Polski. Warunki zimowe i jesienne wymagają szczelnej stolarki okiennej i drzwiowej, odpowiedniej izolacyjności przegród pionowych i poziomych oraz efektywnego systemu ogrzewania, co zapewnia mieszkańcom komfort cieplny niezależnie od pogody. Jednocześnie konstrukcja i zastosowane technologie pozwalają częściowo uniezależnić budynek od zmiennych warunków atmosferycznych – izolacja i szczelność działają jak czynnik globalny, poprawiający komfort użytkowania przez cały rok.

– Była planowana klimatyzacja?

Nie, klimatyzacja nie była przewidziana. Doświadczenia z innych projektów pokazały, że w tego typu drewnianych domach nie jest konieczna. Ostateczne wnioski na temat przydatności klimatyzacji pojawią się po zamieszkaniu budynku przez inwestorów.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)? Jeśli chodzi o to pytanie, to częściowo na nie odpowiedzieliśmy. W tym przypadku mamy tylko próbę uniezależnienia się od klimatu, prawda?

Tak.

– Mówi Pan o ogrzewaniu i o podejściu do przenikalności cieplnej.

Czynnik lokalny to np. konstrukcja i kąt nachylenia dachu – 45°, który pozwala na naturalne zsuwanie się śniegu, ograniczając obciążenie drewnianej konstrukcji, oraz jest zgodny z wytycznymi z Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla tego terenu. Natomiast próba uniezależnienia się od klimatu obejmuje zastosowanie nowoczesnych materiałów izolacyjnych i szczelnej stolarki, które zwiększają komfort użytkowania w zmiennych warunkach pogodowych. Dach skośny w konstrukcji drewnianej, choć trudniejszy technicznie niż dach płaski, spełnia wszystkie wymagania funkcjonalne i klimatyczne. Nawet przy coraz mniejszej ilości śniegu w zimie jego nachylenie umożliwia bezpieczne zsuwanie się pokrywy śnieżnej, nie przeciążając konstrukcji, która nie jest tak wytrzymała jak żelbetowa.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Jeśli spojrzymy na bryłę i podejście do koncepcji oraz sposób połączenia formy z funkcją, to moim zdaniem projekt jest niestandardowy. Oczywiście w dzisiejszym świecie, w globalnej perspektywie można doszukać się analogii z innymi budynkami i trudno mówić o całkowicie unikalnym rozwiązaniu. Jednak tutaj powstał pomysł oryginalny, bez bezpośrednich inspiracji. Zastosowano jedynie szeroko dostępne technologie i materiały, które wpisują się w kontekst otoczenia, ale sama koncepcja bryły jest autorska.

– Czyli gdybyśmy mieli wymienić zastosowane oryginalne rozwiązanie, to będzie to podejście do bryły?

Tak, zdecydowanie – oryginalne są podejście do bryły oraz nietypowe zejście dachu do samego gruntu. W pierwotnej koncepcji przewidziano dach zielony, który miał być pokryty roślinnością. Był to nie tylko oryginalny zabieg wizualny, ale także funkcjonalny, poprawiający mikroklimat wnętrza, wpływający na izolację, przepływ wilgoci, temperaturę oraz izolacyjność akustyczną. Obecnie dach wykonany jest z blachy na deskowaniu, z dodatkowymi warstwami, które w przyszłości umożliwią realizację pierwotnej idei dachu zielonego. Wierzę, że przy większych możliwościach ten pomysł będzie mógł zostać zrealizowany w pełni.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Tak, elementy tradycji budowlanej zostały potraktowane symbolicznie. Przykładem jest wapień – użyty poprzez kolor, bryłę oraz uproszczoną formę, co nawiązuje do lokalnych tradycji, jednocześnie wpisując się w nowoczesną koncepcję budynku.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Tu mogą być różne opinie. Niektórzy mogą uznać to za mocny, wyraźny akcent oddziałujący na obserwatora. Z mojego punktu widzenia w tym rozwiązaniu jest przede wszystkim sentyment – forma tradycyjnego materiału została ubrana w nowoczesną, prostą formę, a całość interpretuję przez pryzmat idei, od której projekt się rozpoczął.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

W projekcie przeważa forma abstrakcyjna, mimo że zawiera subtelne nawiązania

do tradycji lokalnej.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Na koncepcję budynku bez wątpienia największy wpływ miała siła kultury lokalnej. To lokalny kontekst, tradycja i uwarunkowania terenu w głównej mierze kształtowały projekt.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Wpływy globalne widoczne są w podejściu do samego budynku – wykorzystaniu szeroko dostępnych materiałów budowlanych, nowoczesnych technologii w instalacjach oraz zastosowaniu prefabrykacji. Z kolei wpływy kultury lokalnej objawiają się w idei kształtowania działki, sposobie formowania bryły i jej wpisaniu w teren, tak aby harmonijnie współgrała z otoczeniem.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Myślę, że w tym wypadku większe oddziaływanie i odrębność niż czynnik ludzki i kulturowy mają natura i krajobraz, choć te tereny bogate są historycznie. Lokalizacja to tereny Jury Krakowsko-Częstochowskiej – bez wątpienia wyjątkowe miejsce w skali naszego kraju. Oczywiście należy wspomnieć o tradycjach i materiałach budowlanych (wapień) pozyskiwanych między innymi w okolicy, np. w Kamieniołomie Warszawskim w Siedlcu, gdzie wydobywano najbielszy wapień.

Budynek nie znajduje się na odludziu ani w całkowicie niezabudowanym terenie. Jest zlokalizowany w niedużej miejscowości Jaworznik, w głębi działki, z dala od drogi dojazdowej. Dzięki temu widok z tarasu rozciąga się bezpośrednio na łąki i las, co wprowadza poczucie bliskości natury i zapewnia użytkownikom odrębność mimo obecności sąsiedniej zabudowy.

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

To zależy od punktu widzenia. Optymistycznie można powiedzieć, że tak, ale oczywiście mogą istnieć różne opinie. Jest to kwestia subiektywna i wrażeniowa, a ocena zależy od indywidualnego odbioru obserwatora.

- **Karty analizy**[219]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom na łące
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom na łące, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Nasze krytyczne podejście wobec nowoczesności polegało na tym, że zamiast szukać nowych technologicznych fajerwerków, chcieliśmy wrócić do idei bliskości z naturą. Od początku zależało nam, by budynek wtopił się w otoczenie – w łąkę, która go otacza. Dlatego pomysł zakładał pokrycie dachu zielenią. Takie rozwiązania od dawna funkcjonują w różnych częściach świata, szczególnie w Skandynawii, natomiast w Polsce rzadko widuje się domy – zwłaszcza ze skośnymi dachami – porośnięte mchem czy porostami. Byliśmy świadomi trudności technicznych związanych z kątem nachylenia dachu, który w naszym przypadku wynosi 45 stopni. Skonsultowaliśmy to z firmami zajmującymi się zielonymi dachami i otrzymaliśmy potwierdzenie, że takie rozwiązanie jest możliwe. Ostatecznie jednak musieliśmy zrezygnować z tego pomysłu ze względów ekonomicznych. Forma budynku powstała więc bez*

[219] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

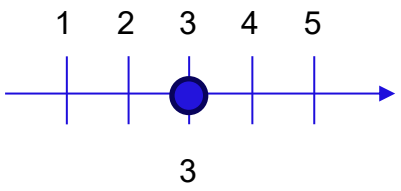
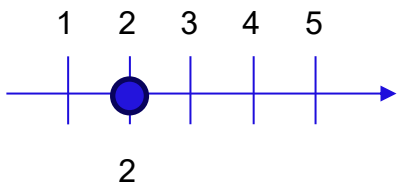
	zielonego dachu, ale wierzymy, że w przyszłości budynek będzie mógł nabrać charakteru pierwotnego projektu i zieleń rzeczywiście się tam pojawi. *Od początku zakładaliśmy, że budynek ma być energooszczędny i ekologiczny. Dlatego zdecydowaliśmy się na konstrukcję drewnianą, prefabrykowaną, która nie tylko skraca czas budowy, ale też jest przyjazna środowisku. Zastosowaliśmy również współczesne instalacje, które podnoszą komfort i efektywność użytkowania domu – między innymi wentylację mechaniczną oraz system ogrzewania oparty na pompie ciepła. Rozważaliśmy też alternatywy, takie jak ogrzewanie gazowe czy elektryczne, ale ostatecznie pompa ciepła okazała się rozwiązaniem najlepiej wpisującym się w nasze założenia ekologiczne i energooszczędne.* *Na pewno idea, która przyświecała temu budynkowi. Czyli pomysł na formę, który w symboliczny, uruchamiający wyobraźnię sposób nawiązuje do jurajskiego krajobrazu. Prosta, dynamiczna, biała bryła budynku wypiętrza się z ziemi niczym skała wapienna, będąca naturalnym materiałem budowlanym na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Celowo zeszliśmy zielonym dwuspadowym dachem do gruntu, by podkreślić geometryczny efekt, który dodatkowo wydobywa również trójkątne okno. Wygląda to z boku, jakby duży biały blok skalny był wbity w ziemię.* *Na pewno technologia i materiały budowlane, które są stosowane standardowo w budownictwie. Budynek posadowiony jest na płycie fundamentowej. Zbudowany w konstrukcji drewnianej, docieplony wełną mineralną, a dach został pokryty tymczasowo blachą na rąbek stojący. A regionalne, to właśnie tylko ten pomysł. Tylko i aż, bo gdyby nie ten pomysł, to ten budynek zupełnie inaczej by wyglądał.*

	Oczywiście ktoś, kto spojrzy z boku, nie znając idei, która zdeterminowała tę bryłę, to pewnie powie, że te pierwsze – coś, co jest globalne, coś, co jest dostępne, coś, co jest współczesne. Natomiast mamy nadzieję, że poznawszy troszeczkę nasze podejście do tego projektu, będzie można poczuć symbolikę regionu, miejsca i pomysł, który przyświecał temu projektowi.

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Autorzy projektu Dom na łące prezentują świadomość kultury regionu, w którym obiekt został zrealizowany, ale z premedytacją odrzucają ich wagę w tym projekcie na rzecz kontekstu danej działki i jej otoczenia. Do kontekstu krajobrazu kulturowego nawiązują w sposób symboliczny (kolor elewacji) oraz abstrakcyjny. W projekcie, poza niezrealizowanym zielonym dachem, dominują powszechnie dostępne materiały oraz technologia (pompa ciepła).

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie (instalacje, prefabrykacja itd.)	○ Skala domu, odpowiadająca potrzebom inwestorów ○ Symbolika formy ○ Kolorystyka elewacji jako interpretacja tradycji lokalnej ○ Zielony dach (niezrealizowany) jako próba wtopienia budynku w krajobraz
	

Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom na łące
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom na łące, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Kiedy po raz pierwszy zobaczyliśmy ten teren, zaskoczyła nas jego prostota – płaska łąka, otwarta przestrzeń, a na horyzoncie las. Od razu skojarzyło nam się to z naszymi doświadczeniami – wędrówkami, trekkingiem, rozbijaniem namiotu w podobnych miejscach. Pomyśleliśmy wtedy: to idealna przestrzeń właśnie na namiot, na chwilę zatrzymania się, piknik, obcowanie z naturą. Ten obraz stał się punktem wyjścia do dalszych poszukiwań. Zainspirowało nas również budownictwo typu Brda. Ważna była sama idea: namiot jako tymczasowe schronienie, które można przełożyć na język architektury. Zaczęliśmy więc myśleć: a gdyby tak podnieść fragment tej łąki, wykorzystać istniejące warunki, wapień pod spodem? Pojawiła się burza mózgów, pierwsze szkice, różne warianty. Pomysłów było naprawdę sporo – mam nadzieję, że część z nich jeszcze kiedyś uda się zrealizować. Jednak wiele musieliśmy odrzucić, bo ograniczała nas konkretna działka: jej gabaryty, uwarunkowania przestrzenne, a także zapisy Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego. Z całego zestawu koncepcji to właśnie ta – oparta na idei namiotu – okazała się*

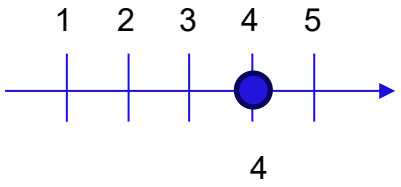
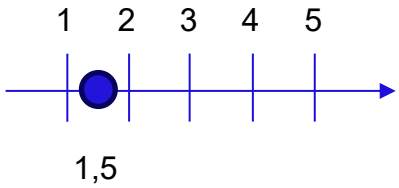
	możliwa do zrealizowania w zastanych warunkach. *Zdecydowanie podeszliśmy do tego tematu swobodnie. Nie trzymaliśmy się sztywno ram lokalnego, tradycyjnego budownictwa. To jest architektura współczesna – nie odtwarzamy dosłownie tego, co było, ale przyglądamy się miejscu z pewnym sentymentem. Zależało nam na zrozumieniu kontekstu – gdzie dokładnie znajduje się działka, jak wpisuje się w otoczenie, w krajobraz. Forma budynku jest prosta, pozbawiona detalu charakterystycznego dla lokalnej zabudowy, takiego jak cegła, kamień wapienny czy dekoracyjne elementy, które mijaliśmy choćby dziś, patrząc na stare domy w okolicy. W projekcie nie użyliśmy ani cegły, ani kamienia – nawet w formie okładziny. Oczywiście kamień byłby bardziej dosłownym nawiązaniem do lokalnej tradycji, ale to materiał trudny i kosztowny, a projekt musiał zmieścić się w określonym budżecie. Zamiast tego postawiliśmy na formę symboliczną – bardziej gest niż cytat. Mamy jednak nadzieję, że w przyszłości uda się zrealizować budynek, który dosłowniej wykorzysta lokalne materiały, np. kamień, i stanie się jeszcze mocniejszym odniesieniem do tego, co minęło.*

Wnioski dotyczące punktu 2:

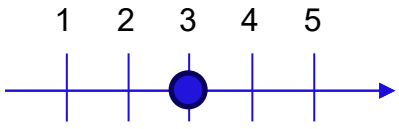
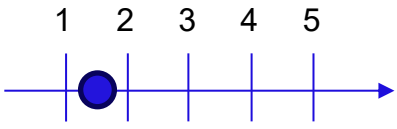
Dom na łące w sposób abstrakcyjny podchodzi do kontekstu krajobrazu kulturowego. Projektanci starali się wpisać obiekt w najbliższe otoczenie – kontekst działki. Ciekawym zabiegiem wydaje się – niestety niezrealizowany – zielony dach, który w większym stopniu integrowałby bryłę budynku z naturalnym otoczeniem.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Ekonomia określa stopień nawiązania do kultury regionu ○ Abstrakcyjne podejście do projektu bryły jako punkt wyjścia dla koncepcji	○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje ○ Obiekt niczego nie naśladuje, nie interpretuje formy regionalnej

	○ Skala, forma, faktura obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię
	

Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/Dom na łące
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom na łące, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Moim zdaniem konstrukcja jest widoczna. Struktura budynku, choć częściowo ukryta pod warstwami elewacji i dachu, pozostaje wciąż czytelna. Już przy pierwszym spojrzeniu można dostrzec funkcjonalne elementy, np. zadaszenie tarasu czy bryłę garażu. Początkowo projekt przewidywał jedynie mieszkalną bryłę budynku przekrytą dwuspadowym dachem schodzącym do gruntu; następnie pojawiły się dodatkowe elementy, takie jak garaż i taras. Wszystkie te elementy harmonijnie wpisują się w pierwotną koncepcję bryły, tworząc spójną i zrozumiałą dla obserwatora formę.* *Forma budynku pozostaje spójna z jego konstrukcją. Niektóre elementy, jak widoczne krokwie czy zejście dachu, są eksponowane celowo, zarówno dla efektu*

	estetycznego, jak i funkcjonalnego. Dach został zaprojektowany tak, aby maksymalnie wykorzystać przestrzeń pod nim – między innymi na zadaszenie wejścia, przechowywanie rowerów czy innych przedmiotów. Przy tarasie przewidziano również miejsce na sprzęty ogrodowe, co zwiększa funkcjonalność domu. Budynek o powierzchni użytkowej około 140 m² w pełni odpowiada oczekiwaniom inwestorów, uwzględniając zarówno potrzeby przestrzenne, jak i walory użytkowe, oferując przemyślaną, harmonijną i estetycznie spójną bryłę.
Wnioski dotyczące punktu 3: Konstrukcja budynku jest ukryta, ale w większym stopniu czytelna. Abstrakcyjna forma bryły wpływa na nieznacznie utrudnione czytanie tektoniki wnętrza.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ Konstrukcja elewacji / dachu skryta pod warstwami zewnętrznymi ○ Forma była punktem wyjścia w projekcie	○ Konstrukcja jest spójna ○ Struktura i tektonika wnętrza są częściowo czytelne ○ Czytelność funkcji brył dołożonych do głównej bryły budynku ○ W niektórych miejscach konstrukcja dachu jest widoczna
 3	 1,5

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom na łące
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy	

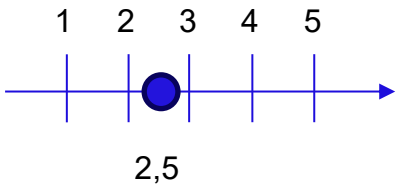
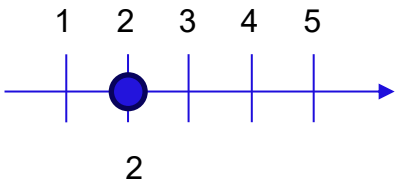
od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło".

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach".

Uwagi autora projektu budynku Dom na łące, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Dom został zaprojektowany w technologii drewnianej, co naturalnie zapewnia dobre właściwości izolacyjne. Dodatkowo zastosowano wełnę mineralną, a materiały wykończeniowe dobrano z myślą o ekologii. Inwestorzy dużą wagę przywiązywali do zdrowego mikroklimatu, zależało im, aby wnętrza były komfortowe i przyjazne dla użytkowników.* *Nie, w projekcie nie przewidziano wentylacji grawitacyjnej. Zastosowano wentylację mechaniczną. Komin nie był projektowany, jedynie jeden kominek wentylacyjny, przy okapie kuchennym.* *Budynek został zaprojektowany z uwzględnieniem klimatu umiarkowanego Polski. Warunki zimowe i jesienne wymagają szczelnej stolarki okiennej i drzwiowej, odpowiedniej izolacyjności przegród pionowych i poziomych oraz efektywnego systemu ogrzewania, co zapewnia mieszkańcom komfort cieplny niezależnie od pogody. Jednocześnie konstrukcja i zastosowane technologie pozwalają częściowo uniezależnić budynek od zmiennych warunków atmosferycznych – izolacja i szczelność działają jak czynnik globalny, poprawiający komfort użytkowania przez cały rok.*

	Nie, klimatyzacja nie była przewidziana. Doświadczenia z innych projektów pokazały, że w tego typu drewnianych domach nie jest konieczna. Ostateczne wnioski na temat przydatności klimatyzacji pojawią się po zamieszkaniu budynku przez inwestorów. *Czynnik lokalny to np. konstrukcja i kąt nachylenia dachu – 45°, który pozwala na naturalne zsuwanie się śniegu, ograniczając obciążenie drewnianej konstrukcji, zgodny z wytycznymi z Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla tego terenu. Natomiast próba uniezależnienia się od klimatu obejmuje zastosowanie nowoczesnych materiałów izolacyjnych i szczelnej stolarki, które zwiększają komfort użytkowania w zmiennych warunkach pogodowych. Dach skośny w konstrukcji drewnianej, choć trudniejszy technicznie niż dach płaski, spełnia wszystkie wymagania funkcjonalne i klimatyczne. Nawet przy coraz mniejszej ilości śniegu w zimie jego nachylenie umożliwia bezpieczne zsuwanie się pokrywy śnieżnej, nie przeciążając konstrukcji, która nie jest tak wytrzymała jak żelbetowa.*
Wnioski dotyczące punktu 4: W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (pompa ciepła, wentylacja mechaniczna). Uwzględniając klimat, zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
o Wentylacja mechaniczna	o Brak klimatyzacji o Przemyślana lokalizacja budynku względem widoku na krajobraz o Spadek dachu o nachyleniu 45°

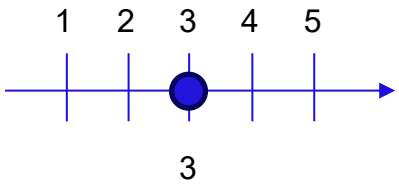
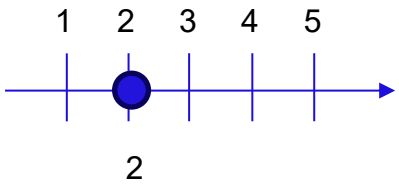
Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom Ptaków
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Jeśli spojrzymy na bryłę i podejście do koncepcji oraz sposób połączenia formy z funkcją, to moim zdaniem projekt jest niestandardowy. Oczywiście w dzisiejszym świecie, w globalnej perspektywie można doszukać się analogii z innymi budynkami i trudno mówić o całkowicie unikalnym rozwiązaniu. Jednak tutaj powstał pomysł oryginalny, bez bezpośrednich inspiracji. Zastosowano jedynie szeroko dostępne technologie i materiały, które wpisują się w kontekst otoczenia, ale sama koncepcja bryły jest autorska.* *Tak, zdecydowanie – oryginalne jest podejście do bryły oraz nietypowe zejście dachu do samego gruntu. W pierwotnej koncepcji przewidziano dach zielony, który miał być pokryty roślinnością. Był to nie*

	tylko oryginalny zabieg wizualny, ale także funkcjonalny, poprawiający mikroklimat wnętrza – wpływając na izolację, przepływ wilgoci, temperaturę oraz izolacyjność akustyczną. Obecnie dach wykonany jest z blachy na deskowaniu, z dodatkowymi warstwami, które w przyszłości umożliwią realizację pierwotnej idei dachu zielonego. Wierzę, że przy większych możliwościach ten pomysł będzie mógł zostać zrealizowany w pełni.

Wnioski dotyczące punktu 5:

Budynek wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Warty uwagi jest niezrealizowany oryginalny pomysł utworzenia zielonego dachu przy połaciach o spadku 45°.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie ○ Standardowe wyposażenie wnętrz	○ Indywidualny projekt dachu zielonego (niezrealizowany) ○ Bryła wynikająca z koncepcyjnego myślenia symbolicznego
	

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom Ptaków

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza

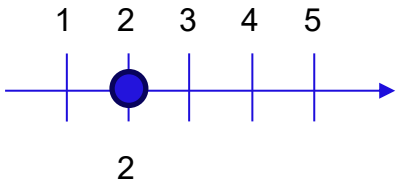
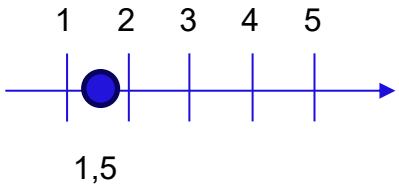
<table>
<tr><td colspan="2">do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Tak, elementy tradycji budowlanej zostały potraktowane symbolicznie. Przykładem jest wapień – użyty poprzez kolor, bryłę oraz uproszczoną formę, co nawiązuje do lokalnych tradycji, jednocześnie wpisując się w nowoczesną koncepcję budynku.

Tu mogą być różne opinie. Niektórzy mogą uznać to za mocny, wyraźny akcent oddziałujący na obserwatora. Z mojego punktu widzenia w tym rozwiązaniu jest przede wszystkim sentyment – forma tradycyjnego materiału została ubrana w nowoczesną, prostą formę, a całość interpretuję przez pryzmat idei, od której projekt się rozpoczął.

W projekcie przeważa forma abstrakcyjna, mimo że zawiera subtelne nawiązania do tradycji lokalnej.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 6:

Architektura tego budynku nie kopiuje, nie imituje niczego z lokalnej tradycji. Nawiązuje do niej jedynie w abstrakcyjny – symboliczny sposób. W projekcie w zakresie niezrealizowanego zielonego dachu czerpano także ze źródeł zagranicznych.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Forma abstrakcyjna</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Forma tradycyjna</td></tr>
<tr><td>o Abstrakcyjna forma obiektu wynikająca z koncepcyjnego myślenia</td><td>o Symboliczne nawiązanie kolorem elewacji do lokalnego materiału – kamienia wapiennego</td></tr>
</table>

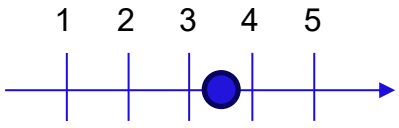
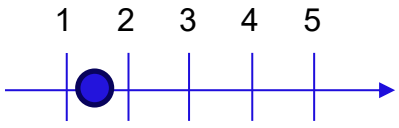
Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom Ptaków
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Ptaków, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Na koncepcję budynku bez wątpienia największy wpływ miała siła kultury lokalnej. To lokalny kontekst, tradycja i uwarunkowania terenu w głównej mierze kształtowały projekt.* *Wpływy globalne widoczne są w podejściu do samego budynku – wykorzystaniu szeroko dostępnych materiałów budowlanych, nowoczesnych technologii w instalacjach oraz zastosowaniu prefabrykacji. Z kolei wpływy kultury lokalnej objawiają się w idei kształtowania działki, sposobie formowania bryły i jej wpisaniu w teren, tak aby harmonijnie współgrała z otoczeniem.* *Myślę, że w tym wypadku większe oddziaływanie i odrębność niż czynnik ludzki i kulturowy mają natura i krajobraz, choć te tereny bogate są historycznie. Lokalizacja to tereny Jury Krakowsko-Częstochowskiej – bez*

	wątpienia wyjątkowe miejsce w skali naszego kraju. Oczywiście należy wspomnieć o tradycjach i materiałach budowlanych (wapień) pozyskiwanych między innymi w okolicy, np. w Kamieniołomie Warszawskim w Siedlcu, gdzie wydobywano najbielszy wapień. Budynek nie znajduje się na odludziu ani w całkowicie niezabudowanym terenie. Jest zlokalizowany w niedużej miejscowości Jaworznik, w głębi działki, z dala od drogi dojazdowej. Dzięki temu widok z tarasu rozciąga się bezpośrednio na łąki i las, co wprowadza poczucie bliskości natury i zapewnia użytkownikom odrębność mimo obecności sąsiedniej zabudowy.

Wnioski dotyczące punktu 7:

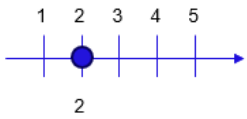
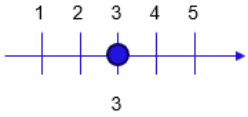
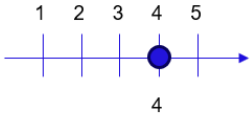
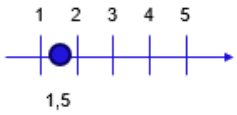
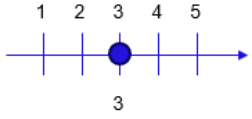
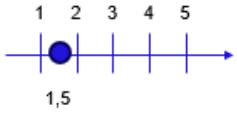
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne są w projekcie wyraźne. Zostały użyte standardowe materiały oraz współcześnie dostępne technologie.

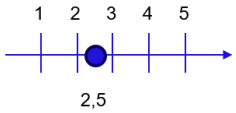
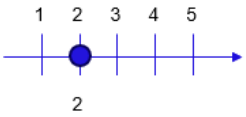
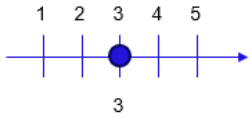
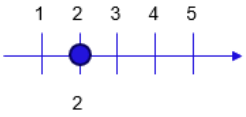
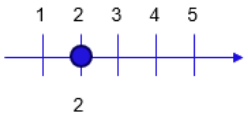
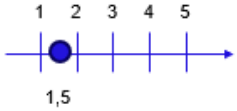
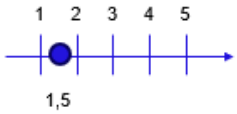
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (itd. wentylacja mechaniczna) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii	○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren
 3,5	 1,5

Podsumowanie, wyniki analizy

Tab.5. Dom na łące. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (WKR) DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 2,0 – 3,0 = -1,0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 4,0 – 1,5 = 2,5
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 1,5 = 1,5

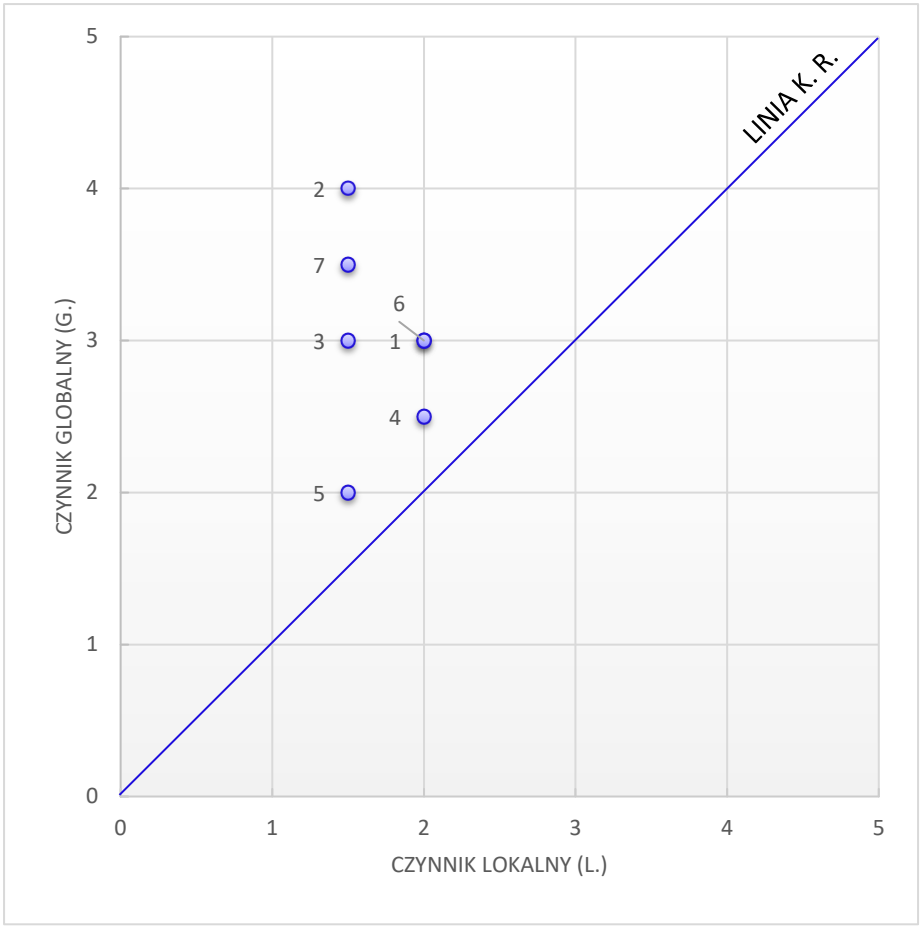
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 2,5 – 2,0 = 0,5
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 3,0 – 2,0 = 1,0
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,0 – 1,5 = 0,5
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,5 – 1,5 = 2,0

Tab.6. Dom na łące. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A.** **GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D.** **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	20,0	13,0	WKR-A 20,0 – 13,0 = 7,0
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	14,5	8,5	WKR-B 14,5 – 8,5 = 6,0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta I społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	5,5	4,5	WKR-C 5,5 – 4,5 = 1,0

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 7,0, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest wyraźnie zachwiana na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom na łące, był prowadzony w oparciu o współczesną technologię i standardy i były to czynniki przeważające.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 6,0, co oznacza, że architektura budynku Dom na łące wpisuje się w nurt architektury uniwersalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 1,0, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą delikatnie w kierunku kultury globalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3	2
2.	4	1,5
3.	3	1,5
4.	2,5	2
5.	3	2
6.	2	1,5
7.	3,5	1,5

Ryc. 51. Wynik analizy Domu na łące przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.4.
Dom w krajobrazie

- **Karta projektu**

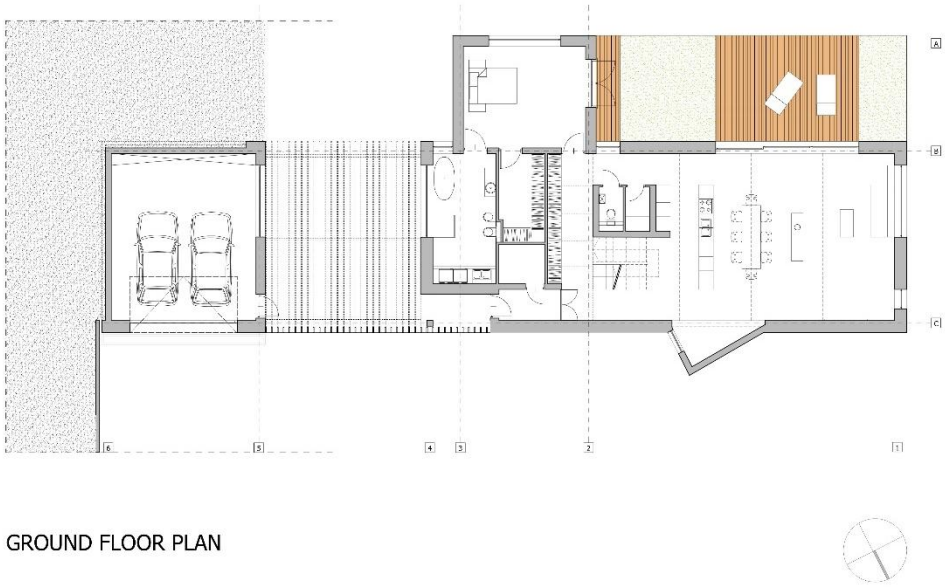
Karta analizowanego projektu	**4/10**

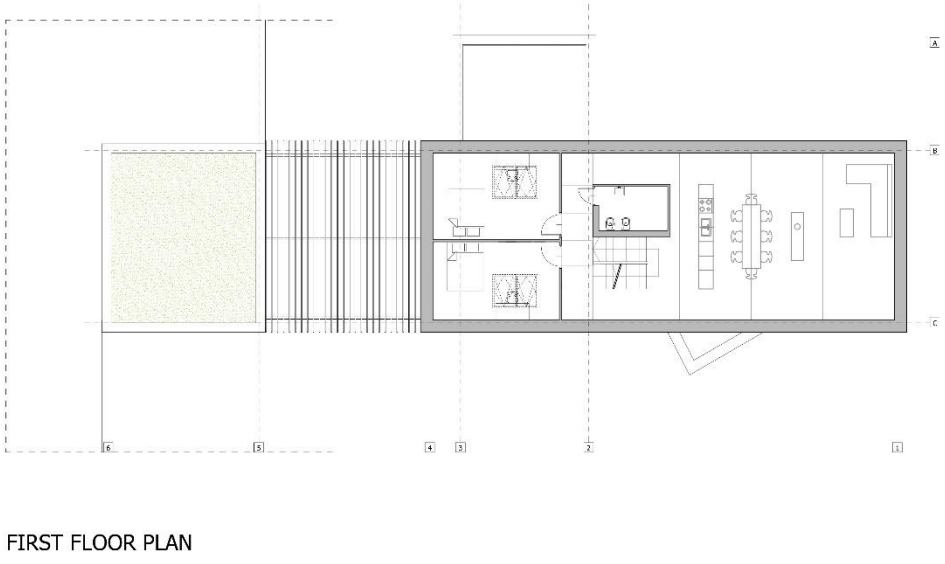
Ryc. 52. Fotografia przedstawiająca Dom w krajobrazie autorstwa pracowni Kropka Studio. Fot. Autor

Projekt	**Dom w krajobrazie**
Pracownia	**Kropka Studio**
Architekci	**Małgorzata Łapaj, Kuba Kowalczyk**
Lokalizacja	**Okolice Zawiercia**
Realizacja	**2013**
Dodatkowe informacje	**Wystawa „Domy Jednorodzinne w Krajach Grupy Wyszehradzkiej” 2013, nominacja; 19. Edycja konkursu „Architektura Roku Województwa Śląskiego” 2013, nagroda: kategoria dom jednorodzinny; 19. Edycja konkursu „Architektura Roku Województwa Śląskiego” 2013, finalista konkursu „Życie w architekturze”**

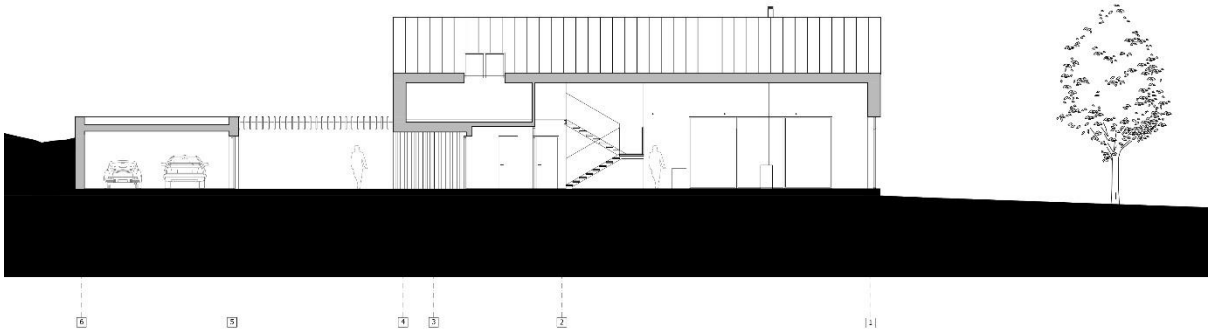
- **Rysunki techniczne**

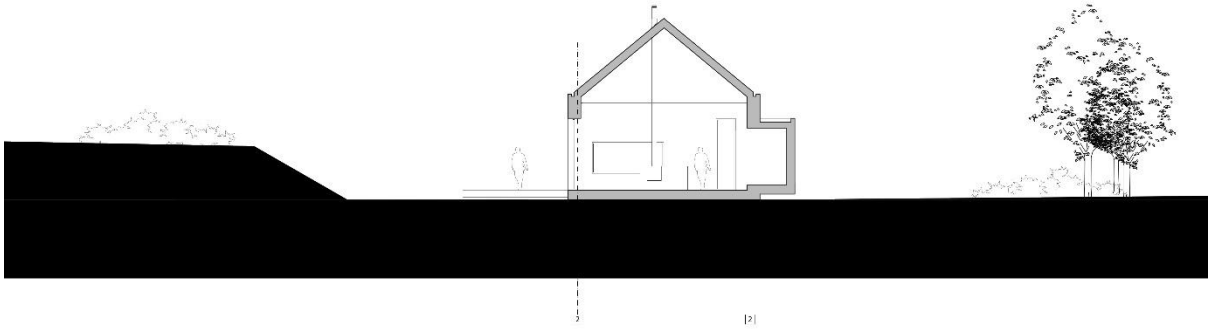
Ryc. 53. Rzut parteru Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 54. Rzut piętra Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 55. Przekrój 1 Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 56. Przekrój 2 Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 57–58. Fotografie przedstawiające Dom w krajobrazie. Fot. Autor

Ryc. 59–60. Fotografie przedstawiające Dom w krajobrazie. Fot. Autor

Ryc. 61. Fotografia przedstawiająca Dom w krajobrazie. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Kubą Kowalczykiem

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Z pewnością elementem krytycznym wobec współczesnych trendów jest próba okiełznania skali. Staramy się to stosować w naszych projektach – jeśli coś da się zaprojektować w mniejszej skali, to warto to zrobić. Niejednokrotnie pytamy inwestora, czy naprawdę potrzebuje aż tak dużego, rozbudowanego obiektu, czy nie warto rozważyć bardziej racjonalnych rozwiązań. Skala może być przerysowana, ale można ją również zredukować czy tak zaprojektować, by była odbierana jako mniejsza. Uważam, że w tym kontekście skala może być traktowana jako krytyczna wobec niektórych inwestorskich dążeń oraz dominujących trendów.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

W projekcie wykorzystano nowoczesne systemy ogrzewania i wentylacji mechanicznej, które wówczas – około 10 lat temu – dopiero wchodziły do powszechnego użycia. Dziś to rozwiązania standardowe, choć pojawia się wobec nich krytyka, że tworzą barierę wobec lokalności czy wręcz ją odcinają. Niemniej jednak, na tamtym etapie rozwoju technologicznego były to istotne innowacje.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Przede wszystkim zastosowanie lokalnych materiałów i okładzin. Jednym z głównych elementów jest reinterpretacja tradycyjnego kamiennego muru poprzez użycie muru gabionowego. Choć gabiony mogą kojarzyć się z konstrukcją inżynierską, niosą też potencjał nowoczesnej interpretacji lokalnych form. Dodatkowo, w sąsiedztwie znajduje się kościółek w Skarżycach, w którym zastosowano podobne materiały – blachę na rąbek, elewacje z kamienia i tynku – co potwierdza pewną ciągłość lokalnych środków wyrazu.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Pod względem konstrukcyjnym projekt oparty jest na standardowych rozwiązaniach – szkielet żelbetowy wypełniony bloczkami typu Porotherm czy Silka. To powszechnie stosowane technologie, niespecjalnie innowacyjne.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Trudno powiedzieć jednoznacznie. Myślę, że proporcje są mniej więcej równe – 50/50. Współcześnie trudno stworzyć projekt całkowicie lokalny. Sztuka polega na tym, by wykorzystać powszechnie dostępne rozwiązania i uzupełnić je o warstwę lokalności – nawet jeśli miałaby to być tylko „szczypta". Projekt nie miał być eksperymentalny, tylko możliwy do zrealizowania przez lokalnych wykonawców, z wykorzystaniem metod nieco chałupniczych. Dlatego ten balans wydaje się celowy i przemyślany.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Projekt stanowi próbę rozwinięcia kontekstu, przede wszystkim w relacji do ukształtowania terenu. Architektura została zaprojektowana tak, aby integrować się z otoczeniem – forma budynku reaguje na rzeźbę terenu. Gdyby usunąć otaczający krajobraz, budynek straciłby dużą część swojej wartości i uroku. Wydaje się, że został on mocno dopasowany do konkretnej działki i jej warunków.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Zdecydowanie podejście jest swobodne. Czy odtwarzamy to, co utracone? No, to ładnie brzmi. Nie myślałem wcześniej o tym w ten sposób, ale patrząc na zanikający krajobraz kamiennych chat – niszczonych, przebudowywanych, pokrywanych styropianem – można uznać ten projekt za próbę interpretacji tego, co powoli znika.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery"?

W pewnym sensie tak, choć nie jest to tak bezpośrednie jak w innych projektach, np. „Domu na uboczu". To jest taka hala, która nie jest spięta stropem piętra, więc np. gdzieś tam się pojawiają elementy stalowe – ściągi, które przytrzymują ściany boczne. Może ta warstwa, taka stricte konstrukcyjna, jest trochę zatarta – nie wszędzie jest widoczna, ale w niektórych miejscach tak. W tym projekcie konstrukcja ujawnia się w subtelny sposób.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie, konstrukcja jest prosta i zgodna z formą obiektu.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Dom został zorientowany zgodnie ze stronami świata, co pomagało naturalnie regulować temperaturę. W początkowym okresie klimatyzacja nie była obecna – nie było takiej potrzeby. Duże masy ścian i kamień nagrzewały się w ciągu dnia i oddawały ciepło wieczorem. Obecnie, ze względu na wynajem i zmieniające się potrzeby, klimatyzacja została zainstalowana. Przestrzenie są zaprojektowane tak, aby grały światłem i cieniem – co również wpływa na odczuwalny komfort.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Myślę, że jedno i drugie. Z jednej strony mamy pompę ciepła – rozwiązanie uniwersalne, działające niezależnie od lokalnych warunków. Z drugiej – wykorzystanie naturalnego zacienienia, skarpy od strony zachodniej, minimalnych przeszkleń na północy – to wszystko świadczy o uwzględnieniu lokalnego klimatu i warunków.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Czynnik globalny to pompa ciepła. Czynnik lokalny – zagłębienie budynku w terenie, osłonięcie od zachodnich wiatrów, mniejsza ekspozycja.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Myślę, że oryginalne. Np. elewacyjne okładziny – kamień, siatki gabionowe – oferują ciekawe doznania dotykowe i wizualne. Kamień nagrzewa się i oddaje ciepło, konstrukcja stalowa pracuje pod wpływem temperatur, co słychać w postaci delikatnych trzasków. Ważnym elementem jest również lastriko – wówczas niepopularne, wybrane świadomie jako materiał wykończeniowy i przewodzący ciepło. Wykonywane było ręcznie przez lokalnego rzemieślnika, z różnymi próbami – prototypowane na budowie – i ze zróżnicowaniem między strefą dzienną a łazienkami.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Tak, zdecydowanie. Nie było ambicji tworzenia eksperymentu, ale raczej odpowiedzi

na lokalne uwarunkowania przy użyciu dostępnych środków. Staraliśmy się wprowadzić warstwę lokalną, osadzoną w kontekście, w ramach dostępnej kultury i technologii.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

To zależy od odbiorcy. Dla jednych może to być sentymentalne, dla innych – twórcze odniesienie. Intencją była twórcza interpretacja, a nie odtwórstwo.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

Myślę, że forma tradycyjna.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Myślę, że projekt powstawał jako pewnego rodzaju kontra do masowego, bezrefleksyjnego budowania – np. ze styropianu i tynku. Chodziło o stworzenie czegoś z większą refleksją, co nie wpisuje się ślepo w globalne standardy.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Globalne: funkcjonalny układ przestrzeni – otwarte strefy dzienne, sypialnia z garderobą i łazienką. Lokalne: materiały, forma budynku, relacja z krajobrazem.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Myślę, że tak. Tam ta odrębność jest, ale jak wszędzie – walczy o przetrwanie. Architektura ma potencjał, by w tej walce uczestniczyć poprzez świadome, lokalne odniesienia.

PODSUMOWANIE

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

Na podstawie definicji Framptona, uproszczeń Fauseta – chciałbym wierzyć, że tak. To podejście jest mi bardzo bliskie i zgodne z naszym rozumieniem architektury. Byłoby miło, gdyby ktoś tak właśnie odebrał naszą pracę.

– Jakie jest Pana zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

To chyba właśnie powiedziałem. Myślę, że jestem fanem krytycznego regionalizmu.

- Karty analizy[220]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom w krajobrazie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w krajobrazie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Z pewnością elementem krytycznym wobec współczesnych trendów jest próba okiełznania skali. Staramy się to stosować w naszych projektach – jeśli coś da się zaprojektować w mniejszej skali, to warto to zrobić. Niejednokrotnie pytamy inwestora, czy naprawdę potrzebuje aż tak dużego, rozbudowanego obiektu, czy nie warto rozważyć bardziej racjonalnych rozwiązań. Skala może być przerysowana, ale można ją również zredukować czy tak zaprojektować, by była odbierana jako mniejsza. Uważam, że w tym kontekście skala może być traktowana jako krytyczna wobec niektórych inwestorskich dążeń oraz dominujących trendów.*

[220] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

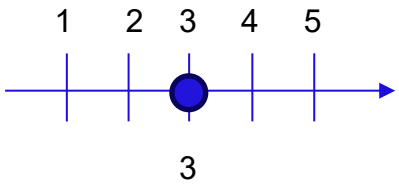
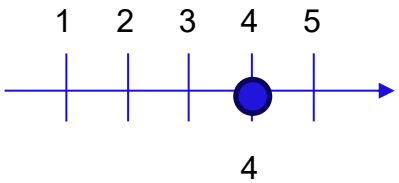
	W projekcie wykorzystano nowoczesne systemy ogrzewania i wentylacji mechanicznej, które wówczas – około 10 lat temu – dopiero wchodziły do powszechnego użycia. Dziś to rozwiązania standardowe, choć pojawia się wobec nich krytyka, że tworzą barierę wobec lokalności czy wręcz ją odcinają. Niemniej jednak, na tamtym etapie rozwoju technologicznego były to istotne innowacje. *Przede wszystkim zastosowanie lokalnych materiałów i okładzin. Jednym z głównych elementów jest reinterpretacja tradycyjnego kamiennego muru poprzez użycie muru gabionowego. Choć gabiony mogą kojarzyć się z konstrukcją inżynierską, niosą też potencjał nowoczesnej interpretacji lokalnych form. Dodatkowo, w sąsiedztwie znajduje się kościółek w Skarżycach, w którym zastosowano podobne materiały – blachę na rąbek, elewacje z kamienia i tynku – co potwierdza pewną ciągłość lokalnych środków wyrazu.* *Pod względem konstrukcyjnym projekt oparty jest na standardowych rozwiązaniach – szkielet żelbetowy wypełniony bloczkami typu Porotherm czy Silka. To powszechnie stosowane technologie, niespecjalnie innowacyjne.* *Trudno powiedzieć jednoznacznie. Myślę, że proporcje są mniej więcej równe –- 50/50. Współcześnie trudno stworzyć projekt całkowicie lokalny. Sztuka polega na tym, by wykorzystać powszechnie dostępne rozwiązania i uzupełnić je o warstwę lokalności – nawet jeśli miałaby to być tylko „szczypta”. Projekt nie miał być eksperymentalny, tylko możliwy do zrealizowania przez lokalnych wykonawców, z wykorzystaniem metod*

	nieco chałupniczych. Dlatego ten balans wydaje się celowy i przemyślany.

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Autorzy projektu Dom w krajobrazie w swojej pracy prezentują wysoką świadomość kultury regionu, w którym obiekt został zrealizowany. Ta wiedza uwidoczniona jest w ogólnej formie, bryle budynku, materiale elewacyjnym, kolorystyce. Nie brakuje oczywiście autorskiego, niejednokrotnie także krytycznego podejścia w wielu aspektach, co ostatecznie pozwala stworzyć nową, świeżą architekturę, która idealnie wpisuje się w historyczny klimat Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W projekcie, poza kamieniem, który został na nowo zreinterpretowany – umieszczony na elewacji za pomocą gabionów, dodatkowo układany jest w niecodzienny sposób, dominują powszechnie dostępne materiały (dobrane ze smakiem) oraz technologia (pompa ciepła). Autor przyznaje, że poszukiwanie balansu między regionalizmem a współczesnymi technologiami było celowe.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie (instalacje, prefabrykacja itd.)	○ Skala domu odpowiadająca potrzebom inwestorów ○ Bryła budynku i kształt dachu nawiązują do lokalnej tradycji budowlanej ○ Oryginalna elewacja jako interpretacja – rozwinięcie tradycji lokalnej ○ Świadomość autorów oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej. ○ Postawa regionalizująca przy konieczności spełnienia współczesnych wymogów mieszkaniowych
 3	 4

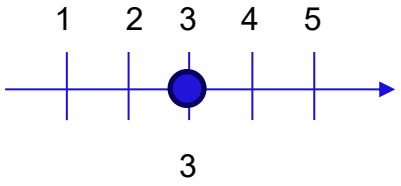
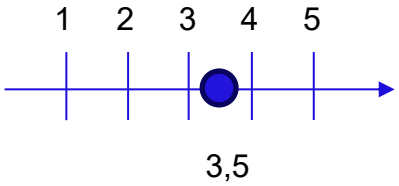
<table>
<tr><td>Punkt 2/7</td><td>Karta analizy Nr 2/7/Dom w krajobrazie</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

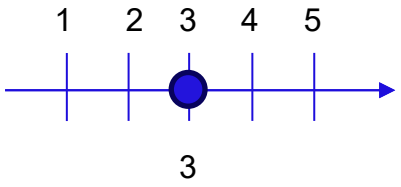
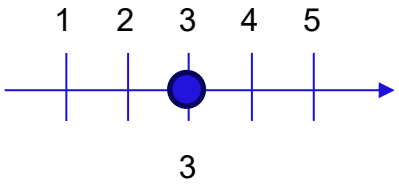
„Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom w krajobrazie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Projekt stanowi próbę rozwinięcia kontekstu, przede wszystkim w relacji do ukształtowania terenu. Architektura została zaprojektowana tak, aby integrować się z otoczeniem – forma budynku reaguje na rzeźbę terenu. Gdyby usunąć otaczający krajobraz, budynek straciłby dużą część swojej wartości i uroku. Wydaje się, że został on mocno dopasowany do konkretnej działki i jej warunków.

Zdecydowanie podejście jest swobodne. Czy odtwarzamy to, co utracone? No, to ładnie brzmi. Nie myślałem wcześniej o tym w ten sposób, ale patrząc na zanikający krajobraz kamiennych chat – niszczonych, przebudowywanych, pokrywanych styropianem – można uznać ten projekt za próbę interpretacji tego, co powoli znika.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 2:

Dom w krajobrazie swoją formą oraz fakturą w nowoczesny sposób przywraca obraz, do którego na Jurze można było być przyzwyczajonym od pokoleń. Zrywa z bylejakością. Szanuje kontekst krajobrazu kulturowego, a także niejako wyrasta z działki, na której się znajduje. Budynek jest wpisany w otoczenie.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
</table>

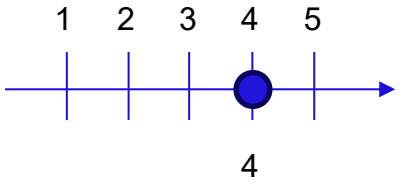
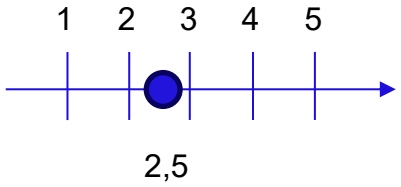
CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Oryginalny sposób użycia powszechnie dostępnych materiałów	○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje ○ Obiekt w sposób odważny i oryginalny intepretuje lokalne wzorce ○ Skala, forma, faktura obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię
 3	 3,5

Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/Dom w krajobrazie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom na łące, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*W pewnym sensie tak, choć nie jest to tak bezpośrednie jak w innych projektach, np. „Domu na uboczu”. To jest taka hala, która nie jest spięta stropem piętra, więc np. gdzieś tam się pojawiają elementy stalowe – ściągi, które przytrzymują ściany boczne. Może ta warstwa, taka stricte konstrukcyjna, jest trochę zatarta – nie wszędzie jest widoczna, ale w niektórych miejscach tak. W tym projekcie konstrukcja ujawnia się*

	w subtelny sposób. *Nie, konstrukcja jest prosta i zgodna z formą obiektu.*
Wnioski dotyczące punktu 3: Konstrukcja budynku jest ukryta, ale czytelna. Tektonika wnętrza jest w znacznym stopniu czytelna.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ Konstrukcja elewacji skryta pod warstwami zewnętrznymi	○ Konstrukcja jest spójna ○ Struktura i tektonika wnętrza są w znacznym stopniu czytelne ○ W niektórych miejscach konstrukcja jest uwydatniona
	

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom w krajobrazie
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta:	

„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom na łące, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Dom został zorientowany zgodnie ze stronami świata, co pomagało naturalnie regulować temperaturę. W początkowym okresie klimatyzacja nie była obecna – nie było takiej potrzeby. Duże masy ścian i kamień nagrzewały się w ciągu dnia i oddawały ciepło wieczorem. Obecnie, ze względu na wynajem i zmieniające się potrzeby, klimatyzacja została zainstalowana. Przestrzenie są zaprojektowane tak, aby grały światłem i cieniem – co również wpływa na odczuwalny komfort.* *Myślę, że jedno i drugie. Z jednej strony mamy pompę ciepła – rozwiązanie uniwersalne, działające niezależnie od lokalnych warunków. Z drugiej – wykorzystanie naturalnego zacienienia, skarpy od strony zachodniej, minimalnych przeszkleń na północy – to wszystko świadczy o uwzględnieniu lokalnego klimatu i warunków.* *Czynnik globalny to pompa ciepła. Czynnik lokalny – zagłębienie budynku w terenie, osłonięcie od zachodnich wiatrów, mniejsza ekspozycja.*
Wnioski dotyczące punktu 4: W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (wentylacja mechaniczna, klimatyzacja – pierwotnie nie zakładano jej montażu). Uwzględniając klimat, zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Pompa ciepła jako źródło ogrzewania	○ Przemyślana lokalizacja budynku względem topografii terenu

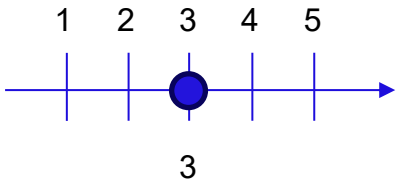
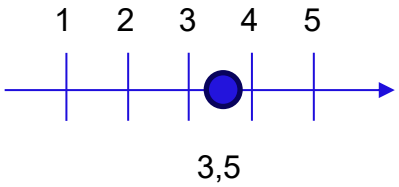
○ Klimatyzacja (pierwotnie nie zakładano w obiekcie)	○ Ograniczenie otworów okiennych w północnej elewacji
	

Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom w krajobrazie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w krajobrazie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Myślę, że oryginalne. Np. elewacyjne okładziny – kamień, siatki gabionowe – oferują ciekawe doznania dotykowe i wizualne. Kamień nagrzewa się i oddaje ciepło, konstrukcja stalowa pracuje pod wpływem temperatur, co słychać w postaci delikatnych trzasków. Ważnym elementem jest również lastriko – wówczas niepopularne, wybrane świadomie jako materiał wykończeniowy i przewodzący ciepło. Wykonywane było ręcznie przez lokalnego rzemieślnika, z różnymi próbami – prototypowane na budowie – i ze zróżnicowaniem między strefą dzienną a łazienkami.*

Wnioski dotyczące punktu 5:

Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Autorzy nie boją się korzystać z rozwiązań standardowych dla konstrukcji inżynierskich (gabiony). Detale zostały opracowane indywidualnie dla tego projektu. Podsumowując, wykorzystywane są standardowe i niestandardowe technologie, nierzadko w oryginalny, autorski sposób.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie ○ Standardowe wyposażenie wnętrz	○ Indywidualny projekt i detal elewacji wykonanej z gabionów ○ Użycie lokalnego materiału – kamienia wapiennego ○ Szczerość materiałów (widoczne stalowe elementy konstrukcyjne, indywidualnie dobierane lastriko itd.)
	

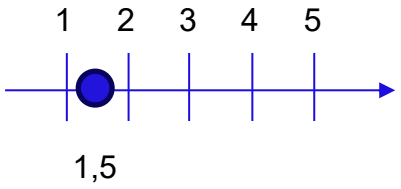
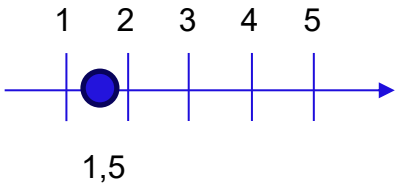
Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom w krajobrazie

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać

reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w krajobrazie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Nie było ambicji tworzenia eksperymentu, ale raczej odpowiedzi na lokalne uwarunkowania przy użyciu dostępnych środków. Staraliśmy się wprowadzić warstwę lokalną, osadzoną w kontekście, w ramach dostępnej kultury i technologii.* *To zależy od odbiorcy. Dla jednych może to być sentymentalne, dla innych – twórcze odniesienie. Intencją była twórcza interpretacja, a nie odtwórstwo.*
Wnioski dotyczące punktu 6: Architektura tego budynku niczego nie kopiuje. W oryginalny, odświeżający sposób reinterpretuje elementy miejscowe (kamień) oraz stara się harmonijnie odnaleźć w otoczeniu. Dodatkowo w sposób oryginalny czerpie z elementów typowych dla konstrukcji inżynierskich.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna
○ Użycie koszów gabionowych w nieszablonowy sposób	○ W projekcie przeważa forma tradycyjna ○ Oryginalna reinterpretacja muru z kamienia wapiennego w formie elewacji z gabionów z wypełnieniem z kamienia wapiennego
 1,5	 1,5

Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom w krajobrazie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie	

<table>
<tr><td colspan="2">dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom w krajobrazie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Myślę, że projekt powstawał jako pewnego rodzaju kontra do masowego, bezrefleksyjnego budowania – np. ze styropianu i tynku. Chodziło o stworzenie czegoś z większą refleksją, co nie wpisuje się ślepo w globalne standardy.

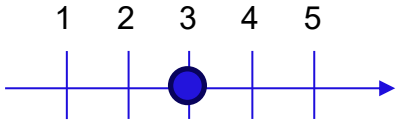
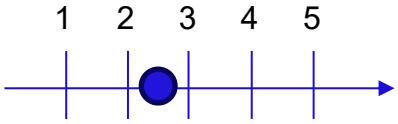
Globalne: funkcjonalny układ przestrzeni – otwarte strefy dzienne, sypialnia z garderobą i łazienką. Lokalne: materiały, forma budynku, relacja z krajobrazem.

Myślę, że tak. Tam ta odrębność jest, ale jak wszędzie – walczy o przetrwanie. Architektura ma potencjał, by w tej walce uczestniczyć poprzez świadome, lokalne odniesienia.

Na podstawie definicji Framptona, uproszczeń Fauseta – chciałbym wierzyć, że tak. To podejście jest mi bardzo bliskie i zgodne z naszym rozumieniem architektury. Byłoby miło, gdyby ktoś tak właśnie odebrał naszą pracę.

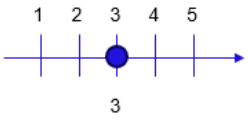
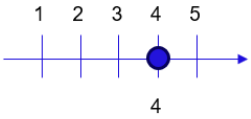
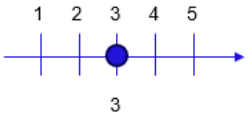
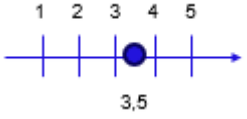
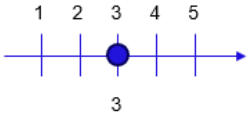
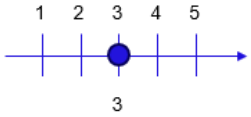
To chyba właśnie powiedziałem. Myślę, że jestem fanem krytycznego regionalizmu.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 7:

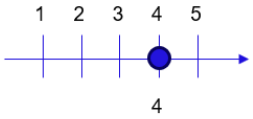
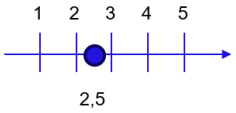
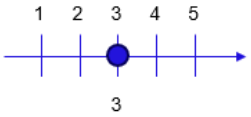
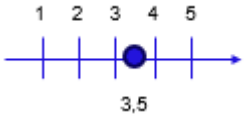
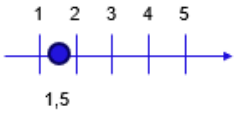
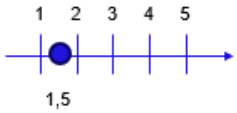
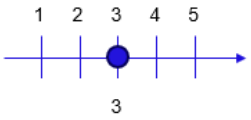
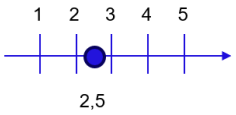
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne prawie równoważą się w projekcie – w odbiorze z wyjątkowym, współczesnym uwzględnieniem kultury lokalnej. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy miejscowy materiał – kamień, regionalną skalę i bryłę (choć we współczesnym wydaniu) – wyraźnie zauważalne są zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w krajobraz kulturowy Jury.</td></tr>
</table>

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. wentylacja mechaniczna) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii ○ Współczesne podejście do funkcji	○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren ○ Refleksja autorów na temat krajobrazu kulturowego, w którym obiekt jest realizowany
 3	 2,5

- **Podsumowanie, wyniki analizy**

Tab.7. Dom w krajobrazie. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 3,0 – 4,0 = -1,0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 3,0 – 3,5 = -0,5
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 3,0 = 0

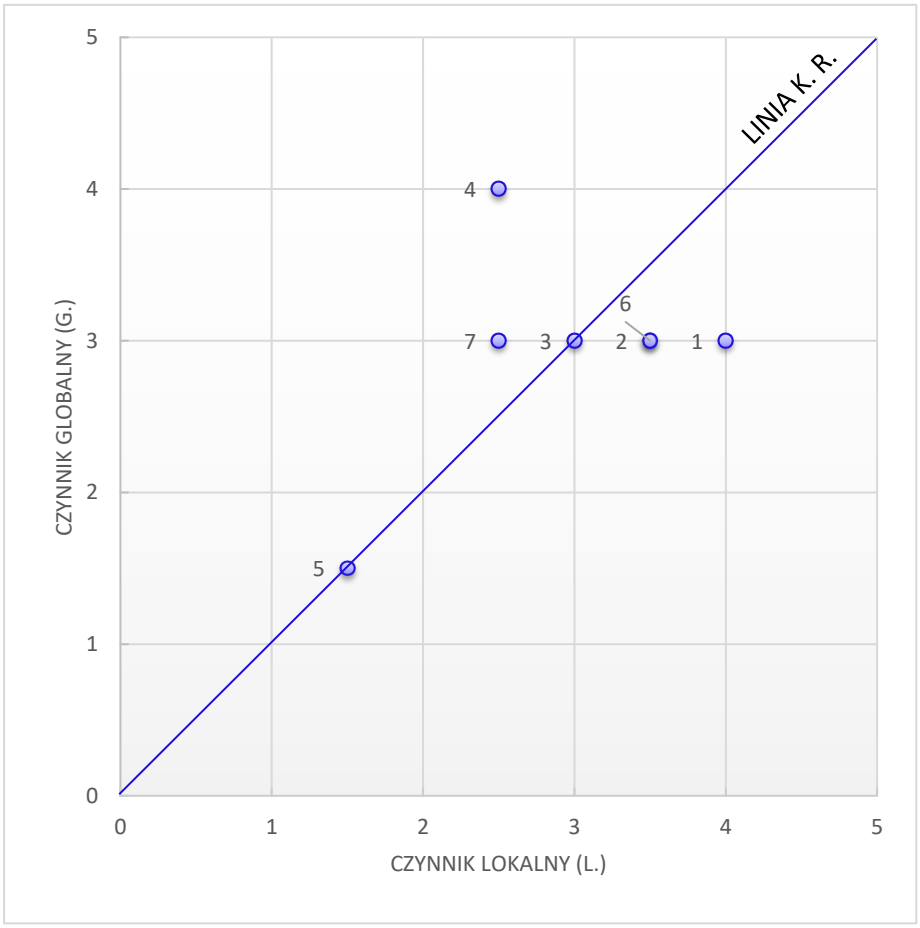
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 4,0 – 2,5 = 1,5
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 3,0 – 3,5 = -0,5
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 1,5 – 1,5 = 0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,0 – 2,5 = 0,5

Tab.8. Dom w krajobrazie. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A. GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D. WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	20,5	18,5	WKR-A 20,5 – 18,5 = 2,0
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	14,5	14,0	WKR-B 14,5 – 14,0 = 0,5
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,0	6,5	WKR-C 6,0 – 6,5 = -0,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 2,0, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest delikatnie zachwiana na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom w krajobrazie, prowadzony był w umiarkowanym stopniu w poszanowaniu do wartości lokalnych.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 0,5, co oznacza, że architektura budynku Dom w krajobrazie jest bardzo bliska ideom krytycznego regionalizmu, w minimalnym stopniu zwrócona w kierunku architektury uniwersalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi -0,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bardzo bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą delikatnie w kierunku kultury regionalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3	4
2.	3	3,5
3.	3	3
4.	4	2,5
5.	3	3,5
6.	1,5	1,5
7.	3	2,5

Ryc. 62. Wynik analizy Domu w krajobrazie przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.5.
Dom na uboczu

- **Karta projektu**

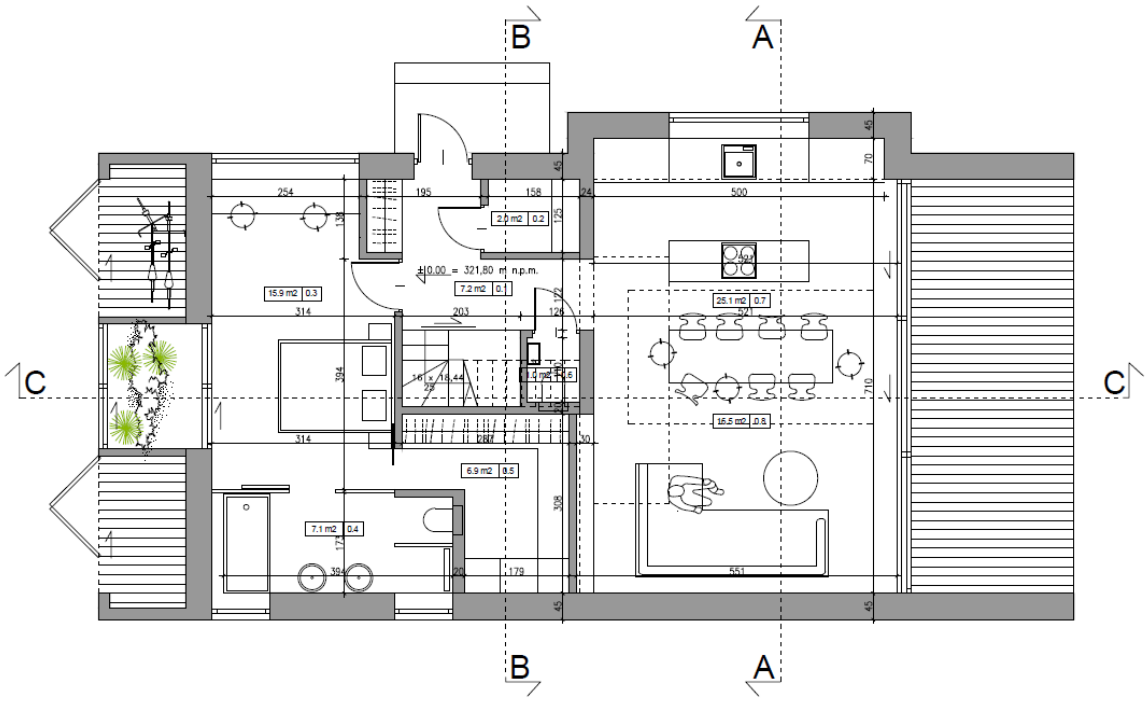
Karta analizowanego projektu	**5/10**

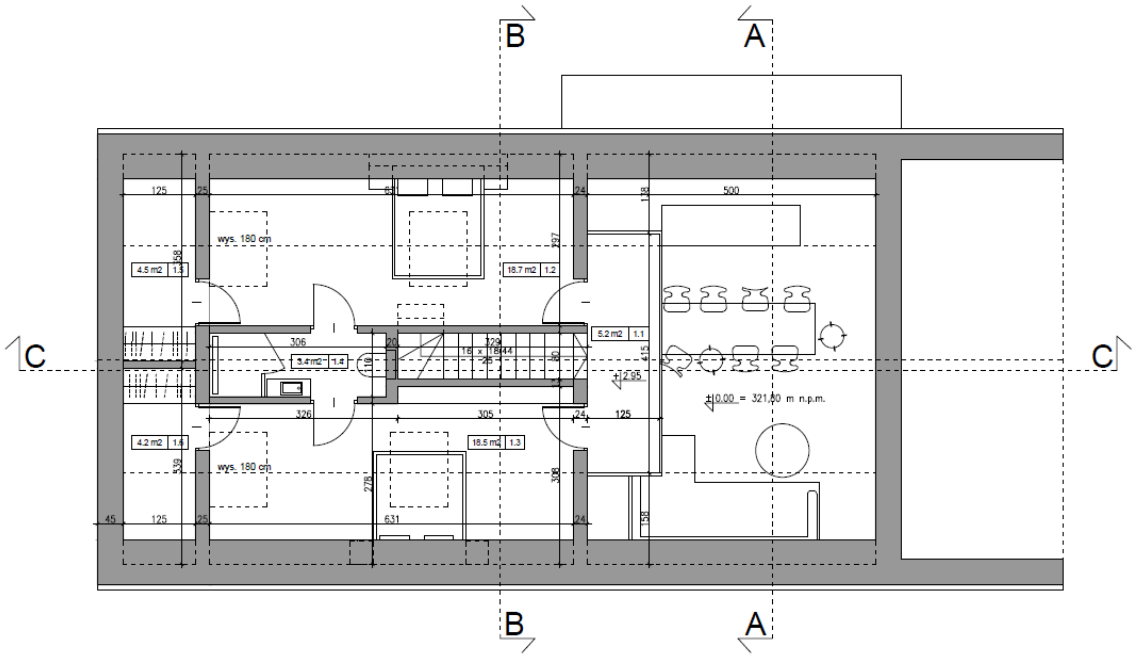
Ryc. 63. Fotografia przedstawiająca Dom na uboczu autorstwa pracowni Kropka Studio. Fot. Autor

Projekt	**Dom na uboczu**
Pracownia	**Kropka Studio**
Architekci	**Małgorzata Łapaj, Kuba Kowalczyk**
Lokalizacja	**Jura Krakowsko-Częstochowska (dokładna lokalizacja objęta tajemnicą przedsiębiorstwa)**
Realizacja	**2019**
Dodatkowe informacje	**–**

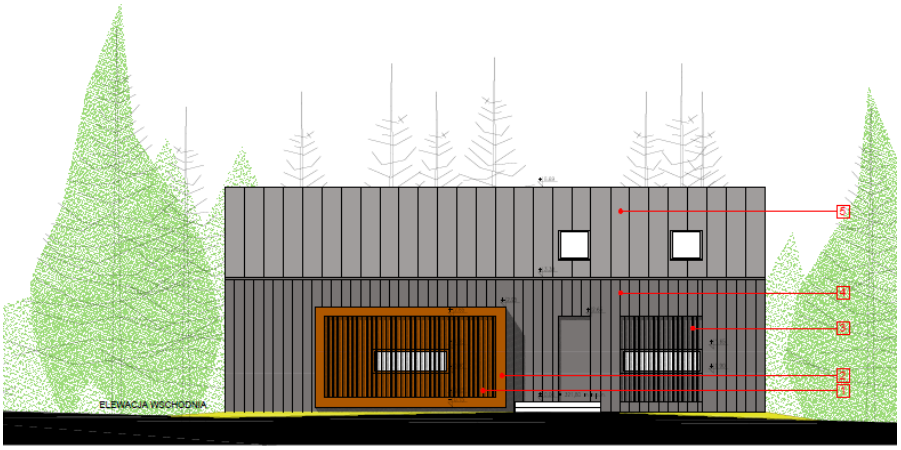
- **Rysunki techniczne**

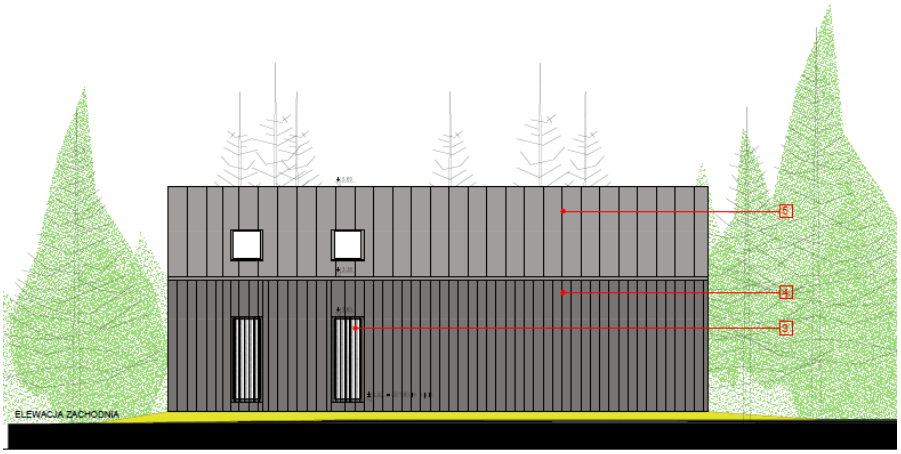

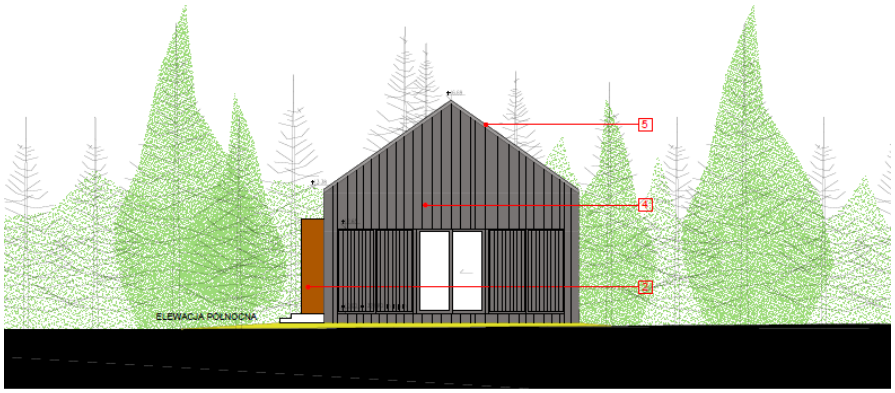
Ryc. 64. Rzut parteru Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

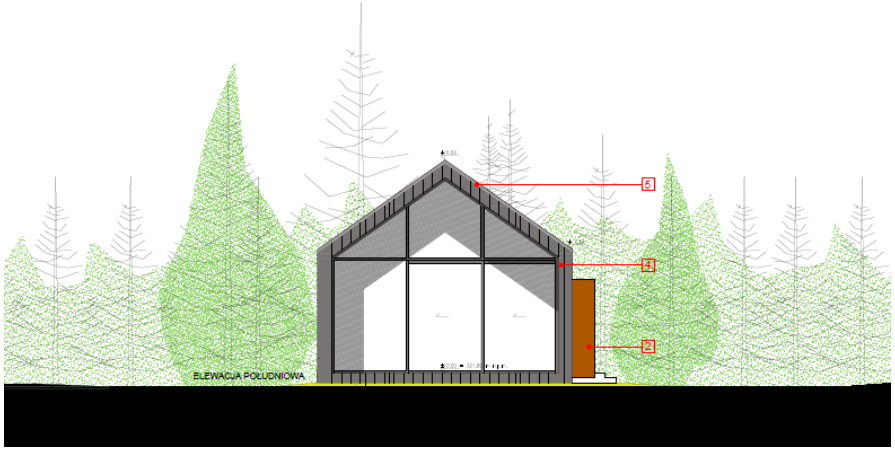

Ryc. 65. Rzut piętra Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

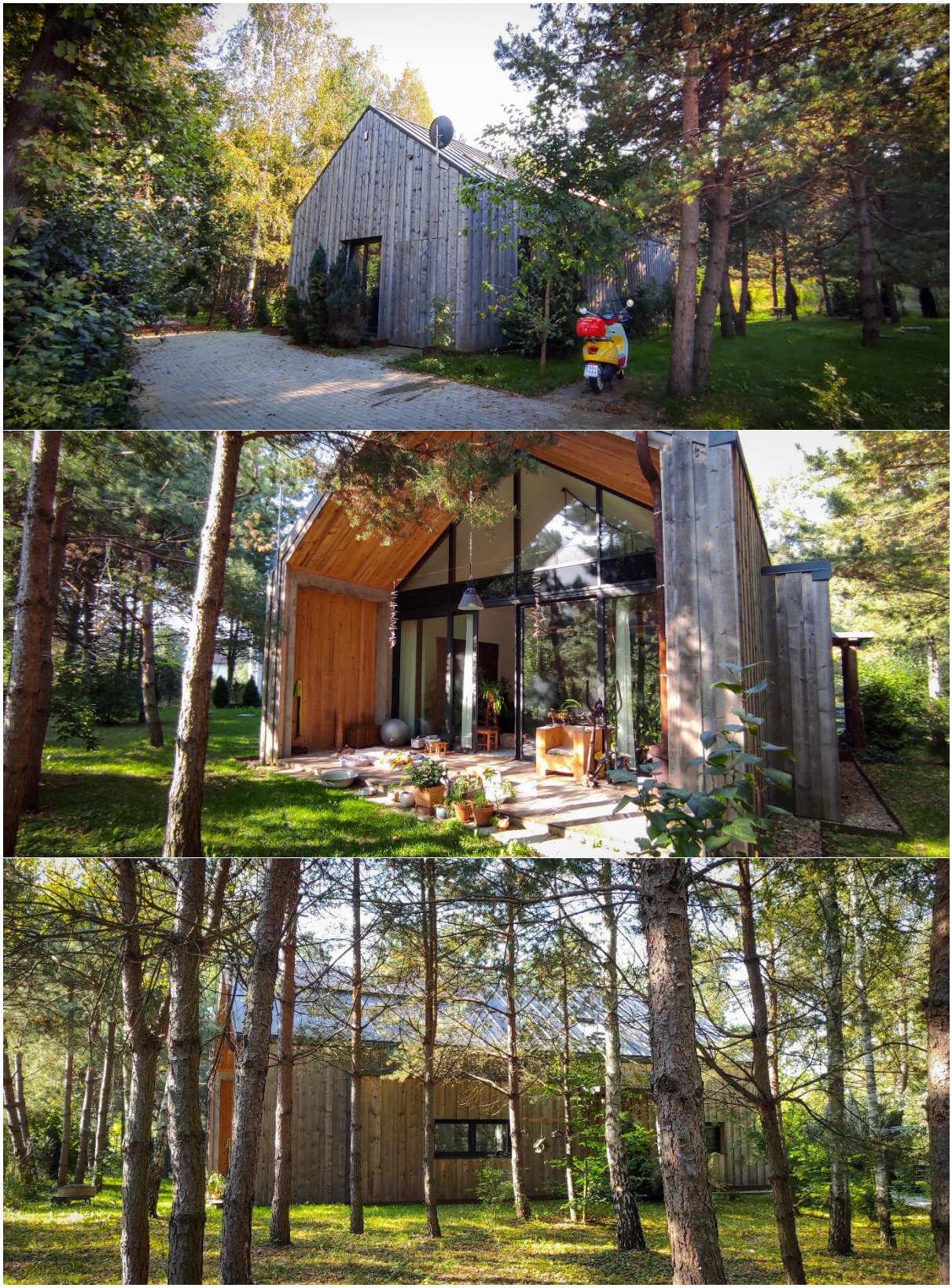

*Ryc. 66–69. **Elewacje** Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów*

Ryc. 70–72. Przekroje Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 73–75. Fotografie przedstawiające Dom na uboczu. Fot. Autor

Ryc. 76. Fotografia przedstawiająca Dom na uboczu. Fot. Autor

Ryc. 77. Fotografia przedstawiające Dom na uboczu. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Kubą Kowalczykiem

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

W tym projekcie, chyba nawet bardziej niż w „Domu w krajobrazie", krytyczne jest podejście samo w sobie – wynikające również z postawy inwestora. Od początku zakładano, że dom będzie maksymalnie prosty, bez zbędnych udziwnień. W rzeczywistości niektóre mieszkania mają większy metraż niż ten dom. To przestrzeń skrojona na miarę – nie ma w niej niczego nadmiarowego. Inwestor nie oczekiwał żadnych ekstrawaganckich rozwiązań. Oczywiście pojawia się otwarta strefa dzienna, ktoś mógłby stwierdzić, że można było z niej zrezygnować. Ale nawet jeśli występują tu elementy podnoszące komfort, to są one bardzo wyważone. Całość jest zoptymalizowana, nie na pokaz. To podejście z pewnością kontrastuje z dominującymi obecnie trendami, gdzie często liczy się efekt i demonstracja możliwości – niezależnie od tego, czy są one realne, czy tylko aspiracyjne.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Tak samo jak w „Domu w krajobrazie", nie mamy tu do czynienia z żadnymi eksperymentami. Zastosowano powszechnie dostępne i przyjęte rozwiązania technologiczne: ogrzewanie podłogowe czy wentylację mechaniczną. To standardy dzisiejszego budownictwa, trudno je już nawet nazwać „nowoczesnymi". Raczej są to po prostu racjonalne, współczesne systemy.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Na pewno warto wskazać elewację. To rozwiązanie to świadomy powrót do podstaw, rezygnacja z wszelkich „fancy" materiałów wykończeniowych. Zastosowano zupełnie surową deskę, z drzazgami, bez żadnej obróbki – co dla wielu mogłoby się wydawać niewyobrażalne. Budując dom, zazwyczaj zakłada się, że elewacja musi być w jakiś sposób estetycznie „wykończona" – a tu mamy radykalnie inne podejście. I myślę, że to jest właśnie unikalne, bo dotyka samego fundamentu postrzegania estetyki i autentyczności.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Podobnie jak w poprzednim projekcie – ta warstwa technologiczna, konstrukcyjna czy nawet układ funkcjonalny to standardy znane i szeroko stosowane.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Chyba jednak nieco więcej jest elementów standardowych. Ale żeby nie zabrzmiało to negatywnie – powiedzmy, że proporcje rozkładają się mniej więcej 50 na 50.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Ten dom jest znacznie mniejszy, więc symboliczna warstwa kontekstu nie powinna być przesadnie rozdmuchiwana. Jest położony w lesie, na małej działce, i w pewien sposób przypomina dawną zabudowę – oczywiście nie w sensie dosłownym, bo nie były to domy jednorodzinne z loftowym wykończeniem, ale w formie zewnętrznej da się dostrzec pewne analogie. Dom wpisuje się w najbliższy kontekst – otaczające sosny i świerki, naturalne materiały na elewacji. To odpowiedź zarówno na warunki fizyczne, jak i kulturowe. Oczywiście jest to podejście swobodne, nie rekonstrukcyjne.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Tak, to podejście zdecydowanie swobodne. Jednym z przykładów jest „koza" z metalowym kominem na tarasie – pomysł inwestora. Nadaje to projektowi nieco humoru, swojskości. Dom nie aspiruje do bycia wymuskanym, sterylnym obiektem. Jest raczej zbiorem świadomych wyborów, czasem nieoczywistych. Inwestorzy włożyli w niego dużo własnej energii i inwencji.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery"?

Tak, zdecydowanie. Dom nie udaje czegoś, czym nie jest. Elementy żelbetowe wewnątrz są odsłonięte i czytelne – widać jasno, jak działa konstrukcja.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie, forma jest spójna z konstrukcją. Nie ma tu żadnych sprzeczności.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?
Charakterystycznym elementem jest taras, który stanowi przedłużenie bryły budynku.

Jego rola jest dwojaka: zimą wpuszcza promienie niskiego słońca, latem natomiast zapewnia cień dla przeszklonej ściany szczytowej, działając jak naturalny bufor termiczny. Sam dom jest bardzo zwarty i kompaktowy – trudno mówić o rozbudowanych rozwiązaniach wpływających na mikroklimat, bo skala tego nie wymusza. Niemniej projekt bazuje na prostych środkach reagujących na otoczenie.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad? Na to pytanie w zasadzie już sobie odpowiedzieliśmy.

Musiałbym się zastanowić, jak na to pytanie politycznie odpowiedzieć (śmiech). Wydaje się, że projekt raczej korzysta z zalet lokalnego klimatu i otoczenia. Np. dom usytuowany jest w lesie, co samo w sobie zapewnia cień i chłód – być może inwestorzy nie mają tam nawet klimatyzacji, bo nie jest potrzebna. Otwarcie budynku skierowano w stronę światła, ale osłonięto go naturalnie – to przykład mądrego wykorzystania kontekstu, a nie odcięcia się od niego.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Myślę, że odpowiedź już się wyłoniła…

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Znajdziemy tu wiele oryginalnych rozwiązań. Od nietypowej, surowej elewacji z nieobrobionych desek, po przestrzenne i materiałowe decyzje we wnętrzu, które wzajemnie się przenikają. Choć muszę przyznać, że w mniejszym stopniu uczestniczyliśmy w pracach wykończeniowych i projektowaniu wnętrz, więc nie wszystkie niuanse są mi znane. Ale na pewno można wskazać wiele indywidualnych rozwiązań.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Tak, jak najbardziej.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Myślę, że są twórczo przetworzone – nie ma tu ślepego kopiowania.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

Zdecydowanie tradycyjna.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Podobnie jak w przypadku „Domu w krajobrazie", główną rolę odegrały wewnętrzne potrzeby inwestora, które, mam wrażenie, są silnie zakorzenione w lokalnej kulturze. To właśnie te potrzeby i wartości zdefiniowały charakter budynku.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Z globalnych wpływów – gabinecik do pracy w sypialni (śmiech). Wnętrza są dostosowane do współczesnego trybu życia: na poddaszu znajduje się strefa dla dzieci, które już nie mieszkają z rodzicami, tylko wyjechały do dużych miast. To też w pewnym sensie odzwierciedla wpływy globalne. Jeśli chodzi o lokalność – zdecydowanie materiały i sposób wpisania budynku w krajobraz. Choć, jak to często bywa, te wpływy się przenikają i trudno je jednoznacznie oddzielić.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

To ta sama lokalizacja co Dom w krajobrazie – Jura Krakowsko-Częstochowska, więc tak – ma swój charakter i specyfikę kulturową.

- Karty analizy[221]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom na uboczu
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem".	

[221] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

<table>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom na uboczu, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>W tym projekcie, chyba nawet bardziej niż w „Domu w krajobrazie”, krytyczne jest podejście samo w sobie – wynikające również z postawy inwestora. Od początku zakładano, że dom będzie maksymalnie prosty, bez zbędnych udziwnień. W rzeczywistości niektóre mieszkania mają większy metraż niż ten dom. To przestrzeń skrojona na miarę – nie ma w niej niczego nadmiarowego. Inwestor nie oczekiwał żadnych ekstrawaganckich rozwiązań. Oczywiście pojawia się otwarta strefa dzienna, ktoś mógłby stwierdzić, że można było z niej zrezygnować. Ale nawet jeśli występują tu elementy podnoszące komfort, to są one bardzo wyważone. Całość jest zoptymalizowana, nie na pokaz. To podejście z pewnością kontrastuje z dominującymi obecnie trendami, gdzie często liczy się efekt i demonstracja możliwości – niezależnie od tego, czy są one realne, czy tylko aspiracyjne.

Tak samo jak w „Domu w krajobrazie”, nie mamy tu do czynienia z żadnymi eksperymentami. Zastosowano powszechnie dostępne i przyjęte rozwiązania technologiczne: ogrzewanie podłogowe czy wentylację mechaniczną. To standardy dzisiejszego budownictwa, trudno je już nawet nazwać „nowoczesnymi”. Raczej są to po prostu racjonalne, współczesne systemy.

Na pewno warto wskazać elewację. To rozwiązanie to świadomy powrót do podstaw, rezygnacja z wszelkich „fancy” materiałów wykończeniowych. Zastosowano zupełnie surową deskę, z drzazgami, bez żadnej obróbki – co dla</td></tr>
</table>

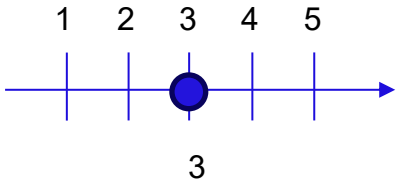
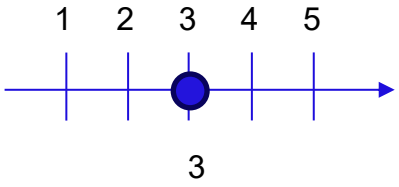
	wielu mogłoby się wydawać niewyobrażalne. Budując dom, zazwyczaj zakłada się, że elewacja musi być w jakiś sposób estetycznie „wykończona" – a tu mamy radykalnie inne podejście. I myślę, że to jest właśnie unikalne, bo dotyka samego fundamentu postrzegania estetyki i autentyczności. *Podobnie jak w poprzednim projekcie – ta warstwa technologiczna, konstrukcyjna czy nawet układ funkcjonalny to standardy znane i szeroko stosowane.* *Chyba jednak nieco więcej jest elementów standardowych. Ale żeby nie zabrzmiało to negatywnie – powiedzmy, że proporcje rozkładają się mniej więcej 50 na 50.*

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Autorzy projektu Dom na uboczu w swojej pracy prezentują świadomość kultury regionu, w którym obiekt został zrealizowany. Ta wiedza uwidoczniona jest w ogólnej formie, bryle budynku, materiale elewacyjnym, kolorystyce. Nie brakuje oczywiście autorskiego, niejednokrotnie także krytycznego podejścia w wielu aspektach, co ostatecznie pozwala stworzyć nową, świeżą architekturę, która idealnie wpisuje się zwłaszcza w działkę i jej najbliższe otoczenie, ale także nawiązuje do historycznego klimatu Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W projekcie, poza surową deską, która pełni funkcję okładziny elewacyjnej, dominują powszechnie dostępne materiały oraz technologie. Autor wspomina, że jednym z założeń projektu było zoptymalizowanie przestrzeni – dom poza wygodnym i reprezentacyjnym salonem nie miał mieć nic nadmiarowego. Uważa, że wpływy globalne i lokalne w tym projekcie się równoważą.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych	○ Skala domu ograniczona do minimum, na wyraźne zlecenie inwestorów ○ Bryła budynku i kształt dachu nawiązują do lokalnej tradycji budowlanej

○ Użyte technologie (instalacje, prefabrykacja itd.)	○ Oryginalna elewacja jako interpretacja – rozwinięcie tradycji lokalnej ○ Świadomość autorów oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej ○ Postawa regionalizująca przy konieczności spełnienia współczesnych wymogów mieszkaniowych
	

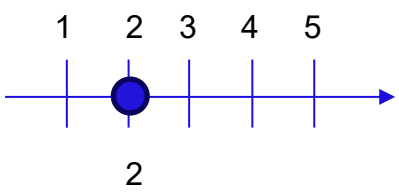
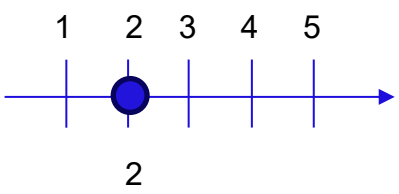
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom na uboczu
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom na uboczu, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Ten dom jest znacznie mniejszy, więc symboliczna warstwa kontekstu nie powinna być przesadnie rozdmuchiwana. Jest położony w lesie, na małej działce, i w pewien sposób przypomina dawną zabudowę – oczywiście nie w sensie dosłownym, bo nie były to domy jednorodzinne z loftowym wykończeniem, ale w formie zewnętrznej da się dostrzec pewne analogie. Dom wpisuje się*

	w najbliższy kontekst – otaczające sosny i świerki, naturalne materiały na elewacji. To odpowiedź zarówno na warunki fizyczne, jak i kulturowe. Oczywiście jest to podejście swobodne, nie rekonstrukcyjne. *Tak, to podejście zdecydowanie swobodne. Jednym z przykładów jest „koza" z metalowym kominem na tarasie – pomysł inwestora. Nadaje to projektowi nieco humoru, swojskości. Dom nie aspiruje do bycia wymuskanym, sterylnym obiektem. Jest raczej zbiorem świadomych wyborów, czasem nieoczywistych. Inwestorzy włożyli w niego dużo własnej energii i inwencji.*

Wnioski dotyczące punktu 2:

Dom na uboczu swoją formą oraz fakturą, używając współczesnego języka, nawiązuje do tradycyjnego budownictwa Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Szanuje kontekst krajobrazu kulturowego, a także niejako wyrasta z działki, na której się znajduje.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

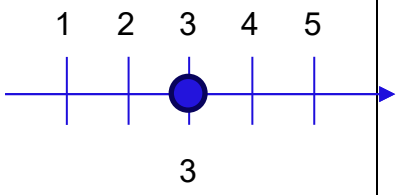
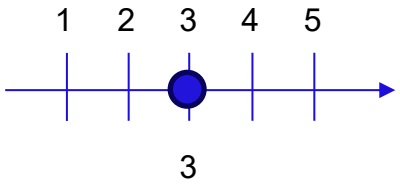
CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Loftowe wykończenie wnętrz	○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje ○ Skala, forma, faktura obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię
	

<table>
<tr><td>Punkt 3/7</td><td>Karta analizy Nr 3/7/Dom na uboczu</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom na uboczu, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Dom nie udaje czegoś, czym nie jest. Elementy żelbetowe wewnątrz są odsłonięte i czytelne – widać jasno, jak działa konstrukcja.

Nie, forma jest spójna z konstrukcją. Nie ma tu żadnych sprzeczności.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 3:

Konstrukcja budynku jest w większości ukryta, ale czytelna. Tektonika wnętrza w znacznej mierze jest zrozumiała.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Zakrywanie konstrukcji</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Pokazanie konstrukcji</td></tr>
<tr><td>○ Konstrukcja elewacji skryta pod warstwami zewnętrznymi</td><td>○ Konstrukcja jest spójna
○ Struktura i tektonika wnętrza są czytelne
○ W niektórych miejscach konstrukcja jest uwydatniona</td></tr>
<tr><td>
</td><td>
</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Punkt 4/7</td><td>Karta analizy Nr 4/7/Dom na uboczu</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

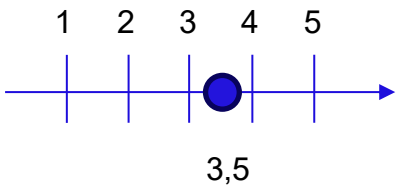
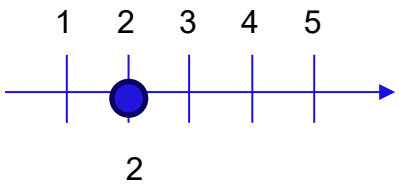
„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom na uboczu, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Charakterystycznym elementem jest taras, który stanowi przedłużenie bryły budynku. Jego rola jest dwojaka: zimą wpuszcza promienie niskiego słońca, latem natomiast zapewnia cień dla przeszklonej ściany szczytowej, działając jak naturalny bufor termiczny. Sam dom jest bardzo zwarty i kompaktowy – trudno mówić o rozbudowanych rozwiązaniach wpływających na mikroklimat, bo skala tego nie wymusza. Niemniej projekt bazuje na prostych środkach reagujących na otoczenie.

Wydaje się, że projekt raczej korzysta z zalet lokalnego klimatu i otoczenia. Np. dom usytuowany jest w lesie, co samo w sobie zapewnia cień i chłód – być może inwestorzy nie mają tam nawet klimatyzacji, bo nie jest potrzebna. Otwarcie budynku skierowano w stronę światła, ale osłonięto go naturalnie – to przykład mądrego wykorzystania kontekstu, a nie odcięcia się od niego.</td></tr>
</table>

Wnioski dotyczące punktu 4:

W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (wentylacja mechaniczna). Jednocześnie, przedłużając elewację i zadaszenie, utworzono podcień, bufor dla dużego przeszklenia oraz standardowo zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Piec gazowy jako źródło ogrzewania ○ Duże przeszklenie elewacji	○ Brak klimatyzacji w budynku ○ Przemyślana lokalizacja budynku względem topografii terenu ○ Taras z podcieniem na przedłużeniu bryły – tworzący bufor dla dużego przeszklenia
 3,5	 2

Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom na uboczu

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

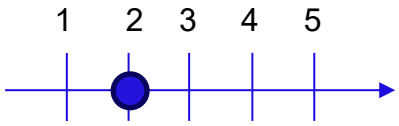
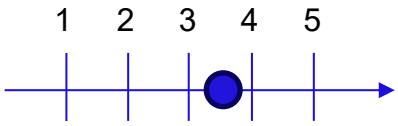
„Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.

Uwagi autora projektu budynku Dom na uboczu, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Znajdziemy tu wiele oryginalnych rozwiązań. Od nietypowej, surowej elewacji z nieobrobionych desek, po przestrzenne i materiałowe decyzje we wnętrzu, które wzajemnie się przenikają. Choć muszę przyznać, że w mniejszym stopniu uczestniczyliśmy w pracach wykończeniowych i projektowaniu wnętrz, więc nie wszystkie niuanse są mi znane. Ale na pewno można wskazać wiele indywidualnych rozwiązań.*

Wnioski dotyczące punktu 5:

Nacisk na cechy indywidualne uwidacznia się mocno w śmiałym rozwiązaniu w postaci użycia surowej deski na elewacji. Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Fragmenty elewacji oraz detali są opracowane dla konkretnego projektu. Podsumowując, wykorzystywane są standardowe technologie i materiały, nierzadko w oryginalny, niepowszechny sposób.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie	○ Indywidualny projekt i wykonanie elewacji z użyciem surowej deski drewnianej ○ Szczerość materiałów (widoczna konstrukcja żelbetowa, drewno itd.)
 2	 3,5

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom w krajobrazie

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną

na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)".

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

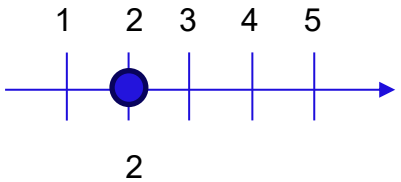
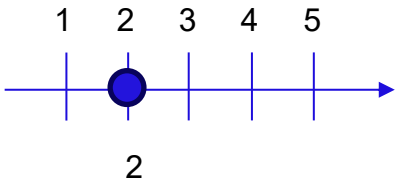
„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu".

Uwagi autora projektu budynku Dom w krajobrazie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Myślę, że są twórczo przetworzone – nie ma tu ślepego kopiowania.* (o zreintepretowanych elementach tradycji lokalnej) .

Wnioski dotyczące punktu 6:

Architektura tego budynku nie kopiuje i nie imituje lokalnej tradycji. W bardzo subtelny sposób reinterpretuje typowe dla regionu materiały (drewno) i kolorystykę (grafitowe dachy). Do historycznej architektury nawiązuje skalą oraz bryłą budynku. Paradoksalnie przeciera również szlaki, korzystając z surowego drewna na elewacji. Historycznie takie deski mogły pojawiać się na ścianach miejscowych stodół, jednak dziś wydaje się to czymś nowym w Polsce. Za granicą takie rozwiązanie jest znane i używane – zwłaszcza w kontekście elewacji budynku mieszkalnego.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna
○ Duże przeszklenie w elewacji	○ W projekcie przeważa forma tradycyjna ○ Oryginalna elewacja wykończona surową deską drewnianą – symbolicznie nawiązującą do otaczających dom lasów, a także niektórych budynków zagrodowych lokalnej tradycji budowlanej
	

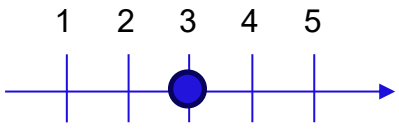
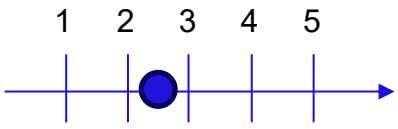
<table>
<tr><td>Punkt 7/7</td><td>Karta analizy Nr 7/7/Dom na uboczu</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom na uboczu, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Podobnie jak w przypadku „Domu w krajobrazie”, główną rolę odegrały wewnętrzne potrzeby inwestora, które, mam wrażenie, są silnie zakorzenione w lokalnej kulturze. To właśnie te potrzeby i wartości zdefiniowały charakter budynku.

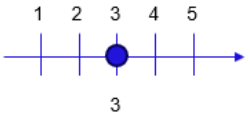
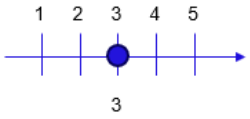
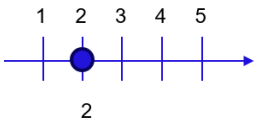
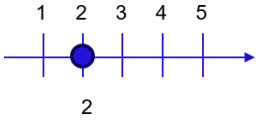
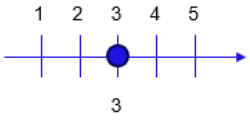
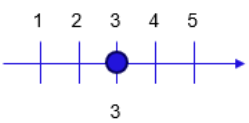
Wnętrza są dostosowane do współczesnego trybu życia: na poddaszu znajduje się strefa dla dzieci, które już nie mieszkają z rodzicami, tylko wyjechały do dużych miast. To też w pewnym sensie odzwierciedla wpływy globalne. Jeśli chodzi o lokalność – zdecydowanie materiały i sposób wpisania budynku w krajobraz. Choć, jak to często bywa, te wpływy się przenikają i trudno je jednoznacznie oddzielić.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 7:

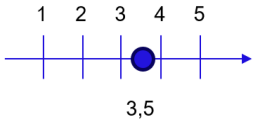
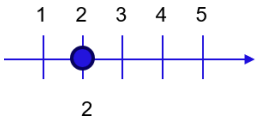
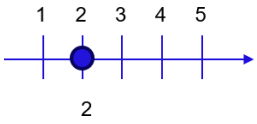
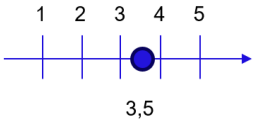
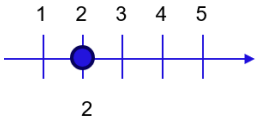
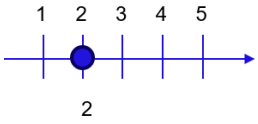
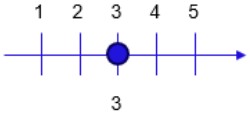
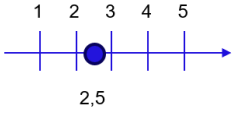
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne równoważą się w projekcie – z marginalnym przesunięciem w stronę kultury globalnej. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy wszelkie zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w otaczający go krajobraz oraz krajobraz kulturowy Jury Krakowsko-Częstochowskiej.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
</table>

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. instalacje, ogrzewanie gazowe) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii ○ Współczesne podejście do funkcji	○ Duża świadomość inwestorów w zakresie lokalnej kultury oraz konkretne wymagania dotyczące skali obiektu ○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren ○ Refleksja autorów na temat krajobrazu kulturowego, w którym obiekt jest realizowany
 3	 2,5

- **Podsumowanie, wyniki analizy**

Tab.9. Dom na uboczu. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (WKR) DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 3,0 – 3,0 = 0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 2,0 – 2,0 = 0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 3,0 = 0

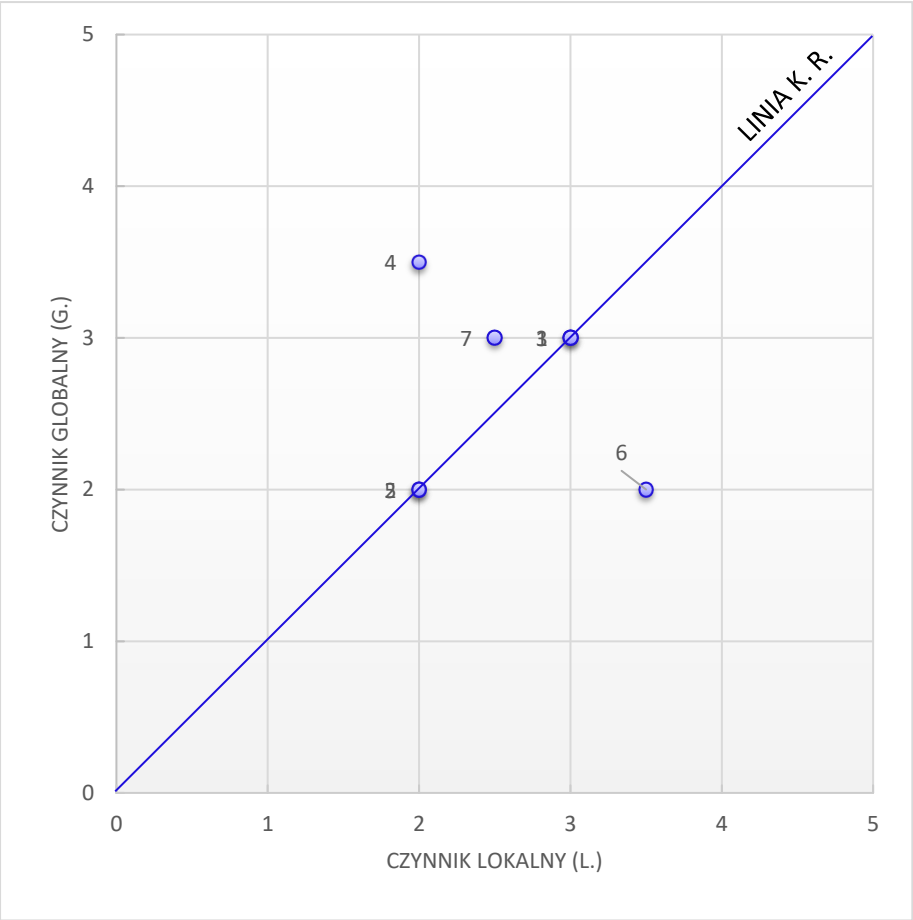
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 3,5 – 2,0 = 1,5
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 2,0 – 3,5 = -1,5
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,0 – 2,0 = 0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,0 – 2,5 = 0,5

Tab.10. Dom na uboczu. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A.** **GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D.** **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	18,5	18,0	WKR-A 18,5 – 18,0 = 0,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	12,5	12,5	WKR-B 12,5 – 12,5 = 0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,0	5,5	WKR-C 6,0 – 5,5 = 0,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 0,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest jedynie w minimalnym stopniu zachwiana na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom na uboczu, prowadzony był niemalże w duchu krytycznego regionalizmu.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 0, co oznacza, że architektura budynku Dom na uboczu jest zbieżna z ideami krytycznego regionalizmu.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 0,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą delikatnie w kierunku kultury uniwersalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3	3
2.	2	2
3.	3	3
4.	3,5	2
5.	2	3,5
6.	2	2
7.	3	2,5

Ryc. 78. Wynik analizy Domu na uboczu przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.6.
Dom z widokiem

- **Karta projektu**

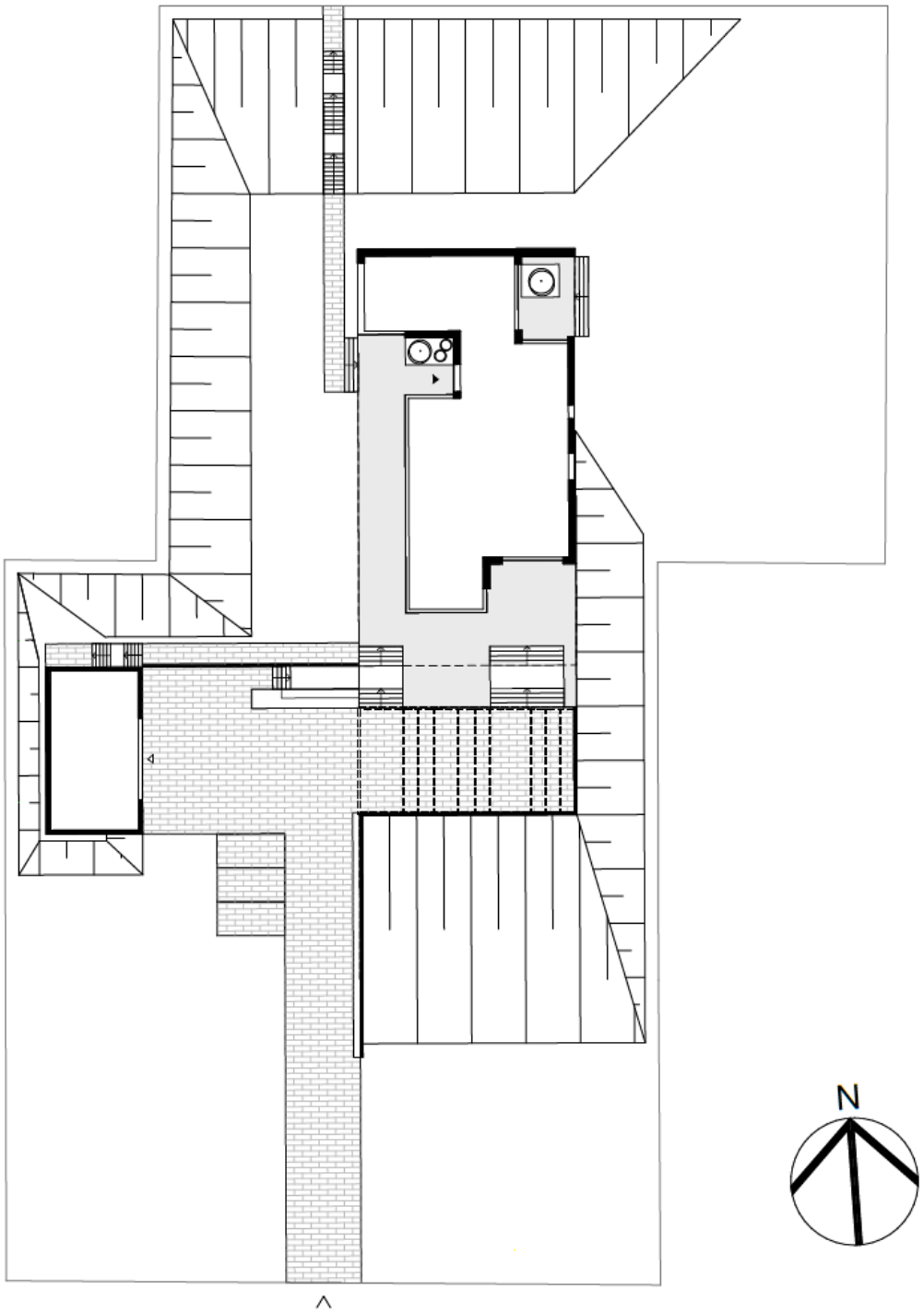
Karta analizowanego projektu	**6/10**

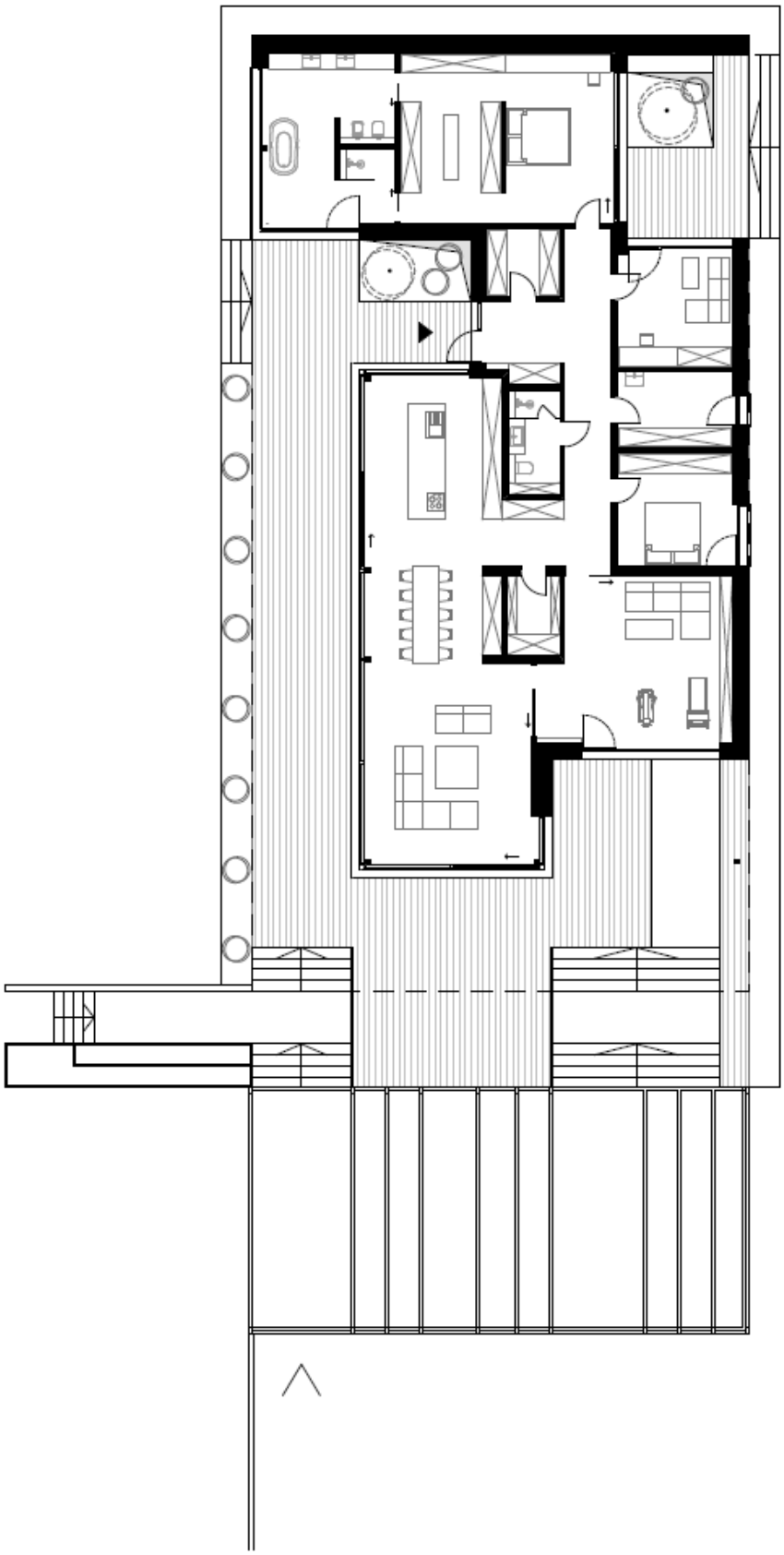
***Ryc. 79. Fotografia** przedstawiająca Dom z widokiem autorstwa pracowni Grupa Verso. Fot. Autor*

Projekt	**Dom z widokiem**
Pracownia	**Grupa Verso**
Architekci	**Jakub Cieślik, Kamil Cierpioł, Michał Wręczycki, Szymon Chrzanowski**
Lokalizacja	**Jura Krakowsko-Częstochowska (dokładna lokalizacja zastrzeżona tajemnicą przedsiębiorstwa)**
Realizacja	**2022**
Dodatkowe informacje	**Publikacje: „Architektura Murator” (2023), *Dom z widokiem: nowa realizacja Grupy Verso*, Magazyn „Villa” (2023), *Dom z widokiem po horyzont. Projekt Grupy Verso*, „Zawiercie Nasze Miasto” (2023), *Zachwycający nowoczesny dom na Jurze. Olbrzymi taras, podcienia… i widok po horyzont***

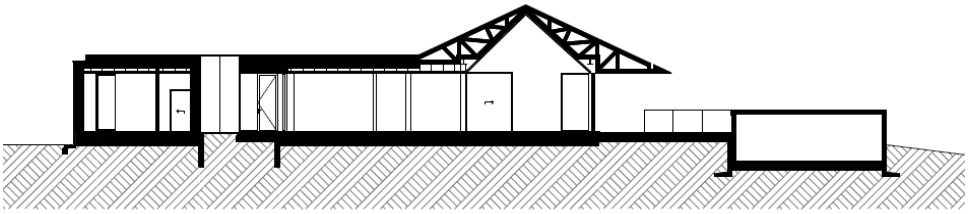
- **Rysunki techniczne**

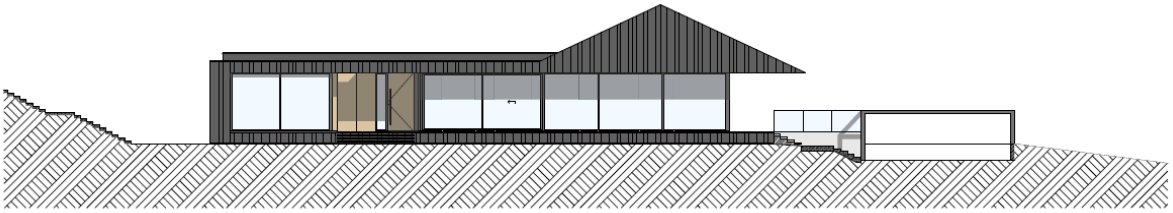
Ryc. 80. Zagospodarowanie terenu projektu Dom z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

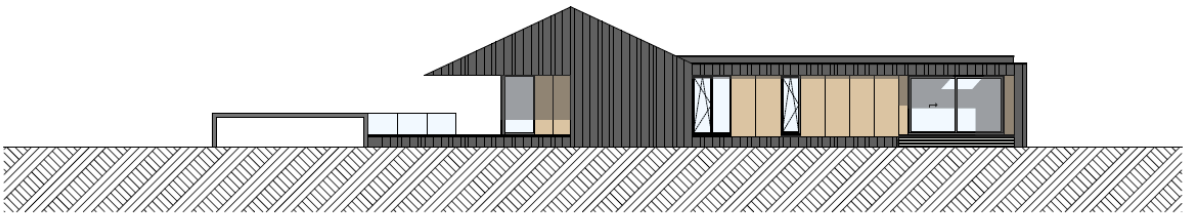
Ryc. 81. Rzut Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 82. Przekrój Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

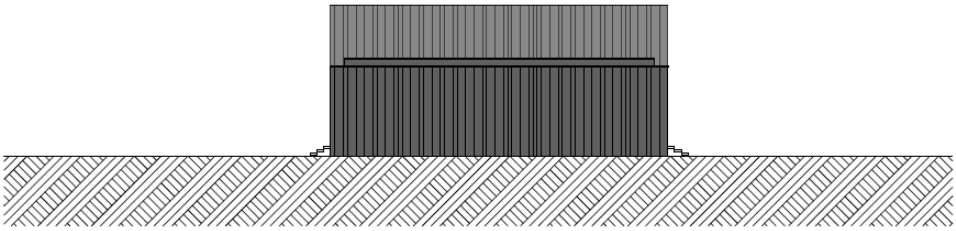
Ryc. 83. Elewacja zachodnia Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 84. Elewacja wschodnia Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 85. Elewacja południowa Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 86. Elewacja północna Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 87. Fotografia przedstawiająca Dom z widokiem. Fot. Autor

Ryc. 88–90. Fotografie przedstawiające Dom z widokiem. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Kamilem Cierpiołem

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Myślę, że architektura, w ogóle jako dziedzina, już bardzo mocno związała się z procesem uprzemysłowienia i dążeniem do pełnej kontroli nad przestrzenią wewnątrz budynków. Stało się to na tyle powszechne i naturalne, że przestaliśmy to zauważać – przywykliśmy do tych rozwiązań. Systemy, które mają zapewniać komfort użytkowania, stały się integralną częścią projektowania, do tego stopnia, że zapomnieliśmy, jak bardzo kiedyś architektura była zależna od cyklu natury – chociażby od pór roku.

Kiedyś wentylacja była naturalna – budynki same się przewietrzały. Ogrzewano jedynie te pomieszczenia, z których się korzystało. Dziś znów mamy możliwość zarządzania temperaturą czy wilgotnością w konkretnych pokojach, ale robimy to już za pomocą zaawansowanej technologii. Problem w tym, że jeśli dziś zabraknie prądu, wiele z tych domów po prostu straci funkcjonalność. Moim zdaniem to sygnał, że jako społeczeństwo trochę się zagalopowaliśmy.

W kontekście ekologii i zrównoważonego budownictwa powinniśmy się zatrzymać i zastanowić, czy wszystkie te technologie faktycznie muszą być obecne w każdym budynku. Nie chodzi o to, by odrzucać postęp, ale o to, by podejść do niego świadomie. Wiele z tych rozwiązań to w gruncie rzeczy moda – tak jak fotowoltaika, która stała się wręcz trendem. Często widzimy, że firmy, które kiedyś zajmowały się zupełnie innymi branżami – elektroniką, klimatyzacją czy nawet mechaniką samochodową – nagle zaczynają oferować instalacje solarne.

Do tego dochodzi problem dotacji, które napędzają rozwój określonych technologii, ale nie zawsze idzie za tym odpowiednia jakość usług. Mamy więc do czynienia z nieprofesjonalnym doborem rozwiązań – źle dobrane pompy ciepła, przewymiarowane systemy grzewcze, częste awarie. Wszystko po to, by było „nowocześnie”. Myślę, że ten kierunek wymaga ponownego przemyślenia – to temat na osobne badania, a może nawet pracę naukową.

Obecnie, projektując, bardzo rzadko kwestionujemy obecność tych technologii – pompa ciepła, klimatyzacja, wentylacja mechaniczna to właściwie stałe elementy. I często nawet o nich nie dyskutujemy, po prostu je zakładamy. Kiedyś architekt musiał całościowo przemyśleć funkcjonowanie budynku. Dziś wiele z tych decyzji oddaliśmy innym branżom. My, jako projektanci, jesteśmy gdzieś pomiędzy, ale nie zawsze mamy wpływ na ostateczny kształt tych rozwiązań.

Moim zdaniem to moment, w którym trzeba się zatrzymać i ponownie przeanalizować, co naprawdę jest potrzebne. Tak, żeby było taniej, bardziej ekologicznie i świadomie. Bo to właśnie powinno być celem współczesnej architektury: mniejszy ślad węglowy i niższe koszty realizacji.

– To znaczy, można między wierszami wyczytać, że nie znajdujemy nic krytycznego, bo raczej dom korzysta z tego całego dobrodziejstwa technicznego.

Z mojej strony to jest pewna forma krytyki – jako projektanta.

– Rozumiem, że z Pana strony jako projektanta, ale mi chodzi teraz o konkretny przykład tego domu.

Nie, w tym przypadku nie ma krytyki. Ten dom został tak zaprojektowany, aby mógł być w pełni zautomatyzowany i zaprogramowany. Wszystkim można tu sterować – nawet jakość wody w kranie kontrolowana jest przez systemy filtracji. Możemy zaprogramować poziom pH, wyeliminować kamień... To wszystko jest naprawdę wygodne i działa dobrze. Natomiast prywatnie uważam, że tej technologii jest dziś po prostu zbyt dużo.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Myślę, że wiele razy już to padało, ale na pewno na uwagę zasługują okna – duże przeszklenia, które dziś są możliwe dzięki postępowi w stolarce okiennej. To daje nam możliwość stworzenia niemalże „akwarium" z dachem, gdzie konstrukcja schodzi na drugi plan. Słupy czy inne elementy nośne są ukryte – za zasłoną, zabudową albo w samym systemie. Przeszklenia są więc bardzo charakterystycznym współczesnym akcentem.

Poza tym mamy oczywiście standardowe już dziś rozwiązania –- pompy ciepła, klimatyzację. To są elementy, które uzbrajają dom w nowoczesność i zapewniają komfort codziennego życia.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Na pewno forma dachu i jego przeskalowane okapy, które odwołują się do regionalnej architektury Jury Krakowsko-Częstochowskiej. To był nasz sposób na interpretację lokalnej tradycji – bez dosłowności, ale z szacunkiem dla kontekstu. Te okapy tworzą też funkcjonalne zadaszenia tarasów, a mimo dużej skali nie pojawia się tam żadna dodatkowa konstrukcja. Wszystko „wisi w powietrzu", co dodaje lekkości.

Natomiast materiały użyte w budynku nie są lokalne. Są zapożyczone – mają przede wszystkim służyć formie i idei.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Cała technologia wykonania budynku jest globalna – od systemów instalacyjnych, przez materiały elewacyjne, po sposób montażu. To nowoczesne, uprzemysłowione

podejście do projektowania i realizacji. Przykładowo, wiatrołap czy wejście z podcienia to elementy z tradycji, ale przedstawione w nowoczesnej, uproszczonej formie.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Zdecydowanie globalne. To budynek osadzony w realiach współczesnej technologii i przemysłu, ale świadomie wzbogacony o elementy lokalne – nie w formie kopiowania, ale reinterpretacji.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go, czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Prawda jest taka, że projektowaliśmy w przestrzeni już mocno przekształconej przez człowieka. Sąsiednie działki zostały ukształtowane, zmienione przez właścicieli; nasza działka również wymagała dużych ingerencji, wyrównania terenu, przemodelowania, przesunięcia mas ziemi, by dopasować ją do wizji, którą mieliśmy. Naturalne pagórki, spadki terenu – wszystko to da się zauważyć, że istniało. Ale też widoczne jest, jak dużo było pracy, by doprowadzić teren do obecnej formy i funkcji.

– Ale efekt jest taki, że ktoś, kto nie zna historii, pomyśli, iż taki krajobraz był od zawsze.

Dokładnie, ktoś nieobeznany mógłby tak myśleć. Fakty są jednak inne: wykonaliśmy znaczące przekształcenia. Z perspektywy projektu jesteśmy dumni z efektu, a mniej może z ilości pracy przy przenoszeniu ziemi. To były trudne decyzje, ale uznaliśmy, że były konieczne.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Uważam, że nawiązuje do tradycji w sposób swobodny. Jest zabawa formą, świadome przejęcia pewnych elementów – regionalizm jest ważny, bo budynek musi stać w jakimś kontekście. Gdybyśmy mogli projektować bez żadnych ograniczeń, ignorując otoczenie, moglibyśmy stworzyć dom zupełnie niepasujący – piętrowy, tarasowy budynek o całkowicie modernistycznej formie, który wtopiłby się w krajobraz tylko formalnie, ale byłby obcy. My zaś chcieliśmy, żeby budynek był komfortowy, estetyczny, ale też subtelny – wyróżniał się jakością, nie krzykliwością.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

Myślę, że tak. Konstrukcja, choć częściowo ukryta, jest w tym budynku wyczuwalna. Zastosowaliśmy mieszany system prefabrykowany oparty na trzech różnych technologiach – to rozwiązanie nietypowe, które narzuciło specyficzne podejście do projektowania i wykonania. Nawet jeśli nie wszystkie elementy konstrukcyjne są od razu widoczne, to czuć ich obecność – zarówno w proporcjach, jak i w układzie przestrzennym. Sama adaptacja budynku do istniejącego terenu również wiele mówi; widać, ile pracy wymagało jego osadzenie w krajobrazie. Tak, konstrukcja jest tutaj integralna i wyczuwalna.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie, absolutnie nie. Forma jest podporządkowana konstrukcji, a konstrukcja – formie. Tu wszystko działa spójnie.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Przeszklenia, które zaprojektowaliśmy, oraz możliwość ich otwierania pozwalają na wprowadzenie naturalnego klimatu do wnętrza. Oczywiście budynek wyposażony jest w system klimatyzacji i wentylacji mechanicznej – to dziś standard związany z oczekiwaniami wobec współczesnej architektury. Ale równocześnie nie jest problemem, by z tych systemów nie korzystać i polegać na naturalnym przewietrzaniu.

Dom zaprojektowano w taki sposób, by umożliwić swobodny przepływ powietrza zarówno w układzie dziennym, jak i nocnym. Pomieszczenia często mają więcej niż jedno wejście, co pozwala na ich „obejście" i stworzenie przewiewu. Przykładowo: w części nocnej przez garderobę przechodzimy do łazienki przez dwa różne wejścia. Podobnie w strefie dziennej, spiżarnia w centrum domu jest dostępna z różnych stron. Dzięki temu możliwe jest intuicyjne „zarządzanie powietrzem" – przewietrzanie, schładzanie, osuszanie po deszczu. To wszystko daje możliwość świadomego kształtowania mikroklimatu wewnątrz domu.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Właściwie jedno i drugie. Z jednej strony zastosowana technologia pozwala nam uniezależnić się od warunków zewnętrznych. Z drugiej bryła i jej ukształtowanie zostały świadomie zaprojektowane tak, by pracować z klimatem.

Np.: zimą, przy niskim słońcu, długie okapy nie blokują promieni, słońce dociera do wnętrz i pasywnie je dogrzewa. Latem natomiast, gdy słońce jest wyżej, te same okapy chronią budynek przed przegrzewaniem. Czyli forma ma znaczenie estetyczne, ale też praktyczne.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Zdecydowanie okap to element lokalny, świadomie wpisany w tradycję, a jednocześnie pracujący z warunkami atmosferycznymi. W zasadzie można by o nim napisać osobną opowieść.

Z kolei pełne uniezależnienie od klimatu to już wszystkie systemy technologiczne – wentylacja, klimatyzacja, automatyka. Ich celem jest sprawić, byśmy... zapomnieli, że w ogóle istnieją pory roku.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Trudno jednoznacznie odpowiedzieć, bo dla mnie jako projektanta wiele z tych rozwiązań wydaje się już naturalne. W naszych projektach często pojawiają się duże przeszklenia osłonięte zadaszeniami, szczególnie w rejonie tarasów. To daje nam kontrolę nad tym, co później dzieje się we wnętrzu – nad temperaturą, światłem czy mikroklimatem.

Ale rzeczywiście, są tu rozwiązania, które można uznać za oryginalne. Np. sposób zaprojektowania rąbka na elewacji. To nie jest standard, zwłaszcza że poszliśmy w niestandardowy rozstaw. Co ciekawe, pomysł wyszedł od nas, ale ostatecznie to producent określił optymalny moduł – tak, by ograniczyć odpad i zoptymalizować koszt. Więc to była jednocześnie decyzja projektowa i ekonomiczna.

Innym niestandardowym rozwiązaniem jest szklenie, narożne połączenie „szyba do szyby". To coś, co wielu inwestorów chciałoby mieć, ale rzadko się na to decydują ze względu na koszty. To rozwiązanie technicznie może stać się standardem, ale w praktyce ogranicza je budżet. Tutaj mogliśmy sobie na to pozwolić, ale w wielu innych projektach już nie.

Kolejny przykład: podbitka z płyty HPL. To materiał, który znacznie częściej spotyka się w dużych inwestycjach, przemysłowych lub deweloperskich, niż w domach jednorodzinnych. Użycie go tutaj pokazuje, że nie baliśmy się sięgać po rozwiązania spoza katalogu „domowego budownictwa".

Ten dom korzysta z technologii i materiałów, które częściej spotyka się w większych realizacjach. Przykłady są tuż obok, u sąsiadów mamy klasyczną dachówkę, albo jeszcze taniej – blachodachówkę. U nas pojawia się inna jakość, bardziej trwała, bardziej świadoma, wymagająca większej precyzji wykonania. To też wpływa na późniejszy komfort użytkowania i trwałość.

Zamiast standardowych rolet, które mają jedynie „chronić przed słońcem", zastosowaliśmy żaluzje zewnętrzne, precyzyjniej kontrolujące światło i temperaturę. To wszystko razem tworzy obraz budynku, w którym świadomie sięgnięto po wyższy standard – tam, gdzie było to uzasadnione.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Tak, choć dotyczy to głównie dachu i okapów – to właśnie one są reinterpretacją lokalnych tradycji. Mówimy tu o elementach charakterystycznych dla regionu Jury Krakowsko-Częstochowskiej, czyli szerokich okapach osłaniających budynek. Zostały one celowo przeskalowane i przekształcone pełnią dziś funkcje praktyczne, tworząc zadaszenia nad tarasami, ale też wizualnie unoszą się, „lewitują", bez widocznej konstrukcji wsporczej. To forma twórczej interpretacji tradycji.

Cała reszta – materiały, technologia wykonania, detale – została z premedytacją potraktowana jako współczesna. Świadomie odeszliśmy od bezpośredniego cytowania lokalnych rozwiązań na rzecz ich reinterpretacji we współczesnym języku architektonicznym.

– Czy te elementy lokalne są twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Zdecydowanie są twórczo wtrącone. Nie chodziło nam o sentymentalizm ani próbę rekonstrukcji. To raczej autorska interpretacja – wyjście od lokalnego kodu i przełożenie go na współczesne potrzeby oraz estetykę.

- Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna czy abstrakcyjna?

Raczej abstrakcyjna. Mimo że pewne elementy, jak wspomniany dach, są inspirowane lokalnością, to cała forma budynku i sposób jej rozwiązania jest mocno współczesny, zdystansowany wobec tradycji, ale jednocześnie osadzony w kontekście.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Zdecydowanie wpływy globalizacji. Technologie, materiały i sposób projektowania wynikają w dużej mierze z tego, co obecnie dostępne na światowym rynku i co dominuje we współczesnym budownictwie jednorodzinnym.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Jeśli chodzi o wpływy globalne, to przede wszystkim cała technologia zastosowana w budynku – systemy grzewcze, wentylacyjne, rozwiązania techniczne pozwalające na zarządzanie mikroklimatem wewnątrz. Widać też zapożyczenia z architektury komercyjnej – np. w stolarce okiennej czy materiałach wykończeniowych – które są dziś przenoszone na grunt budownictwa mieszkaniowego.

Chcemy dziś mieszkać inaczej niż kiedyś. Coraz częściej rezygnujemy ze ścian na rzecz dużych przeszkleń, które otwierają wnętrze na otoczenie i pozwalają niemal fizycznie obcować z krajobrazem.

Z kolei wpływy lokalne są widoczne głównie w takich elementach jak okap – szeroki, charakterystyczny dla budynków regionu, spełniający funkcję ochronną i pomagający w regulowaniu klimatu wewnętrznego. Jest to detal, który może wydawać się mało istotny, ale w rzeczywistości mocno wpisuje budynek w lokalny kontekst.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

To miejsce przecina wiele szlaków turystycznych, więc bardziej odczuwają je przyjezdni niż lokalni mieszkańcy. Charakter regionu – Jury Krakowsko-Częstochowskiej – jest wyraźnie obecny w krajobrazie, ale niekoniecznie w codziennym życiu lokalnej społeczności.

Decyzja inwestorów, by zbudować dom właśnie tutaj, wynikała z potrzeby ucieczki od miasta i chęci odpoczynku. Dziś, z perspektywy życia rodzinnego i wychowywania dzieci, być może podjęliby inną decyzję – bo faktycznie wszędzie jest stąd daleko. To miejsce idealne do życia w ciszy i spokoju, ale z pewnymi kompromisami, które trzeba zaakceptować.

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

To trudne pytanie, bo dotyczy bardziej teorii i filozofii architektury. Jeśli mówimy o rozumieniu krytycznego regionalizmu jako sposobu projektowania, który uwzględnia lokalny kontekst, to można powiedzieć, że ten projekt w pewien sposób się w niego wpisuje.

Nie znam szczegółowo twórczości Kennetha Framptona, ale rozumiem, że chodzi o poszukiwanie równowagi między lokalnością a globalnością – o to, żeby architektura była odpowiedzią na konkretne miejsce, a nie uniwersalnym szablonem. I to jest bardzo bliskie mojemu podejściu.

– Jakie jest pana zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

Technologia jest ważna – nie da się jej dziś pominąć. Ale właśnie dlatego powinniśmy ją dobrze znać: żeby móc świadomie zdecydować, z czego chcemy zrezygnować, a co warto zastosować. Bo bez tej wiedzy trudno podejmować świadome decyzje projektowe.

Projektując dom w jakimkolwiek miejscu na świecie, powinniśmy przede wszystkim zrozumieć, czym to miejsce jest. Na Jurze warto obejrzeć tradycyjną architekturę tego regionu – nawet jeśli jest jej coraz mniej. Podobnie, projektując na Teneryfie czy w Norwegii, trzeba dostosować się do lokalnego klimatu, warunków i kultury budowlanej.

Ale to nie oznacza, że nie można zostawić w tym projekcie czegoś od siebie. Architektura nie powinna być tylko rekonstrukcją przeszłości – powinna również interpretować i rozwijać lokalność we współczesny sposób.

- **Karty analizy**[222]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom z widokiem
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Myślę, że architektura, w ogóle jako dziedzina, już bardzo mocno związała się z procesem uprzemysłowienia i dążeniem do pełnej kontroli nad przestrzenią wewnątrz budynków. Stało się to na tyle powszechne i naturalne, że przestaliśmy to zauważać – przywykliśmy do tych rozwiązań. Systemy, które mają zapewniać komfort użytkowania, stały się integralną częścią projektowania, do tego stopnia, że zapomnieliśmy, jak bardzo kiedyś architektura była zależna od cyklu natury – chociażby od pór roku. Kiedyś wentylacja była naturalna – budynki same się przewietrzały. Ogrzewano jedynie te pomieszczenia, z których się korzystało. Dziś znów mamy możliwość zarządzania temperaturą czy wilgotnością w konkretnych pokojach, ale robimy to już za pomocą zaawansowanej technologii. Problem w tym, że jeśli dziś zabraknie prądu, wiele z tych domów po prostu straci funkcjonalność. Moim zdaniem to sygnał, że jako społeczeństwo trochę*

[222] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

	się zagalopowaliśmy. W kontekście ekologii i zrównoważonego budownictwa powinniśmy się zatrzymać i zastanowić, czy wszystkie te technologie faktycznie muszą być obecne w każdym budynku. Nie chodzi o to, by odrzucać postęp, ale o to, by podejść do niego świadomie. Wiele z tych rozwiązań to w gruncie rzeczy moda – tak jak fotowoltaika, która stała się wręcz trendem. Często widzimy, że firmy, które kiedyś zajmowały się zupełnie innymi branżami – elektroniką, klimatyzacją czy nawet mechaniką samochodową – nagle zaczynają oferować instalacje solarne. Do tego dochodzi problem dotacji, które napędzają rozwój określonych technologii, ale nie zawsze idzie za tym odpowiednia jakość usług. Mamy więc do czynienia z nieprofesjonalnym doborem rozwiązań – źle dobrane pompy ciepła, przewymiarowane systemy grzewcze, częste awarie. Wszystko po to, by było „nowocześnie". Myślę, że ten kierunek wymaga ponownego przemyślenia – to temat na osobne badania, a może nawet pracę naukową. Obecnie, projektując, bardzo rzadko kwestionujemy obecność tych technologii – pompa ciepła, klimatyzacja, wentylacja mechaniczna to właściwie stałe elementy. I często nawet o nich nie dyskutujemy, po prostu je zakładamy. Kiedyś architekt musiał całościowo przemyśleć funkcjonowanie budynku. Dziś wiele z tych decyzji oddaliśmy innym branżom. My, jako projektanci, jesteśmy gdzieś pomiędzy, ale nie zawsze mamy wpływ na ostateczny kształt tych rozwiązań. *Moim zdaniem to moment, w którym trzeba się zatrzymać i ponownie przeanalizować, co naprawdę jest potrzebne. Tak, żeby było taniej, bardziej ekologicznie i świadomie. Bo to właśnie powinno być celem współczesnej architektury: mniejszy ślad węglowy i niższe koszty realizacji.* *Ten dom został tak zaprojektowany, aby*

	mógł być w pełni zautomatyzowany i zaprogramowany. Wszystkim można tu sterować – nawet jakość wody w kranie kontrolowana jest przez systemy filtracji. Możemy zaprogramować poziom pH, wyeliminować kamień... To wszystko jest naprawdę wygodne i działa dobrze. Natomiast prywatnie uważam, że tej technologii jest dziś po prostu zbyt dużo. *Myślę, że wiele razy już to padało, ale na pewno na uwagę zasługują okna – duże przeszklenia, które dziś są możliwe dzięki postępowi w stolarce okiennej. To daje nam możliwość stworzenia niemalże „akwarium" z dachem, gdzie konstrukcja schodzi na drugi plan. Słupy czy inne elementy nośne są ukryte – za zasłoną, zabudową albo w samym systemie. Przeszklenia są więc bardzo charakterystycznym współczesnym akcentem. Poza tym mamy oczywiście standardowe już dziś rozwiązania – pompy ciepła, klimatyzację. To są elementy, które uzbrajają dom w nowoczesność i zapewniają komfort codziennego życia.* *Na pewno forma dachu i jego przeskalowane okapy, które odwołują się do regionalnej architektury Jury Krakowsko-Częstochowskiej. To był nasz sposób na interpretację lokalnej tradycji – bez dosłowności, ale z szacunkiem dla kontekstu. Te okapy tworzą też funkcjonalne zadaszenia tarasów, a mimo dużej skali nie pojawia się tam żadna dodatkowa konstrukcja. Wszystko „wisi w powietrzu", co dodaje lekkości. Natomiast materiały użyte w budynku nie są lokalne. Są zapożyczone – mają przede wszystkim służyć formie i idei.* *Cała technologia wykonania budynku jest globalna – od systemów instalacyjnych, przez materiały elewacyjne, po sposób montażu. To nowoczesne,*

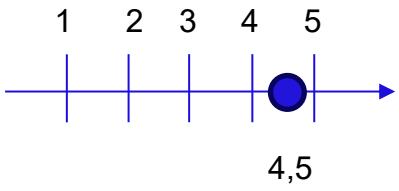
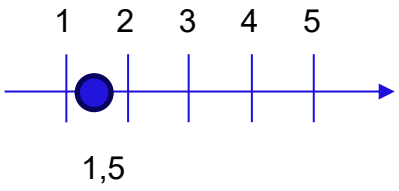
	uprzemysłowione podejście do projektowania i realizacji. Przykładowo, wiatrołap czy wejście z podcienia to elementy z tradycji, ale przedstawione w nowoczesnej, uproszczonej formie. *Zdecydowanie globalne. To budynek osadzony w realiach współczesnej technologii i przemysłu, ale świadomie wzbogacony o elementy lokalne – nie w formie kopiowania, ale reinterpretacji.*

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Budynek został zdecydowanie utworzony z elementów globalnych. Podejście do funkcji, kształtowania przestrzeni życiowej, wykorzystanych materiałów, zapożyczeń też materiałowych z budownictwa przemysłowego wypływa wprost z kultury uniwersalnej. Należy jednak wyodrębnić nawiązanie do regionu geometrią dachu oraz próbą wpisania budynku w działkę w ten sposób, by sprawiał wrażenie mniejszego – nawiązując do skali regionalnej.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie – budynek jest nasycony nowoczesnymi instalacjami (filtrowanie wody, klimatyzacja, wentylacja mechaniczna itd.) ○ Wykorzystanie materiałów charakterystycznych dla budownictwa przemysłowego	○ Kształt dachu nawiązuje do lokalnej tradycji budowlanej ○ Zabieg formalny z bryłą – by od strony drogi dom sprawiał wrażenie mniejszego ○ Świadomość autorów oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej. ○ Rozwiązania projektowane indywidualnie dla budynku – okładzina z blachy

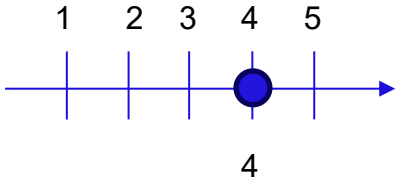
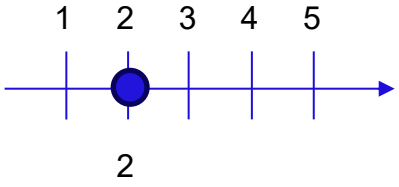
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom z widokiem
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze, wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Prawda jest taka, że projektowaliśmy w przestrzeni już mocno przekształconej przez człowieka. Sąsiednie działki zostały ukształtowane, zmienione przez właścicieli; nasza działka również wymagała dużych ingerencji, wyrównania terenu, przemodelowania, przesunięcia mas ziemi, by dopasować ją do wizji, którą mieliśmy. Naturalne pagórki, spadki terenu – wszystko to da się zauważyć, że istniało. Ale też widoczne jest, jak dużo było pracy, by doprowadzić teren do obecnej formy i funkcji.* *Fakty są jednak inne: wykonaliśmy znaczące przekształcenia. Z perspektywy projektu jesteśmy dumni z efektu, a mniej może z ilości pracy przy przenoszeniu ziemi. To były trudne decyzje, ale uznaliśmy, że były konieczne.*

	Uważam, że nawiązuje do tradycji w sposób swobodny. Jest zabawa formą, świadome przejęcia pewnych elementów – regionalizm jest ważny, bo budynek musi stać w jakimś kontekście. Gdybyśmy mogli projektować bez żadnych ograniczeń, ignorując otoczenie, moglibyśmy stworzyć dom zupełnie niepasujący – piętrowy, tarasowy budynek o całkowicie modernistycznej formie, który wtopiłby się w krajobraz tylko formalnie, ale byłby obcy. My zaś chcieliśmy, żeby budynek był komfortowy, estetyczny, ale też subtelny – wyróżniał się jakością, nie krzykliwością.

Wnioski dotyczące punktu 2:

Na terenie działki zostały wykonane znaczące przekształcenia terenu. Przemodelowana powierzchnia sprawia wrażenie naturalnej, lecz oryginalna struktura została zmieniona. Autorzy podeszli swobodnie do kontekstu, korzystając ze standardowych, globalnych materiałów, zapożyczeń z technologii przemysłowej, nawiązując w sposób symboliczny do regionu.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Przekształcenie terenu ○ Użycie materiałów niekojarzących się z regionem	○ Zabieg dot. Bryły – budynek wygląda na mniejszy ○ Kształt i kolor dachu nawiązujący do stylistyki regionalnej ○ Obiekt wpisuje się w działkę (choć przetworzoną) oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię
	

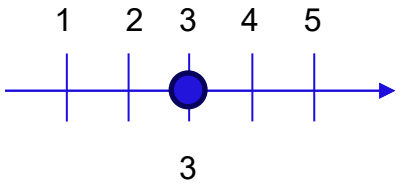
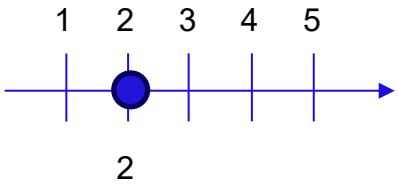
<table>
<tr><td>Punkt 3/7</td><td>Karta analizy Nr 3/7/Dom z widokiem</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Konstrukcja, choć częściowo ukryta, jest w tym budynku wyczuwalna. Zastosowaliśmy mieszany system prefabrykowany oparty na trzech różnych technologiach – to rozwiązanie nietypowe, które narzuciło specyficzne podejście do projektowania i wykonania. Nawet jeśli nie wszystkie elementy konstrukcyjne są od razu widoczne, to czuć ich obecność – zarówno w proporcjach, jak i w układzie przestrzennym. Sama adaptacja budynku do istniejącego terenu również wiele mówi; widać, ile pracy wymagało jego osadzenie w krajobrazie. Tak, konstrukcja jest tutaj integralna i wyczuwalna.

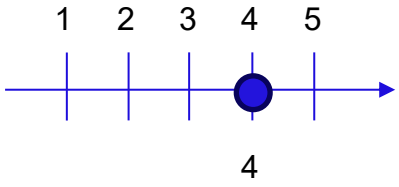
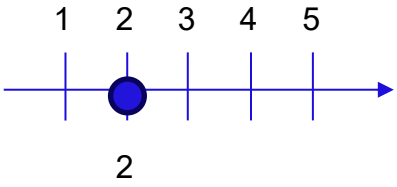
Forma jest podporządkowana konstrukcji, a konstrukcja – formie. Tu wszystko działa spójnie.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 3:

Konstrukcja budynku jest ukryta, ale czytelna. By osiągnąć znacznej długości przewieszenie, zastosowano system oparty na trzech różnych technologiach.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Zakrywanie konstrukcji</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Pokazanie konstrukcji</td></tr>
<tr><td>o Konstrukcja elewacji skryta pod warstwami zewnętrznymi</td><td>o Konstrukcja jest spójna
o Struktura i tektonika wnętrza są czytelne</td></tr>
</table>

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom z widokiem
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji.	*Przeszklenia, które zaprojektowaliśmy, oraz możliwość ich otwierania pozwalają na wprowadzenie naturalnego klimatu do wnętrza. Oczywiście budynek wyposażony jest w system klimatyzacji i wentylacji mechanicznej – to dziś standard związany z oczekiwaniami wobec współczesnej architektury. Ale równocześnie nie jest problemem, by z tych systemów nie korzystać i polegać na naturalnym przewietrzaniu. Dom zaprojektowano w taki sposób, by umożliwić swobodny przepływ powietrza zarówno w układzie dziennym, jak i nocnym. Pomieszczenia często mają więcej niż jedno wejście, co pozwala na ich „obejście” i stworzenie przewiewu. Przykładowo: w części nocnej przez*

	garderobę przechodzimy do łazienki przez dwa różne wejścia. Podobnie w strefie dziennej, spiżarnia w centrum domu jest dostępna z różnych stron. Dzięki temu możliwe jest intuicyjne „zarządzanie powietrzem" – przewietrzanie, schładzanie, osuszanie po deszczu. To wszystko daje możliwość świadomego kształtowania mikroklimatu wewnątrz domu. *Z jednej strony zastosowana technologia pozwala nam uniezależnić się od warunków zewnętrznych. Z drugiej bryła i jej ukształtowanie zostały świadomie zaprojektowane tak, by pracować z klimatem. Np.: zimą, przy niskim słońcu, długie okapy nie blokują promieni, słońce dociera do wnętrz i pasywnie je dogrzewa. Latem natomiast, gdy słońce jest wyżej, te same okapy chronią budynek przed przegrzewaniem. Czyli forma ma znaczenie estetyczne, ale też praktyczne.* *Zdecydowanie okap to element lokalny, świadomie wpisany w tradycję, a jednocześnie pracujący z warunkami atmosferycznymi. W zasadzie można by o nim napisać osobną opowieść. Z kolei pełne uniezależnienie od klimatu to już wszystkie systemy technologiczne – wentylacja, klimatyzacja, automatyka. Ich celem jest sprawić, byśmy... zapomnieli, że w ogóle istnieją pory roku.*
Wnioski dotyczące punktu 4: W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (wentylacja mechaniczna, klimatyzacja). Jednocześnie przemyślano regulację dopływu światła naturalnego za pomocą okapu oraz standardowo zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Pompa ciepła jako źródło ogrzewania	○ Odpowiednia izolacja przegród budowlanych

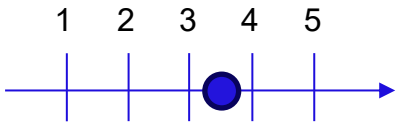
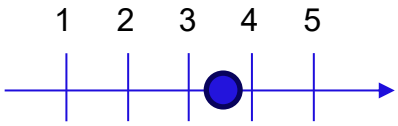
○ Wentylacja mechaniczna, klimatyzacja ○ Duże przeszklenie elewacji	○ Przemyślana regulacja dopływu światła naturalnego za pomocą okapu
	

Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom z widokiem
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Trudno jednoznacznie odpowiedzieć, bo dla mnie jako projektanta wiele z tych rozwiązań wydaje się już naturalne. W naszych projektach często pojawiają się duże przeszklenia osłonięte zadaszeniami, szczególnie w rejonie tarasów. To daje nam kontrolę nad tym, co później dzieje się we wnętrzu – nad temperaturą, światłem czy mikroklimatem. Ale rzeczywiście, są tu rozwiązania, które można uznać za oryginalne. Np. sposób zaprojektowania rąbka na elewacji. To nie jest standard, zwłaszcza że poszliśmy*

	w niestandardowy rozstaw. Co ciekawe, pomysł wyszedł od nas, ale ostatecznie to producent określił optymalny moduł – tak, by ograniczyć odpad i zoptymalizować koszt. Więc to była jednocześnie decyzja projektowa i ekonomiczna. Innym niestandardowym rozwiązaniem jest szklenie, narożne połączenie „szyba do szyby". To coś, co wielu inwestorów chciałoby mieć, ale rzadko się na to decydują ze względu na koszty. To rozwiązanie technicznie może stać się standardem, ale w praktyce ogranicza je budżet. Tutaj mogliśmy sobie na to pozwolić, ale w wielu innych projektach już nie. Kolejny przykład: podbitka z płyty HPL. To materiał, który znacznie częściej spotyka się w dużych inwestycjach, przemysłowych lub deweloperskich, niż w domach jednorodzinnych. Użycie go tutaj pokazuje, że nie baliśmy się sięgać po rozwiązania spoza katalogu „domowego budownictwa. *Ten dom korzysta z technologii i materiałów, które częściej spotyka się w większych realizacjach. Przykłady są tuż obok, u sąsiadów mamy klasyczną dachówkę, albo jeszcze taniej – blachodachówkę. U nas pojawia się inna jakość, bardziej trwała, bardziej świadoma, wymagająca większej precyzji wykonania. To też wpływa na późniejszy komfort użytkowania i trwałość. Zamiast standardowych rolet, które mają jedynie „chronić przed słońcem", zastosowaliśmy żaluzje zewnętrzne, precyzyjniej kontrolujące światło i temperaturę. To wszystko razem tworzy obraz budynku, w którym świadomie sięgnięto po wyższy standard – tam, gdzie było to uzasadnione.*
Wnioski dotyczące punktu 5: Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Autorzy nie boją się korzystać z 220ykończeni standardowych dla innego typu budownictwa. Fragmenty elewacji oraz detali opracowują dla konkretnego projektu (np. blacha na zamówienie, sposób odwodnienia dachu).	

Podsumowując, wykorzystywane są standardowe technologie, nierzadko w oryginalny, autorski sposób.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie	○ Indywidualny projekt i wykonanie elewacji z użyciem blachy wykonanej na zamówienie ○ Nieszablonowe użycie materiałów, typowych dla budynków przemysłowych ○ Założenie, by unikać dodatkowych elementów, jeśli to możliwe (rynny, obróbki itd.)
 3,5	 3,5

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom z widokiem

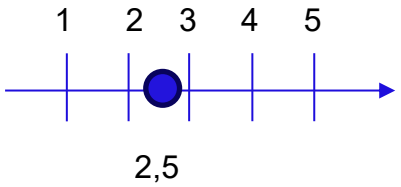
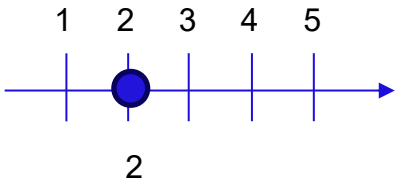
Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.

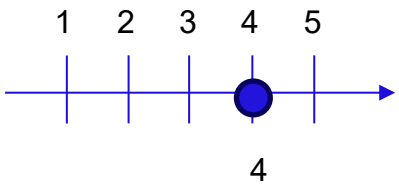
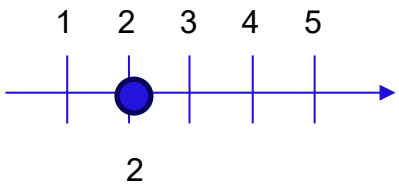
Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*(…) dotyczy to głównie dachu i okapów, to właśnie one są reinterpretacją lokalnych tradycji. Mówimy tu o elementach charakterystycznych dla regionu Jury Krakowsko-Częstochowskiej, czyli szerokich okapach osłaniających budynek. Zostały one celowo przeskalowane i przekształcone pełnią dziś funkcje praktyczne, tworząc zadaszenia nad tarasami, ale też wizualnie unoszą się, „lewitują", bez widocznej konstrukcji wsporczej. To forma twórczej interpretacji tradycji. Cała reszta – materiały, technologia wykonania, detale – została z premedytacją potraktowana jako współczesna. Świadomie odeszliśmy od bezpośredniego cytowania lokalnych rozwiązań na rzecz ich reinterpretacji we współczesnym języku architektonicznym.* *Zdecydowanie są twórczo wtrącone. Nie chodziło nam o sentymentalizm ani próbę rekonstrukcji. To raczej autorska interpretacja – wyjście od lokalnego kodu i przełożenie go na współczesne potrzeby oraz estetykę.* *Raczej abstrakcyjna. Mimo że pewne elementy, jak wspomniany dach, są inspirowane lokalnością, to cała forma budynku i sposób jej rozwiązania jest mocno współczesny, zdystansowany wobec tradycji, ale jednocześnie osadzony w kontekście.*
Wnioski dotyczące punktu 6: Architektura tego budynku niczego nie kopiuje. Subtelnie reinterpretuje elementy miejscowe (okapy) oraz stara się harmonijnie umieścić w otoczeniu (zabieg z bryłą, sprawiający wrażenie, że od strony drogi budynek jest mniejszy). Dodatkowo w sposób oryginalny czerpie z elementów typowych dla architektury przemysłowej.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna

○ Budynek w nowoczesnej formie, częściowo z płaskim dachem ○ Architektura twórczo czerpiąca elementy – materiały z budownictwa przemysłowego	○ Okap jako zreinterpretowany element miejscowy ○ Kolor dachu nawiązuje do jednej z barw występujących historycznie na tym terenie
 2,5	 2

Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom z widokiem
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z widokiem, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Zdecydowanie wpływy globalizacji. Technologie, materiały i sposób projektowania wynikają w dużej mierze z tego, co obecnie dostępne na światowym rynku i co dominuje we współczesnym budownictwie jednorodzinnym.* *Jeśli chodzi o wpływy globalne, to przede wszystkim cała technologia zastosowana w budynku – systemy grzewcze, wentylacyjne, rozwiązania techniczne pozwalające na zarządzanie mikroklimatem wewnątrz. Widać też zapożyczenia z architektury komercyjnej –*

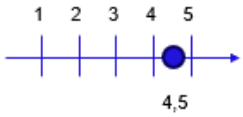
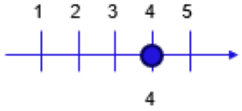
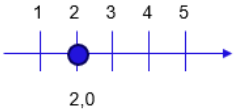
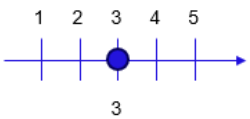
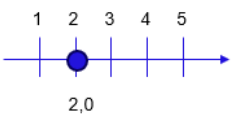
	np. w stolarce okiennej czy materiałach wykończeniowych – które są dziś przenoszone na grunt budownictwa mieszkaniowego. Chcemy dziś mieszkać inaczej niż kiedyś. Coraz częściej rezygnujemy ze ścian na rzecz dużych przeszkleń, które otwierają wnętrze na otoczenie i pozwalają niemal fizycznie obcować z krajobrazem. Z kolei wpływy lokalne są widoczne głównie w takich elementach jak okap – szeroki, charakterystyczny dla budynków regionu, spełniający funkcję ochronną i pomagający w regulowaniu klimatu wewnętrznego. Jest to detal, który może wydawać się mało istotny, ale w rzeczywistości mocno wpisuje budynek w lokalny kontekst. *Nie znam szczegółowo twórczości Kennetha Framptona, ale rozumiem, że chodzi o poszukiwanie równowagi między lokalnością a globalnością – o to, żeby architektura była odpowiedzią na konkretne miejsce, a nie uniwersalnym szablonem. I to jest bardzo bliskie mojemu podejściu.* *Technologia jest ważna – nie da się jej dziś pominąć. Ale właśnie dlatego powinniśmy ją dobrze znać: żeby móc świadomie zdecydować, z czego chcemy zrezygnować, a co warto zastosować. Bo bez tej wiedzy trudno podejmować świadome decyzje projektowe. Projektując dom w jakimkolwiek miejscu na świecie, powinniśmy przede wszystkim zrozumieć, czym to miejsce jest. Na Jurze warto obejrzeć tradycyjną architekturę tego regionu – nawet jeśli jest jej coraz mniej. Podobnie, projektując na Teneryfie czy w Norwegii, trzeba dostosować się do lokalnego klimatu, warunków i kultury budowlanej. Ale to nie oznacza, że nie można zostawić w tym projekcie czegoś od siebie. Architektura nie powinna być tylko rekonstrukcją przeszłości – powinna*

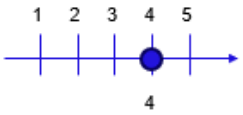
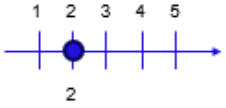
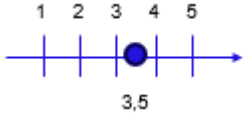
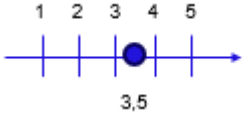
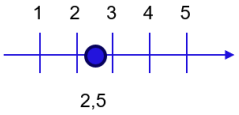
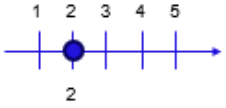
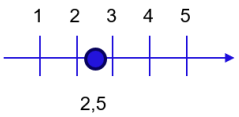
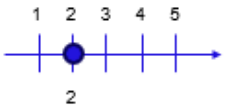
<table>
<tr><td></td><td>również interpretować i rozwijać lokalność we współczesny sposób.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 7:

Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne prawie równoważą się w projekcie, z przesunięciem w stronę kultury globalnej. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie oraz materiały typowe dla budownictwa przemysłowego, z drugiej mamy wszelkie zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w krajobraz kulturowy Jury.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Wpływ kultury globalnej</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Siła kultury lokalnej</td></tr>
<tr><td>○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. instalacje, ogrzewanie itd.)
○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów
○ Zastosowanie współczesnych technologii
○ Współczesne podejście do funkcji</td><td>○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst
○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren
○ Refleksja autorów na temat krajobrazu kulturowego, w którym obiekt jest realizowany</td></tr>
<tr><td>
</td><td>
</td></tr>
</table>

- **Podsumowanie, wynik analizy**

Tab.11. Dom z widokiem. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A.** **POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 4,5 – 1,5 = 3,0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 4,0 – 2,0 = 2,0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 2,0 = 1,0

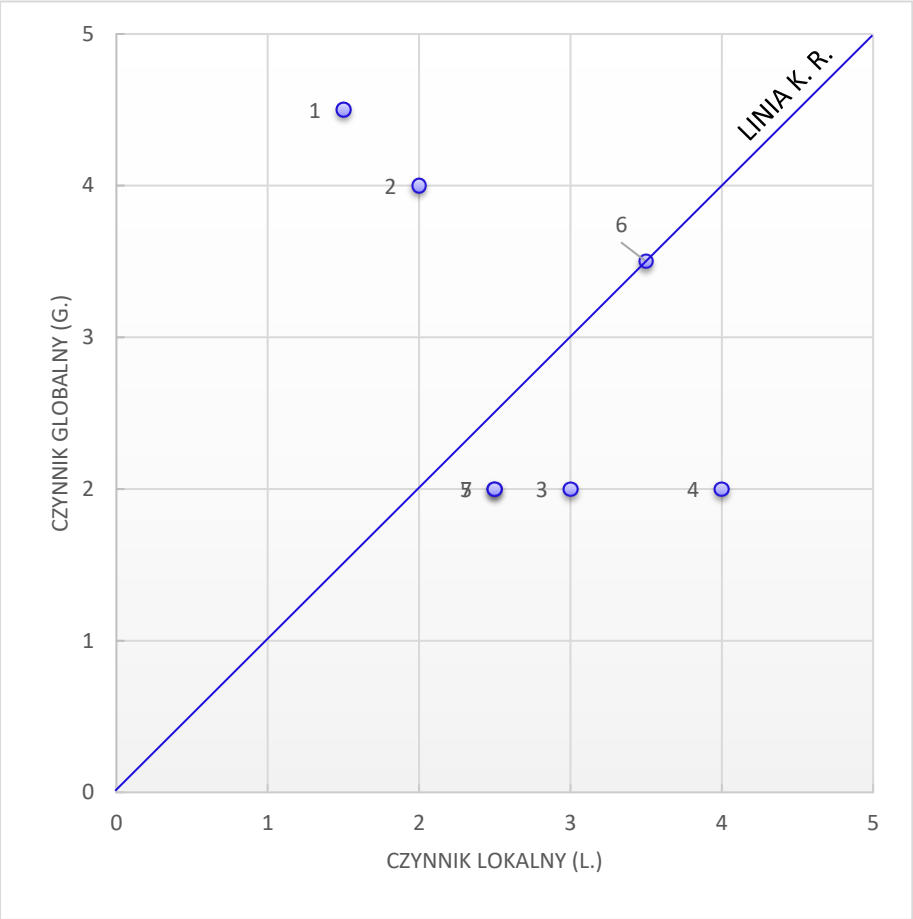
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 4,0 – 2,0 = 2,0
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 3,5 – 3,5 = 0
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,5 – 2,0 = 0,5
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 2,5 – 2,0 = 0,5

Tab.12. Dom z widokiem. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A.** **GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D.** **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	24,0	15,0	WKR-A 24,0 – 15,0 = 9,0
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	17,0	11,5	WKR-B 17,0 – 11,5 = 5,5
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	7,0	3,5	WKR-C 7,0 – 3,5 = 3,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 9,0, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest zdecydowanie przechylona na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom z widokiem, prowadzony był w duchu kultury uniwersalnej.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 5,5, co oznacza, że architektura budynku Dom z widokiem jest w większym stopniu zbieżna z ideami uniwersalizmu.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 3,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską kulturze uniwersalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	4,5	1,5
2.	4	2
3.	3	2
4.	4	2
5.	3,5	3,5
6.	2,5	2
7.	2,5	2

Ryc. 91. Wynik analizy Domu z widokiem przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.7.
Dom prywatny

- **Karta projektu**

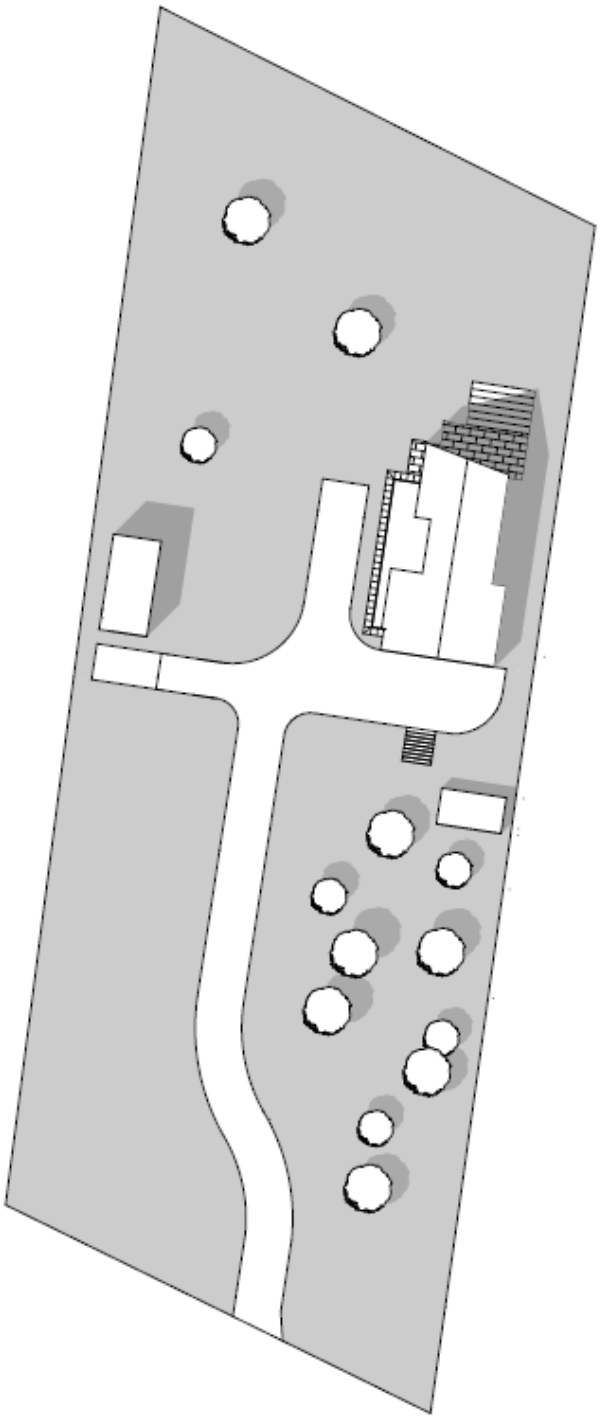
Karta analizowanego projektu	**7/10**

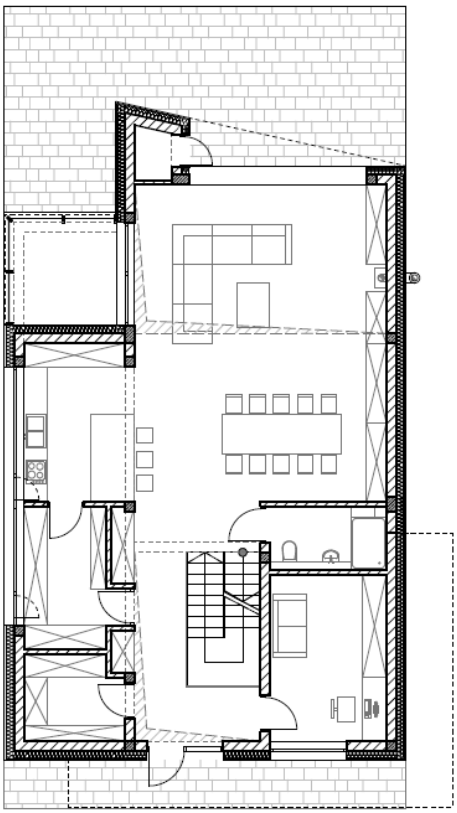
Ryc. 92. Fotografia przedstawiająca Dom prywatny autorstwa pracowni Grupa Verso. Fot. Autor

Projekt	**Dom prywatny**
Pracownia	**Grupa Verso**
Architekci	**Jakub Cieślik, Kamil Cierpioł, Michał Wręczycki**
Lokalizacja	**Biskupice**
Realizacja	**2024**
Dodatkowe informacje	**–**

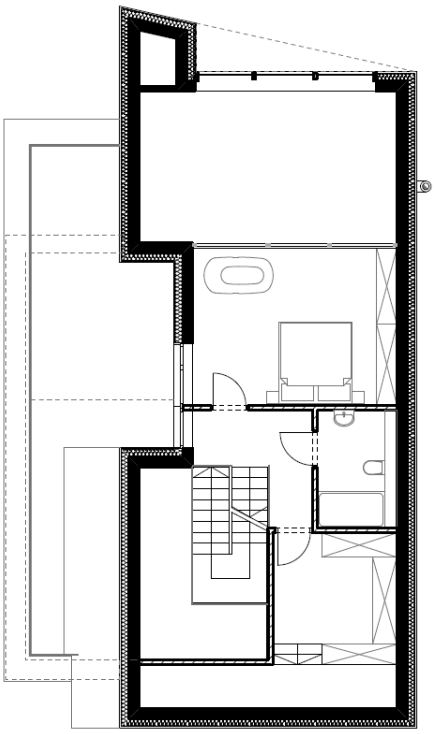
- **Rysunki techniczne**

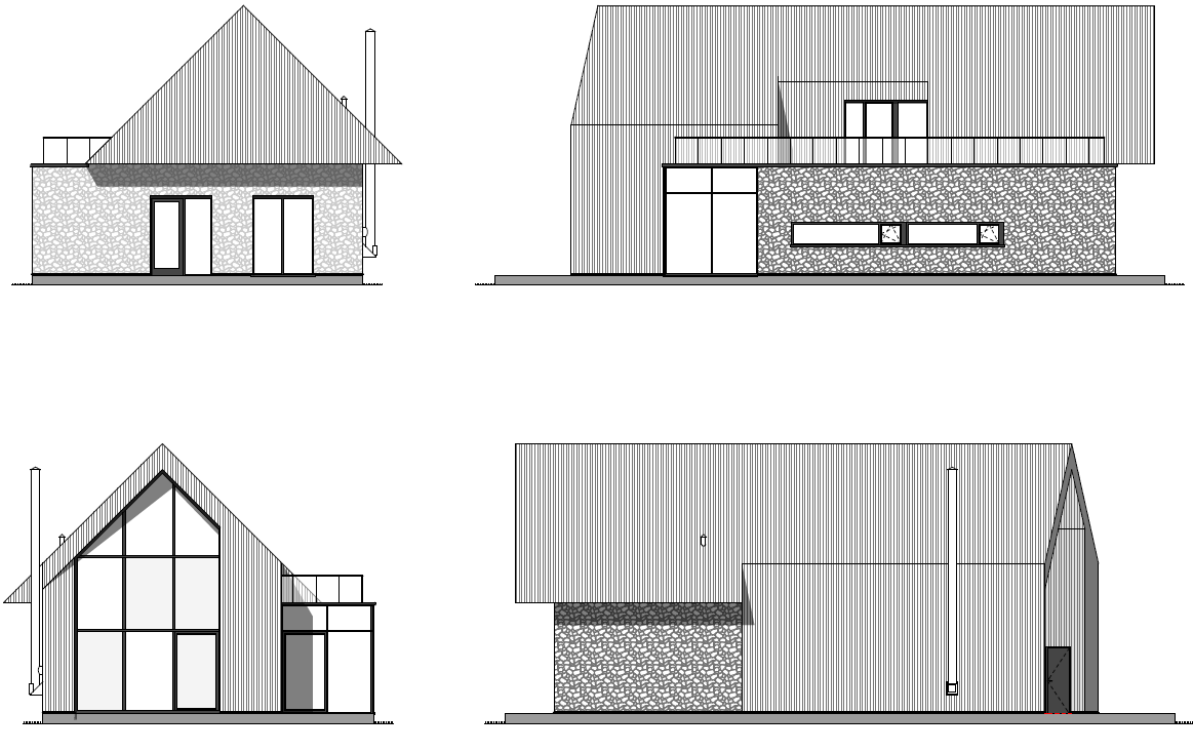
Ryc. 93. Zagospodarowanie terenu projektu Dom prywatny. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

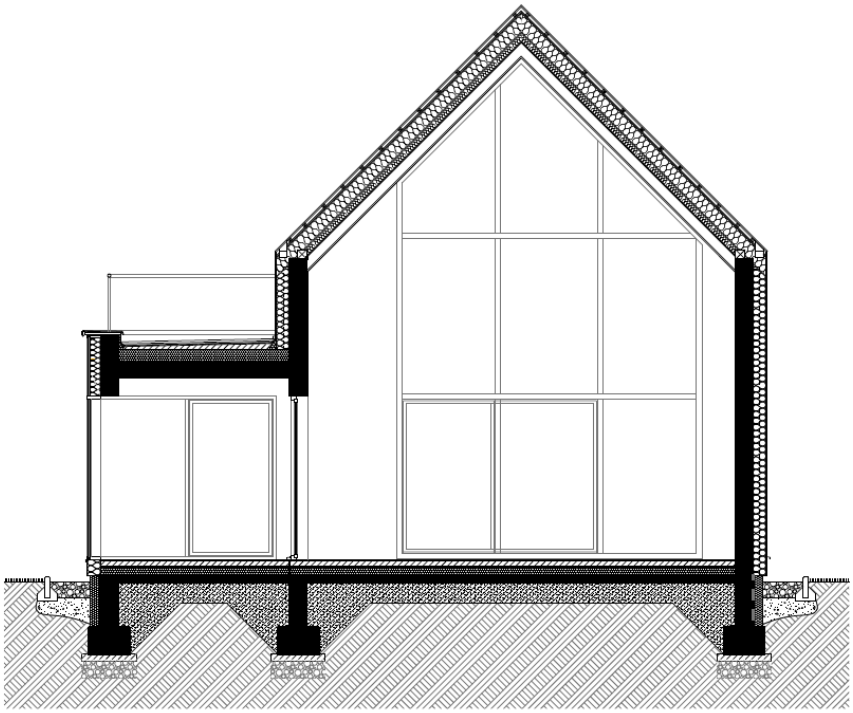
Ryc. 94. Rzut parteru Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 95. Rzut piętra Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 96–99. Elewacje Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 100. Przekrój Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 101–102. Fotografie przedstawiające Dom prywatny. Fot. Autor

Ryc.103–105. Fotografie przedstawiające Dom prywatny. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Jakubem Cieślikiem

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Chodziło o znalezienie balansu. Takiego wyśrodkowania między nowoczesnością a podejściem bardziej stonowanym, spokojnym. Myślę, że to się udało. Może przykładem czegoś krytycznego wobec nowoczesności jest zastosowanie materiałów elewacyjnych, które dziś nie są już tak powszechne – drewna czy kamienia. Obecnie rzadziej się je stosuje, ale w tym kontekście one dobrze zagrały.

Choć warto zaznaczyć, że elewacja ostatecznie nie do końca wygląda tak, jak była pierwotnie zaprojektowana – projektowany kamień został zamieniony na inny materiał – więc może nie jest najlepszym przykładem. Trudno powiedzieć, jak to wybrzmi na zdjęciach, bo ta realizacja trochę odbiega od założeń koncepcyjnych.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Na tamten moment nowoczesnym rozwiązaniem była pompa ciepła – dziś to już właściwie standard, ale wtedy to była jeszcze pewna nowinka. Tak samo wentylacja mechaniczna – wtedy to nie było oczywiste, dziś jest powszechne. Stolarka aluminiowa, fasadowa – też coraz częściej spotykana, ale wtedy robiła większe wrażenie.

Innym nietypowym, choć niekoniecznie nowoczesnym rozwiązaniem było zastosowanie drewnianej okładziny na dachu. To raczej rzadko się spotyka – nie pełni to funkcji technicznej, to raczej zabieg estetyczny. Zależało nam na tym, żeby osiągnąć minimalistyczny efekt, unikając dodatkowych obróbek blacharskich i zbędnych detali. Jednolitość materiałowa – drewno na elewacji i na dachu – pozwoliła uzyskać prostą, czystą formę, spójną z tym, co było pokazane na wizualizacjach.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Na pewno kamień – to materiał lokalny, pozyskiwany z tego regionu. Jego zastosowanie było czymś naturalnym, wynikało wprost z kontekstu miejsca.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Cała konstrukcja budynku i przyjęta technologia to rozwiązania standardowe. Więźba dachowa, ściany z ceramiki, stropy żelbetowe – dziś to już absolutna norma, choć 10 lat temu nie zawsze jeszcze stosowano stropy żelbetowe w budownictwie jednorodzinnym. Teraz to właściwie powszechne rozwiązania.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Zdecydowanie przeważają rozwiązania standardowe.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Naszym założeniem zawsze jest uszanowanie kontekstu miejsca, w którym projektujemy. Obiekt nie może dominować nad otoczeniem – nie może być czymś narzuconym z zewnątrz. Jesteśmy przeciwnikami projektów, które rażą swoją innością albo oderwaniem od rzeczywistości miejsca. Staramy się, żeby budynek się wtapiał, a nie wybijał. To podejście konsekwentnie realizujemy w naszych projektach.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

To zawsze zależy od konkretnego przypadku. Nie mamy nic przeciwko nawiązywaniu do kontekstu historycznego, ale bywają też sytuacje, w których aż się prosi, żeby stworzyć coś zupełnie kontrastowego. Czasami nowoczesność może być ciekawym dopełnieniem historycznego otoczenia, a nie jego kopią.

– A w tym przypadku jest coś takiego historycznego?

Nie, w tym przypadku trudno mówić o jakimś wyraźnym nawiązaniu do historii.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

Trudno jednoznacznie odpowiedzieć. Dom jest bardzo „normalny” w odbiorze – nie dominuje, nie epatuje konstrukcją. Nie ma tam żadnych wyeksponowanych, wyróżniających się elementów konstrukcyjnych. Wszystko jest raczej stonowane i podporządkowane prostej, funkcjonalnej formie.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie, absolutnie nie. Wszystkie rozwiązania konstrukcyjne są tu bardzo proste i standardowe. Nie ma żadnych iluzji ani trudnych do wykonania zabiegów formalnych. Konstrukcja jest zgodna z formą, nic nie próbuje udawać czegoś, czym nie jest.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Za pomocą nowoczesnych technologii i to w pełnym zakresie. Projekt nie stroni od rozwiązań, które współczesna technika umożliwia: wentylacja mechaniczna, klimatyzacja, odpowiednie systemy grzewcze. Jestem zwolennikiem wykorzystywania tych narzędzi, żeby poprawiać komfort życia. Uważam, że zadaniem architekta jest odgrywanie roli pewnego rodzaju „narzędzia" w realizowaniu marzeń inwestorów, a oni często oczekują nowoczesnych rozwiązań.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?
Generalnie: uniezależniają się. Stosowanie wentylacji, klimatyzacji, nowoczesnych instalacji grzewczych – to wszystko są środki, które mają zapewnić komfort niezależnie od lokalnych warunków klimatycznych.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Z jednej strony projekt stara się uniezależnić od klimatu przez zastosowanie nowoczesnych systemów, jak wentylacja mechaniczna, klimatyzacja czy pompy ciepła, które pozwalają utrzymać komfort termiczny niezależnie od warunków zewnętrznych. To są rozwiązania, które można określić jako globalne, bo są dziś powszechnie stosowane w różnych miejscach na świecie. Z drugiej strony w projekcie pojawiają się też elementy, które w pewien sposób uwzględniają specyfikę miejsca, jak choćby fotowoltaika. Wykorzystujemy w darze promienie słoneczne i zamieniamy je na energię.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Wydaje mi się, że w tym projekcie przeważają raczej rozwiązania standardowe.

– Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Jeśli miałbym wskazać coś bardziej oryginalnego, to na pewno będzie to sposób zastosowania drewna. Zostało ono użyte w taki nietypowy sposób, głównie jako element estetyczny, dekoracyjny – szczególnie na dachu, gdzie raczej rzadko się spotyka takie rozwiązania. To drewno nie pełni tam funkcji zabezpieczającej, tylko właśnie czysto wizualną, co było celowym zabiegiem, bo zależało nam na minimalizmie i uniknięciu dodatkowych obróbek jak blacharka czy inne techniczne elementy, które często zaburzają formę. No i faktycznie, można też wspomnieć o tym

systemie odwodnienia, który został zaprojektowany w trochę inny sposób, więc jeśli chodzi o aspekty techniczne, to też może być potraktowane jako oryginalne rozwiązanie.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?
Trudno mi sobie przypomnieć, żebyśmy planowali zastosować coś wyraźnie nawiązującego do lokalnej tradycji, co byłoby nietypowe lub charakterystyczne dla tego miejsca. Poza zaproponowaną okładziną kamienną raczej nie pojawiły się elementy, które można by uznać za reinterpretację.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Myślę, że to podejście było twórcze.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

Myślę, że bardziej tradycyjna.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Myślę, że te dwa elementy muszą współistnieć. I w tym projekcie właśnie tak było – zależało nam na podkreśleniu walorów Jury Krakowsko-Częstochowskiej, dlatego staraliśmy się nawiązywać do niej zarówno w materiałach, jak i w formie. Ale jednocześnie chcieliśmy korzystać z możliwości, jakie daje dzisiejsza technologia.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Jeśli chodzi o wpływy globalne, to z pewnością cała technologia związana z obsługą budynku – sposób ogrzewania, chłodzenia, zastosowana stolarka. To są rozwiązania stosowane powszechnie na całym świecie. Natomiast jeśli chodzi o lokalność, to budynek w swojej formie i w doborze materiałów elewacyjnych wpisuje się w kontekst miejsca, w którym powstał.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt ma silną odrębność kulturową?

Raczej nie…

– Ale jest to Jura.

Tak, to Jura, ale czy można mówić tu o wyraźnej odrębności kulturowej – trudno powiedzieć. Faktem jest, że to miejsce przyciąga ludzi ze względu na widoki, ciszę, spokój. To są duże atuty, które decydują o popularności tego regionu. Natomiast nie jestem przekonany, czy za tym stoi jakaś silna tożsamość kulturowa.

PODSUMOWANIE

– Czy według pana, zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

W pewnym sensie tak. Z jednej strony nawiązujemy do tradycyjnej formy, np. poprzez użyte materiały. Z drugiej jednak korzystamy w pełni z możliwości, jakie daje współczesna technologia. W tym sensie można uznać, że projekt częściowo przeczy założeniom krytycznego regionalizmu.

– Jakie jest Pana zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

Jestem zwolennikiem rozwiązań, które wynikają z postępu technologicznego. Jeśli mogę je połączyć z elementami wpisującymi się w kontekst historyczny, regionalny czy kulturowy – tym lepiej. Ale tylko wtedy, gdy oba te aspekty mogą funkcjonować równolegle.

- Karty analizy[223]

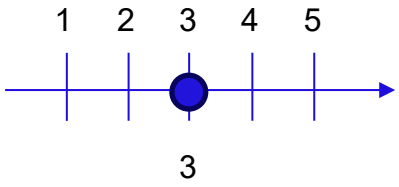
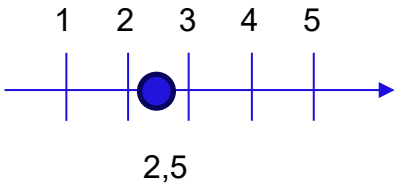
Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom prywatny
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być	

[223] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

krytyczny wobec unowocześnienia to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Chodziło o znalezienie balansu. Takiego wyśrodkowania między nowoczesnością a podejściem bardziej stonowanym, spokojnym. Myślę, że to się udało. Może przykładem czegoś krytycznego wobec nowoczesności jest zastosowanie materiałów elewacyjnych, które dziś nie są już tak powszechne – drewna czy kamienia. Obecnie rzadziej się je stosuje, ale w tym kontekście one dobrze zagrały.* *Innym nietypowym, choć niekoniecznie nowoczesnym rozwiązaniem, było zastosowanie drewnianej okładziny na dachu. To raczej rzadko się spotyka – nie pełni to funkcji technicznej, to raczej zabieg estetyczny. Zależało nam na tym, żeby osiągnąć minimalistyczny efekt, unikając dodatkowych obróbek blacharskich i zbędnych detali. Jednolitość materiałowa – drewno na elewacji i na dachu – pozwoliła uzyskać prostą, czystą formę, spójną z tym, co było pokazane na wizualizacjach.* *Cała konstrukcja budynku i przyjęta technologia to rozwiązania standardowe. Więźba dachowa, ściany z ceramiki, stropy żelbetowe – dziś to już absolutna norma, choć 10 lat temu nie zawsze jeszcze stosowano stropy żelbetowe w budownictwie jednorodzinnym. Teraz to właściwie powszechne rozwiązania.*
Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie Technologia budynku jest standardowa. Użyto dostępnych aktualnie rozwiązań technologicznych w zakresie instalacji. Jednak budynek dystansuje się od „normatywnej optymalizacji”. Na elewacji, ale także na dachu pojawia się deska. Pierwotnie w projekcie na elewacji miał się pojawić kamień wapienny. Także okap,	

który widać od strony drogi, a nie okala całego budynku, nawiązuje do tradycyjnej formy.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie (instalacje, prefabrykacja itd.) ○ Przeszklona fasada	○ Bryła budynku i kształt dachu nawiązują do lokalnej tradycji budowlanej ○ Oryginalna elewacja jako interpretacja – rozwinięcie tradycji lokalnej (projektowane materiały, okap itd.) ○ Świadomość autorów oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej ○ Postawa regionalizująca przy konieczności spełnienia współczesnych wymogów mieszkaniowych
 3	 2,5

Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom prywatny

Tekst K. Framtpona:

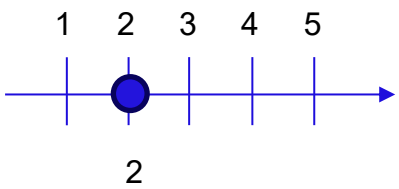
„W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.

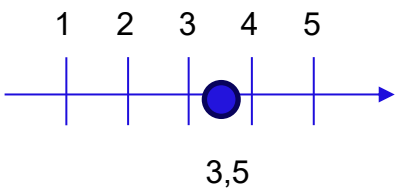
Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega

<table>
<tr><td colspan="2">architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Naszym założeniem zawsze jest uszanowanie kontekstu miejsca, w którym projektujemy. Obiekt nie może dominować nad otoczeniem – nie może być czymś narzuconym z zewnątrz. Jesteśmy przeciwnikami projektów, które rażą swoją innością albo oderwaniem od rzeczywistości miejsca. Staramy się, żeby budynek się wtapiał, a nie wybijał. To podejście konsekwentnie realizujemy w naszych projektach.

Czasami nowoczesność może być ciekawym dopełnieniem historycznego otoczenia, a nie jego kopią.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 2:

Dom prywatny swoją formą oraz fakturą, używając współczesnego języka, wpisuje się w otaczający go krajobraz. Zrywa z bylejakością. Szanuje kontekst krajobrazu kulturowego, a także niejako wyrasta z działki, na której się znajduje. Budynek jest wpisany w otoczenie.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Swoboda w interpretacji kontekstu</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Rozwijanie kontekstu</td></tr>
<tr><td>○ Podejście do sposobu użycia materiałów elewacyjnych
○ Rodzaj drewna użytego do stworzenia elewacji
○ Przeszklona elewacja</td><td>○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje
○ Skala, forma, faktura, kolorystyka obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię
○ Projektowane materiały elewacyjne nawiązują do historycznych materiałów regionu</td></tr>
<tr><td>

2</td><td>

3,5</td></tr>
</table>

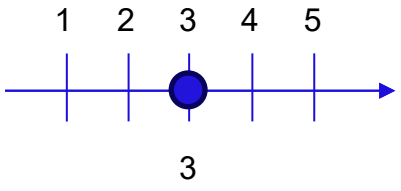
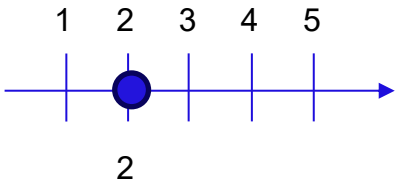
<table>
<tr><td>Punkt 3/7</td><td>Karta analizy Nr 3/7/Dom prywatny</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Dom jest bardzo „normalny” w odbiorze – nie dominuje, nie epatuje konstrukcją. Nie ma tam żadnych wyeksponowanych, wyróżniających się elementów konstrukcyjnych. Wszystko jest raczej stonowane i podporządkowane prostej, funkcjonalnej formie.

Wszystkie rozwiązania konstrukcyjne są tu bardzo proste i standardowe. Nie ma żadnych iluzji ani trudnych do wykonania zabiegów formalnych. Konstrukcja jest zgodna z formą, nic nie próbuje udawać czegoś, czym nie jest.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 3:

Konstrukcja budynku jest ukryta, ale czytelna. Tektonika wnętrza jest w znacznym stopniu czytelna.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Zakrywanie konstrukcji</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Pokazanie konstrukcji</td></tr>
<tr><td>o Konstrukcja elewacji skryta pod warstwami zewnętrznymi i wewnętrznymi</td><td>o Konstrukcja jest spójna
o Struktura i tektonika wnętrza są częściowo czytelne (dom w części salonu ma wysokość dwóch kondygnacji)</td></tr>
<tr><td></td><td></td></tr>
</table>

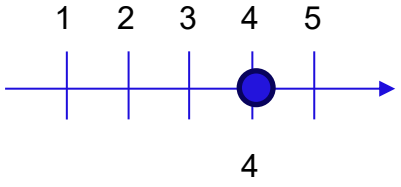
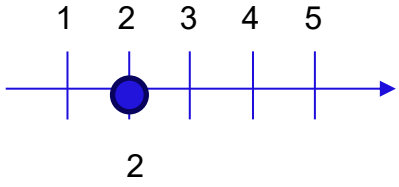
Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom prywatny
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Projekt nie stroni od rozwiązań, które współczesna technika umożliwia: wentylacja mechaniczna, klimatyzacja, odpowiednie systemy grzewcze. Jestem zwolennikiem wykorzystywania tych narzędzi, żeby poprawiać komfort życia. Uważam, że zadaniem architekta jest odgrywanie roli pewnego rodzaju „narzędzia” w realizowaniu marzeń inwestorów, a oni często oczekują nowoczesnych rozwiązań.* *Generalnie: uniezależniają się. Stosowanie wentylacji, klimatyzacji, nowoczesnych instalacji grzewczych – to wszystko są środki, które mają zapewnić komfort*

	niezależnie od lokalnych warunków klimatycznych. *Z jednej strony projekt stara się uniezależnić od klimatu przez zastosowanie nowoczesnych systemów, jak wentylacja mechaniczna, klimatyzacja czy pompy ciepła, które pozwalają utrzymać komfort termiczny niezależnie od warunków zewnętrznych. To są rozwiązania, które można określić jako globalne, bo są dziś powszechnie stosowane w różnych miejscach na świecie. Z drugiej strony w projekcie pojawiają się też elementy, które w pewien sposób uwzględniają specyfikę miejsca, jak choćby fotowoltaika. Wykorzystujemy w darze promienie słoneczne i zamieniamy je na energię.*

Wnioski dotyczące punktu 4:

W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (wentylacja mechaniczna, klimatyzacja). Na elewacji zastosowano przestronne przeszklenie. Uwzględniając klimat, standardowo zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Pompa ciepła jako źródło ogrzewania ○ Wentylacja mechaniczna, klimatyzacja ○ Duże przeszklenie elewacji	○ Przemyślana lokalizacja budynku względem topografii terenu ○ Instalacja fotowoltaiczna
	

<table>
<tr><td>Punkt 5/7</td><td>Karta analizy Nr 5/7/Dom prywatny</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

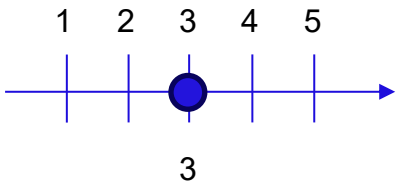
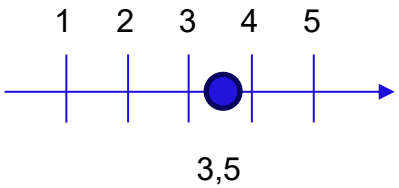
„Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Wydaje mi się, że w tym projekcie przeważają raczej rozwiązania standardowe.

Jeśli miałbym wskazać coś bardziej oryginalnego, to na pewno będzie to sposób zastosowania drewna. Zostało ono użyte w taki nietypowy sposób, głównie jako element estetyczny, dekoracyjny – szczególnie na dachu, gdzie raczej rzadko się spotyka takie rozwiązania. To drewno nie pełni tam funkcji zabezpieczającej, tylko właśnie czysto wizualną, co było celowym zabiegiem, bo zależało nam na minimalizmie i uniknięciu dodatkowych obróbek jak blacharka czy inne techniczne elementy, które często zaburzają formę. No i faktycznie, można też wspomnieć o tym systemie odwodnienia, który został zaprojektowany w trochę inny sposób, więc jeśli chodzi o aspekty techniczne, to też może być potraktowane jako oryginalne rozwiązanie.</td></tr>
</table>

Wnioski dotyczące punktu 5:

Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Autorzy nie boją się korzystać z materiałów w nieszablonowy sposób – użycie deski zarówno na elewacji, jak i dachu (w formie okładziny). Zwracają uwagę na oryginalność i zmysłowość architektury. Detale opracowywane są indywidualnie dla konkretnego projektu. Podsumowując, wykorzystywane są standardowe technologie i materiały w oryginalny, autorski sposób.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie	○ Indywidualny projekt i wykonanie elewacji ○ Zastosowanie deski jako okładziny dachowej ○ Płynne przejścia między materiałami – unikanie obróbek
 3	 3,5

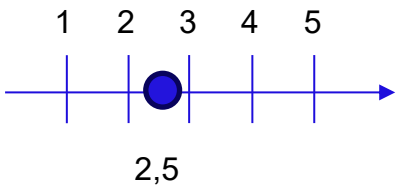
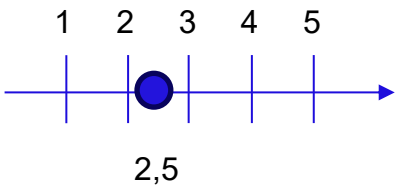
Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom prywatny

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się

nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu".	
Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Trudno mi sobie przypomnieć, żebyśmy planowali zastosować coś wyraźnie nawiązującego do lokalnej tradycji, co byłoby nietypowe lub charakterystyczne dla tego miejsca. Poza zaproponowaną okładziną kamienną raczej nie pojawiły się elementy, które można by uznać za reinterpretację.*
Wnioski dotyczące punktu 6: Architektura tego budynku nie ulega sentymentalnej imitacji, z tradycji regionu nie kopiuje niczego wprost. W oryginalny, odświeżający sposób reinterpretuje elementy (skala, proporcje, geometria dachu) i materiały miejscowe (drewno, kamień) oraz stara się harmonijnie odnaleźć w otoczeniu.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna
○ Duże przeszklenie w elewacji ○ Zastosowanie drewna jako okładziny dachowej	○ W projekcie przeważa forma tradycyjna ○ Oryginalna elewacja wykończona deską drewnianą i kamieniem (wg projektu regionalnym)
 2,5	 2,5

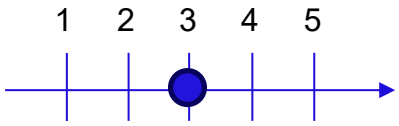
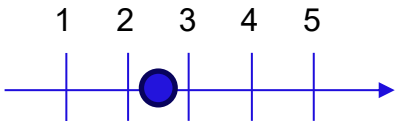
Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom prywatny
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane	

<table>
<tr><td colspan="2">satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom prywatny, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Myślę, że te dwa elementy muszą współistnieć. I w tym projekcie właśnie tak było – zależało nam na podkreśleniu walorów Jury Krakowsko-Częstochowskiej, dlatego staraliśmy się nawiązywać do niej zarówno w materiałach, jak i w formie. Ale jednocześnie chcieliśmy korzystać z możliwości, jakie daje dzisiejsza technologia.

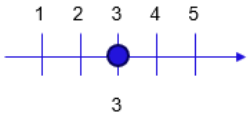
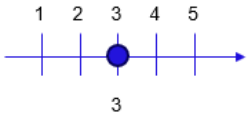
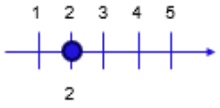
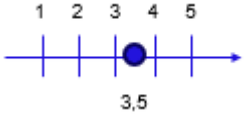
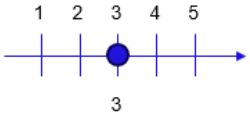
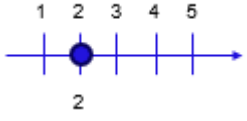
Jeśli chodzi o wpływy globalne, to z pewnością cała technologia związana z obsługą budynku – sposób ogrzewania, chłodzenia, zastosowana stolarka. To są rozwiązania stosowane powszechnie na całym świecie. Natomiast jeśli chodzi o lokalność, to budynek w swojej formie i w doborze materiałów elewacyjnych wpisuje się w kontekst miejsca, w którym powstał.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 7:

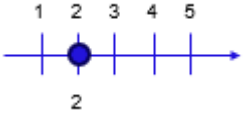
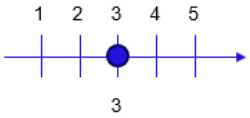
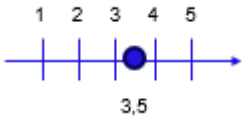
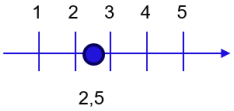
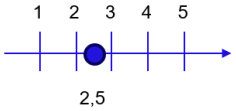
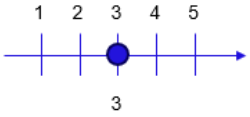
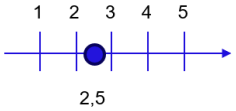
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne prawie równoważą się w projekcie – z niewielką przewagą na korzyść czynników uniwersalnych. Projekt przejawia w oryginalny, współczesny sposób uwzględnienie kultury lokalnej. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy nawiązanie do miejscowych materiałów – drewno i kamień (projektowany), regionalną skalę, bryłę i geometrię dachu (choć te dwie we współczesnym wydaniu).</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Wpływ kultury globalnej</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Siła kultury lokalnej</td></tr>
<tr><td></td><td>o Świadomość inwestorów w zakresie lokalnej kultury oraz</td></tr>
</table>

○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. instalacje, ogrzewanie) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii ○ Współczesne podejście do funkcji	konkretne wymagania dotyczące skali obiektu ○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren ○ Refleksja autorów na temat krajobrazu kulturowego, w którym obiekt jest realizowany
 3	 2,5

- **Podsumowanie, wyniki analizy**

Tab.13. Dom prywatny. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 3,0 – 2,5 = 0,5
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 2,0 – 3,5 = -1,5
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna.	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 2,0 = 1,0

4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 4,0 – 2,0 = 2,0
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 3,0 – 3,5 = -0,5
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,5 – 2,5 = 0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,0 – 2,5 = 0,5

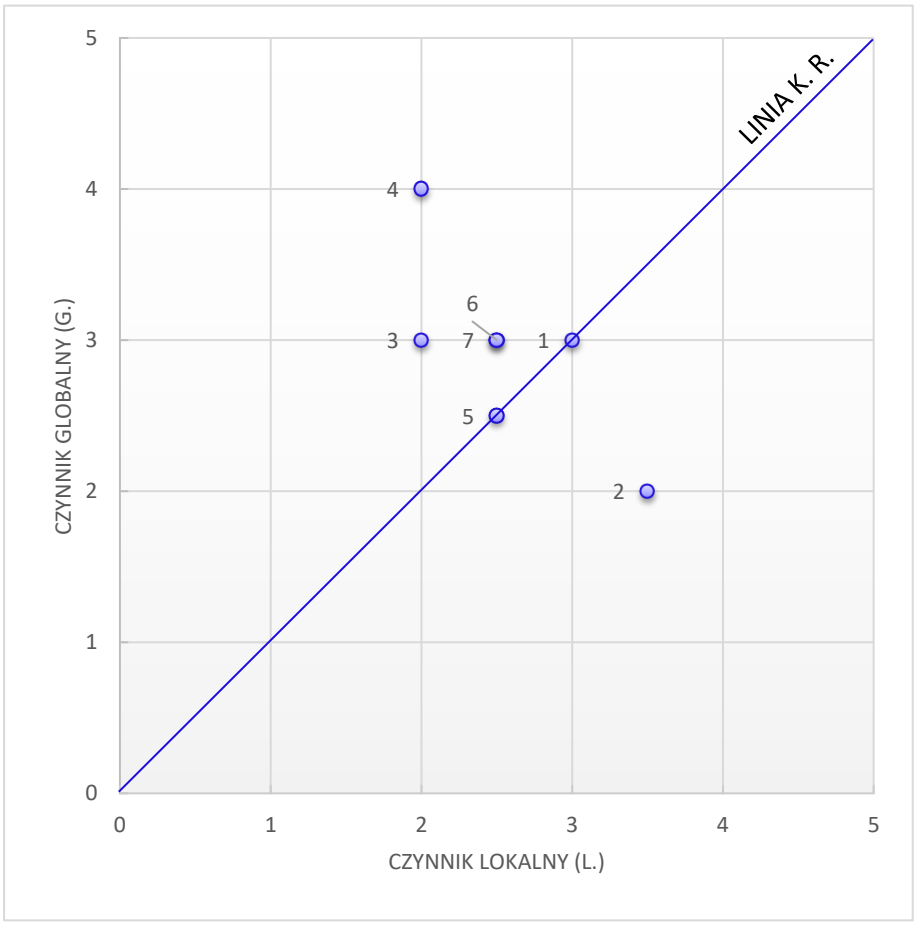
- **Wynik analizy**

Tab.14. Dom prywatny. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A.** **GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D.** **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	20,5	19,0	WKR-A 20,5 – 19,0 =1,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	14,5	13,5	WKR-B 14,5 – 13,5 = 1
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,0	5,5	WKR-C 6,0 – 5,5 = 0,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 0,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest jedynie w niewielkim stopniu zachwiana na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom prywatny, prowadzony był prawie w duchu krytycznego regionalizmu.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 1, co oznacza, że architektura budynku Dom prywatny jest bliska ideom krytycznego regionalizmu z cechami kultury globalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 0,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą delikatnie w kierunku kultury uniwersalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3	3
2.	2	3,5
3.	3	2
4.	4	2
5.	3	2,5
6.	2,5	2,5
7.	3	2,5

Ryc. 106. Wynik analizy Domu prywatnego przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.8.
Dom w Olsztynie

- **Karta projektu**

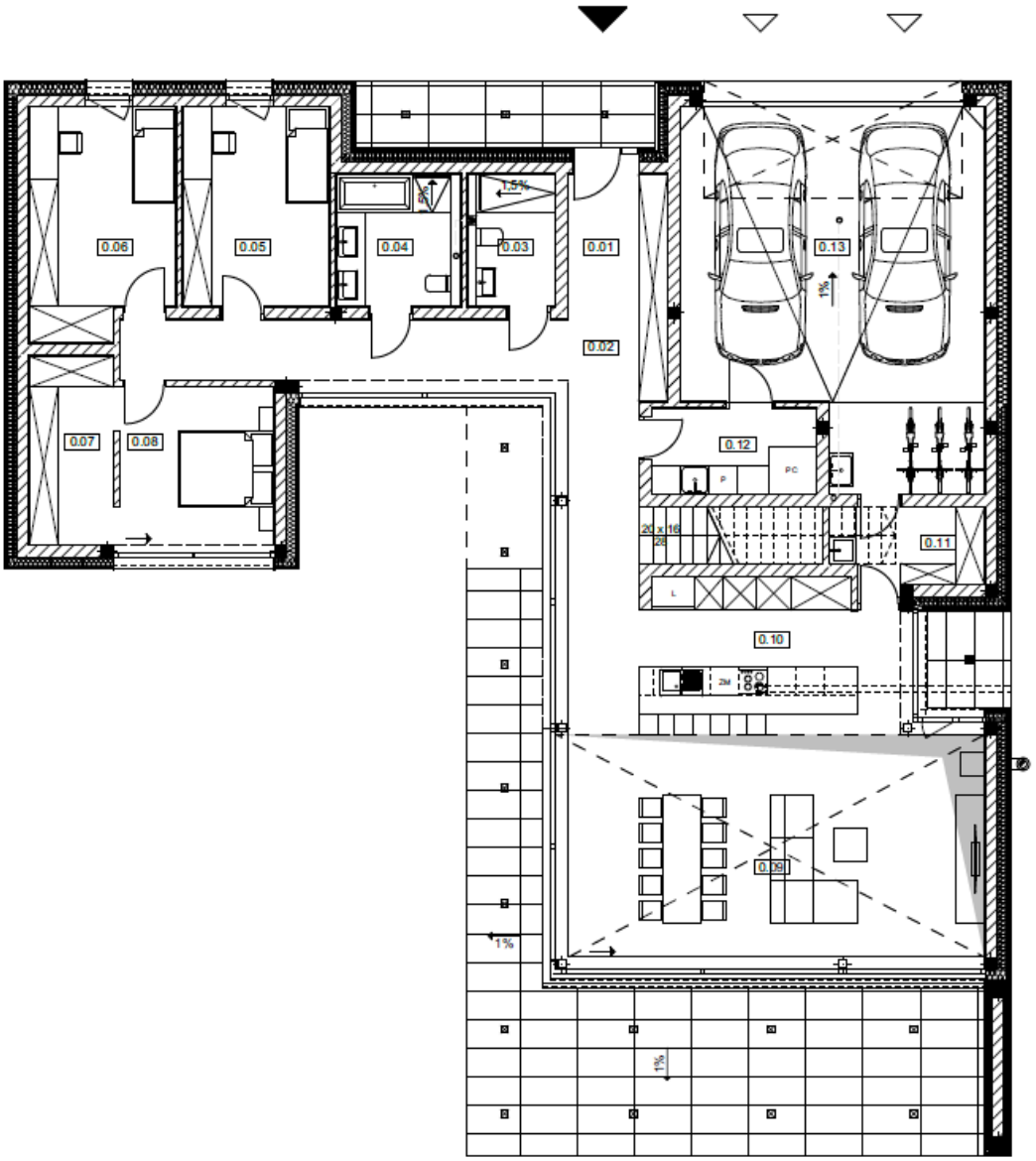
Karta analizowanego projektu	**8/10**

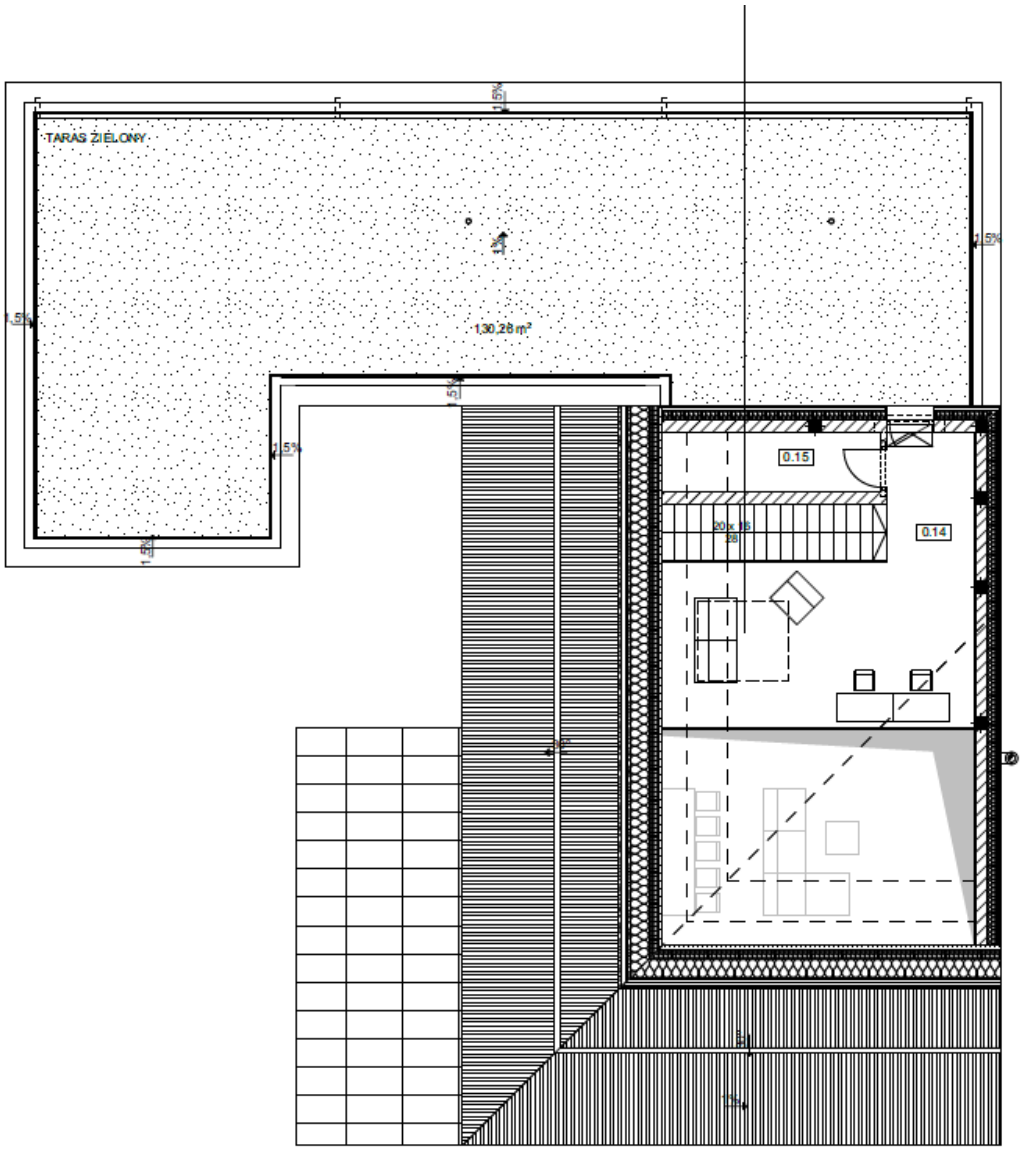
Ryc. 107. Fotografia przedstawiająca Dom w Olsztynie autorstwa pracowni Grupa Verso. Fot. Autor

Projekt	**Dom w Olsztynie**
Pracownia	**Grupa Verso**
Architekci	**Jakub Cieślik, Kamil Cierpioł, Michał Wręczycki**
Lokalizacja	**Olsztyn**
Realizacja	**2025**
Dodatkowe informacje	**–**

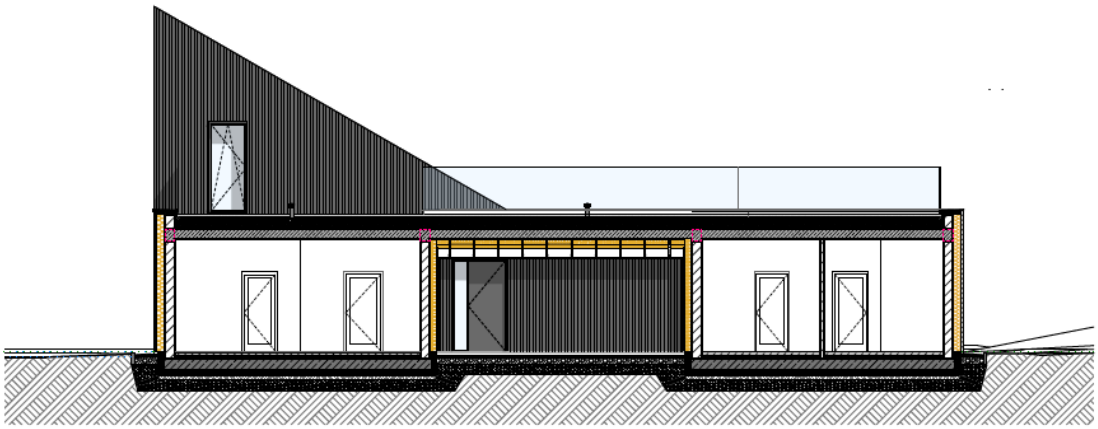
- **Rysunki techniczne**

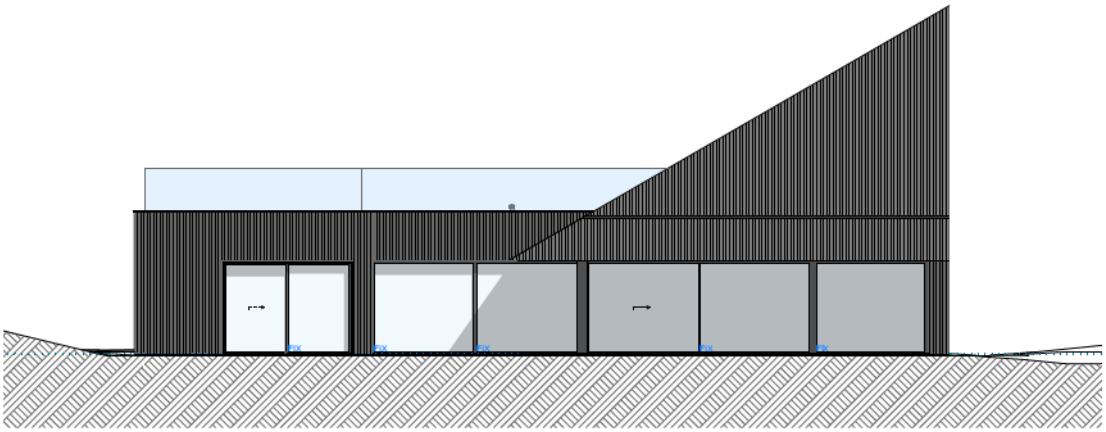
Ryc. 108. Rzut parteru Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

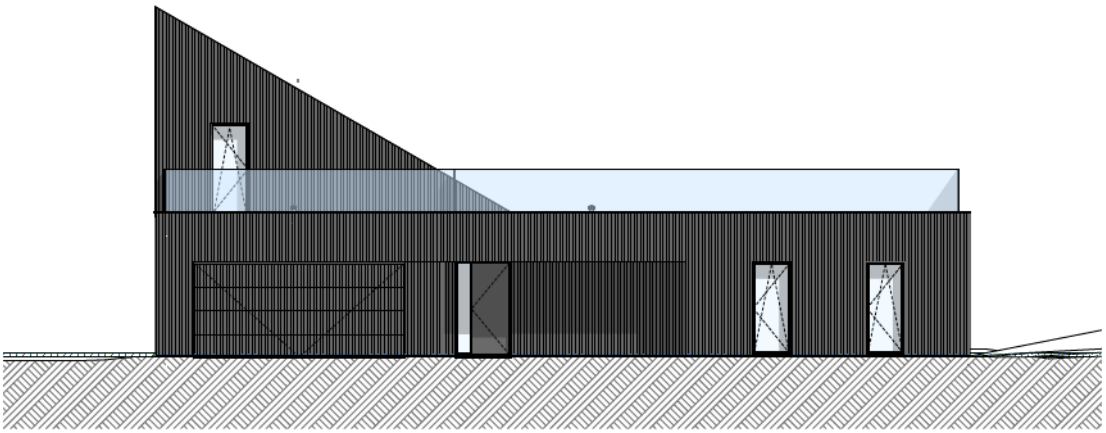
Ryc.109. Rzut piętra Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

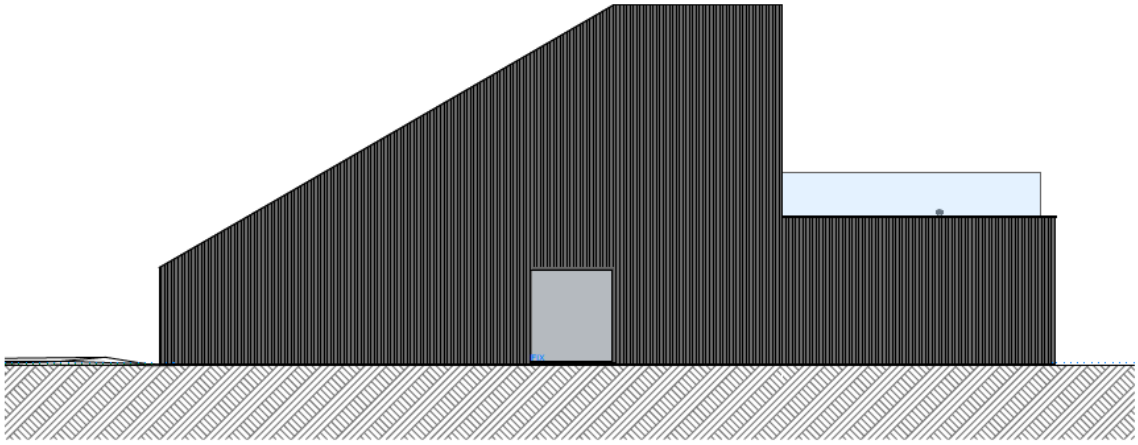
Ryc. 110. Przekrój Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

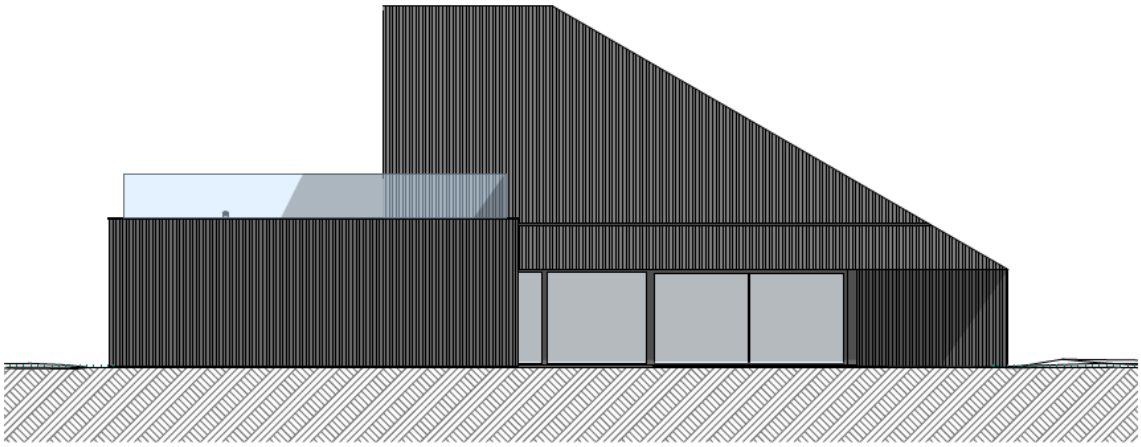
Ryc. 111. Elewacja południowa Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc.112. Elewacja północna Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 113. Elewacja wschodnia Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 114. Elewacja zachodnia Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

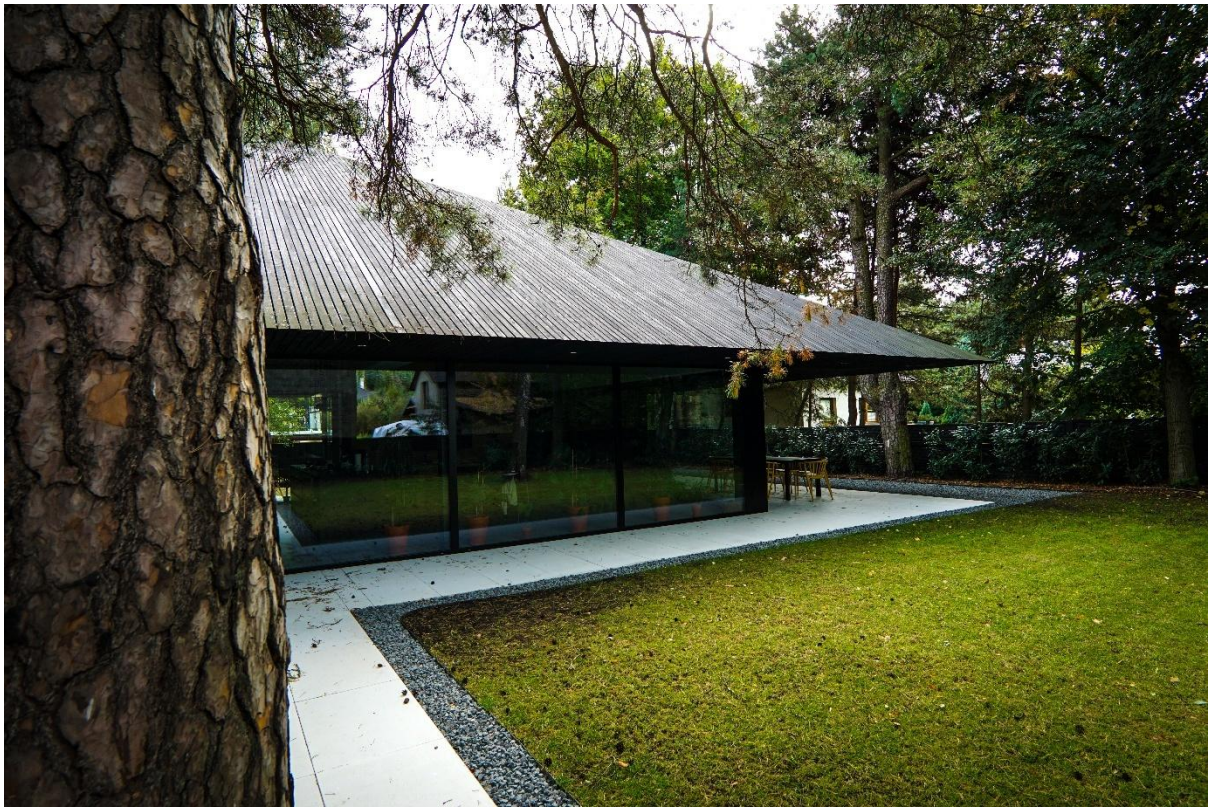
- **Dokumentacja fotograficzna**

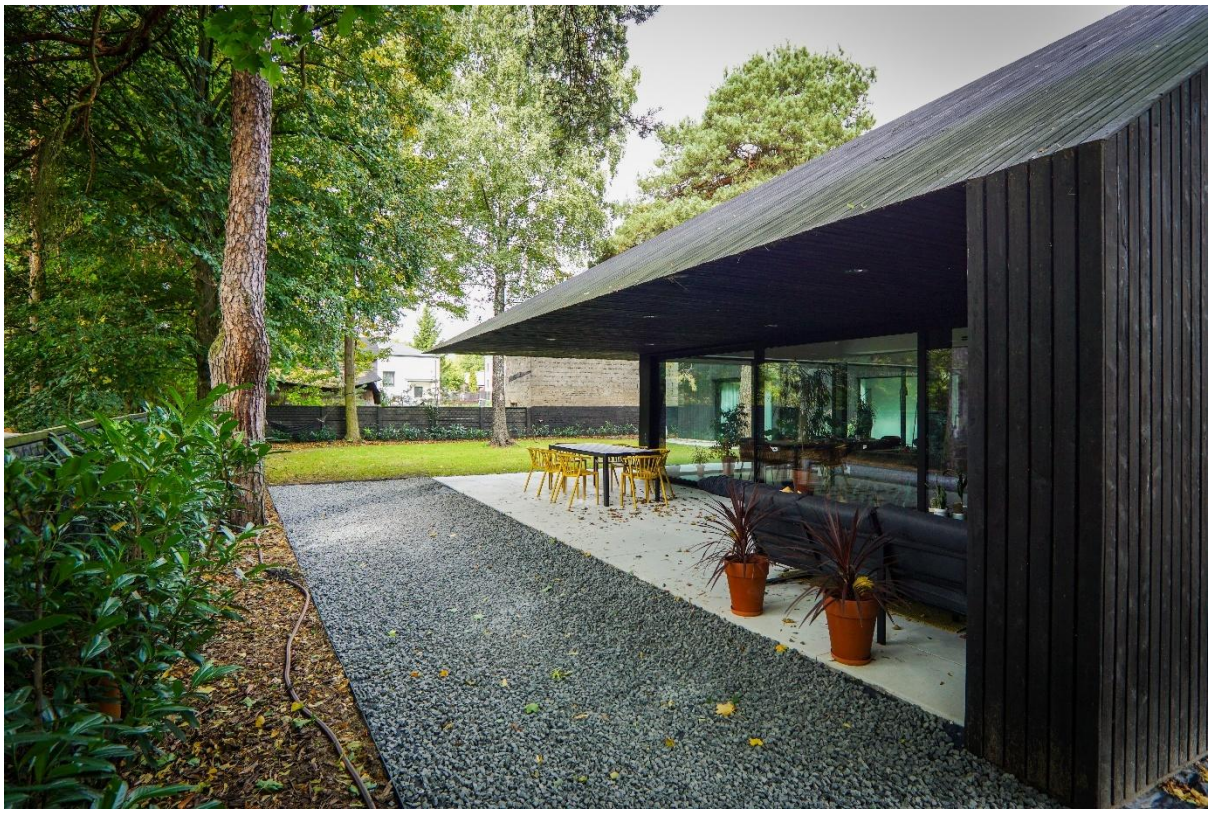
Ryc. 115–119. Fotografie przedstawiające Dom w Olsztynie. Fot. Autor

Ryc. 120–121. Fotografie przedstawiające Dom w Olsztynie. Fot. Autor

Ryc.122–123. Fotografie przedstawiające Dom w Olsztynie. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Jakubem Cieślikiem

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Szczerze mówiąc, trudno mi wskazać jakikolwiek element krytyczny wobec nowoczesnych trendów. W zasadzie wręcz przeciwnie – chcieliśmy te nowinki technologiczne wykorzystać, a nawet pójść o krok dalej. Przykładem może być wentylacja mechaniczna, która została zaprojektowana i wykonana w nietypowy sposób – z naszego biurowego punktu widzenia. Zazwyczaj wentylacja mechaniczna powinna być dostępna dla ewentualnych przeglądów i kontroli, a tutaj została całkowicie zatopiona w stropie. Mamy nadzieję, że nie będzie potrzeby interwencji, ale w razie awarii dostęp do niej byłby bardzo trudny. Podsumowując, nie znajduję w tym projekcie elementów krytycznych wobec nowoczesności – raczej mamy do czynienia z jej pełnym wykorzystaniem.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Dla mnie te rozwiązania, które kiedyś uznawano za nowoczesne, obecnie stają się już standardem. Trudno więc wskazać coś absolutnie innowacyjnego. Od początku rozmów z inwestorem istniała potrzeba budowy nietypowej, ale raczej w sensie optymalizacji kosztów przy zachowaniu naturalnej estetyki materiałów. Dobrym przykładem jest żelbetowy strop, który pozostaje widoczny – inwestorowi zależało na autentycznym, surowym wyglądzie. Podobnie warstwa wylewki miała być docelową podłogą – bez dodatkowych 264ykończeni. Pomysłem inwestora było, by wszystkie instalacje, to jest ogrzewanie podłogowe, kanalizacja, wodociągi, zostały wbudowane w płytę fundamentową. Biorąc pod uwagę fakt, że płyta fundamentowa jest „ciepłą płytą", jak my to nazywamy, czyli izolowaną od spodu, a nie od góry, to czysto teoretycznie byłoby to możliwe. W praktyce – ze względu na złożoność wykonania, trudności logistyczne i koszty – okazało się to bardzo skomplikowane i drogie. Trzeba było uwzględnić montaż stolarki, dokładne zatarcie powierzchni oraz pełną koordynację instalacji, co podniosło koszty zbyt znacząco.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Zdecydowanie charakterystyczny starodrzew, który porasta tę działkę. Takie otoczenie jest rzadkością w tej okolicy i zależało nam, by ten wyjątkowy klimat zachować i wyeksponować. To naturalne tło dla architektury, które mocno wpłynęło na nasz sposób myślenia o projekcie.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Technologia budowy domu opiera się w pełni na standardowych rozwiązaniach. Izolacja z wełny mineralnej, konstrukcja stropów, systemy instalacyjne – wszystko to można uznać za powszechnie stosowane. Nawet stolarka aluminiowa, kiedyś nowoczesna, dziś jest już standardem.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Zdecydowanie przeważają rozwiązania standardowe.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Myślę, że podejście do kontekstu jest dość swobodne.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Zdecydowanie swobodne podejście – nie chodziło o dosłowne nawiązania, raczej o tworzenie nowej jakości w oparciu o istniejące warunki.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

Nie, konstrukcja budynku w całości została ukryta pod materiałem elewacyjnym – deska elewacyjna opalana. Słupy konstrukcyjne stalowe ukryte są wewnątrz budynku, za stolarką okienną, zgodnie z podziałem na oknach, rury spustowe ukryte są w stalowych słupach oraz w warstwach izolacyjnych elewacji. Konstrukcja budynku została w całości „opakowana” w drewnianą elewację.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Nie.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Komfort cieplny regulowany jest poprzez ogrzewanie za pomocą pompy ciepła oraz zastosowane jednostki klimatyzacji.

Budynek znajduje się pośród wysokiej zieleni – starodrzewu. Tarasy zostały zadaszone długimi okapami, co dodatkowo chroni wnętrze domu przed nadmierną ilością promieni słonecznych nagrzewających pomieszczenia.

W budynku zastosowano wentylację mechaniczną z rekuperacją, co zapewnia stałą wymianę powietrza, usuwa wilgoć i zanieczyszczenia oraz odzyskuje ciepło z powietrza wywiewanego.

Elewacja drewniana wentylowana – wełna mineralna, podkonstrukcja drewniana, deska elewacyjna opalana.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Budynek w pewnym stopni uniezależnia się od klimatu, a w pewnym stopniu uwzględnia go i korzysta z klimatu.

Uniezależnienie się od klimatu – klimatyzacja, grube ściany izolacyjne, wentylacja mechaniczna, wysokie zużycie energii do utrzymania komfortu cieplnego.

Uwzględnienie klimatu – orientacja budynku względem stron świata, zastosowanie zielonego dachu, długie okapy, skośny dach, wkomponowanie budynku w istniejącą zieleń, brak wycinki drzew.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Czynniki lokalne – grube mury i izolacja, stromy dach, długie okapy, dom zlokalizowany w wysokiej zieleni – starodrzewie, woda opadowa rozprowadzana na teren w celu nawadniania zieleni.

Czynniki globalne – ogrzewanie, klimatyzacja, wentylacja mechaniczna, nowoczesne materiały budowlane i izolacyjne.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Myślę, że przeważają rozwiązania oryginalne, szczególnie w zakresie instalacji i elewacji. Warto wspomnieć o bramie garażowej – zależało nam, podobnie jak w wielu naszych projektach, by była ona maksymalnie ukryta. Mamy takie przeświadczenie, u nas w zespole, że bramy garażowe psują odbiór elewacji frontowej budynku. Dlatego wykorzystanie drewna na elewacji pozwoliło nam skutecznie zintegrować bramę z całością i praktycznie ją ukryć.

– Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Bramę garażową zdecydowanie warto wskazać jako przykład oryginalnego podejścia.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Nie.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

–

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna czy abstrakcyjna?

Trudno mówić tu o formie tradycyjnej. Jeśli mamy wybierać między tradycyjną a abstrakcyjną, to raczej bliżej tej drugiej, chociaż sam użyłbym określenia „nietypowa" zamiast „abstrakcyjna".

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Powiem szczerze, że nie wiem, czy to jest adekwatne pytanie do tego budynku. Ani wpływ kultury lokalnej, ani globalizacji nie były bezpośrednio dominujące.

– Jakie wpływy kultury globalnej a jakie kultury lokalnej wskazałby pan w tym projekcie?

Jeśli chodzi o wpływy globalne, można wspomnieć o technice opalania drewna, którą tu zastosowano. Również cała technologia instalacyjna odpowiada aktualnym, powszechnie obowiązującym standardom. Z kolei lokalnie – odniesienie do naturalnego kontekstu działki, zwłaszcza obecność starodrzewów.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Olsztyn – przynajmniej z perspektywy Częstochowy – jest miejscem dobrze znanym, głównie z zamku. Ma swoją tożsamość, a także bardzo aktywnie działającego gospodarza. Dużo się tam dzieje. Dodatkowo w najbliższej okolicy działki występuje wiele drewnianych domów, co tworzy pewien lokalny klimat.

PODSUMOWANIE

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

Trochę niechcący, trochę przypadkowo może się okazać, że jak bardziej.

- **Karty analizy**[224]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom w Olsztynie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Szczerze mówiąc, trudno mi wskazać jakikolwiek element krytyczny wobec nowoczesnych trendów. W zasadzie wręcz przeciwnie – chcieliśmy te nowinki technologiczne wykorzystać, a nawet pójść o krok dalej. Przykładem może być wentylacja mechaniczna, która została zaprojektowana i wykonana w nietypowy sposób – z naszego biurowego punktu widzenia. Zazwyczaj wentylacja mechaniczna powinna być dostępna dla ewentualnych przeglądów i kontroli, a tutaj została całkowicie zatopiona w stropie. Mamy nadzieję, że nie będzie potrzeby interwencji, ale w razie awarii dostęp do niej byłby bardzo trudny. Podsumowując, nie znajduję w tym projekcie elementów krytycznych wobec nowoczesności – raczej mamy do czynienia z jej pełnym wykorzystaniem.*

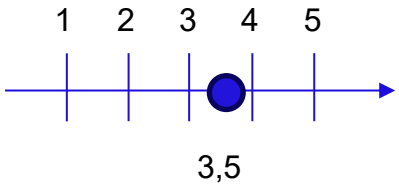
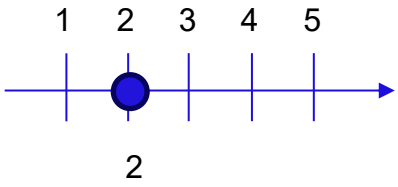
[224] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

	Dla mnie te rozwiązania, które kiedyś uznawano za nowoczesne, obecnie stają się już standardem. Trudno więc wskazać coś absolutnie innowacyjnego. Od początku rozmów z inwestorem istniała potrzeba budowy nietypowej, ale raczej w sensie optymalizacji kosztów przy zachowaniu naturalnej estetyki materiałów. Dobrym przykładem jest żelbetowy strop, który pozostaje widoczny – inwestorowi zależało na autentycznym, surowym wyglądzie. Podobnie warstwa wylewki miała być docelową podłogą – bez dodatkowych 269ykończeni. Pomysłem inwestora było, by wszystkie instalacje, to jest ogrzewanie podłogowe, kanalizacja, wodociągi, zostały wbudowane w płytę fundamentową. Biorąc pod uwagę fakt, że płyta fundamentowa jest „ciepłą płytą", jak my to nazywamy, czyli izolowaną od spodu, a nie od góry, to czysto teoretycznie byłoby to możliwe. W praktyce – ze względu na złożoność wykonania, trudności logistyczne i koszty – okazało się to bardzo skomplikowane i drogie. Trzeba było uwzględnić montaż stolarki, dokładne zatarcie powierzchni oraz pełną koordynację instalacji, co podniosło koszty zbyt znacząco. *Zdecydowanie charakterystyczny starodrzew, który porasta tę działkę. Takie otoczenie jest rzadkością w tej okolicy i zależało nam, by ten wyjątkowy klimat zachować i wyeksponować. To naturalne tło dla architektury, które mocno wpłynęło na nasz sposób myślenia o projekcie.*

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Budynek został utworzony zdecydowanie z elementów globalnych. Podejście do funkcji, kształtowania przestrzeni życiowej, wykorzystanych materiałów, technologii itd., widocznie wypływa z kultury uniwersalnej. Należy jednak zauważyć chęć wpisania budynku w kontekst działki i zachowania starodrzewów oraz

reinterpretację miejscowego materiału okładzinowego w bardzo współczesny (choć wypływający z tradycji budowlanej Japonii) sposób.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie (ogrzewanie, instalacje itd.)	○ Zlecenie inwestorów na dom parterowy ○ Założenie wpisania budynku w kontekst działki ○ Oryginalna okładzina elewacyjna jako interpretacja – rozwinięcie tradycji lokalnej ○ Założenie zachowania starodrzewów
 3,5	 2

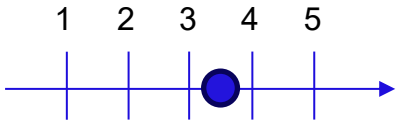
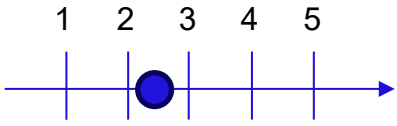
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom w Olsztynie
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze, wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2	*Zdecydowanie swobodne podejście – nie chodziło o dosłowne nawiązania, raczej o tworzenie nowej jakości w oparciu*

tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji.	*o istniejące warunki.*

Wnioski dotyczące punktu 2:

Założeniem projektu było wpisanie się w kontekst działki oraz w miarę możliwości zachowanie starych drzew. Autorzy do kontekstu regionu podeszli swobodnie (lecz należy pamiętać, że działka znajduje się w tkance miejskiej), tworząc bryłę o abstrakcyjnej formie. Dom otoczony jest starymi drzewami, które nie zostały wycięte.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Budynek posiada formę abstrakcyjną	○ Założono, że budynek ma się wpisywać w kontekst działki ○ Założono zachowanie, w miarę możliwości, jak największej liczby starych drzew porastających działkę
 3,5	 2,5

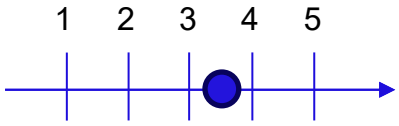
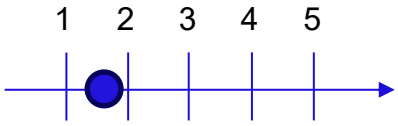
Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/Dom w Olsztynie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3	*Nie, konstrukcja budynku w całości została ukryta pod materiałem elewacyjnym – deska elewacyjna opalana. Słupy konstrukcyjne stalowe ukryte są wewnątrz*

tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*budynku, za stolarką okienną, zgodnie z podziałem na oknach, rury spustowe ukryte są w stalowych słupach oraz w warstwach izolacyjnych elewacji. Konstrukcja budynku została w całości „opakowana" w drewnianą elewację.*

Wnioski dotyczące punktu 3:

Forma budynku jest abstrakcyjna za sprawą części, w której zlokalizowana jest antresola. Tektonika wnętrza jest jedynie częściowo czytelna (fragment z dachem płaskim). Konstrukcja skryta jest pod warstwami zewnętrznymi.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ Konstrukcja elewacji skryta pod warstwami zewnętrznymi ○ Forma obiektu jest abstrakcyjna	○ Struktura i tektonika wnętrza są jedynie częściowo czytelne
 3,5	 1,5

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom w Olsztynie

Tekst K. Framtpona:

„Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło".

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

<table>
<tr><td colspan="2">„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji.</td><td>Komfort cieplny regulowany jest poprzez ogrzewanie za pomocą pompy ciepła oraz zastosowane jednostki klimatyzacji. Budynek znajduje się pośród wysokiej zieleni – starodrzewu. Tarasy zostały zadaszone długimi okapami, co dodatkowo chroni wnętrze domu przed nadmierną ilością promieni słonecznych nagrzewających pomieszczenia.
W budynku zastosowano wentylację mechaniczną z rekuperacją, co zapewnia stałą wymianę powietrza, usuwa wilgoć i zanieczyszczenia oraz odzyskuje ciepło z powietrza wywiewanego. Elewacja drewniana wentylowana – wełna mineralna, podkonstrukcja drewniana, deska elewacyjna opalana.

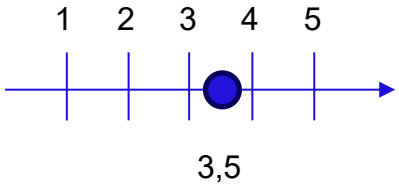
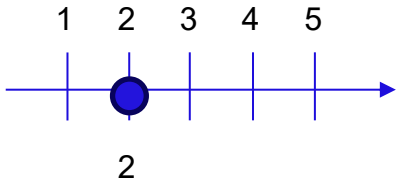
Budynek w pewnym stopni uniezależnia się od klimatu, a w pewnym stopniu uwzględnia go i korzysta z klimatu. Uniezależnienie się od klimatu – klimatyzacja, grube ściany izolacyjne, wentylacja mechaniczna, wysokie zużycie energii do utrzymania komfortu cieplnego. Uwzględnienie klimatu – orientacja budynku względem stron świata, zastosowanie zielonego dachu, długie okapy, skośny dach, wkomponowanie budynku w istniejącą zieleń, brak wycinki drzew.

Czynniki lokalne – grube mury i izolacja, stromy dach, długie okapy, dom zlokalizowany w wysokiej zieleni – starodrzewie, woda opadowa rozprowadzana na teren w celu nawadniania zieleni. Czynniki globalne – ogrzewanie, klimatyzacja, wentylacja mechaniczna, nowoczesne materiały budowlane i izolacyjne.</td></tr>
</table>

Wnioski dotyczące punktu 4:

W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (wentylacja mechaniczna, klimatyzacja). Jednocześnie przemyślano regulację dopływu światła naturalnego za pomocą okapu oraz standardowo zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku.

CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Pompa ciepła jako źródło ogrzewania ○ Duże przeszklenie elewacji ○ Zastosowane instalacje (wentylacja mechaniczna, klimatyzacja)	○ Odpowiednia izolacja przegród budowlanych
 3,5	 2

Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom w Olsztynie

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

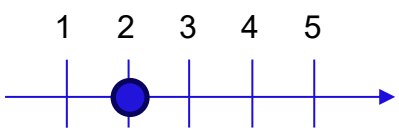
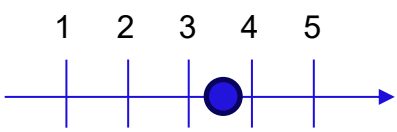
„Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.

Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Myślę, że przeważają rozwiązania oryginalne, szczególnie w zakresie instalacji i elewacji. Warto wspomnieć o bramie garażowej – zależało nam, podobnie jak w wielu naszych projektach, by była ona maksymalnie ukryta. Mamy takie przeświadczenie, u nas w zespole, że bramy garażowe psują odbiór elewacji frontowej budynku. Dlatego wykorzystanie drewna na elewacji pozwoliło nam skutecznie zintegrować bramę z całością i praktycznie ją ukryć.*

Wnioski dotyczące punktu 5:

Budynek w pełni wykorzystuje wachlarz materiałów oraz technologii dostępnych aktualnie na rynku. Autorzy nie boją się korzystać z wykończeń niestandardowych (opalana deska na elewacji i dachu). Brama garażowa została zintegrowana z elewacją (powierzchniowo i materiałowo). Podsumowując, wykorzystywane są standardowe technologie, nierzadko w oryginalny, autorski sposób.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

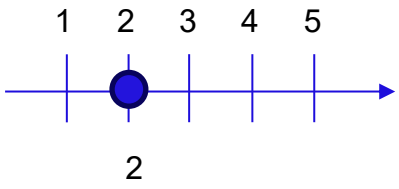
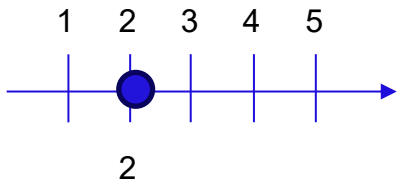
CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie	○ Indywidualny projekt i wykonanie elewacji z użyciem opalanej deski drewnianej ○ Deska elewacyjna jako materiał wierzchni połaci dachowej ○ Szczerość materiałów (widoczna konstrukcja żelbetowa, drewno itd.) ○ Brama garażowa zintegrowana powierzchniowo i materiałowo z elewacją
 2	 3,5

<table>
<tr><td>Punkt 6/7</td><td>Karta analizy Nr 6/7/Dom w Olsztynie</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Trudno mówić tu o formie tradycyjnej. Jeśli mamy wybierać między tradycyjną a abstrakcyjną, to raczej bliżej tej drugiej, chociaż sam użyłbym określenia „nietypowa” zamiast „abstrakcyjna”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 6:

W projekcie widzimy przykład epizodycznego czerpania ze źródeł zagranicznych, choć w spolszczonej metodzie wykonania – opalanej deski. Ta sama deska może nawiązywać do lokalnego materiału – drewna. W samej okolicy zlokalizowane są stare drewniane domy. Fragmenty ich elewacji z czasem sczerniały. Nie ma tu mowy o sentymentalnej imitacji, a raczej o tym, co Frampton nazywa tworzeniem regionalnie zakorzenionej kultury światowej.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Forma abstrakcyjna</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Forma tradycyjna</td></tr>
<tr><td>o Forma obiektu jest częściowo „nietypowa” – abstrakcyjna
o Duże przeszklenie w elewacji</td><td>o Oryginalna elewacja wykończona opalaną deską przypominającą sczerniałe drewno starych drewnianych chat – reinterpretacja regionalizmu
o Czerpanie ze źródeł zagranicznych – opalana deska na elewacji</td></tr>
</table>

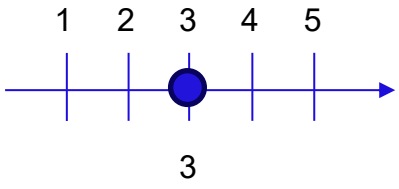
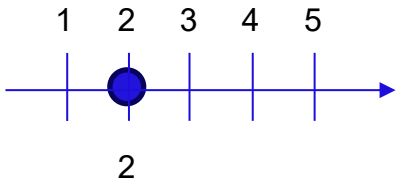
Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom w Olsztynie
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom w Olsztynie, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Powiem szczerze, że nie wiem, czy to jest adekwatne pytanie do tego budynku. Ani wpływ kultury lokalnej, ani globalizacji nie były bezpośrednio dominujące.* *Jeśli chodzi o wpływy globalne, można wspomnieć o technice opalania drewna, którą tu zastosowano. Również cała technologia instalacyjna odpowiada aktualnym, powszechnie obowiązującym standardom. Z kolei lokalnie – odniesienie do naturalnego kontekstu działki, zwłaszcza obecność starodrzewów.* *Olsztyn – przynajmniej z perspektywy Częstochowy – jest miejscem dobrze znanym, głównie z zamku. Ma swoją tożsamość, a także bardzo aktywnie działającego gospodarza. Dużo się tam dzieje. Dodatkowo w najbliższej okolicy*

	działki występuje wiele drewnianych domów, co tworzy pewien lokalny klimat.

Wnioski dotyczące punktu 7:

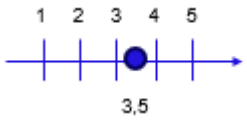
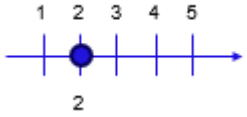
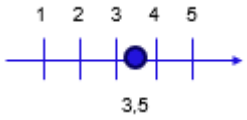
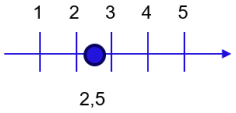
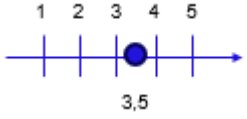
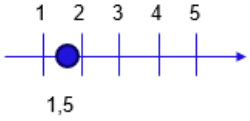
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury, należy jednak zaznaczyć, że znajduje się na osiedlu o cechach miejskich. W projekcie wyraźnie widać wpływy globalne. Na uwag zasługuje fakt, że projekt w założeniu miał być wpisany w kontekst działki, z zachowaniem starodrzewów.

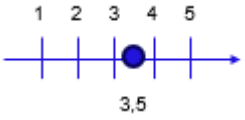
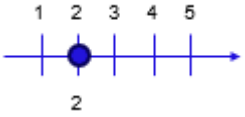
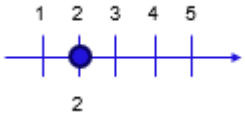
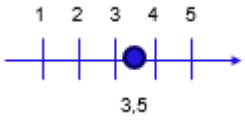
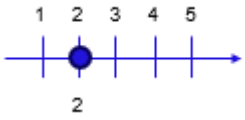
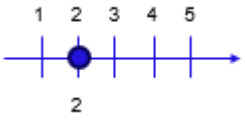
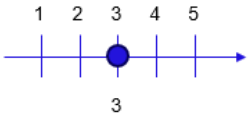
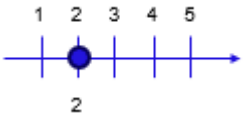
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. instalacje, ogrzewanie za pomocą pompy ciepła) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii, materiałów ○ Współczesne podejście do funkcji	○ Zachowanie starodrzewów ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w kontekst działki
 3	 2

- **Podsumowanie, wynik analizy**

Tab.15. Dom w Olsztynie. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 3,5 – 2,0 = 1,5
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 3,5 – 2,5 = 1,0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,5 – 1,5 = 2,0

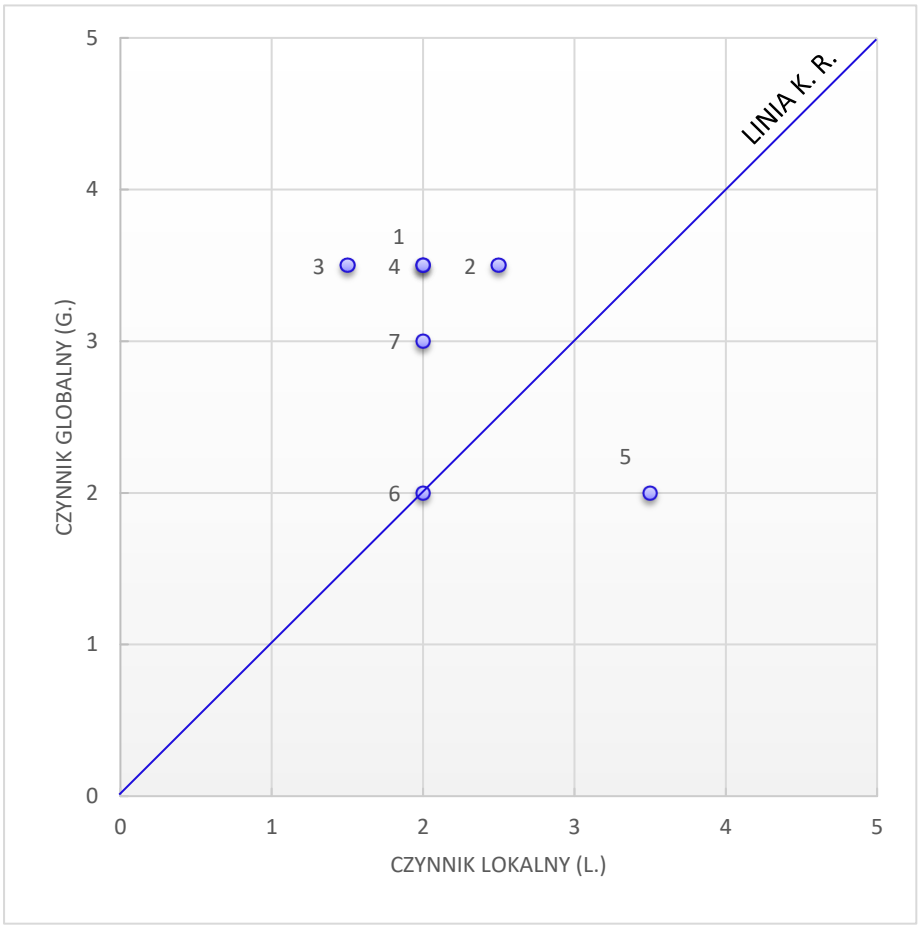
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 3,5 – 2,0 = 1,5
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 2,0 – 3,5 = -1,5
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 2,0 – 2,0 = 0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,0 – 2,0 = 1,0

Tab.16. Dom w Olsztynie. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A. GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D. WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7, opisuje proces inwestycyjny	21,0	15,5	WKR-A 21,0 – 15,5 =5,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	14,5	11,5	WKR-B 14,5 – 11,5 =3,0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,5	4,0	WKR-C 6,5 – 4,0 = 2,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 5,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest wyraźnie zachwiana na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom w Olsztynie, prowadzony był w duchu kultury uniwersalnej.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 3,0, co oznacza, że architektura budynku Dom w Olsztynie czerpie bardziej z kultury globalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 2,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę wynikającą z kultury uniwersalnej, zwracając się w stronę krytycznego regionalizmu,

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3,5	2
2.	3,5	2,5
3.	3,5	1,5
4.	3,5	2
5.	2	3,5
6.	2	2
7.	3	2

Ryc. 124. Wynik analizy Domu w Olsztynie przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.9.
Dom z cegły na Jurze

- **Karta projektu**

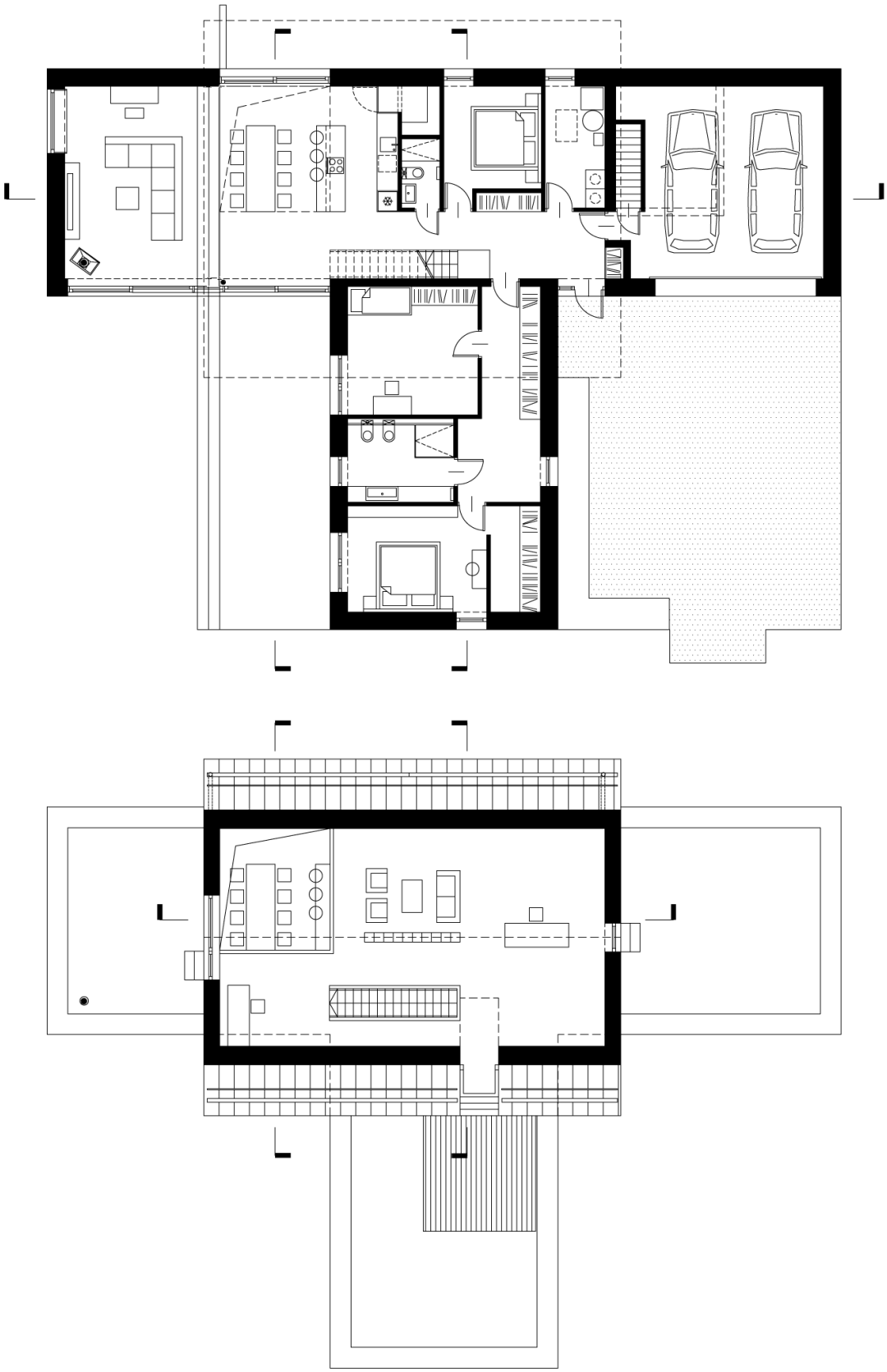
Karta analizowanego projektu	**9/10**

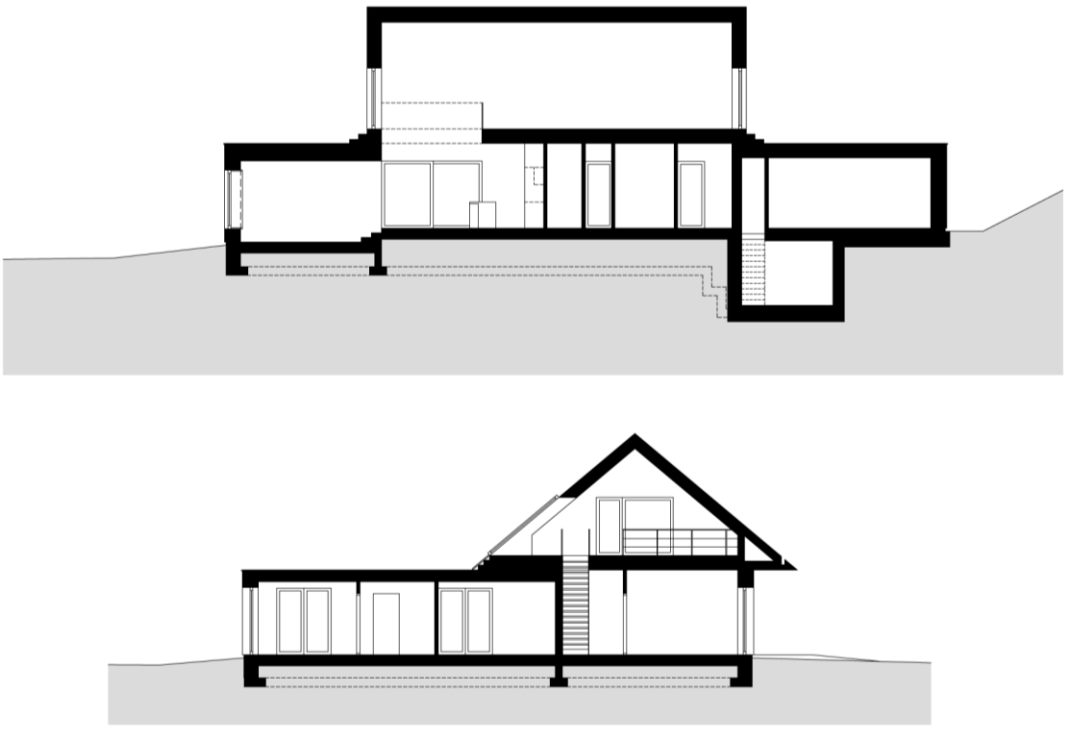
Ryc. 125. Fotografia przedstawiająca Dom z cegły na Jurze autorstwa pracowni Inostudio. Fot. Autorzy projektu [w:] Archiwum projektantów

Projekt	**Dom z cegły na Jurze**
Pracownia	**Inostudio**
Architekci	**Magdalena Wolska, Zbigniew Gierczak**
Lokalizacja	**Jura Krakowsko-Częstochowska, okolice Krakowa (dokładna lokalizacja zastrzeżona tajemnicą przedsiębiorstwa)**
Realizacja	**2025**
Dodatkowe informacje	**Metraż: 247,55 m^2 (z garażem)**

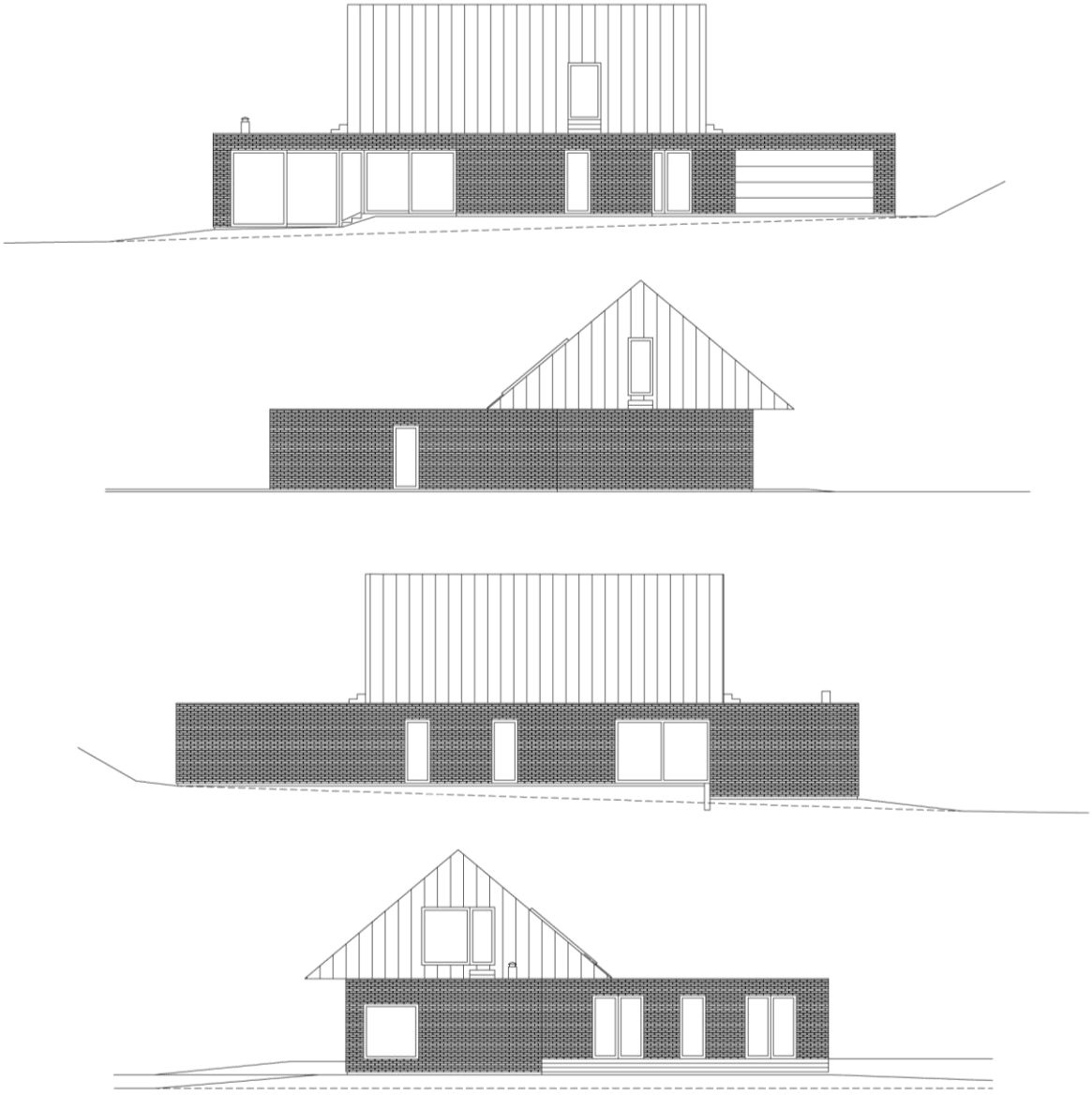
- **Rysunki techniczne**

Ryc. 126–127. Rzut parteru oraz rzut piętra Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 128–129. Przekroje Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 130–133. Elewacje Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Wizualizacje**

Ryc. 134. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 135. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 136. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 137. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Zbigniewem Gierczakiem

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Krytyczne wobec nowoczesności i trendów jest w projekcie stworzenie indywidualnej, oryginalnej formy odpowiednio wykończonej materiałami, wpisanej w kontekst; formy, której nie da się spotkać gdzie indziej i która pasuje tylko do tego miejsca. Wydaje mi się, że udało nam się zaprojektować w tym miejscu kontekstualną architekturę. Staraliśmy się delikatnie, wrażliwie wpisać w zastany kontekst, który de facto nie miał najbliższego otoczenia architektonicznego, a jedynie pola uprawne, łąki i lasy.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Nowoczesne rozwiązania, jeśli chodzi o formę to: zastosowanie dachu płaskiego i duże asymetrycznie rozmieszczone okna. Jest to też wyposażenie budynku w nowoczesne technologie energooszczędne, takie jak pompa ciepła oraz wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła. Dzięki ich zastosowaniu możemy stworzyć idealne warunki i komfort we wnętrzu zarówno zimą, jak i latem. Zastosowanie takich nowoczesnych rozwiązań wpływa też na brak zaburzenia prostej formy domu dodatkowymi elementami na dachu, takimi jak kominy spalinowe czy wentylacyjne.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Elementy lokalne to duże wystające okapy oraz materiały wykończeniowe, takie jak ciemnoszara blacha na dachu i ścianach szczytowych poddasza oraz naturalna, ręcznie robiona cegła na parterze.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Zastosowanie w projekcie dachów płaskich oraz betonowo-murowana technologia domu z dachem w konstrukcji drewnianej to elementy standardowe, które są stosowane uniwersalnie, globalne.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Myślę, że w projekcie przeważają elementy lokalne, ale jest też kilka uniwersalnych, standardowych elementów.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Zależało nam na dobrym wkomponowaniu budynku w to naturalne otoczenie, żeby swoją bryłą dom skromnie i delikatnie wpisywał się w krajobraz i nie dominował w okolicy. Dlatego większa część domu jest niska, parterowa, a jedynie niewielka część jest piętrowa. Nasz projekt wykorzystuje też spadek terenu i wpisuje się w miejsce, dom podąża za spadkiem, zachowując prostotę formy, tworzy zróżnicowaną wysokość wnętrz.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Projekt nawiązuje do kontekstu historycznego jedynie poprzez prosty dwuspadowy dach i duże wystające okapy. Dodatkowo poprzez zastosowane materiały wykończeniowe, takie jak ciemnoszara blacha na dachu i ścianach szczytowych poddasza oraz ręcznie robiona cegła na parterze.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

Konstrukcja budynku nie jest widoczna na pierwszy rzut oka, ale można się domyślić, że budynek jest murowany na parterze, a dach jest w konstrukcji drewnianej. Cegła w parterze nie jest podstawowym budulcem, a jedynie zewnętrznym wykończeniem ścian, podobnie jak dach nie jest w konstrukcji stalowej, jedynie jest pokryty blachą stalową.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Forma budynku nie przeczy istniejącej konstrukcji.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Mikroklimat wnętrza jest kreowany przez ukształtowanie budynku na działce, ułożenie w stosunku do stron świata oraz nadwieszenia-okapy, które osłaniają newralgiczne miejsca. Budynek otwiera się większymi przeszkleniami na odpowiednie strony świata, tj. na południowy zachód a od strony północnej, wejściowej, jest bardziej zamknięty.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Tak, projekt uwzględnia lokalizację i klimat, jaki jest w tym miejscu. Dom jest tak zaprojektowany, jeśli chodzi o bryłę, użyte materiały i wyposażenie, że nie wymaga zastosowania klimatyzacji.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Czynnik lokalny to na pewno użycie ściany warstwowej wykończonej cegłą, która dobrze reguluje mikroklimat wnętrza w lecie i w zimie, oraz odpowiednia orientacja dużych przeszkleń, które dogrzewają dom w zimie. Dodatkowo zadaszenia-okapy uwzględniają czynnik lokalny. Jeśli chodzi o czynnik globalny, to na pewno zastosowanie dachów płaskich.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

W projekcie przeważają zdecydowanie rozwiązania oryginalne nad standardowymi.

– Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

Oryginalne rozwiązania, jeśli chodzi o formę budynku, to rozczłonkowany plan budynku tworzący swoimi skrzydłami podział działki na różne strefy funkcjonalne, takie jak plac przedwejściowy oraz prywatna strefa rekreacyjna i ogród. Dodatkowo jest to mała skala budynku i wpisanie go delikatnie w krajobraz poprzez podział formy na 2 proste bryły: większą parterową z płaskim dachem oraz mniejszą poddasza z dachem skośnym. Usytuowanie budynku, pomieszczeń i okien w stosunku do kierunków świata. A jeśli chodzi o materiały wykończeniowe, to użycie naturalnych materiałów, takich jak ręcznie robiona cegła i ciemnoszara blacha, tworzy oryginalny obiekt związany z tradycją lokalną.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Tak, zreinterpretowane elementy tradycji lokalnej to duże wystające zadaszenia-okapy oraz użycie naturalnych materiałów, takich jak ręcznie robiona cegła i ciemnoszara blacha.

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Zostały twórczo wtrącone do projektu, żeby nawiązać do lokalnej tradycji budowlanej.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

W projekcie przeważa forma tradycyjna – widoczny z daleka ciemny, lity dach dwuspadowy, ale cała forma domu wraz z parterem oddzielonym od piętra innym materiałem tworzy abstrakcyjną całość.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Zdecydowanie wpisanie w kontekst miejsca i siła kultury lokalnej.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Wpływy kultury lokalnej w projekcie to duże wystające okapy oraz materiały wykończeniowe, takie jak ciemnoszara blacha na dachu i ścianach szczytowych poddasza oraz naturalna, ręcznie robiona cegła na parterze.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Tak. Jura Krakowsko-Częstochowska, gdzie zlokalizowany jest obiekt, jest bardzo unikalna i ma silną odrębność kulturową. To malowniczy, pagórkowaty region, wyróżniający się wapiennymi skałami i zróżnicowanym ukształtowaniem terenu z głębokimi dolinami z dużą liczbą średniowiecznych zamków. Całość tworzy specyficzny klimat miejsca wyróżniający się w Polsce i w Europie.

PODSUMOWANIE

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

Tak. Wydaje mi się, że zaprojektowany przez nas „Dom z cegły na Jurze" wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu.

– Jakie jest pana zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

Według mnie krytyczny regionalizm to bardzo dobre podejście w architekturze. Dzięki

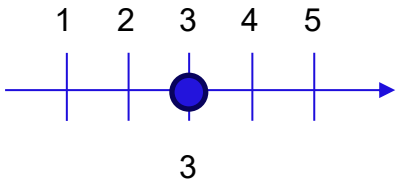
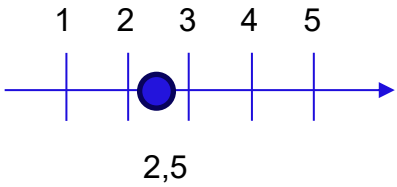
projektowaniu zgodnie z tym nurtem architektura podkreśla znaczenie lokalnego kontekstu, klimatu i materiałów. Jednocześnie krytycznie odnosi się do globalizacji. W naszych projektach staramy się zawsze łączyć lokalną tradycję i nowoczesne potrzeby. Dzięki temu podejściu jest szansa na większą ilość współczesnej, dobrze zaprojektowanej, nowoczesnej architektury oddającej ducha miejsca i dobrze wpisanej w kontekst.

- Karty analizy[225]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom z cegły na Jurze
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Krytyczne wobec nowoczesności i trendów jest w projekcie stworzenie indywidualnej, oryginalnej formy odpowiednio wykończonej materiałami, wpisanej w kontekst; formy, której nie da się spotkać gdzie indziej i która pasuje tylko do tego miejsca. Wydaje mi się, że udało nam się zaprojektować w tym miejscu kontekstualną architekturę. Staraliśmy się delikatnie, wrażliwie wpisać w zastany kontekst, który de facto nie miał najbliższego otoczenia architektonicznego, a jedynie pola uprawne, łąki i lasy.* *Nowoczesne rozwiązania, jeśli chodzi o formę to: zastosowanie dachu płaskiego*

[225] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

	i duże asymetrycznie rozmieszczone okna. Jest to też wyposażenie budynku w nowoczesne technologie energooszczędne, takie jak pompa ciepła oraz wentylacja mechaniczna z odzyskiem ciepła. Dzięki ich zastosowaniu możemy stworzyć idealne warunki i komfort we wnętrzu zarówno zimą, jak i latem. Zastosowanie takich nowoczesnych rozwiązań wpływa też na brak zaburzenia prostej formy domu dodatkowymi elementami na dachu, takimi jak kominy spalinowe czy wentylacyjne. *Elementy lokalne to duże wystające okapy oraz materiały wykończeniowe, takie jak ciemnoszara blacha na dachu i ścianach szczytowych poddasza oraz naturalna, ręcznie robiona cegła na parterze.* *Myślę, że w projekcie przeważają elementy lokalne, ale jest też kilka uniwersalnych, standardowych elementów.*
Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie Technologia budynku jest standardowa. Użyto dostępnych aktualnie rozwiązań technologicznych w zakresie instalacji. Forma oraz kolor dwuspadowej części dachu nawiązują do lokalnej tradycji budowlanej. Cegła użyta na elewacji również jest interpretacją regionalizmu.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie (instalacje, ogrzewanie itd.)	○ Kształt oraz kolorystyka dwuspadowej części dachu nawiązują do lokalnej tradycji budowlanej ○ Zabawa formą bryły budynku ○ Elewacja wykończona ręcznie formowaną cegłą – nawiązanie do lokalnych materiałów

	○ Świadomość autorów oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej
	

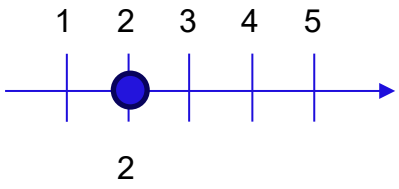
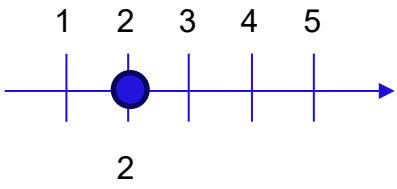
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/ Dom z cegły na Jurze
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Zależało nam na dobrym wkomponowaniu budynku w to naturalne otoczenie, żeby swoją bryłą dom skromnie i delikatnie wpisywał się w krajobraz i nie dominował w okolicy. Dlatego większa część domu jest niska, parterowa, a jedynie niewielka część jest piętrowa. Nasz projekt wykorzystuje też spadek terenu i wpisuje się w miejsce, dom podąża za spadkiem, zachowując prostotę formy, tworzy zróżnicowaną wysokość wnętrz.* *Projekt nawiązuje do kontekstu historycznego jedynie poprzez prosty dwuspadowy dach i duże wystające okapy.*

	Dodatkowo poprzez zastosowane materiały wykończeniowe, takie jak ciemnoszara blacha na dachu i ścianach szczytowych poddasza oraz ręcznie robiona cegła na parterze.

Wnioski dotyczące punktu 2:

Budynek wkomponowuje się w otoczenie. Nie dominuje w krajobrazie. Naturalna kolorystyka i materiały sprawiają wrażenie lokalności.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Rozczłonkowanie bryły budynku ○ Przeszklona elewacja	○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje ○ Skala, forma, faktura obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię ○ Dwuspadowy dach z okapem, jego kolor, ręcznie formowana cegła to nawiązania do lokalnej tradycji
	

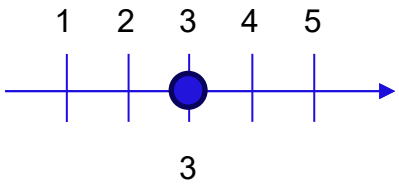
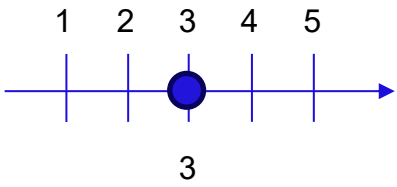
Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/Dom z cegły na Jurze

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.

Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Konstrukcja budynku nie jest widoczna na pierwszy rzut oka, ale można się domyślić, że budynek jest murowany na parterze, a dach jest w konstrukcji drewnianej. Cegła w parterze nie jest podstawowym budulcem, a jedynie zewnętrznym wykończeniem ścian, podobnie jak dach nie jest w konstrukcji stalowej, jedynie jest pokryty blachą stalową.* *Forma budynku nie przeczy istniejącej konstrukcji.*
Wnioski dotyczące punktu 3: Konstrukcja budynku jest ukryta, ale czytelna.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ Konstrukcja skryta pod warstwami zewnętrznymi	○ Konstrukcja jest spójna ○ Struktura i tektonika wnętrza są czytelne
	

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom z cegły na Jurze

Tekst K. Framtpona:

„Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych

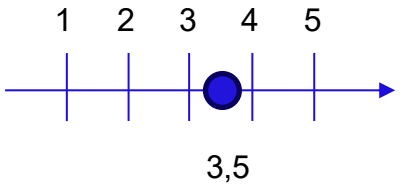
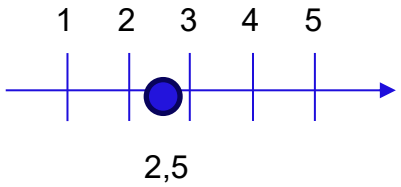
<table>
<tr><td colspan="2">stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Mikroklimat wnętrza jest kreowany przez ukształtowanie budynku na działce, ułożenie w stosunku do stron świata oraz nadwieszenia-okapy, które osłaniają newralgiczne miejsca. Budynek otwiera się większymi przeszkleniami na odpowiednie strony świata, tj. na południowy zachód, a od strony północnej, wejściowej, jest bardziej zamknięty.

Tak, projekt uwzględnia lokalizację i klimat, jaki jest w tym miejscu. Dom jest tak zaprojektowany, jeśli chodzi o bryłę, użyte materiały i wyposażenie, że nie wymaga zastosowania klimatyzacji.

Czynnik lokalny to na pewno użycie ściany warstwowej wykończonej cegłą, która dobrze reguluje mikroklimat wnętrza w lecie i w zimie, oraz odpowiednia orientacja dużych przeszkleń, które dogrzewają dom w zimie. Dodatkowo zadaszenia-okapy uwzględniają czynnik lokalny. Jeśli chodzi o czynnik globalny, to na pewno zastosowanie dachów płaskich.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 4:

W budynku zastosowano dostępne technologie pozwalające uniezależnić się od klimatu (pompa ciepła, wentylacja mechaniczna). Jednocześnie w projekcie uwzględniono strony świata, przemyślano regulację dopływu światła naturalnego za pomocą okapów oraz standardowo zastosowano odpowiednią izolację przegród budowlanych.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
</table>

CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Pompa ciepła jako źródło ogrzewania ○ Wentylacja mechaniczna ○ Duże przeszklenie elewacji	○ Brak klimatyzacji w budynku ○ Przemyślana lokalizacja budynku względem topografii terenu oraz stron świata ○ Zastosowanie okapów
 3,5	 2,5

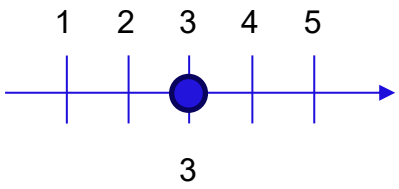
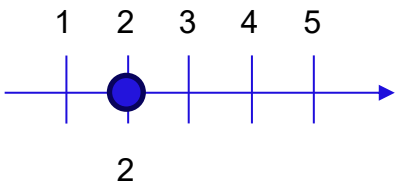
Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom z cegły na Jurze
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*W projekcie przeważają zdecydowanie rozwiązania oryginalne nad standardowymi.* *Oryginalne rozwiązania, jeśli chodzi o formę budynku, to rozczłonkowany plan budynku tworzący swoimi skrzydłami podział działki na różne strefy funkcjonalne,*

	takie jak plac przedwejściowy oraz prywatna strefa rekreacyjna i ogród. Dodatkowo jest to mała skala budynku i wpisanie go delikatnie w krajobraz poprzez podział formy na 2 proste bryły: większą parterową z płaskim dachem oraz mniejszą poddasza z dachem skośnym. Usytuowanie budynku, pomieszczeń i okien w stosunku do kierunków świata. A jeśli chodzi o materiały wykończeniowe, to użycie naturalnych materiałów, takich jak ręcznie robiona cegła i ciemnoszara blacha, tworzy oryginalny obiekt związany z tradycją lokalną.

Wnioski dotyczące punktu 5:

Do budowy wykorzystano standardowe materiały, powszechnie dostępne i używane w budownictwie. Należy zwrócić uwagę na elewację wykończoną ręcznie formowaną cegłą.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie standardowych materiałów dostępnych powszechnie w budownictwie ○ Zastosowanie ściany warstwowej	○ Indywidualny projekt i wykonanie elewacji z użyciem ręcznie formowanej cegły ○ Szczerość materiałów
	

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom z cegły na Jurze

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji

(przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)".

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu".

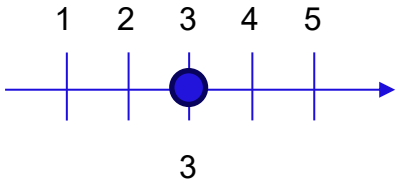
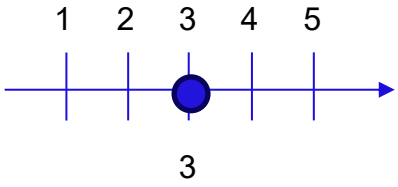
Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Tak, zreinterpretowane elementy tradycji lokalnej to duże wystające zadaszenia-okapy oraz użycie naturalnych materiałów, takich jak ręcznie robiona cegła i ciemnoszara blacha.* *Zostały twórczo wtrącone do projektu, żeby nawiązać do lokalnej tradycji budowlanej.* *W projekcie przeważa forma tradycyjna – widoczny z daleka ciemny, lity dach dwuspadowy, ale cała forma domu wraz z parterem oddzielonym od piętra innym materiałem tworzy abstrakcyjną całość.*

Wnioski dotyczące punktu 6:

W projekcie zreinterpretowane są elementy miejscowe, takie jak kształt dachu (dwuspadowy), okapy, cegła na elewacji. Elementy zostały twórczo umieszczone w projekcie. Również formę budynku – choć abstrakcyjną w kontekście regionalizmu Jury – można uznać za krytyczny dialog z regionalizmem. Fragment bryły przykryty dwuspadowym dachem ma rzut wydłużonego prostokąta – zgodnie z regionalizmem – który został rozciągnięty w obie strony poza obrys dwuspadowego dachu. Do tego została dostawiona poprzeczna bryła o rzucie prostokąta.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY	**CZYNNIK LOKALNY**
Forma abstrakcyjna	Forma tradycyjna

○ Dialog z rzutem budynku typowym dla regionu	○ Reinterpretacja dachu oraz okapu typowych dla Jury Krakowsko-Częstochowskiej ○ Oryginalna elewacja wykończona ręcznie formowaną cegłą
	

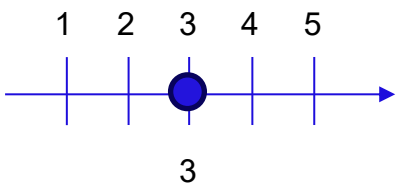
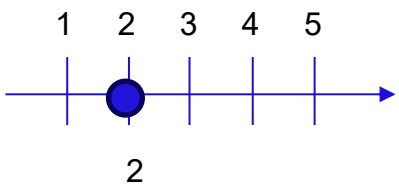
Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/Dom z cegły na Jurze
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom z cegły na Jurze, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Wpływy kultury lokalnej w projekcie to duże wystające okapy oraz materiały wykończeniowe, takie jak ciemnoszara blacha na dachu i ścianach szczytowych poddasza oraz naturalna, ręcznie robiona cegła na parterze.* *Jura Krakowsko-Częstochowska, gdzie zlokalizowany jest obiekt, jest bardzo unikalna i ma silną odrębność kulturową. To malowniczy, pagórkowaty region, wyróżniający się wapiennymi skałami i zróżnicowanym ukształtowaniem terenu z głębokimi dolinami z dużą liczbą średniowiecznych zamków. Całość tworzy*

	specyficzny klimat miejsca wyróżniający się w Polsce i w Europie. *W naszych projektach staramy się zawsze łączyć lokalną tradycję i nowoczesne potrzeby. Dzięki temu podejściu jest szansa na większą ilość współczesnej, dobrze zaprojektowanej, nowoczesnej architektury oddającej ducha miejsca i dobrze wpisanej w kontekst.*

Wnioski dotyczące punktu 7:

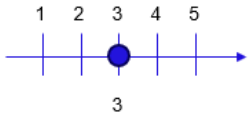
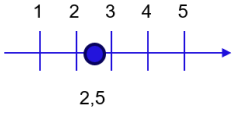
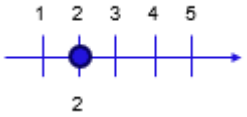
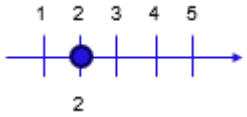
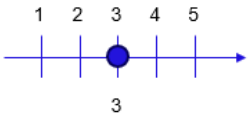
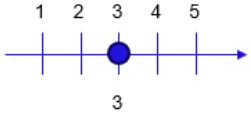
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne równoważą się w projekcie z przesunięciem w stronę kultury globalnej. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy wszelkie zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w krajobraz kulturowy Jury.

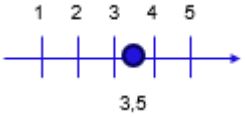
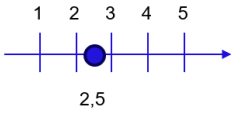
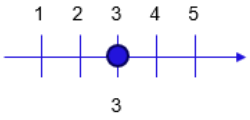
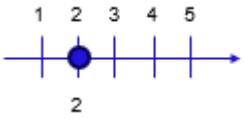
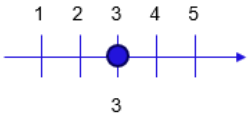
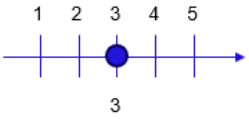
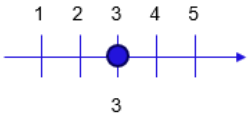
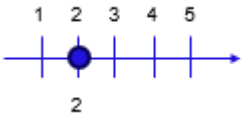
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku.

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. instalacje, ogrzewanie na bazie pompy ciepła) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii i materiałów ○ Współczesne podejście do funkcji	○ Otwartość inwestora na projekt architektury wpisanej w kontekst ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren ○ Refleksja autorów na temat krajobrazu kulturowego, w którym obiekt jest realizowany
 3	 2

- **Podsumowanie, wyniki analizy**

Tab.17. Dom z cegły na Jurze. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 3,0 – 2,5 = 0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 2,0 – 2,0 = 0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 3,0 = 0

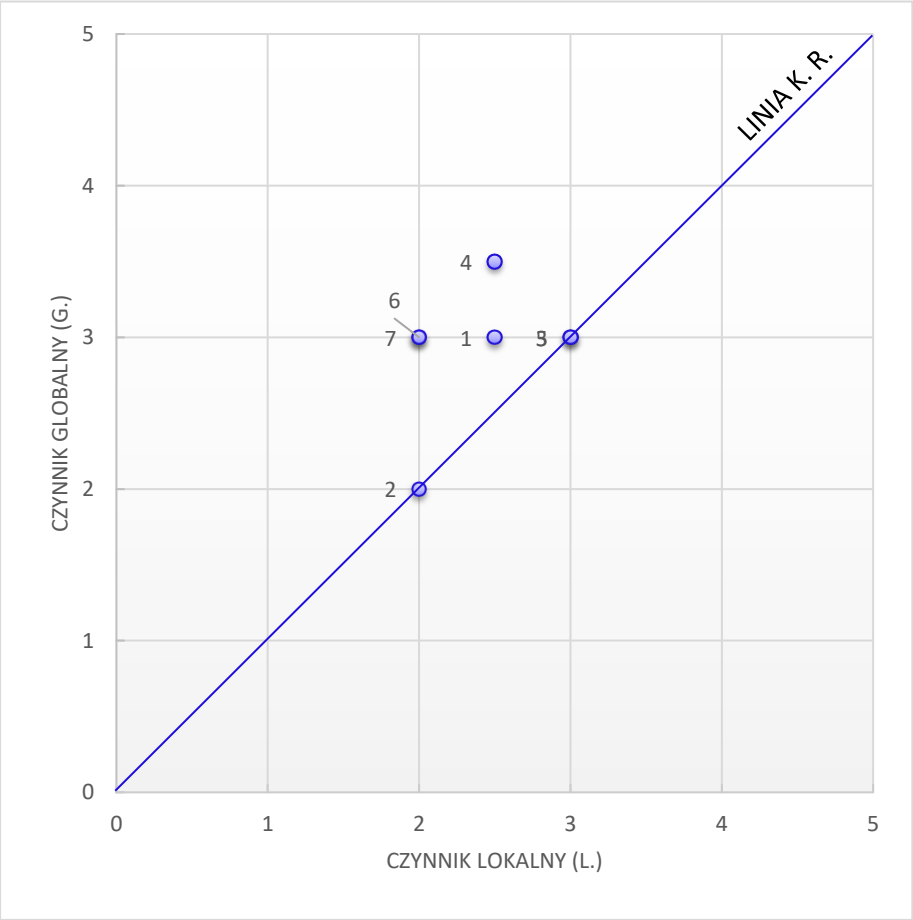
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 3,5 – 2,5 = 1,0
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 3,0 – 2,0 = 1,0
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 3,0 – 3,0 = 0
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,0 – 2,0 = 1,0

Tab.18. Dom z cegły na Jurze. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A. GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D. WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	19,5	17,0	WKR-A 19,5 – 17,0 = 2,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	14,5	12,5	WKR-B 14,5 – 12,5 = 2,0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,0	4,5	WKR-C 6,0 – 4,5 = 1,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi 2,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest zachwiana na korzyść czynników globalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom z cegły na Jurze, zbliżony był w umiarkowanym stopniu do ducha krytycznego regionalizmu.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi 2,0, co oznacza, że architektura budynku Dom z cegły na Jurze jest zwrócona w stronę architektury uniwersalnej.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi 1,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę bliską krytycznemu regionalizmowi, zwróconą delikatnie w kierunku kultury uniwersalnej.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	3	2,5
2.	2	2
3.	3	3
4.	3,5	2,5
5.	3	2
6.	3	3
7.	3	2

Ryc. 138. Wynik analizy Domu z cegły na Jurze przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

4.2.10.
Dom Jura Krakowsko-Częstochowska

- **Karta projektu**

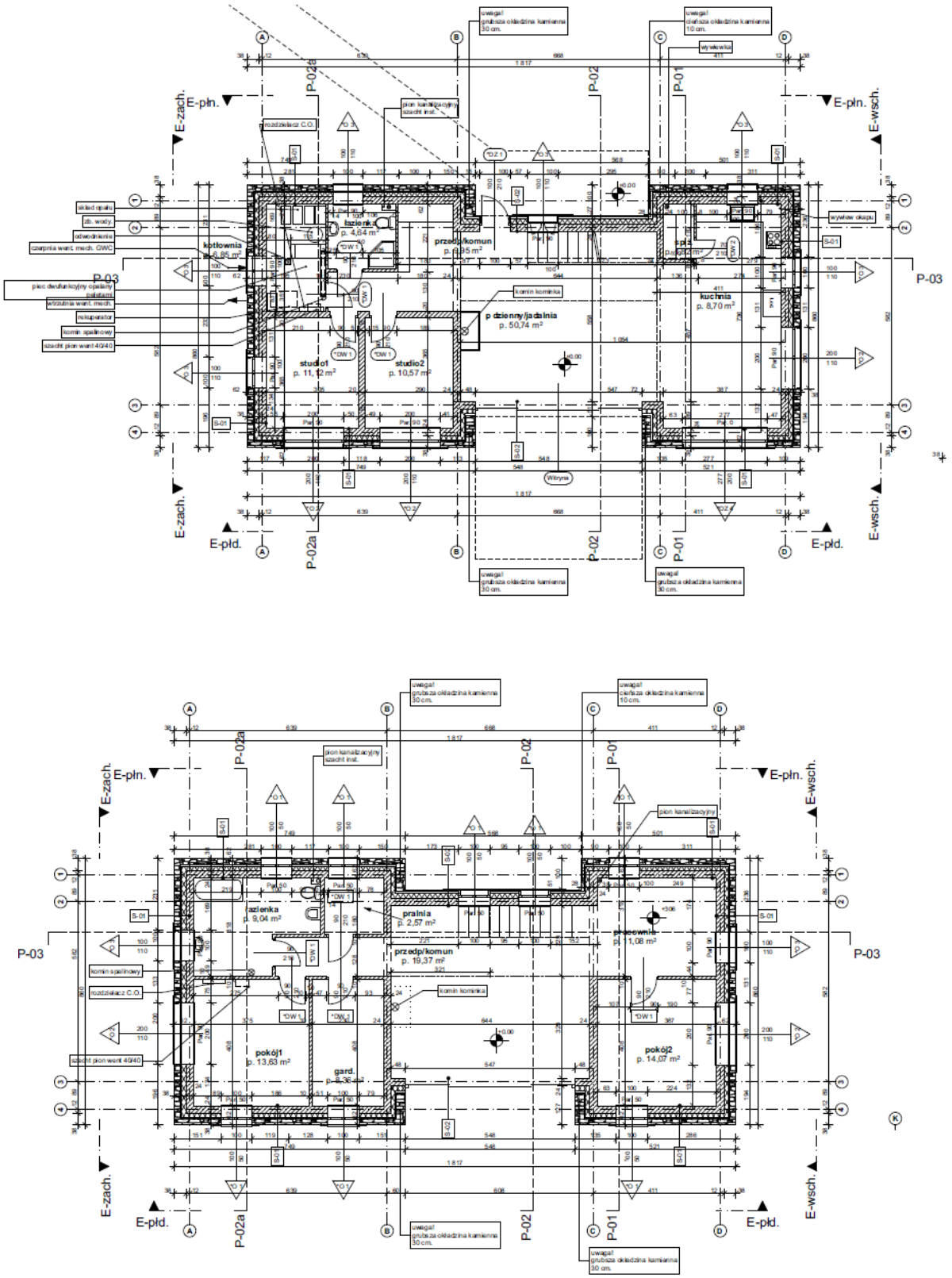
Karta analizowanego projektu	**10/10**

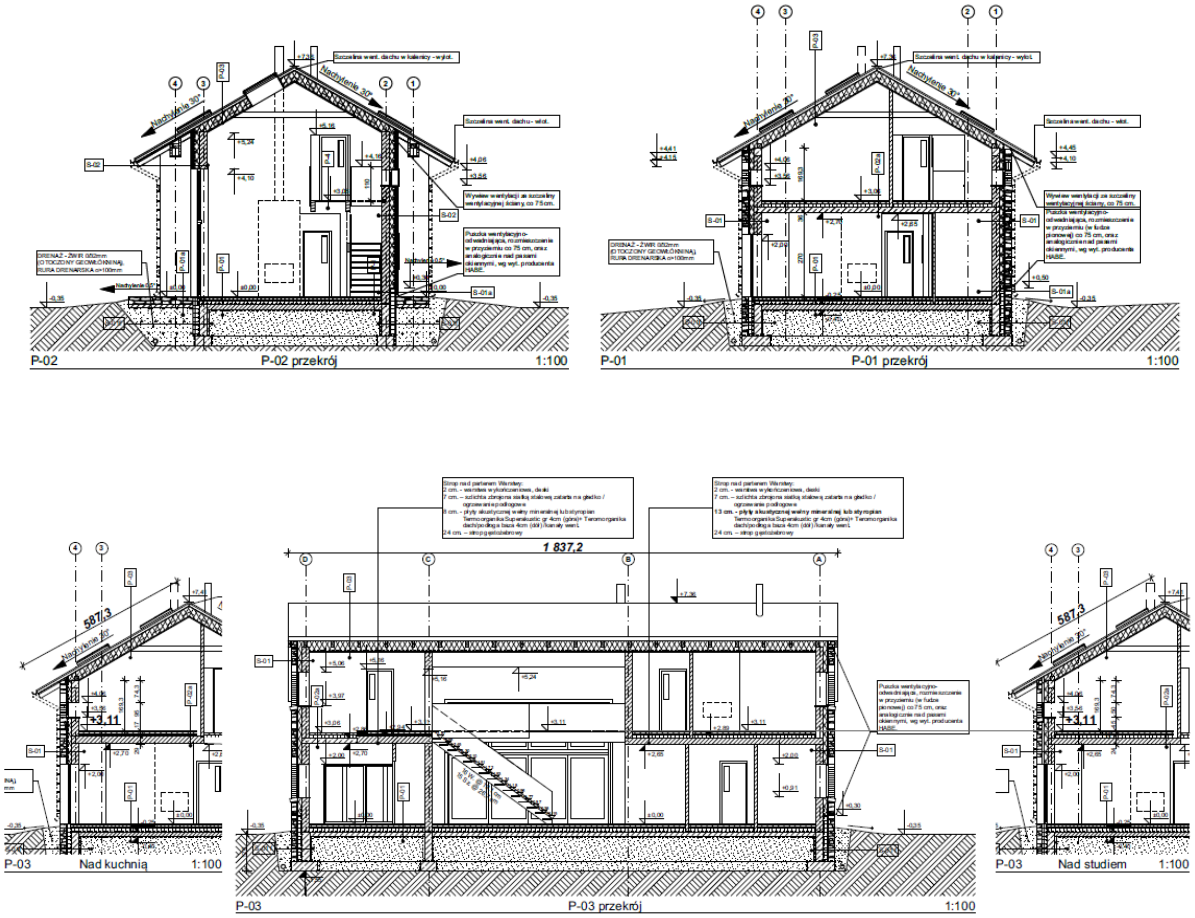
Ryc. 139. Fotografia przedstawiająca Dom Jura Krakowsko-Częstochowska autorstwa pracowni Szaniawski Architekci. Fot. Autor

Projekt	**Dom Jura Krakowsko-Częstochowska**
Pracownia	**Szaniawski Architekci**
Architekci	**Marek Szaniawski, Artur Mateńko, Michał Pierzchalski**
Lokalizacja	**Jura Krakowsko-Częstochowska, okolice Częstochowy (dokładna lokalizacja zastrzeżona tajemnicą przedsiębiorstwa)**
Realizacja	**2019**
Dodatkowe informacje	**–**

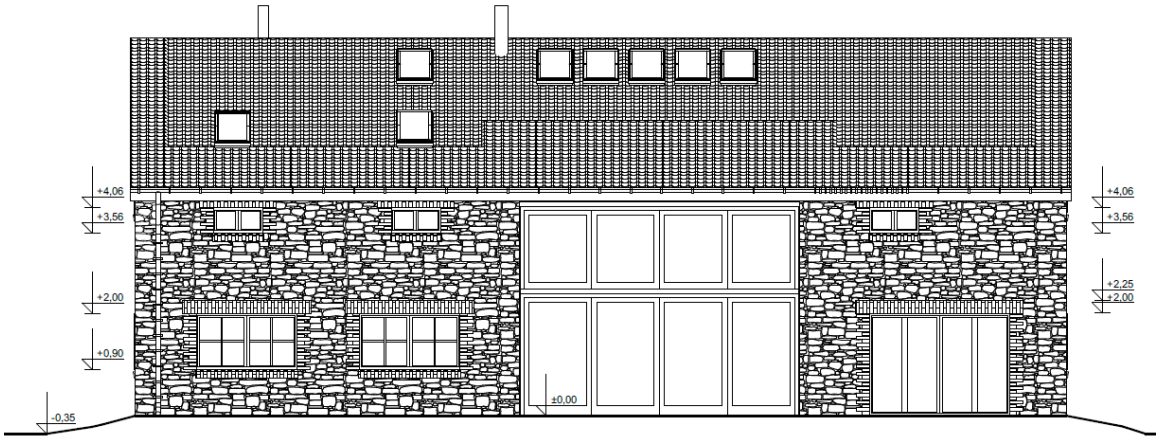
- **Rysunki techniczne**

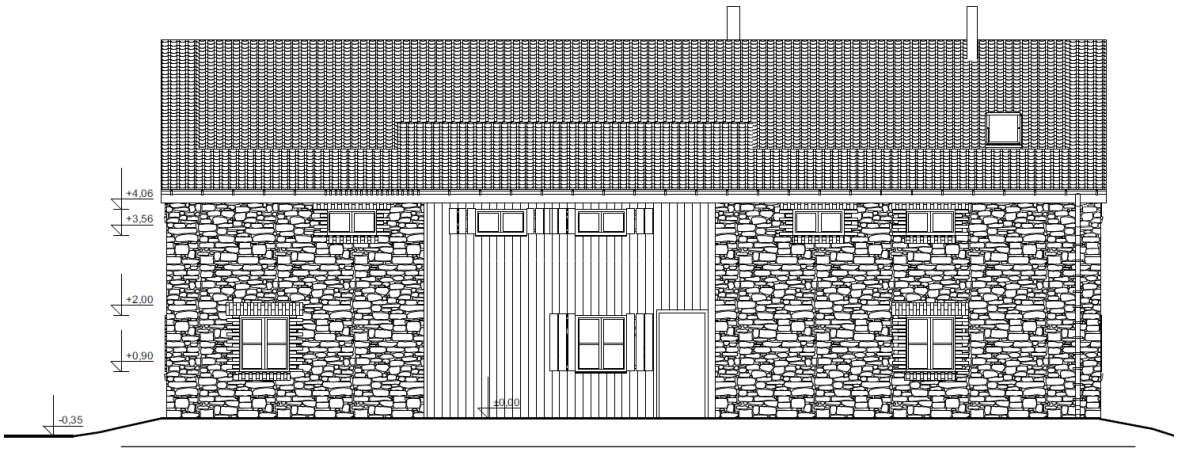
Ryc. 140–141. Rzut parteru oraz rzut piętra Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

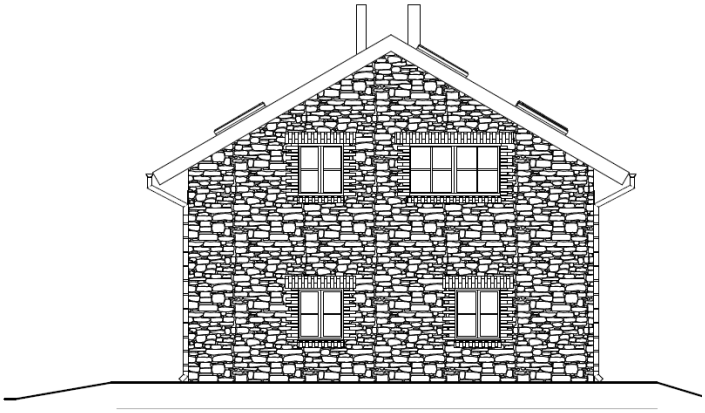
Ryc. 142–146. Przekroje Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

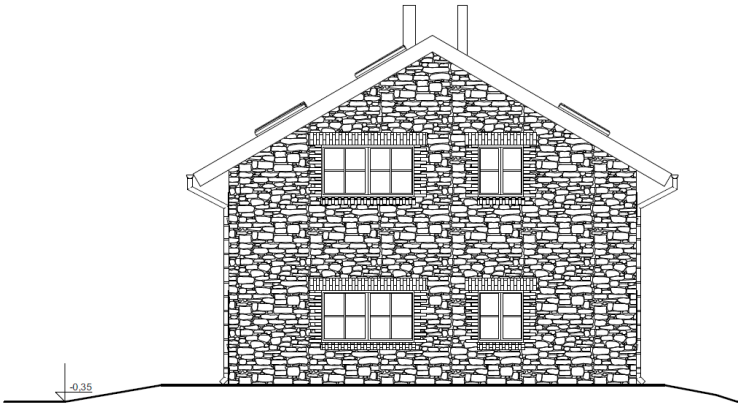
Ryc. 147. Elewacja południowa Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 148. Elewacja północna Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 149. Elewacja zachodnia Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

Ryc. 150. Elewacja wschodnia Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów

- **Dokumentacja fotograficzna**

Ryc. 151–152. Fotografie przedstawiające Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor

Ryc. 153–154. Fotografie przedstawiające Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor

Ryc. 155. Fotografia przedstawiająca Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor

Ryc. 156–157. Fotografie przedstawiające Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor

- **Analiza**

Zapis rozmowy z jednym z projektantów, Markiem Szaniawskim

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

Myślę, że jego wygląd, który jest ponadczasowy i nawiązuje do tradycji, staraliśmy się tutaj nie umieszczać elementów, materiałów, podziałów okien, które by sugerowały materiałowo czy też swoją skalą jakieś przelotne modne rozwiązania, które byłyby też obce w tej bryle.

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

Wszystkie możliwe, tyle że ich nie widać. Czyli cała technologia ogrzewania, jak również wielkość okien, które są od strony, która nie jest wystawiona na widok główny. Od ulicy jest elewacja zupełnie taka tradycyjna. Natomiast tamte okna swoją skalą przekraczają tradycję i powodują, że ten dom jest wiecznie jasny.

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby Pan w tym projekcie?

Ten dom wyrasta z ziemi, z tego kamienia, więc uważam, że kamień, który jest na elewacji. Jest takim kluczowym elementem, który też po drodze do tego budynku się mija w różnych obiektach zabytkowych.

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby Pan w projekcie?

Standardowa jest konstrukcja budynku. Jest to bloczek gazobetonowy, w którym są elementy konstrukcyjne żelbetowe. To jest na pewno standardowe. Standardowa jest też technologia ogrzewania. Jest ogrzewanie de facto podłogowe. Wentylacja jest mechaniczna, ale nie aż tak standardowa, bo nie posiada nawiewnej części, która prowadzi kanałami.

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

Myślę, że lokalne. Zdecydowanie.

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go, czy podejście do kontekstu jest swobodne?

Kontekst w architekturze jest podstawą, najlepiej właśnie jak architektura jest związana z terenem, jak wyrasta z niego, jak wykorzystuje materiały, które w tym terenie są używane. Ta architektura właśnie nie krzyczy, tylko w ten kontekst się wpisuje.

No, ale trzeba powiedzieć, że architektura powstała po to, żeby krzyczeć. Po to, żeby budowane były zamki, żeby czuć się małym w pewnych okolicznościach, żeby pokazać swoją władzę. Także regionalizm i to, co ja robię, czym się zajmuję, właśnie jest z drugiej strony, jest właśnie umiejętnością niezniszczenia tego, co już jest i pewnej skromności.

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

Wydaje mi się, że swobodnie. Na tym to polega, bo kontekst historyczny to odniesienie się do czegoś, co było w przeszłości. Ale też trzeba pamiętać, że to, co było w przeszłości, też nie było pierwsze i też było nowe, kiedy powstało. Cały czas tworzymy rzeczy nowe i powinniśmy w nich wykorzystywać to, co się sprawdziło, to, co jest dobre, uczyć się na doświadczeniu. Architektura jak wszystko to też ciągła zmiana.

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

Zdecydowanie, zdecydowanie. Ten budynek składa się z dwóch części, które stanowią konstrukcję, które stanowią zamknięte pomieszczenia, a środek budynku jest tylko powietrzem i widać, że jest przykryty dachem, który opiera się na tych elementach bocznych. Wydaje mi się, że bardzo szczera jest konstrukcja.

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

Płynie razem z nią.

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

Ten dom również nie krzyczy instalacjami i jest wygodny. On jest bardzo wygodny. Mamy dużo światła przez szybę, która eliminuje przegrzewanie pomieszczenia. Jednocześnie też usytuowanie tego okna powoduje, że ta przestrzeń jest super oświetlona. Konstrukcja ściany powoduje, że izolacja od ciepła i zimna jest doskonała, ściana naturalnie też oddycha dzięki użytym materiałom. Nie ma potrzeby klimatyzacji w budynku. Ten dom też miał być otwarty fizycznie. Całe lato otwarte okna, więc klimatyzacja nie miałaby sensu. On po prostu działa.

Dach też jest z ciężkiej ceramiki zrobiony, która też izoluje. Jest tak ocieplony, że doskonale sobie radzi z izolacją od zewnątrz.

Jeszcze dodam jedną rzecz. W tym domu mikroklimat też jest stworzony przez dość unikalny piec, który jest właściwie taki, jak kiedyś były piece akumulacyjne. Jest wolno stojący piec, w którym też można upiec chleb. Wysoka rura do samego sufitu ogrzewa, piec ogranicza zużycie energii elektrycznej przez pompę ciepła, bo jest super wydajny. Jest jakby ognisko w centrum domu, w centrum głównego pomieszczenia.

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

Jak najbardziej korzystają. Temperatura w tym domu jest optymalna. Nie ma potrzeby instalowania klimatyzacji. Usytuowanie i przegrody budynku wykorzystują naturalny klimat, otwierając się na niego lub izolując w zależności od potrzeb.

– Które z czynników wskazałby Pan jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny), a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

Uwzględniają klimat na pewno parametry przepuszczalne przegród, też okien, ścian, posadzek. To wszystko powoduje, że ten dom nie traci ciepła. Ten dom właściwie jest z tym klimatem. To nie jest tak, że on z nim musi walczyć… No bo wyobrażam sobie, że mogłaby tam powstać szklarnia, która miałaby klimatyzację i byłoby świetnie. By się płaciło 2 miliony za prąd i byłoby super w ogóle (śmiech). Można taki dom postawić, wszędzie on działa. Natomiast ten dom jest tu, dopasowany do tego, żeby z miejscowym klimatem współgrać. Kiedyś w podobnych domach klimatyzacja nie była potrzebna, bo były tak, a nie inaczej skonstruowane. Na przestrzał wystarczyło okno otworzyć. Tutaj też tak, jak termitiery są tak zbudowane, że z jednej strony jest chłodno, z drugiej strony jest ciepło i one same na zasadzie różnicy temperatur się chłodzą. Podobnie jest tutaj. Te wszystkie okna są otwarte. Ludzie, którzy tam mieszkają, chcieli być w krajobrazie, chcieli, żeby właśnie w lecie, kiedy jest gorąco,

mieć otwarte okna, a nie być zamkniętym w lodówce.

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

W tym wypadku powiedziałbym, że oryginalne, ponieważ ta forma głównej przestrzeni jest unikalna. Ona właściwie rzadko występuje w domach jednorodzinnych w tej skali. Natomiast tutaj położyliśmy nacisk właśnie na to.

Akustyka, mimo że są tynki, nie ma w środku wykończeń porowatych, jest doskonała, ponieważ dach jest skośny, ponieważ znajdują się tam schody, kładki, ponieważ są kieszenie, kubatury, kuchnie, korytarze, powodują, że ta akustyka jest doskonała, nie jest problemem. Nie jest się ani w kościele, ani nie jest się w kompletnie wygłuszonej przestrzeni. To wszystko działa bez wysiłku.

Drewniane elementy, podłoga drewniana, to wszystko też powoduje, że jest klimat ciepły, przytulny.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

Oszczędna architektura funkcjonalna powoduje, że forma jest taka, a nie inna, i ten budynek ją ma. Właściwie, gdyby chcieć pewną kubaturą zamknąć przestrzeń, to ona by wyglądała tak. Byłaby w miarę skoncentrowana, kwadratowo-prostokątna i przykryta dachem, który atmosferyczne opady wszystkie sprowadza na dół. I tutaj też tak jest. Właściwie forma i materiały. Tak bym odpowiedział na to pytanie.

– Czy te elementy lokalne są twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

Myślę, że twórczo wtrącone, ponieważ one nawiązują do tradycji, ale są zabawą, bo w tradycyjnych domach nie było tak dużych przeszkleń podzielonych w sposób wygodny oczywiście, czy też takiego łączenia kamienia z drewnem. Tu jednak to jest, myślę, dosyć unikalną grą.

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

Abstrakcyjna na pewno nie jest. Jest to tradycyjna forma opowiedziana współczesnym, wolnym językiem.

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

Ja myślę, że tu nie było walki między tymi dwoma elementami. Po prostu one się zrównoważyły, ponieważ maksymalnie z regionalizmu skorzystaliśmy, żeby ten budynek się wpisywał, natomiast wszelkie nowoczesne rozwiązania, które powodowały, że skala pomieszczeń, skala elementów, które zostały użyte, zostały wykorzystane. Też mi się wydaje, że regionalizm to są jakieś podstawowe granice, które pozwolą nam zauważyć różnice, które następują po drodze, ale też one są płynne, także mi się wydaje, że należy czerpać ze wszystkiego, co daje nowoczesność, ale też szanować to, gdzie się buduje, tu, gdzie się jest, i korzystać z tego, co jest sprawdzone w danym obszarze, ponieważ architektura powinna być związana z rejonem, w którym się znajduje, bo się wtedy nie starzeje.

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby Pan w tym projekcie?

Kultury globalnej, no, może układ funkcjonalny. Ludzie w tej chwili potrzebują czegoś innego niż kiedyś. Nie potrzebują wielu małych pokoi, potrzebują inspirującej przestrzeni, żeby dom był dynamiczny, i tutaj to się udało zachować, stworzyć. Także wydaje mi się, że to jest taka współczesna kultura globalna.

Natomiast jeżeli chodzi o tradycyjną stronę... Wpływy kultury lokalnej to ta sukienka z zewnątrz, to, jak ten dom wygląda w otoczeniu, tak bym powiedział.

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

Miejsce jest w regionie, które ma odrębność kulturową, natomiast samo to miejsce nie ma zbyt wielkiej odrębności. Jest taką typową polską wsią.

– Czy według Pana zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

Wpisuje się. Chociaż nawet o tym nie wiedział.

– Jakie jest Pana zdanie na temat krytycznego regionalizmu?

Okazuje się, że realizuje też w jakimś stopniu tę filozofię, tę myśl. Okazuje się, że ta myśl jest jak najbardziej po części moja i ją realizuję. Chociaż nie napisałem o tym nigdzie.

- **Karty analizy**[226]

Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/Dom Jura Krakowsko-Częstochowska
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Myślę, że jego wygląd, który jest ponadczasowy i nawiązuje do tradycji, staraliśmy się tutaj nie umieszczać elementów, materiałów, podziałów okien, które by sugerowały materiałowo czy też swoją skalą jakieś przelotne modne rozwiązania, które byłyby też obce w tej bryle.* *Ten dom wyrasta z ziemi, z tego kamienia, więc uważam, że kamień, który jest na elewacji. Jest takim kluczowym elementem, który też po drodze do tego budynku się mija w różnych obiektach zabytkowych.* *Standardowa jest konstrukcja budynku. Jest to bloczek gazobetonowy, w którym są elementy konstrukcyjne żelbetowe. To jest na pewno standardowe. Standardowa jest też technologia ogrzewania. Jest ogrzewanie de facto podłogowe. Wentylacja jest*

[226] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

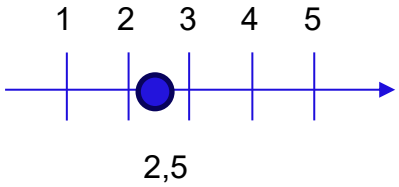
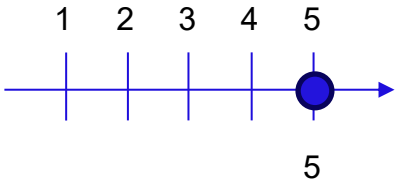
	mechaniczna, ale nie aż tak standardowa, bo nie posiada nawiewnej części, która prowadzi kanałami.

Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie

Projekt jest odpowiedzią na marzenie inwestorów, by mieszkać w domu wyrastającym z regionalnej tradycji. On w założeniu miał się składać z detali znanych z historycznej miejscowej architektury. Inwestorzy, zafascynowani kulturowym krajobrazem Jury Krakowsko-Częstochowskiej, poszukiwali architekta, który sprosta temu zadaniu. Współczesne potrzeby sprawiły, że wielkość domu odbiega od historycznych jednokondygnacyjnych domów – na tym terenie pojawiały się większe stodoły, ale domy były mniejsze – natomiast starano się zachować proporcje. Kamień wapienny z rozbiórki domu z okolicy, drewniana stolarka okienna, deski na elewacji, grafitowy kolor dachówki ceramicznej (przypominający barwę dachówki cementowej czy później używanego eternitu), ceglane detale – wszystko składa się na idealnie zrekonstruowany regionalizm. Tylko skala obiektu, duże przeszklenie od strony południowej, a także utworzone podcienia po obu stronach budynku (na dłuższej elewacji) zdradzają z zewnątrz, że obiekt jest współczesny. Dla niewprawnego oka może być to trudne do ocenienia. Ściana, sprawiająca wrażenie kamiennego muru jest warstwowa, instalacje korzystają z dostępnych technologii.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ Zlecenie inwestorów na budynek spełniający współczesne wymogi oraz standardy budynków mieszkaniowych jednorodzinnych ○ Użyte technologie (instalacje, prefabrykacja itd.) ○ Skala obiektu	○ Bryła budynku, kształt dachu nawiązują do lokalnej tradycji budowlanej ○ Materiały użyte na elewacji to bardzo sumienna reinterpretacja miejscowych wzorców – wręcz kopia (przy użyciu współczesnych możliwości) ○ Świadomość autorów oraz szacunek wobec regionalnej tradycji budowlanej Jury Krakowsko-Częstochowskiej ○ Postawa regionalizująca przy konieczności spełnienia współczesnych wymogów mieszkaniowych

	○ Wyraźne zamówienie inwestorów na dom wpisujący się w krajobraz kulturowy
	

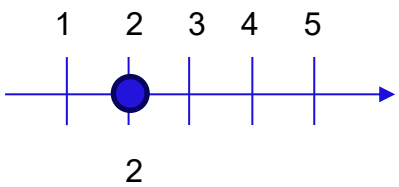
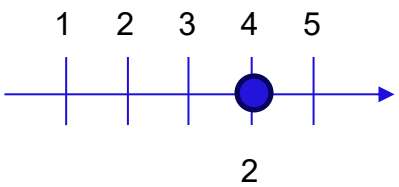
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/Dom Jura Krakowsko-Częstochowska
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Kontekst w architekturze jest podstawą, najlepiej właśnie jak architektura jest związana z terenem, jak wyrasta z niego, jak wykorzystuje materiały, które w tym terenie są używane. Ta architektura właśnie nie krzyczy, tylko w ten kontekst się wpisuje.* *Także regionalizm i to, co ja robię, czym się zajmuję, właśnie jest z drugiej strony, jest właśnie umiejętnością niezniszczenia tego, co już jest i pewnej skromności.*

	Na tym to polega, bo kontekst historyczny to odniesienie się do czegoś, co było w przeszłości. Ale też trzeba pamiętać, że to, co było w przeszłości, też nie było pierwsze i też było nowe, kiedy powstało. Cały czas tworzymy rzeczy nowe i powinniśmy w nich wykorzystywać to, co się sprawdziło, to, co jest dobre, uczyć się na doświadczeniu. Architektura jak wszystko to też ciągła zmiana.

Wnioski dotyczące punktu 2:

Położenie budynku względem pozostałej zabudowy w miejscowości jest spójne. Budynek wykorzystuje walory widokowe działki. Szanuje kontekst w każdej skali – od działki, przez miejscową zabudowę, po historyczny regionalizm. Będąc rygorystycznym co do powierzchownych faktur architektury, pozostaje swobodny w interpretacji – jest przeskalowany. Na fasadzie pojawia się duże przeszklenie.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ Podejście do skali obiektu jest swobodne – wynika ze współczesnych potrzeb inwestorów, z dzisiejszego sposobu kreowania funkcji w architekturze mieszkaniowej	○ Założono, że budynek ma się wpisywać w teren, na którym się znajduje ○ Skala, forma, faktura obiektu wpisują się w działkę oraz otoczenie, tworząc swoiste miejsce – scenografię ○ Obiekt wykorzystuje walory widokowe działki ○ Architektura w swojej zewnętrznej postaci bardzo ściśle nawiązuje do historycznej zabudowy Jury Krakowsko-Częstochowskiej
	

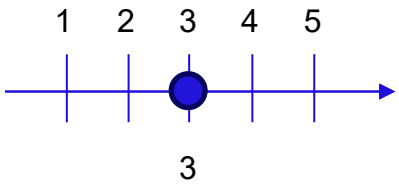
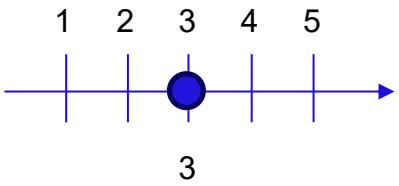
<table>
<tr><td>Punkt 3/7</td><td>Karta analizy Nr 3/7/Dom Jura Krakowsko-Częstochowska</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Ten budynek składa się z dwóch części, które stanowią konstrukcję, które stanowią zamknięte pomieszczenia, a środek budynku jest tylko powietrzem i widać, że jest przykryty dachem, który opiera się na tych elementach bocznych. Wydaje mi się, że bardzo szczera jest konstrukcja.

Płynie razem z nią (o formie obiektu względem konstrukcji)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Wnioski dotyczące punktu 3:

Konstrukcja jest zakryta w sposób typowy dla tego rodzaju budynków. Konstrukcja jest szczera. Wewnątrz elementy konstrukcyjne dachu są częściowo widoczne.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku</td></tr>
<tr><td>CZYNNIK GLOBALNY
Zakrywanie konstrukcji</td><td>CZYNNIK LOKALNY
Pokazanie konstrukcji</td></tr>
<tr><td>o Konstrukcja elewacji skryta pod warstwami zewnętrznymi – ściana warstwowa</td><td>o Konstrukcja jest spójna
o Struktura i tektonika wnętrza są czytelne
o W niektórych miejscach konstrukcja jest uwydatniona</td></tr>
<tr><td></td><td></td></tr>
</table>

Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/Dom Jura Krakowsko-Częstochowska
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itd. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*Ten dom również nie krzyczy instalacjami i jest wygodny. On jest bardzo wygodny. Mamy dużo światła przez szybę, która eliminuje przegrzewanie pomieszczenia. Jednocześnie też usytuowanie tego okna powoduje, że ta przestrzeń jest super oświetlona. Konstrukcja ściany powoduje, że izolacja od ciepła i zimna jest doskonała, ściana naturalnie też oddycha dzięki użytym materiałom. Nie ma potrzeby klimatyzacji w budynku. Ten dom też miał być otwarty fizycznie. Całe lato otwarte okna, więc klimatyzacja nie miałaby sensu. On po prostu działa.* *Dach też jest z ciężkiej ceramiki*

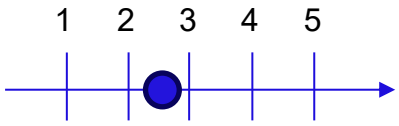
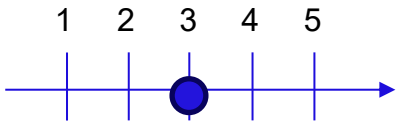
	zrobiony, która też izoluje. Jest tak ocieplony, że doskonale sobie radzi z izolacją od zewnątrz. *Jeszcze dodam jedną rzecz. W tym domu mikroklimat też jest stworzony przez dość unikalny piec, który jest właściwie taki, jak kiedyś były piece akumulacyjne. Jest wolno stojący piec, w którym też można upiec chleb. Wysoka rura do samego sufitu ogrzewa, piec ogranicza zużycie energii elektrycznej przez pompę ciepła, bo jest super wydajny. Jest jakby ognisko w centrum domu, w centrum głównego pomieszczenia.* *Jak najbardziej korzystają. Temperatura w tym domu jest optymalna. Nie ma potrzeby instalowania klimatyzacji. Usytuowanie i przegrody budynku wykorzystują naturalny klimat, otwierając się na niego lub izolując w zależności od potrzeb.* *Uwzględniają klimat na pewno parametry przepuszczalne przegród, też okien, ścian, posadzek. To wszystko powoduje, że ten dom nie traci ciepła. Ten dom właściwie jest z tym klimatem. To nie jest tak, że on z nim musi walczyć… No bo wyobrażam sobie, że mogłaby tam powstać szklarnia, która miałaby klimatyzację i byłoby świetnie. By się płaciło 2 miliony za prąd i byłoby super w ogóle (śmiech). Można taki dom postawić, wszędzie on działa. Natomiast ten dom jest tu, dopasowany do tego, żeby z miejscowym klimatem współgrać. Kiedyś w podobnych domach klimatyzacja nie była potrzebna, bo były tak, a nie inaczej skonstruowane. Na przestrzał wystarczyło okno otworzyć. Tutaj też tak, jak termitiery są tak zbudowane, że z jednej strony jest chłodno, z drugiej strony jest ciepło i one same na zasadzie różnicy temperatur się chłodzą. Podobnie jest tutaj. Te wszystkie okna są otwarte. Ludzie, którzy tam mieszkają, chcieli być w krajobrazie, chcieli, żeby właśnie w lecie,*

	kiedy jest gorąco, mieć otwarte okna, a nie być zamkniętym w lodówce.

Wnioski dotyczące punktu 4:

Budynek w racjonalny sposób uwzględnia klimat, w którym się znajduje. Grubość ścian, rodzaj izolacji pozwala, by dom zimą był ciepły, latem chłodny. Zaprojektowano jedno obszerne przeszklenie. W domu nie ma klimatyzacji (nie ma takiej potrzeby). Jest natomiast wentylacja mechaniczna, a główne źródło ogrzewania to pompa ciepła.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ Pompa ciepła jako źródło ogrzewania ○ Jedno duże przeszklenie na elewacji ○ Wentylacja mechaniczna	○ Brak klimatyzacji w budynku ○ Podcienie utworzone jako bufor dla dużego przeszklenia ○ Grubość ścian, warstwy
 2,5	 3

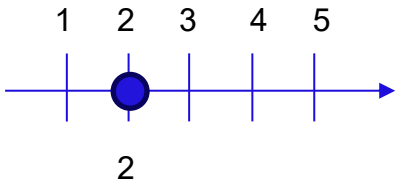
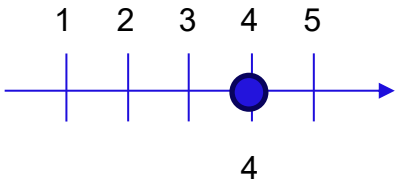
Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/Dom Jura Krakowsko-Częstochowska

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itd. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.

Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*W tym wypadku powiedziałbym, że oryginalne, ponieważ ta forma głównej przestrzeni jest unikalna. Ona właściwie rzadko występuje w domach jednorodzinnych w tej skali. Natomiast tutaj położyliśmy nacisk właśnie na to. Akustyka, mimo że są tynki, nie ma w środku 329ykończeni porowatych, jest doskonała, ponieważ dach jest skośny, ponieważ znajdują się tam schody, kładki, ponieważ są kieszenie, kubatury, kuchnie, korytarze, powodują, że ta akustyka jest doskonała, nie jest problemem. Nie jest się ani w kościele, ani nie jest się w kompletnie wygłuszonej przestrzeni. To wszystko działa bez wysiłku. Drewniane elementy, podłoga drewniana, to wszystko też powoduje, że jest klimat ciepły, przytulny* .
Wnioski dotyczące punktu 5: Cechy indywidualne, charakterystyczne dla regionu są wręcz namacalne. Kamień wapienny, deska, drewniana stolarka, dachówka ceramiczna, bluszcz, winorośl porastające elewację. Materiały wykończeniowe wewnątrz – współczesne – są spójne z wrażeniami zewnętrznymi. Wszystkie te cechy składają się na wyjątkową zmysłowość oraz przytulność tego budynku (nawet pomimo kubatury części dziennej). Kolor stolarki okiennej był tworzony na zamówienie, by wpisywać się w wizję inwestorów/projektanta.	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ Wykorzystanie w warstwie konstrukcyjnej i technologicznej standardowych materiałów, dostępnych powszechnie w budownictwie	○ Indywidualny projekt nawiązujący do cech regionalnej architektury ○ Użycie kamienia wapiennego oraz deski na elewacji ○ Kolor stolarki okiennej tworzony na specjalne zamówienie ○ Oryginalność w odtwórczym podejściu do regionalizmu

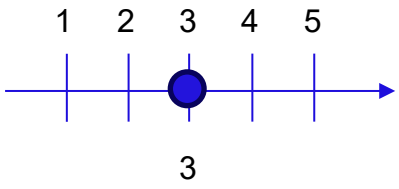
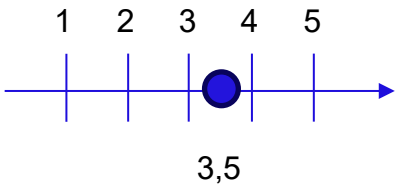
Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/Dom Jura Krakowsko-Częstochowska
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.	
Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	*„Oszczędna architektura funkcjonalna powoduje, że forma jest taka, a nie inna, i ten budynek ją ma. Właściwie, gdyby chcieć pewną kubaturą zamknąć przestrzeń, to ona by wyglądała tak. Byłaby w miarę skoncentrowana, kwadratowo-prostokątna i przykryta dachem, który atmosferyczne opady wszystkie sprowadza na dół. I tutaj też tak jest. Właściwie forma i materiały.* *Myślę, że twórczo wtrącone, ponieważ one nawiązują do tradycji, ale są zabawą, bo w tradycyjnych domach nie było tak dużych przeszkleń podzielonych w sposób wygodny oczywiście, czy też takiego*

	łączenia kamienia z drewnem. Tu jednak to jest, myślę, dosyć unikalną grą. *Jest to tradycyjna forma opowiedziana współczesnym, wolnym językiem.*

Wnioski dotyczące punktu 6:

Zgodnie z zamówieniem inwestorów i założeniami projektu obiekt miał symulować lokalną tradycję – odpowiadając na współczesne potrzeby. Projektant przyznaje, że zabawa formą, wtrącenie dużych przeszkleń sprawiają, iż wtrącenia elementów miejscowych są twórcze. Skala budynku, przeszklenie, użyte technologie, funkcjonalność sprawiają oczywiście, że budynek nie jest sentymentalną kopią. Jednak kamienno-ceglane fragmenty elewacji są wyraźnym nawiązaniem do historycznego detalu regionu.

Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku.

CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna
○ Duże przeszklenie w elewacji ○ Skala obiektu	○ W projekcie przeważa forma tradycyjna ○ Elewacja cytująca cechy historycznej architektury regionalnej
 3	 3,5

Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/ Dom Jura Krakowsko-Częstochowska

Tekst K. Framtpona:

„Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury".

<table>
<tr><td colspan="2">Uproszczona interpretacja P. Fauseta:

„Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.</td></tr>
<tr><td>Uwagi autora projektu budynku Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji</td><td>Ja myślę, że tu nie było walki między tymi dwoma elementami. Po prostu one się zrównoważyły, ponieważ maksymalnie z regionalizmu skorzystaliśmy, żeby ten budynek się wpisywał, natomiast wszelkie nowoczesne rozwiązania, które powodowały, że skala pomieszczeń, skala elementów, które zostały użyte, zostały wykorzystane. Też mi się wydaje, że regionalizm to są jakieś podstawowe granice, które pozwolą nam zauważyć różnice, które następują po drodze, ale też one są płynne, także mi się wydaje, że należy czerpać ze wszystkiego, co daje nowoczesność, ale też szanować to, gdzie się buduje, tu, gdzie się jest, i korzystać z tego, co jest sprawdzone w danym obszarze, ponieważ architektura powinna być związana z rejonem, w którym się znajduje, bo się wtedy nie starzeje.

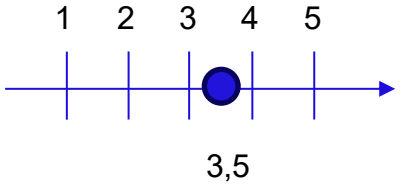
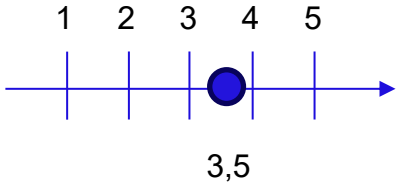
Kultury globalnej, no, może układ funkcjonalny. Ludzie w tej chwili potrzebują czegoś innego niż kiedyś. Nie potrzebują wielu małych pokoi, potrzebują inspirującej przestrzeni, żeby dom był dynamiczny, i tutaj to się udało zachować, stworzyć. Także wydaje mi się, że to jest taka współczesna kultura globalna. Natomiast jeżeli chodzi o tradycyjną stronę... Wpływy kultury lokalnej to ta sukienka z zewnątrz, to, jak ten dom wygląda w otoczeniu, tak bym powiedział.

Miejsce jest w regionie, które ma odrębność kulturową, natomiast samo to miejsce nie ma zbyt wielkiej odrębności. Jest taką typową polską wsią.</td></tr>
</table>

Wnioski dotyczące punktu 7:

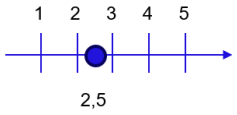
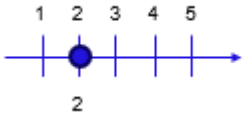
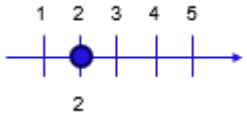
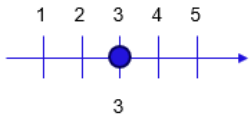
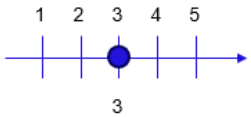
Budynek zlokalizowany jest w regionie o historycznie unikalnych cechach architektury. Wpływy globalne i lokalne równoważą się w projekcie. Z jednej strony mamy standardowe materiały, współcześnie dostępne technologie, z drugiej mamy wszelkie zabiegi wychodzące naprzeciw intencji wpisania tego obiektu w krajobraz kulturowy Jury. Należy zaznaczyć, że mimo tej równowagi w odbiorze jest to architektura wyraźnie regionalizująca.

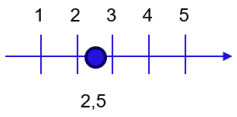
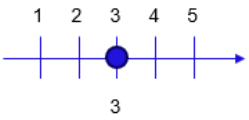
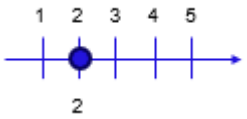
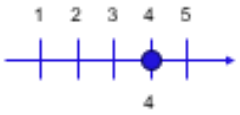
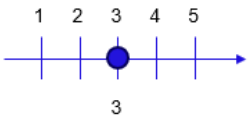
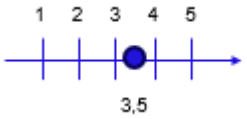
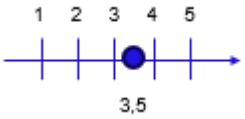
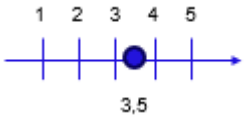
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku

CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ Oczekiwanie nowoczesności przez inwestorów (np. instalacje, ogrzewanie za pomocą pompy ciepła) ○ Konieczność spełnienia wymaganych przepisów ○ Zastosowanie współczesnych technologii ○ Współczesne podejście do funkcji ○ Współcześnie modne duże przeszklenie	○ Duża świadomość inwestorów w zakresie lokalnej kultury oraz konkretne – regionalne – wymagania dotyczące obiektu ○ Podejście autorów projektu – chęć wpisania budynku w teren ○ Refleksja autorów na temat krajobrazu kulturowego, w którym obiekt jest realizowany
 3,5	 3,5

- **Podsumowanie, wynik analizy**

Tab.19. Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor

0	**A. POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności – postawa modernizacyjna 	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca 	WKR 2,5 – 5,0 = 0
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 2,0 – 2,0 = 0
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji 	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku 	WKR 3,0 – 3,0 = 0

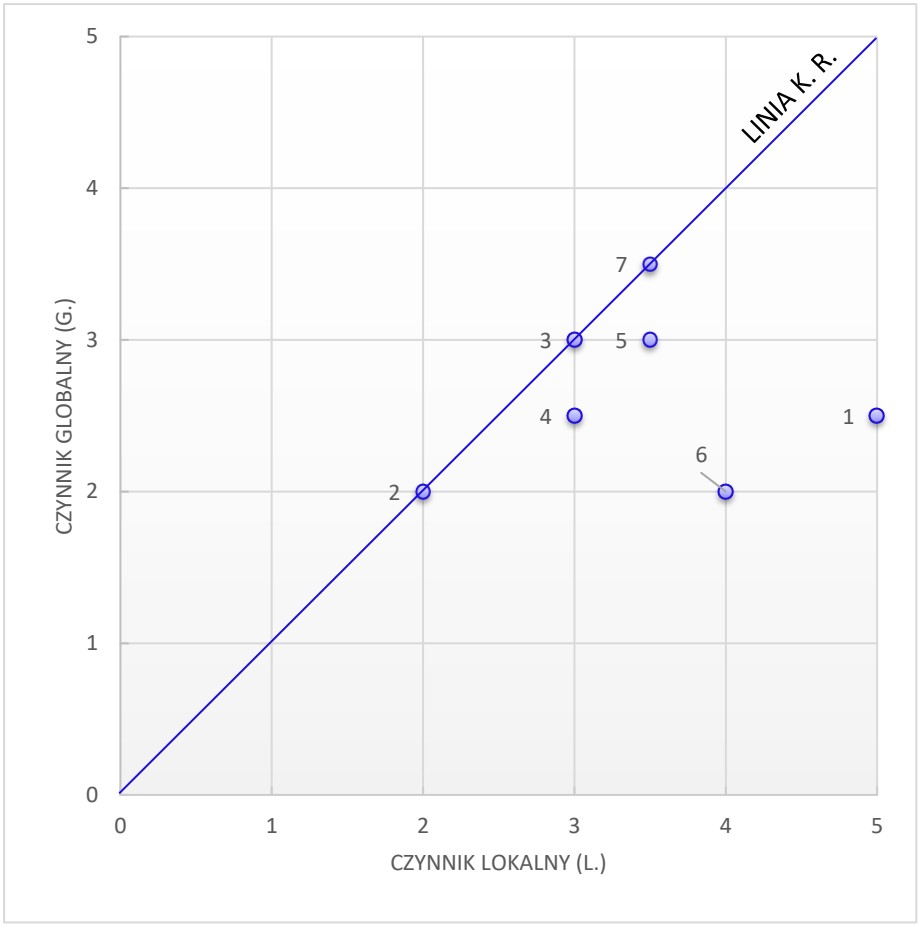
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu 	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu 	WKR 2,5 – 3,0 = -0,5
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych walorów używanych materiałów budowlanych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 2,0 – 4,0 = -2,0
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej 	Przetworzona forma tradycyjna 	WKR 3,0 – 3,5 = -0,5
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej 	Siła kultury lokalnej 	WKR 3,5 – 3,5 = 0

Tab.20. Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Wynik analizy. Oprac. Autor

0	**A.** **GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D.** **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	16,5	24,0	WKR-A 16,5 – 24,0 =-7,5
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	12,5	15,5	WKR-B 12,5 – 15,5 = -3,0
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,0	8,5	WKR-C 6,0 – 8,5 = -2,5

Podsumowując, biorąc pod uwagę wykonane analizy, należy zauważyć, że:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi -7,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest zachwiana na korzyść czynników lokalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom Jura Krakowsko-Częstochowska, prowadzony był z założeniami regionalizującymi.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi -3, co oznacza, że architektura Domu Jura Krakowsko-Częstochowska jest bardziej regionalna niż uniwersalna, w niewielkim stopniu zbliżając się do założeń krytycznego regionalizmu.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi -2,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę regionalizującą, zbliżoną do idei krytycznego regionalizmu.

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	2,5	5
2.	2	2
3.	3	3
4.	2,5	3
5.	2	4
6.	3	3,5
7.	3,5	3,5

Ryc. 158. Wynik analizy Domu Jura Krakowsko-Częstochowska przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor

- **Analiza porównawcza**

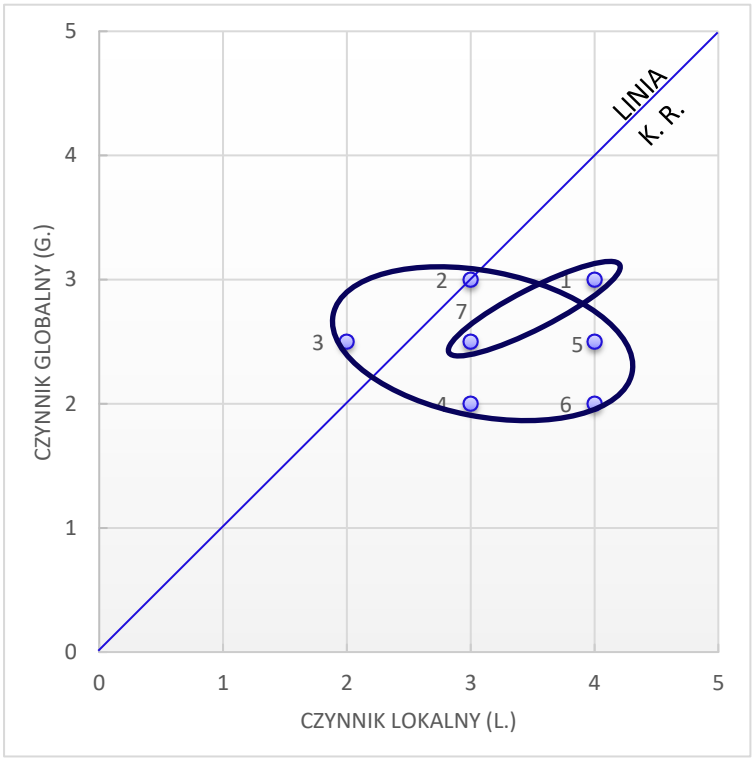
A. Duda opisując metodę w swojej dysertacji, pisze: „Wyniki dotychczasowych analiz można przedstawić w formie układu współrzędnych, gdzie na osi pionowej zaznaczono wartości czynnika globalnego a na osi poziomej wartości czynnika lokalnego. Przekątna wyznacza linię równowagi pomiędzy wyżej wymienionymi czynnikami, czyli przy spełnieniu także innych warunków (zapisanych w siedmiu punktach K.F.) może być uznana za linię krytycznego regionalizmu. Obszar pomiędzy współrzędnymi (L G) jest miejscem lokowania się poszczególnych elementów składowych budynku, będących przedmiotem analizy. Takie graficzne przedstawienie problemu w sposób czytelny ukazuje grę sił (występujących w kulturze), sił oddziaływujących na proces inwestycji, których efektem jest zrealizowany w taki a nie inny sposób budynek. Opisywane siły można tu jeszcze raz określić skrótowo, jako: siła tradycji i siła globalnej atrakcyjności”[227].

Autor niniejszej dysertacji, zgodnie z określoną metodą, przenosi otrzymane punkty na wykresy i grupuje je ze sobą, by w prosty, graficzny sposób można było porównać wyniki między 10 badanymi budynkami.

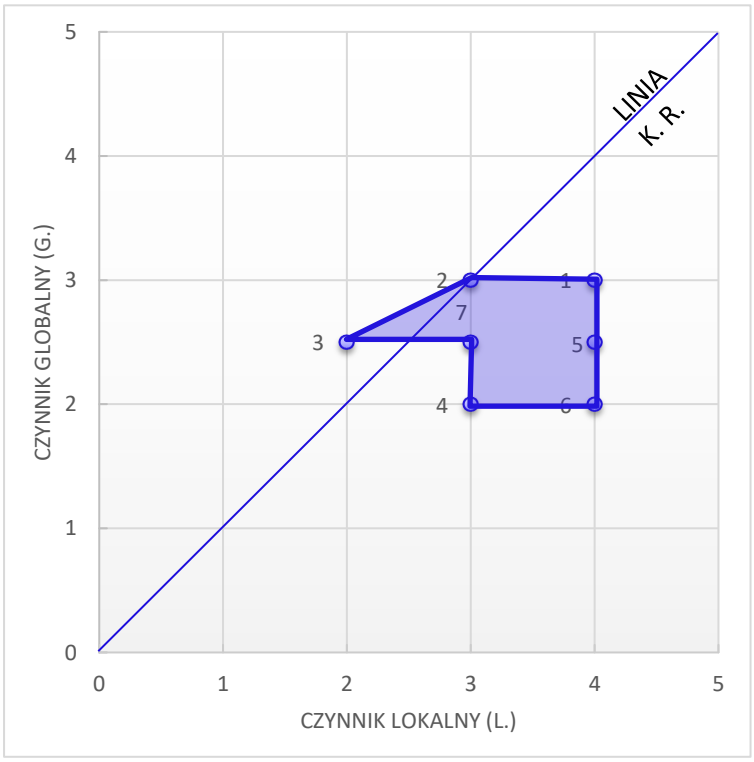
Korzystając z metody graficznej, możemy zobaczyć w uproszczeniu wynik powyższej analizy. Porównać różnice między projektami – pod względem architektury, między podejściem architektów, inwestorów itd. oraz ocenić całokształt. Autor zakłada, że po tej dodatkowej analizie mogą pojawić się nowe wnioski.

[227] A. Duda, op.cit., s. 98.

Dom Jura

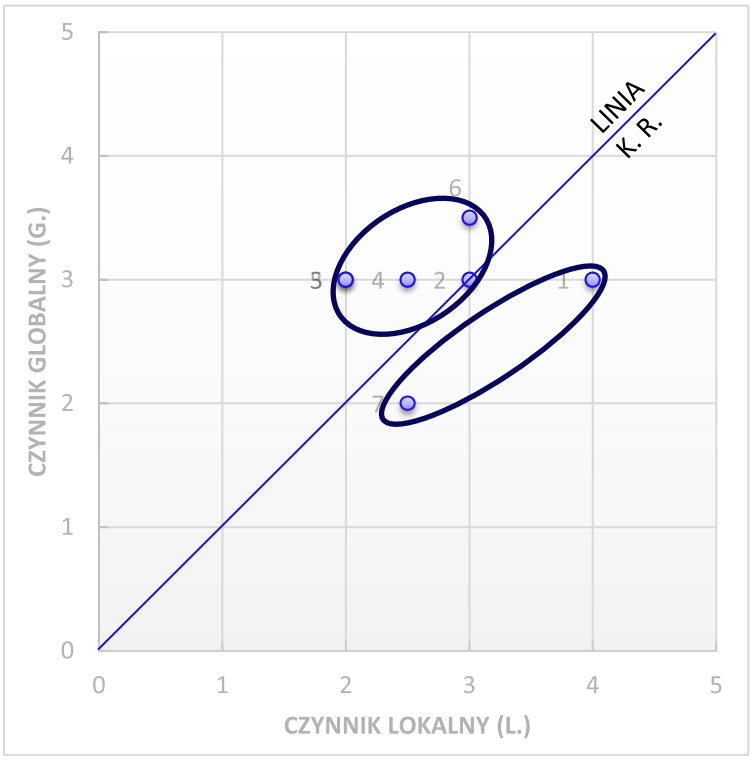

Ryc. 159. Graficzna interpretacja wyników analizy domu Jura. Oprac. Autor

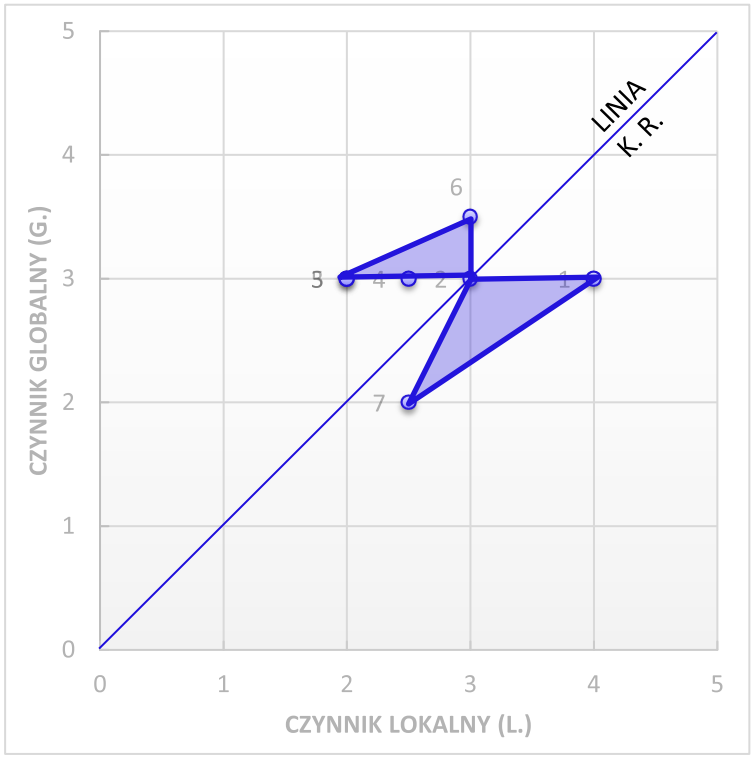

Ryc. 160. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy domu Jura. Oprac. Autor

Dom Ptaków

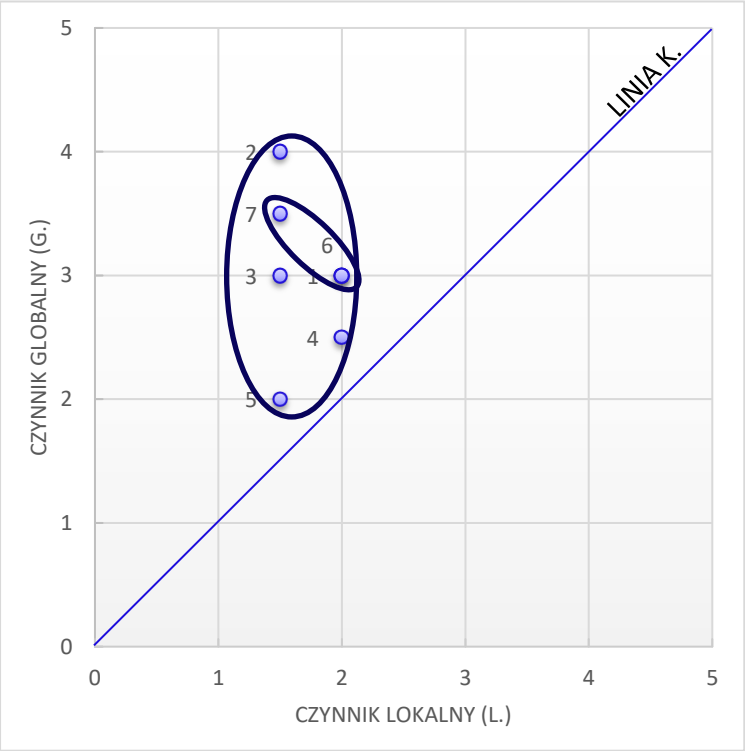

Ryc. 161. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu Ptaków. Oprac. Autor

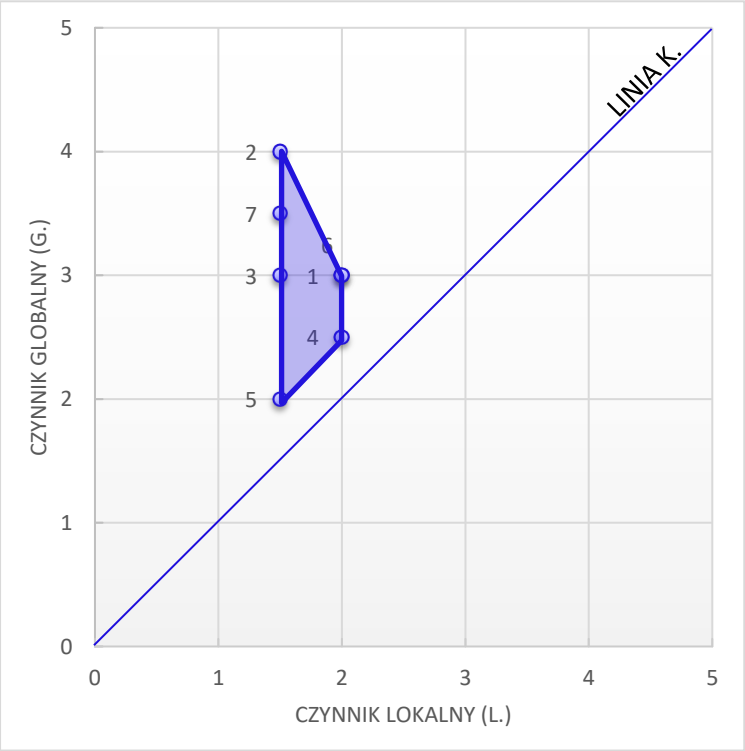

Ryc. 162. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu Ptaków. Oprac. Autor

Dom na łące

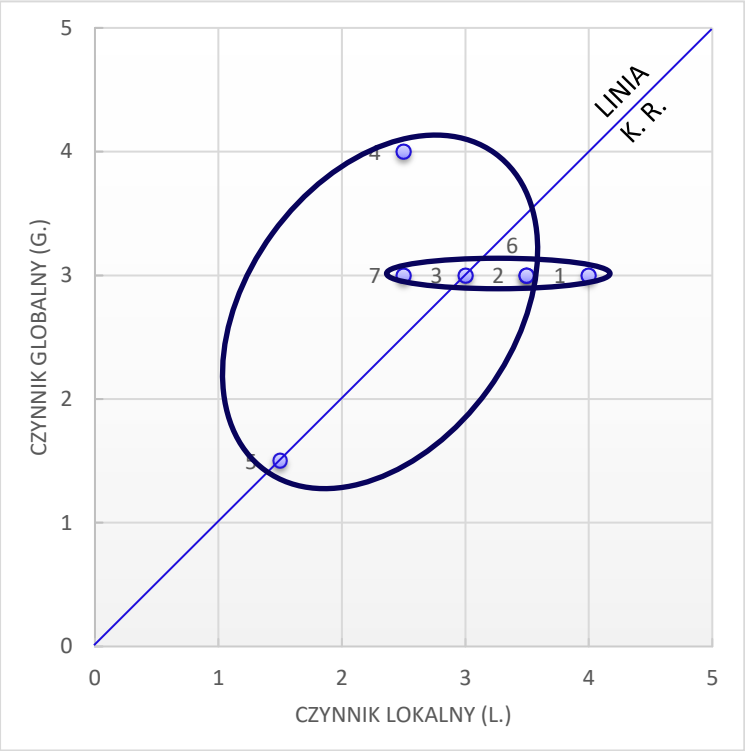

Ryc. 163. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu na łące. Oprac. Autor

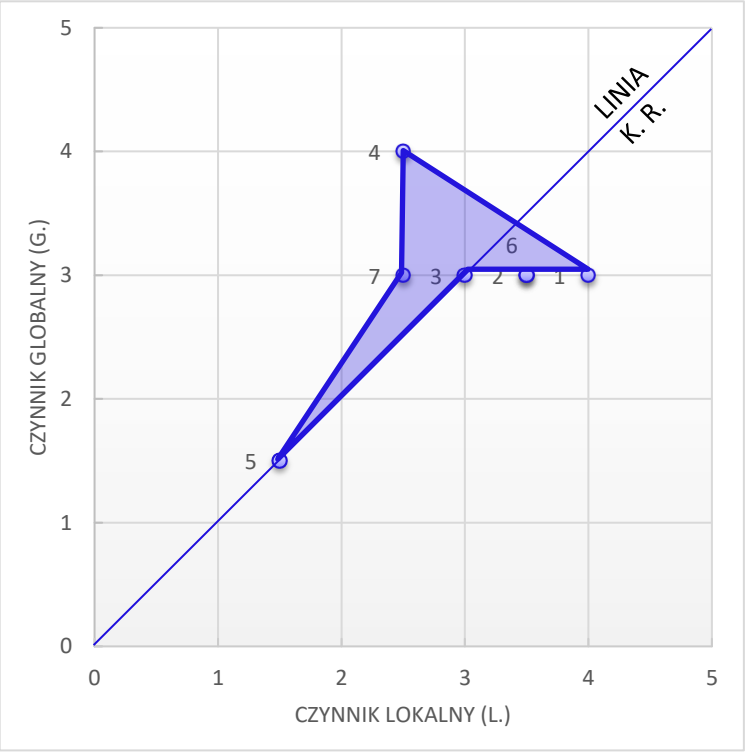

Ryc. 164. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu na łące. Oprac. Autor

Dom w krajobrazie

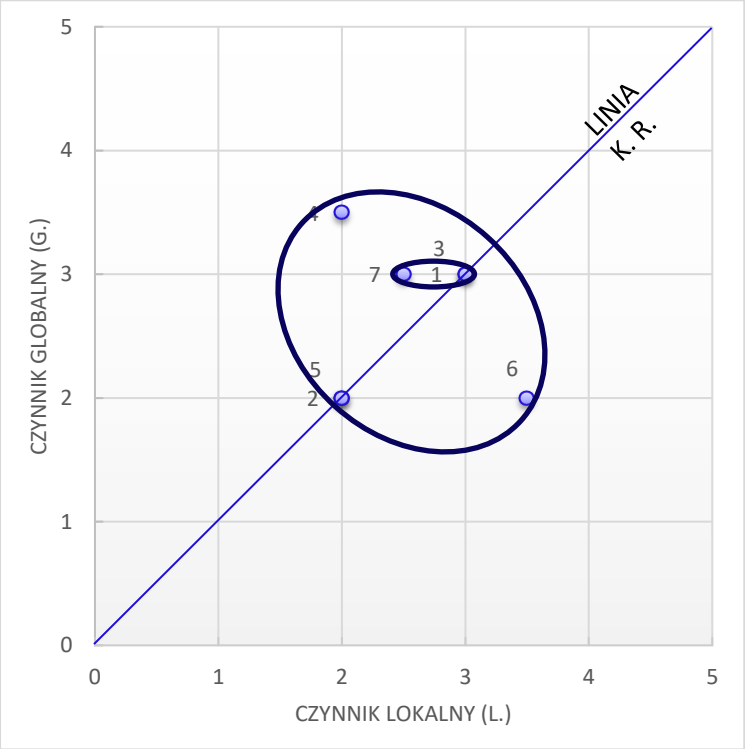

Ryc. 165. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu w krajobrazie. Oprac. Autor

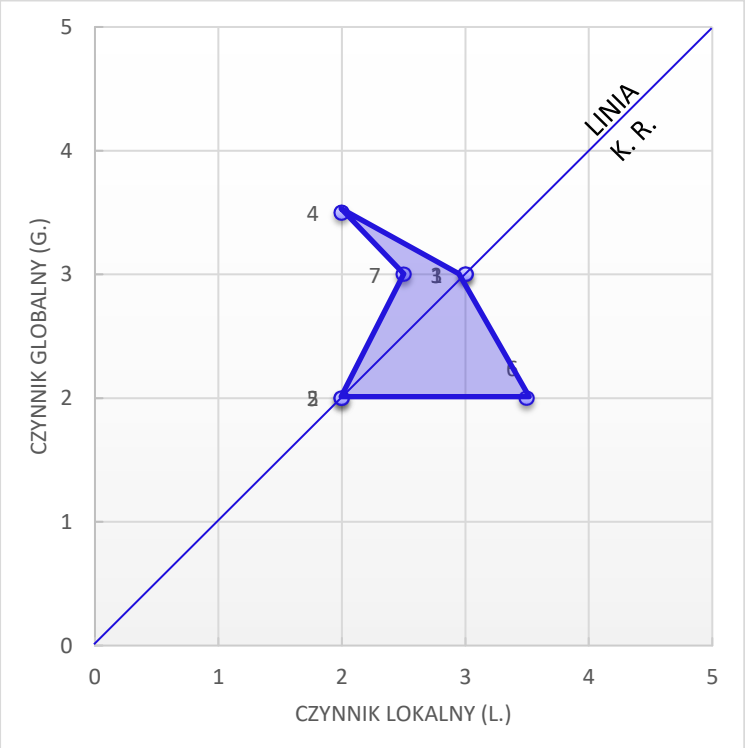

Ryc. 166. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu w krajobrazie. Oprac. Autor

Dom na uboczu

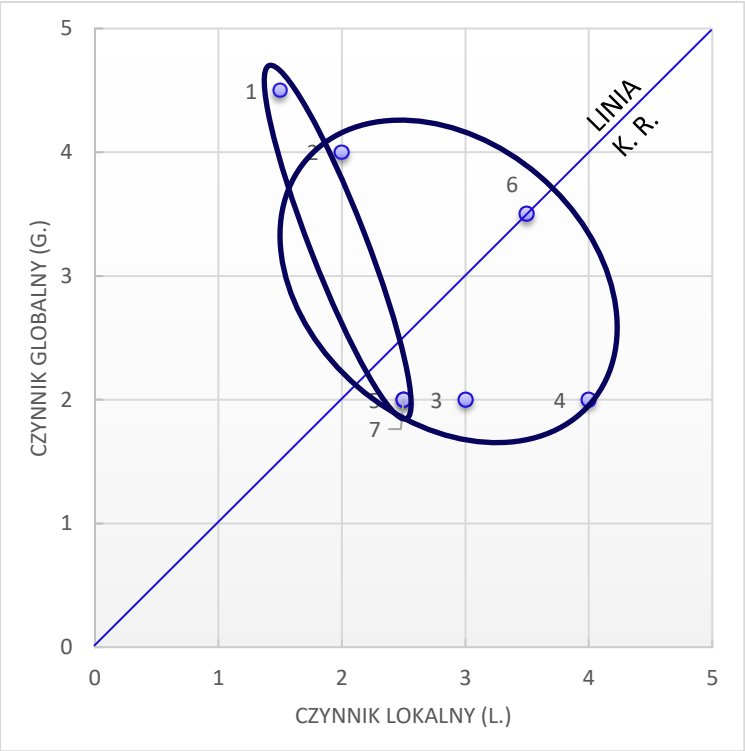

Ryc. 167. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu na uboczu. Oprac. Autor

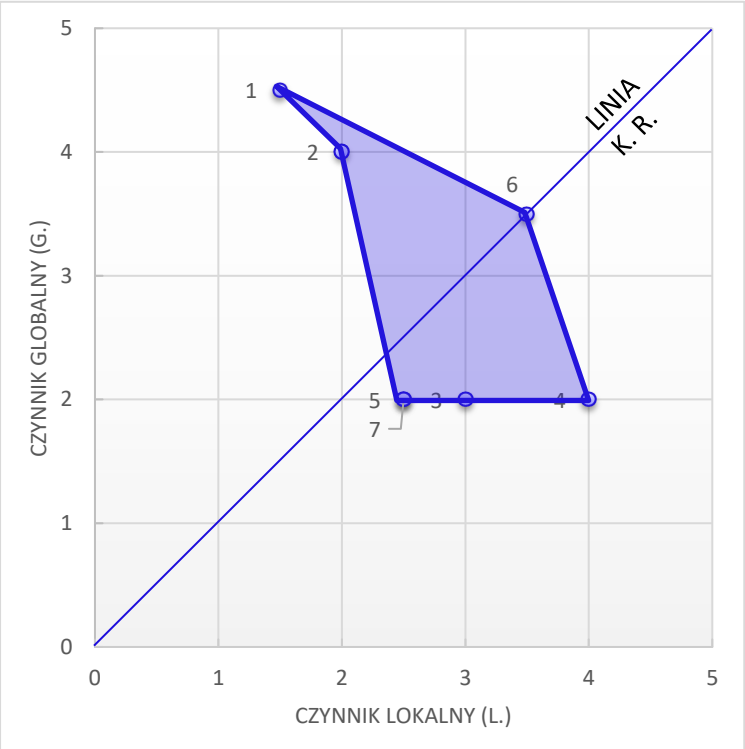

Ryc. 168. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu na uboczu. Oprac. Autor

Dom z widokiem

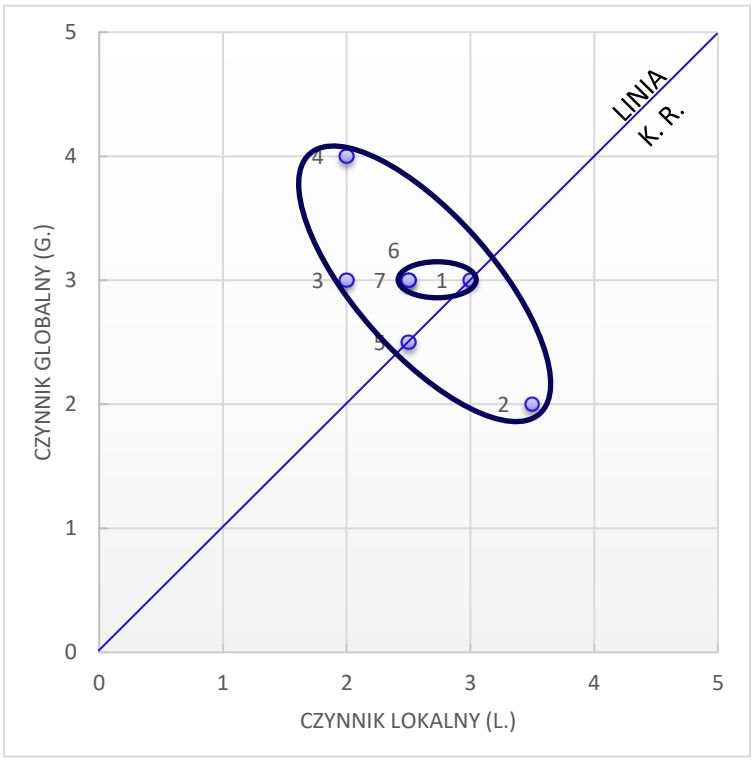

Ryc. 169. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu z widokiem. Oprac. Autor

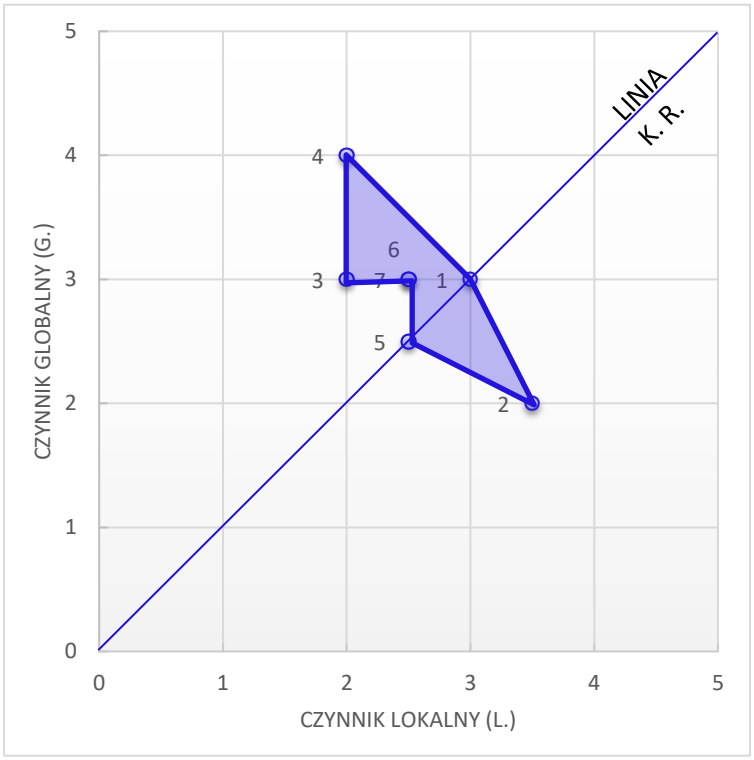

Ryc. 170. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu z widokiem. Oprac. Autor

Dom prywatny

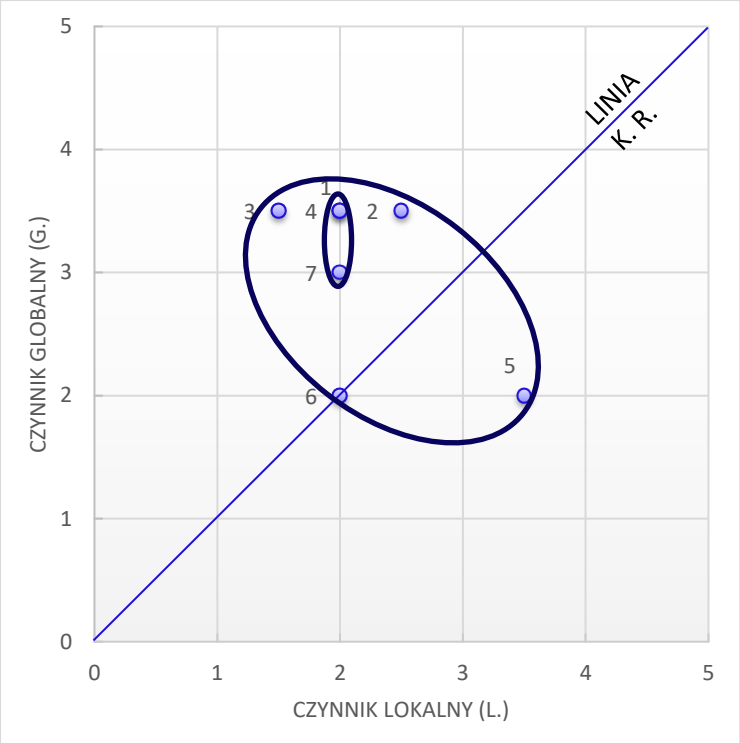

Ryc. 171. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu prywatnego. Oprac. Autor

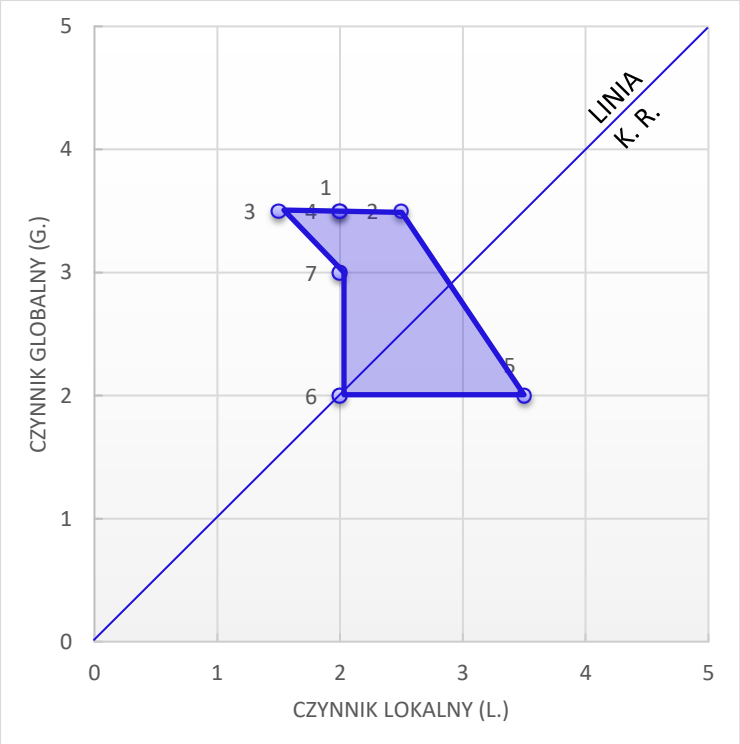

Ryc. 172. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu prywatnego. Oprac. Autor

Dom w Olsztynie

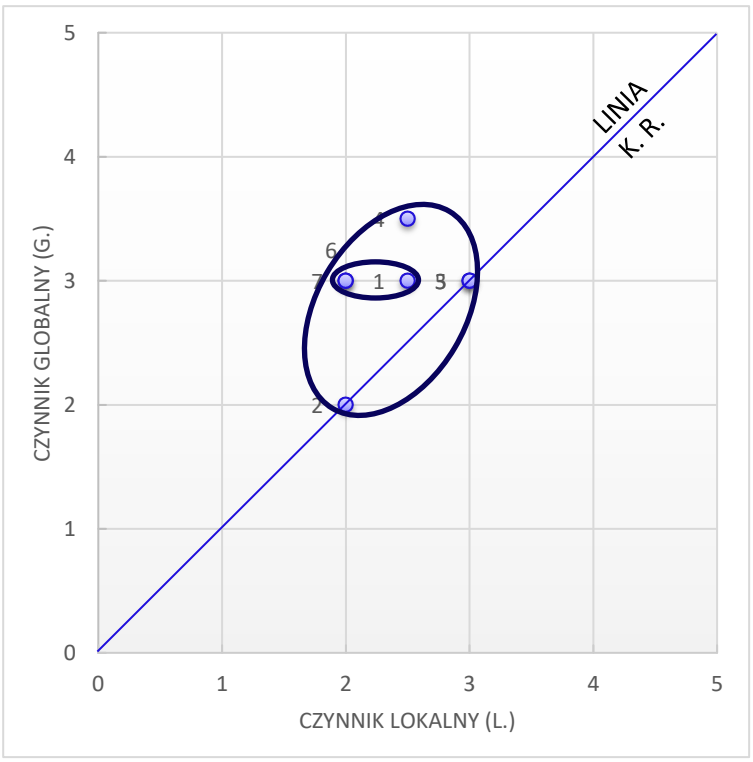

Ryc. 173. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu w Olsztynie. Oprac. Autor

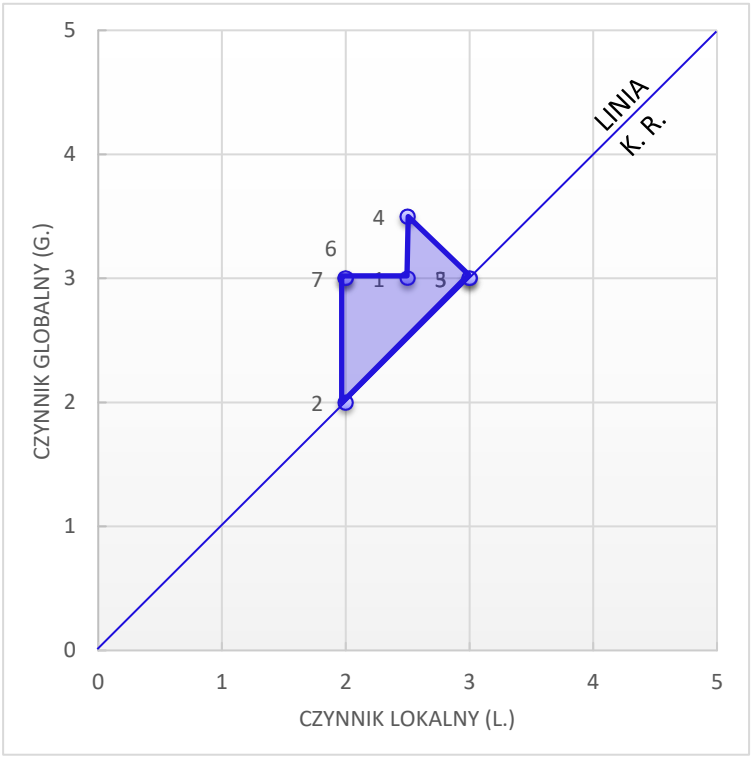

Ryc. 174. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu w Olsztynie. Oprac. Autor

Dom z cegły na Jurze

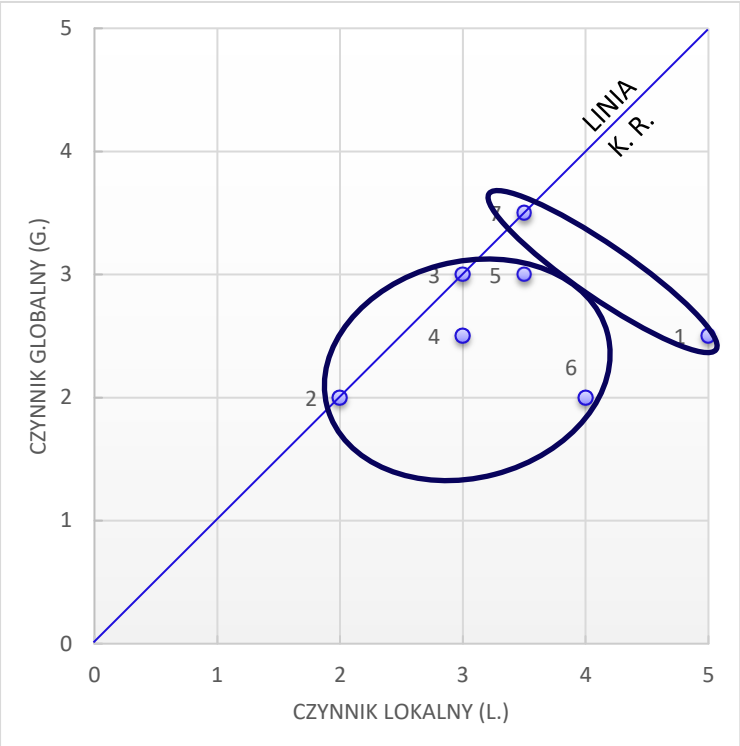

Ryc. 175. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autor

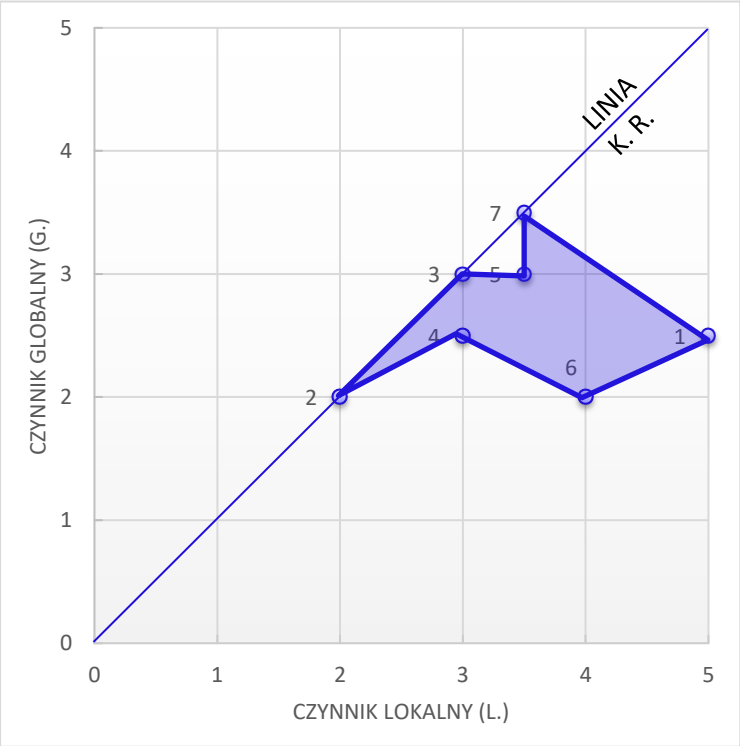

Ryc. 176. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autor

Dom Jura Krakowsko-Częstochowska

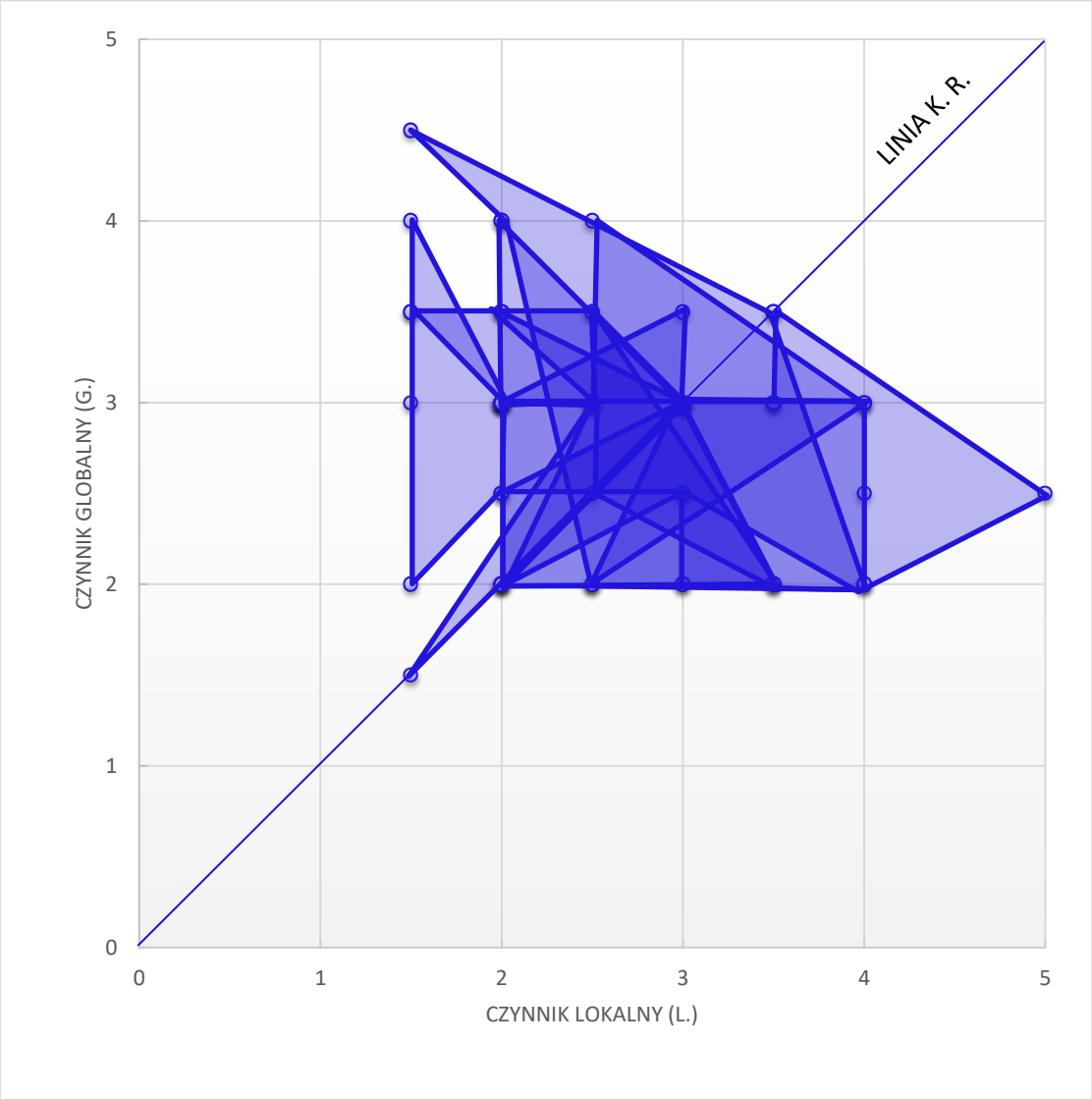

Ryc. 177. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autor

Ryc. 178. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autor

- **Wnioski płynące z analizy porównawczej**

Ryc. 179. Zestawienie wyników analiz 10 badanych domów. Oprac. Autor

Jak pokazują przeprowadzone i omówione wyżej badania, których wyniki zobrazowano na wykresach, wśród badanych budynków obserwujemy różne tendencje, zarówno w zakresie architektury, procesu inwestycyjnego, jak i postawy środowiska. Są one zróżnicowane nawet w obrębie obiektów, które wybrano do analiz na podstawie wspólnych kryteriów. W zbiorze tym można doszukać się architektury czerpiącej głównie z kultury globalnej, ale i tej czerpiącej w takim samym stopniu z kultury globalnej i regionalnej (wpisującej się w nurt krytycznego regionalizmu), a także nawiązującej głównie do wzorców regionalnych.

Regionalizm, co dowiedziono, wciąż jest obecny we współczesnej architekturze, choć rzadko wynika z postawy typowo regionalizującej. Częściej pojawia się jako wynik projektu, którego postawa – świadomie lub nie – zbliżona jest do idei krytycznego regionalizmu, ale, co niezwykle interesujące, bywa też efektem przypadku – pewnego rodzaju niezamierzonego działania, intuicji projektanta.

ROZDZIAŁ 5
Zagadnienia prawne związane z ochroną krajobrazu kulturowego

W niniejszym rozdziale autor skupi się na zagadnieniach prawnych związanych z ochroną krajobrazu kulturowego na przykładzie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, badając dokumenty wiążące inwestora lub projektanta podczas realizacji inwestycji. Dziś są to głównie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (tam, gdzie zostały uchwalone), a także decyzje o warunkach zabudowy. Autor wskazuje również inne dokumenty oraz inicjatywy, które mocy prawnej nie mają, ale zostały stworzone, by wspomóc ochronę krajobrazu kulturowego. Należy wymienić tutaj – w przypadku terenu Jury Krakowsko-Częstochowskiej – np. działalność Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego w postaci opracowania *Katalogu form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych* oraz opiniowanie projektów architektonicznych. Na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej działa także Związek Gmin Jurajskich i choć jego celami są m.in. „ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych Jury" oraz „opracowanie i popularyzacja budownictwa dostosowanego do krajobrazu"[228], to – jak potwierdził to autor w wywiadzie z dyrektorem biura ZGJ – był to zapis statutowy, który w dzisiejszych realiach jest martwy, gdyż związek skupia się głównie na działalności promocyjnej i popularyzacyjnej.

Należy doprecyzować, iż autor skupia się jedynie na zagadnieniach mających bezpośredni wpływ na zabudowę mieszkalną jednorodzinną i w zasadzie tylko na tych aspektach, które mają wpływ na te fragmenty architektury, które sprawiają, że finalnie obiekt ma szansę być przedłużeniem ciągłości krajobrazu kulturowego.

Z uwagi na fakt, iż z omawianym regionem, w różnym stopniu, związane jest kilkadziesiąt gmin, a mpzp to obszerne dokumenty, dla uproszczenia badaniu zostanie poddane 5 gmin: Sułoszowa, Jerzmanowice-Przeginia, Krzeszowice, Skała oraz Trzyciąż, które zostały wytypowane przez autora na podstawie analizy geograficznej, która zostanie opisana w kolejnym podrozdziale. Wszystkie przedmiotowe gminy należą do województwa małopolskiego.

5.1.
Analiza geograficzna

Zakładając na wstępie, iż liczba gmin, które zostaną poddane badaniom, jest ograniczona, wspomniana wyżej analiza geograficzna miała na celu wytypowanie tych jednostek, których powierzchnia w całości lub w największym procencie należy do Jury Krakowsko-Częstochowskiej (wg regionalizacji autorstwa zespołu kierowanego przez J. Solona).

Autor uważa, że gminy położone na obszarze Jury powinny w mpzp mieć wprowadzone zapisy zmierzające do zapewnienia ochrony wyjątkowego krajobrazu kulturowego tego regionu.

Analizy dokonano w programie QGIS. Autor nałożył na siebie dwa zestawy danych. Pierwszy z nich to regionalizacja fizycznogeograficzna Polski stworzona przez zespół J. Solona z 2018 roku (zestaw danych w formacie SHP został udostępniony przez Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Repozytorium Cyfrowym Instytutów Naukowych)[229]. Zestaw ten zawiera

[228] https://www.jura.info.pl/kategorie/zwiazek-gmin-jurajskich, dostęp 10.09.2025.
[229] https://rcin.org.pl/dlibra/publication/84324/edition/65113?language=pl, dostęp 15.07.2025.

m.in. granice mezoregionów, w tym Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (powszechnie znanej jako Jura Krakowsko-Częstochowska), składającej się z Wyżyny Częstochowskiej, Wyżyny Olkuskiej, Rowu Krzeszowickiego oraz Garbu Tenczyńskiego.

Ryc. 180. Mapa prezentująca elementy składowe Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oprac. Autor

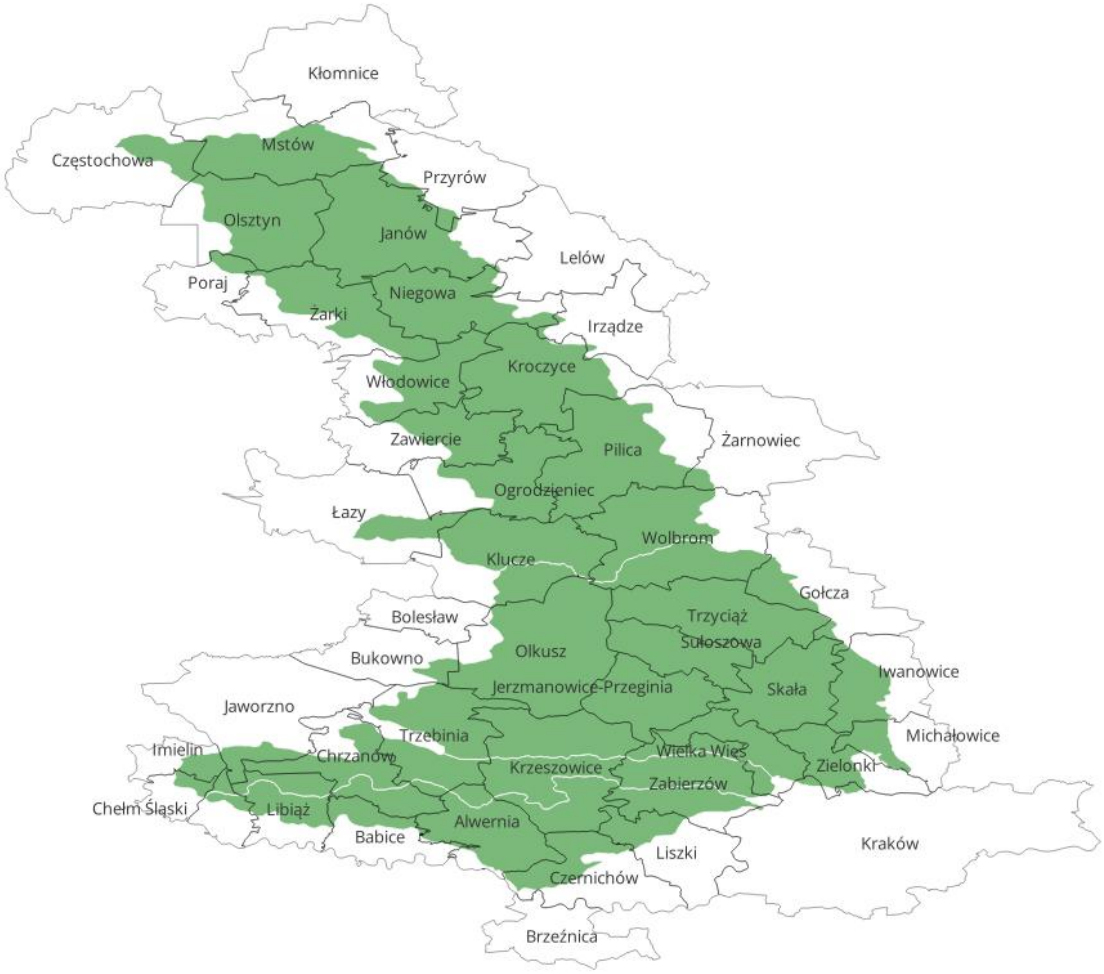
Drugi zestaw danych (również w formacie SHP) zawiera granice administracyjne gmin udostępnione w Państwowym Rejestrze Granic (PRG) przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii[230].

[230] https://dane.gov.pl/pl/dataset/726/resource/29515, dostęp 15.07.2025.

Ryc. 181. Mapa prezentująca Jurę Krakowsko-Częstochowską na tle podziału administracyjnego gmin. Oprac. Autor

Nałożenie na siebie dwóch zestawów danych pozwoliło określić, które gminy i w jakim stopniu związane są z obszarem Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Program wskazał 47 następujących gmin (alfabetycznie): Alwernia, Babice, Bolesław, Brzeźnica, Bukowno, Chełm Śląski, Chełmek, Chrzanów, Czernichów, Częstochowa, Gołcza, Imielin, Irządze, Iwanowice, Janów, Jaworzno, Jerzmanowice-Przeginia, Klucze, Kłomnice, Kraków, Kroczyce, Krzeszowice, Lelów, Libiąż, Liszki, Łazy, Michałowice, Mstów, Niegowa, Ogrodzieniec, Olkusz, Olsztyn, Pilica, Poraj, Przyrów, Skała, Sułoszowa, Trzebinia, Trzyciąż, Wielka Wieś, Włodowice, Wolbrom, Zabierzów, Zawiercie, Zielonki, Żarki, Żarnowiec. Należy zaznaczyć, że niektóre z tych gmin część z wspólną z Jurą mają w śladowej ilości. Np. gmina Kłomnice na terenie Jury ma nieco ponad 8 ha, Bolesław niecałe 6 ha, a Brzeźnica niecałe 5 arów.

Ryc. 182. Mapa prezentująca Jurę Krakowsko-Częstochowską na tle podziału administracyjnego gmin, które mają jakąkolwiek część wspólną z badanym mezoregionem. Oprac. Autor

Pięć „najbardziej jurajskich gmin", tj. gmin, których największy procent powierzchni jest położony w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, wskazuje poniższa tabela stworzona przez autora na podstawie dokonanej analizy. Powierzchnia trzech z nich zawiera się w całości w obrysie mezoregionu. Są to: Jerzmanowice-Przeginia, Sułoszowa oraz Krzeszowice. Dwie następne gminy to Skała (99,99% części wspólnej z Jurą) oraz Trzyciąż (99,96% części wspólnej z Jurą).

Tab. 21. Zestawienie powierzchni gmin oraz ich udziału w obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej – uszeregowanie według największego udziału procentowego położenia gmin w obrębie Jury. Oprac. Autor

L.p.	Nazwa gminy	Powierzchnia gminy [m^2]	Powierzchnia gminy leżąca w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej [m^2]	Powierzchnia gminy leżąca w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej w procentach [%]	Procent powierzchni Jury Krakowsko-Częstochowskiej [%]
1	Jerzmanowice -Przeginia	68143674,47	68143674,47	100,00	3,03
2	Sułoszowa	53383401,7	53383401,7	100,00	2,38
3	Krzeszowice	139028505,1	139028505,1	100,00	6,19
4	Skała	74824442,68	74819626,34	99,99	3,33
5	Trzyciąż	95719963,61	95679779,22	99,96	4,26
6	Wielka Wieś	48273604,98	45522879,06	94,30	2,03
7	Alwernia	73850126,69	68187986,74	92,33	3,03
8	Olkusz	150902580,7	138872720	92,03	6,18
9	Zabierzów	99409226,1	89578653,54	90,11	3,99
10	Kroczyce	110028837	98135432,69	89,19	4,37
11	Niegowa	87977917,47	77418150,57	88,00	3,45
12	Trzebinia	105333833	88756555,17	84,26	3,95
13	Janów	146431682,5	119556602,1	81,65	5,32
14	Olsztyn	109092726,7	86693332,06	79,47	3,86
15	Chrzanów	79434893,23	62748348,2	78,99	2,79
16	Wolbrom	146785992,1	115908325,3	78,96	5,16
17	Klucze	119471507,5	93687031,29	78,42	4,17
18	Pilica	142768005,3	108448577,9	75,96	4,83
19	Ogrodzieniec	84763128,29	60141394,94	70,95	2,68
20	Libiąż	56933526,33	39421819,72	69,24	1,75
21	Włodowice	76780348,45	51922919,21	67,63	2,31
22	Żarki	101043838,8	66697117,66	66,01	2,97
23	Zielonki	48583531,29	30804644,69	63,41	1,37
24	Mstów	119530101,5	70570452,65	59,04	3,14
25	Zawiercie	85285979,17	47120670,7	55,25	2,10
26	Iwanowice	71080334,29	34625493,38	48,71	1,54
27	Czernichów	84215326,33	32607008,27	38,72	1,45
28	Imielin	28000076,36	9403312,739	33,58	0,42
29	Michałowice	51130159,27	16784736,29	32,83	0,75
30	Babice	54259717,08	17607935,26	32,45	0,78
31	Chełmek	27289612,82	8099848,199	29,68	0,36
32	Liszki	72066274,08	20302561,5	28,17	0,90
33	Gołcza	90031355,41	22912385,95	25,45	1,02
34	Chełm Śląski	23371757,35	5512177,281	23,58	0,25
35	Łazy	132931742,6	20324544,35	15,29	0,90
36	Częstochowa	159724271,8	20673219,03	12,94	0,92
37	Poraj	57041076,46	6533259,992	11,45	0,29
38	Bukowno	64504817,6	6606775,366	10,24	0,29
39	Jaworzno	152417927,7	14788544,83	9,70	0,66
40	Przyrów	80719581,51	6800442,005	8,42	0,30
41	Żarnowiec	124807589,6	4897292,397	3,92	0,22
42	Irządze	70992734,97	2539346,965	3,58	0,11

43	Kraków	326846405,6	3637329,489	1,11	0,16
44	Lelów	123756244,8	1059554,594	0,86	0,05
45	Kłomnice	147674055,3	82914,61134	0,06	0,00
46	Bolesław	40759296,24	5645,164161	0,01	0,00
47	Brzeźnica	66448063,42	498,1034798	0,00	0,00

Co ciekawe, gdyby brać pod uwagę to, jaki procent Jury Krakowsko-Częstochowskiej stanowią fragmenty tych gmin, które są położone w obrębie mezoregionu, tylko jedna z tych pięciu – Krzeszowice – znalazłaby się w zestawieniu. Gmina Krzeszowice, której cały obszar leży w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, stanowi 6,19% jej powierzchni.

Tab. 22. Zestawienie powierzchni gmin oraz ich udziału w obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej – uszeregowanie według największego udziału gmin w ogólnej powierzchni Jury. Oprac. Autor

L.p.	Nazwa gminy	Powierzchnia gminy [m^2]	Powierzchnia gminy leżąca w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej [m^2]	Powierzchnia gminy leżąca w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej w procentach [%]	Procent powierzchni Jury Krakowsko-Częstochowskiej [%]
3	Krzeszowice	139028505,1	139028505,1	100,00	6,19
8	Olkusz	150902580,7	138872720	92,03	6,18
13	Janów	146431682,5	119556602,1	81,65	5,32
16	Wolbrom	146785992,1	115908325,3	78,96	5,16
18	Pilica	142768005,3	108448577,9	75,96	4,83
10	Kroczyce	110028837	98135432,69	89,19	4,37
5	Trzyciąż	95719963,61	95679779,22	99,96	4,26
17	Klucze	119471507,5	93687031,29	78,42	4,17
9	Zabierzów	99409226,1	89578653,54	90,11	3,99
12	Trzebinia	105333833	88756555,17	84,26	3,95
14	Olsztyn	109092726,7	86693332,06	79,47	3,86
11	Niegowa	87977917,47	77418150,57	88,00	3,45
4	Skała	74824442,68	74819626,34	99,99	3,33
24	Mstów	119530101,5	70570452,65	59,04	3,14
7	Alwernia	73850126,69	68187986,74	92,33	3,03
1	Jerzmanowice-Przeginia	68143674,47	68143674,47	100,00	3,03
22	Żarki	101043838,8	66697117,66	66,01	2,97
15	Chrzanów	79434893,23	62748348,2	78,99	2,79
19	Ogrodzieniec	84763128,29	60141394,94	70,95	2,68
2	Sułoszowa	53383401,7	53383401,7	100,00	2,38
21	Włodowice	76780348,45	51922919,21	67,63	2,31
25	Zawiercie	85285979,17	47120670,7	55,25	2,10
6	Wielka Wieś	48273604,98	45522879,06	94,30	2,03
20	Libiąż	56933526,33	39421819,72	69,24	1,75
26	Iwanowice	71080334,29	34625493,38	48,71	1,54
27	Czernichów	84215326,33	32607008,27	38,72	1,45
23	Zielonki	48583531,29	30804644,69	63,41	1,37
33	Gołcza	90031355,41	22912385,95	25,45	1,02
36	Częstochowa	159724271,8	20673219,03	12,94	0,92

35	Łazy	132931742,6	20324544,35	15,29	0,90
32	Liszki	72066274,08	20302561,5	28,17	0,90
30	Babice	54259717,08	17607935,26	32,45	0,78
29	Michałowice	51130159,27	16784736,29	32,83	0,75
39	Jaworzno	152417927,7	14788544,83	9,70	0,66
28	Imielin	28000076,36	9403312,739	33,58	0,42
31	Chełmek	27289612,82	8099848,199	29,68	0,36
40	Przyrów	80719581,51	6800442,005	8,42	0,30
38	Bukowno	64504817,6	6606775,366	10,24	0,29
37	Poraj	57041076,46	6533259,992	11,45	0,29
34	Chełm Śląski	23371757,35	5512177,281	23,58	0,25
41	Żarnowiec	124807589,6	4897292,397	3,92	0,22
43	Kraków	326846405,6	3637329,489	1,11	0,16
42	Irządze	70992734,97	2539346,965	3,58	0,11
44	Lelów	123756244,8	1059554,594	0,86	0,05
45	Kłomnice	147674055,3	82914,61134	0,06	0,00
46	Bolesław	40759296,24	5645,164161	0,01	0,00
47	Brzeźnica	66448063,42	498,1034798	0,00	0,00

Podsumowując, do niniejszej analizy zagadnień prawnych związanych z ochroną krajobrazu kulturowego autor wybrał pięć gmin, których procent powierzchni położonej w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej jest największy. Są to gminy: Jerzmanowice-Przeginia, Sułoszowa, Krzeszowice (100% ich powierzchni leży na terenie Jury) oraz Skała (99,99% powierzchni tej gminy leży na terenie Jury) i Trzyciąż (99,96% tej gminy leży na terenie Jury). Przy tak wysokim procencie powierzchni położonej na Jurze należy się spodziewać zapisów w znacznym stopniu chroniących charakterystyczny krajobraz kulturowy tego regionu.

Ciekawostką jest również fakt, że do Związku Gmin Jurajskich należy 35 gmin, z czego 6 nie leży na Jurze (Dąbrowa Górnicza, Koziegłowy, Myszków, Poręba, Siewierz, Sławków).

5.2.
Analiza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wybranych gmin położonych na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej

Dokonując wielokierunkowych analiz dokumentów planistycznych (miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego), które funkcjonują na terenie wybranych gmin Jury Krakowsko-Częstochowskiej, w niniejszym podrozdziale autor skupi się na porównaniu zapisów dotyczących wymagań stawianych architekturze mieszkalnej jednorodzinnej. Dokona m.in. oceny, czy są one pomocne w otrzymaniu efektu zachowania ciągłości krajobrazu kulturowego, czy nie. Przeprowadzona w ten sposób analiza powinna dać ogólny pogląd na temat stopnia skomplikowania wytycznych, a co za tym idzie, powinna odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu wspierają, a w jakim ograniczają one tworzenie nowoczesnej architektury, ale także w jakim stopniu wspierają bądź ograniczają architekturę, która miałaby nawiązywać do regionalizmów kojarzonych z architekturą historycznie występującą na tym terenie.

Zapisy zawarte w poszczególnych mpzp, dotyczące obszarów, na których możliwe jest wznoszenie zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej, zostaną zebrane w tabeli porównawczej. Gminy przedstawiono w kolejności alfabetycznej.

5.2.1.
Gmina Jerzmanowice-Przeginia

100% powierzchni gminy Jerzmanowice-Przeginia leży na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Na terenie gminy Jerzmanowice-Przeginia znajdują się fragmenty Ojcowskiego Parku Narodowego i Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie oraz fragmenty otulin tych parków. Cały teren gminy pokryty jest różnymi formami ochrony.

Obszar gminy w całości pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – w podziale na sołectwa. Dla niniejszego opracowania autor bada jeden z dwóch najnowszych mpzp obowiązujących na terenie tej gminy, tj. mpzp sołectwa Szklary (Uchwała Nr X/51/2025 Rady Gminy Jerzmanowice-Przeginia z dnia 24 lutego 2025 roku). Co ciekawe, cały obszar mpzp znajduje się w Parku Krajobrazowym Dolinek Krakowskich.

Miejscowy plan zakłada następujące obszary, na których dopuszczalna jest zabudowa mieszkalna jednorodzinna:
– MN1, MN2 – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
– MU – tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej[231].

W niniejszym opracowaniu autor skupi się na terenach MN1 oraz MN2, jako przestrzeni przeznaczonej typowo pod zabudowę mieszkalną jednorodzinną. Analizowane informacje zostaną zebrane poniżej w tabeli pomocniczej.

Tab. 23. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN1 oraz MN2 w mpzp gminy Jerzmanowice-Przeginia. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor[232]

	MN1	**MN2**
Dopuszczalny rodzaj zabudowy	wolnostojący, bliźniaczy, **szeregowy**	wolnostojący, bliźniaczy,
Powierzchnia nowo wydzielanych działek	nie mniejsza niż **700 m^2**	nie mniejsza niż **900 m^2**
Maksymalna wysokość budynku	9 m – domy 9 m – budynki gospodarcze, garaże, przy czym w przypadku budowy budynku	9 m – domy 9 m – budynki gospodarcze, garaże, przy czym w przypadku budowy budynku

[231] Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Jerzmanowice-Przeginia dla sołectwa Szklary, Uchwała Nr X/51/2025 Rady Gminy Jerzmanowice-Przeginia z dnia 24 lutego 2025, s. 2, https://rastry.gison.pl/mpzp-public/jerzmanowiceprzeginia/uchwaly/U_2025_51_X.pdf, dostęp 20.07.2025.
[232] Ibidem.

	gospodarczego lub garażu z dachem o kącie nachylenia głównych połaci od 10º do 18º lub z dachem płaskim, wysokość budynków gospodarczych i garaży nie większa niż 8 m	gospodarczego lub garażu z dachem o kącie nachylenia głównych połaci od 10º do 18º lub z dachem płaskim, wysokość budynków gospodarczych i garaży nie większa niż 8 m
Geometria dachu	dwuspadowe lub wielospadowe, z dopuszczalnymi przyczółkami i naczółkami (…) o symetrycznym kącie nachylenia głównych połaci; z dopuszczeniem innej formy dachu, w tym dachu jednospadowego lub płaskiego dla budynków gospodarczych oraz garaży w przypadku nadbudowy, przebudowy i rozbudowy budynków mieszkaniowych, gospodarczych i garaży dopuszcza się kontynuację istniejącej formy dachu w przypadku dobudowy budynku do budynku istniejącego dopuszcza się stosowanie dachu jednospadowego o kącie nachylenia mniejszym od spadku dachu głównego lub stosowanie stropodachu płaskiego, stanowiącego element uzupełniający dachu (w tym taras, stropodach zielony itp.), **przy czym jego powierzchnia nie może przekraczać 30% powierzchni zabudowy budynku**	dwuspadowe lub wielospadowe, z dopuszczalnymi przyczółkami i naczółkami (…) o symetrycznym kącie nachylenia głównych połaci z dopuszczeniem innej formy dachu, w tym dachu jednospadowego lub płaskiego dla budynków gospodarczych oraz garaży w przypadku nadbudowy, przebudowy i rozbudowy budynków mieszkaniowych, gospodarczych i garaży dopuszcza się kontynuację istniejącej formy dachu w przypadku dobudowy budynku do budynku istniejącego dopuszcza się stosowanie dachu jednospadowego o kącie nachylenia mniejszym od spadku dachu głównego lub stosowanie stropodachu płaskiego, stanowiącego element uzupełniający dachu (w tym taras, stropodach zielony itp.)

	w przypadku budowy budynku o złożonej bryle dopuszcza się stosowanie dachu płaskiego, stanowiącego element uzupełniający dachu (w tym taras, stropodach zielony itp.), **przy czym jego powierzchnia nie może przekraczać 30% powierzchni zabudowy budynku** w przypadku budynków mieszkaniowych dopuszcza się zastosowanie stropodachu płaskiego, stanowiącego element uzupełniający dachu (w tym taras, stropodach zielony itp.), **przy czym jego powierzchnia nie może przekraczać 30% powierzchni zabudowy budynku**	w przypadku budowy budynku o złożonej bryle dopuszcza się stosowanie dachu płaskiego, stanowiącego element uzupełniający dachu (w tym taras, stropodach zielony itp.) w przypadku budynków mieszkaniowych dopuszcza się zastosowanie stropodachu płaskiego, stanowiącego element uzupełniający dachu (w tym taras, stropodach zielony itp.)
Zalecane spadki dachu	37º–45º dla zabudowy mieszkaniowej, 30º–45º dla budynków gospodarczych i garaży	37º–45º dla zabudowy mieszkaniowej, 30º–45º dla budynków gospodarczych i garaży
Dopuszczalne doświetlenie poddaszy	dopuszcza się doświetlenia poprzez lukarny lub okna połaciowe wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć, a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m)	dopuszcza się doświetlenia poprzez lukarny lub okna połaciowe wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć, a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m)
Dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku	budynki gospodarcze i garaże mogą być realizowane jako	budynki gospodarcze i garaże mogą być realizowane jako dobudowane lub

	dobudowane lub wolnostojące	wolnostojące
Zalecenia dotyczące elewacji	maksymalna szerokość elewacji frontowej budynku nie większa niż 15 m	maksymalna szerokość elewacji frontowej budynku nie większa niż 15 m
Zalecenia dotyczące otworów okiennych i drzwiowych	–	–
Zalecenia dotyczące materiałów oraz kolorystyki	kolorystyka elewacji: w kolorach jasnych, stonowanych pokrycie dachu: dachówka, blachodachówka, materiały imitujące dachówkę lub materiały naturalne kolorystyka dachu: w odcieniach kolorów czerwonego, brązowego lub szarego	kolorystyka elewacji: w kolorach jasnych, stonowanych pokrycie dachu: dachówka, blachodachówka, materiały imitujące dachówkę lub materiały naturalne kolorystyka dachu: w odcieniach kolorów czerwonego, brązowego lub szarego
Wskaźnik powierzchni zabudowy	maks. 30%	maks. 30%
Wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej	min. **50%**, przy czym w przypadku remontów, rozbudowy, przebudowy i nadbudowy oraz zmiany sposobu użytkowania istniejącej zabudowy i urządzeń, o której mowa w pkt. 1, pozostawienie powierzchni biologicznie czynnej na minimum 45% powierzchni działki budowlanej	min. **60%**, przy czym w przypadku remontów, rozbudowy, przebudowy i nadbudowy oraz zmiany sposobu użytkowania istniejącej zabudowy i urządzeń, o której mowa w pkt. 1, pozostawienie powierzchni biologicznie czynnej na minimum 45% powierzchni działki budowlanej
Dodatkowe zapisy	–	–

5.2.2.
Gmina Krzeszowice

100 % powierzchni gminy Krzeszowice leży na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Na terenie gminy Krzeszowice znajdują się fragmenty Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie i Rudniańskiego Parku Krajobrazowego oraz fragmenty otulin tych parków. Cały teren

gminy pokryty jest różnymi formami ochrony.

Obszar gminy w całości pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Na potrzeby niniejszej pracy autor dokona analizy mpzp opracowanego dla 13 sołectw, tj. Czerna, Filipowice, Miękinia, Nawojowa Góra, Nowa Góra, Ostrężnica, Paczółtowice, Rudno, Sanka, Tenczynek, Wola Filipowska, Zalas, Żary (Uchwała Nr XLIV/572/2018 Rady Miejskiej w Krzeszowicach z dnia 28 czerwca 2018 r.)[233].

Miejscowy plan zakłada następujące obszary, na których dopuszczalna jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna:
– MN1.1, MN2.2 – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
– MU (MU1, MU2) – tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej,
– MNR (MNR1, MNR2) – tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej[234].

W niniejszym opracowaniu autor skupi się na terenach MN1.1. oraz MN2.2., jako przestrzeni przeznaczonej typowo pod zabudowę mieszkalną jednorodzinną. Analizowane informacje zostaną zebrane w poniższej tabeli pomocniczej.

Tab. 24. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN1.1 oraz MN2.2 w mpzp gminy Krzeszowice. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor[235]

	MN1.1. (położone poza granicami parków krajobrazowych)	**MN2.2. (położone na terenach parków krajobrazowych)**
Dopuszczalny rodzaj zabudowy	wolnostojący, bliźniaczy, **szeregowy**	wolnostojący, bliźniaczy
Powierzchnia nowo wydzielanych działek	nie mniejsza niż **700 m^2**	nie mniejsza niż **1200 m^2**
Maksymalna wysokość budynku	**10,5 m** – domy 6m – budynki gospodarcze, garaże	**9 m** – domy, 6 m – budynki gospodarcze, garaże
Geometria dachu	dachy dwu lub wielospadowe, o jednakowym nachyleniu głównych połaci dachowych, **dopuszcza się tworzenie dachów płaskich**	dachy dwu lub wielospadowe, o jednakowym nachyleniu głównych połaci dachowych; **w przypadku dachów dwuspadowych kalenica powinna być**

[233] Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (aktualizacja) sołectw: Czerna, Filipowice, Miękinia, Nawojowa Góra, Nowa Góra, Ostrężnica, Paczółtowice, Rudno, Sanka, Tenczynek, Wola Filipowska, Zalas, Żary w Gminie Krzeszowice, Uchwała Nr XLIV/572/2018 Rady Miejskiej w Krzeszowicach z dnia 28 czerwca 2018 r., https://rastry.gison.pl/mpzp-public/krzeszowice/uchwaly/U_2018_572_XLIV.pdf, dostęp 20.07.2025.
[234] Ibidem.
[235] Ibidem.

		równoległa do dłuższego boku budynku, dach z wyraźnie zaakcentowaną linią okapu
Zalecane spadki dachu	30°–45°	30°–45°
Dopuszczalne doświetlenie poddaszy	dopuszcza się doświetlenia poprzez lukarny lub okna połaciowe, kąt nachylenia daszków lukarn może odbiegać do 5° od kąta nachylenia głównych połaci dachowych; dachy lukarn nie mogą się łączyć	dopuszcza się doświetlenia poprzez okna połaciowe i lukarny, dachy lukarn nie mogą się łączyć, kąt nachylenia daszków lukarn może odbiegać do 5° od kąta nachylenia głównych połaci dachowych
Dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku	**dopuszcza się stosowanie naczółków,** dla towarzyszącej zabudowy gospodarczej oraz garaży dopuszcza się stosowanie dachów płaskich i jednospadowych o maksymalnym spadku dachu do 30°	dla towarzyszącej zabudowy gospodarczej oraz garaży dopuszcza się stosowanie dachów płaskich oraz jednospadowych o maksymalnym spadku dachu do 30°
Zalecenia dotyczące elewacji	–	–
Zalecenia dotyczące otworów okiennych i drzwiowych		**otwory okienne prostokątne o pionowej artykulacji i symetrycznych podziałach stolarki, w kompozycji szczytu należy zachować symetrię rozmieszczenia otworów**
Zalecenia dotyczące materiałów oraz kolorystyki		**kolorystyka kominów i innych elementów występujących na dachu powinna być stonowana z kolorystyka dachu, zaleca się krycie dachów stromych, powyżej 30°, dachówką w kolorze naturalnym**

		ceramiki lub w odcieniach szarości, dopuszcza się krycie dachów strzechą bądź gontem; dla dachów płaskich nie określa się rodzaju pokrycia ani jego kolorystyki z wyjątkiem zakazu stosowania materiałów odblaskowych, odbijających światło
Wskaźnik powierzchni zabudowy	maks. 45%	maks. 40% gdy istniejący wskaźnik zabudowy jest przekroczony obowiązuje zakaz zwiększania powierzchni zabudowy
Wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej	min. 35%	min. 40%
Dodatkowe zapisy		1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną obszarów parków krajobrazowych; 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym obszarów chronionych; 3) zakazuje się likwidowania i niszczenia istniejących zadrzewień w rozumieniu przepisów odrębnych

5.2.3.
Gmina Skała

99,99% powierzchni gminy Skała leży na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Na terenie gminy Skała znajdują się fragmenty Ojcowskiego Parku Narodowego i Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego oraz fragmenty otulin tych parków. Cały teren gminy pokryty jest różnymi formami ochrony.

Gmina Skała częściowo pokryta jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego[236]. Na potrzeby niniejszego opracowania autor dokona analizy mpzp obowiązującego dla sołectw: Barbarka, Gołyszyn, Minoga, Nowa Wieś, Poręba Laskowska, Przybysławice, Rzeplin, Sobiesęki, Stoki, Szczodrkowice oraz Zamłynie (Obwieszczenie Rady Miejskiej w Skale z dnia 31 marca 2022r.)[237].

Przedmiotowy mpzp zakłada następujące obszary, na których dopuszczalna jest zabudowa mieszkalna jednorodzinna:
– MN1 – Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, zagrodowej i usługowej,
– MN2 – Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usługowej,
– MN3 – Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
– MN4 – Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, zagrodowej i usługowej położone w Dłubniańskim Parku Krajobrazowym,
– RM1 – Tereny zabudowy zagrodowej,
– RM2 – Tereny zabudowy zagrodowej położone w Dłubniańskim Parku Krajobrazowym[238].

W niniejszym opracowaniu autor skupi się na terenach MN1, MN2, MN3 oraz MN4. Analizowane informacje zostaną zebrane w poniższej tabeli pomocniczej.

Tab. 25. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN 1, MN 2, MN 3 oraz MN 4 w mpzp gminy Skała. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor[239]

	MN 1	**MN 2**	**MN 3**	**MN 4**
Dopuszczalny rodzaj zabudowy	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa **(utrzymanie, przebudowa)**	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa **(utrzymanie, przebudowa)**	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa
Powierzchnia nowo wydzielanych działek	nie mniejsza niż 800 m^2 dla zabudowy jednorodzinnej, **nie mniejsza niż 1200 m^2 dla zabudowy zagrodowej, nie mniejsza niż 600 m^2 dla**	nie mniejsza niż 800 m^2 dla zabudowy jednorodzinnej, **nie mniejsza niż 600 m^2 dla obiektów usługowych**	nie mniejsza niż 800 m^2 dla zabudowy jednorodzinnej,	nie mniejsza niż 800 m^2 dla zabudowy jednorodzinnej, **nie mniejsza niż 1200 m^2 dla zabudowy zagrodowej, nie mniejsza niż 600 m^2 dla**

[236] Diagnoza stanu Miasta i Gminy Skała opracowana w ramach prac nad Strategią Rozwoju Miasta i Gminy Skała na lata 2025–2035, s. 36, https://skala.pl/wp-content/uploads/2025/02/DIAGNOZA-Skaly-luty-2025.pdf, dostęp 20.07.2025.
[237] Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sołectw: Barbarka, Gołyszyn, Minoga, Nowa Wieś, Poręba Laskowska, Przybysławice, Rzeplin, Sobiesęki, Stoki, Szczodrkowice, Zamłynie w Gminie Skała, Obwieszczenie Rady Miejskiej w Skale z dnia 31 marca 2022 r., https://skala.pl/wp-content/uploads/2022/05/Obwieszczenie.2022-03-21-tekst-jednolity-MPZP.pdf, dostęp 20.07.2025.
[238] Ibidem, s. 2.
[239] Ibidem.

	obiektów usługowych			**obiektów usługowych**
Maksymalna wysokość budynku	**9,5 m** – budynki mieszkalne, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną, 12 m – pozostała zabudowa	**9,5 m** – budynki mieszkalne, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną, 12 m – pozostała zabudowa	**9,5 m** – budynki mieszkalne, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną, 12 m – pozostała zabudowa	**9 m** – budynki mieszkalne, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną, 12 m – pozostała zabudowa
Geometria dachu	dachy czterospadowe lub dwuspadowe, o jednakowym kącie nachylenia połaci dachowych, **z wysuniętym przed lico budynku okapem (…),** a dla budynków nie będących budynkami mieszkalnymi, o rozpiętości traktu podłużnego powyżej 12 m, mierzonego po obrysie ścian zewnętrznych równoległych do dłuższego boku budynku, dopuszcza się również realizację dachów o kącie nachylenia połaci dachowych 2°–20°; przy kalenicy	dachy czterospadowe lub dwuspadowe, o jednakowym kącie nachylenia połaci dachowych, **z wysuniętym przed lico budynku okapem (…),** a dla budynków nie będących budynkami mieszkalnymi, o rozpiętości traktu podłużnego powyżej 12 m, mierzonego po obrysie ścian zewnętrznych równoległych do dłuższego boku budynku, dopuszcza się również realizację dachów o kącie nachylenia połaci dachowych 2°–20°; przy kalenicy	dachy czterospadowe lub dwuspadowe, o jednakowym kącie nachylenia połaci dachowych, **z wysuniętym przed lico budynku okapem (…),** a dla budynków nie będących budynkami mieszkalnymi, o rozpiętości traktu podłużnego powyżej 12 m, mierzonego po obrysie ścian zewnętrznych równoległych do dłuższego boku budynku, dopuszcza się również realizację dachów o kącie nachylenia połaci dachowych 2°–20°; przy kalenicy	dachy czterospadowe lub dwuspadowe, o jednakowym kącie nachylenia połaci dachowych, **z dopuszczalnymi przyczółkami i naczółkami, z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku; w przypadku dachów wielospadowych długość kalenicy nie może być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu; część szczytowa ścian oddzielona od ścian bocznych budynku gzymsem lub za pomocą deskowania;**

	równoległej do dłuższego boku budynku; obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie	równoległej do dłuższego boku budynku; obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie;	równoległej do dłuższego boku budynku; obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie	**wysunięcie okapu poza ścianę szczytową nie może być mniejsze niż 60 cm;** dla budynków nie będących budynkami mieszkalnymi, o rozpiętości traktu podłużnego powyżej 12 m, mierzonego po obrysie ścian zewnętrznych równoległych do dłuższego boku budynku, dopuszcza się również realizację dachów o kącie nachylenia połaci dachowych 2°–20°; przy kalenicy równoległej do dłuższego boku budynku; obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie
Zalecane spadki dachu	37°–45°	37°–45°	37°–45°	37°–45°
Dopuszczalne doświetlenie poddaszy	dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami lub oknami połaciowymi oraz budowę	dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami lub oknami połaciowymi oraz budowę	dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami lub oknami połaciowymi oraz budowę	dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami lub oknami połaciowymi; **obowiązuje**

	tzw. jaskółek; lukarny i „jaskółki” należy budować z daszkami dwuspadowymi o jednakowym kącie nachylenia połaci, mniejszym lub zgodnym z kątem nachylenia głównych połaci dachu(jednak nie mniej niż 25°), z zachowaniem kolorystyki i materiału głównych połaci dachu	tzw. jaskółek; lukarny i „jaskółki” należy budować z daszkami dwuspadowymi o jednakowym kącie nachylenia połaci, mniejszym lub zgodnym z kątem nachylenia głównych połaci dachu(jednak nie mniej niż 25°), z zachowaniem kolorystyki i materiału głównych połaci dachu	tzw. jaskółek; lukarny i „jaskółki” należy budować z daszkami dwuspadowymi o jednakowym kącie nachylenia połaci, mniejszym lub zgodnym z kątem nachylenia głównych połaci dachu(jednak nie mniej niż 25°), z zachowaniem kolorystyki i materiału głównych połaci dachu	**jedna forma lukarn na budynku; ich łączna powierzchnia nie może przekraczać 1/3 powierzchni dachu, mierzonej w elewacji; dachy lukarn nie mogą się łączyć; ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m;** dopuszcza się budowę tzw. jaskółek; lukarny i „jaskółki” należy budować z daszkami dwuspadowymi o jednakowym kącie nachylenia połaci, mniejszym lub zgodnym z kątem nachylenia głównych połaci dachu(jednak nie mniej niż 25°), z zachowaniem kolorystyki i materiału głównych połaci dachu
Dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (nie dotyczy	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (nie dotyczy	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (nie dotyczy	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (nie dotyczy

	nadbudowy) ma mieć kształt prostokąta (lub być złożony z prostokątów); dopuszcza się stosowanie rozrzeźbienia bryły wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1,2 m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,4 m; dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym **(jednak nie mniej niż 25%)** od spadku dachu głównego oraz stosowanie fragmentarycznego obniżenia okapu	nadbudowy) ma mieć kształt prostokąta (lub być złożony z prostokątów); dopuszcza się stosowanie rozrzeźbienia bryły, wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1,2 m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,4 m; dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego oraz stosowanie fragmentarycznego obniżenia okapu	nadbudowy) ma mieć kształt prostokąta (lub być złożony z prostokątów); dopuszcza się stosowanie rozrzeźbienia bryły, wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1,2 m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,4 m; dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego oraz stosowanie fragmentarycznego obniżenia okapu	nadbudowy) ma mieć kształt prostokąta (lub być złożony z prostokątów), **z dopuszczeniem ganków i podcieni** oraz rozrzeźbienia bryły; **szerokość traktu (mierzona po zewnętrznych krawędziach ścian) określająca maksymalną dopuszczalną rozpiętość dachu nie może przekraczać 9,5 m;** wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1,2 m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,4 m; dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych

				i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego oraz stosowanie fragmentarycznego obniżenia okapu
Zalecenia dotyczące elewacji	–	–	–	–
Zalecenia dotyczące otworów okiennych i drzwiowych	–	–	–	**otwory okienne prostokątne o pionowej artykulacji, zdwojone w ścianach kalenicowych o symetrycznych podziałach; otwory drzwiowe prostokątne o pionowej artykulacji**
Zalecenia dotyczące materiałów oraz kolorystyki	materiały wykończeniowe: tynki – w jasnych tonacjach, elementy drewniane i kamienne; dachy kryte dachówką, materiałem dachówko-podobnym, drewnem lub blachą; kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ciemnoczerwonym, czerwonobrązo	materiały wykończeniowe: tynki – w jasnych tonacjach, elementy drewniane i kamienne; dachy kryte dachówką, materiałem dachówko-podobnym, drewnem lub blachą; kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ciemnoczerwonym, czerwonobrązo	materiały wykończeniowe: tynki – w jasnych tonacjach, elementy drewniane i kamienne; dachy kryte dachówką, materiałem dachówko-podobnym, drewnem lub blachą; kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ciemnoczerwonym, czerwonobrązo	materiały wykończeniowe: tynki – w jasnych tonacjach, elementy drewniane i kamienne; dachy kryte dachówką, materiałem dachówko-podobnym, drewnem lub blachą; kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ciemnoczerwonym, czerwonobrązo

	wym, brązowym lub szarym	wym, brązowym lub szarym	wym, brązowym lub szarym	wym, brązowym lub szarym
Wskaźnik powierzchni zabudowy	maks. 40% (terenu budowlanego)	maks. 40% (terenu budowlanego)	maks. 40% (terenu budowlanego)	maks. 40% (terenu budowlanego)
Wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej	min. 30%	min. 30%	min. 30%	min. 30%
Dodatkowe zapisy	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa; **dopuszcza się maksymalną niwelację terenu działki: nasypy do 1 m, wykopy do 1 m**
Inne wskazane regulacje	Zgodnie z przepisami szczególnymi wyznacza się obszar położony w granicach Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego. Ustala się następujące zasady ochrony dla terenów położonych w granicach Parku: 1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną oraz przepisy szczególne dotyczące Parków Krajobrazowych; 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego. W granicach Otuliny Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych (ZJPK), ustanowionej odrębnymi przepisami szczególnymi, ustala się następujące zasady ochrony: 1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną oraz przepisy szczególne dotyczące Otuliny Parków Krajobrazowych; 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym Parków Krajobrazowych ZJPK.			

5.2.4.
Gmina Sułoszowa

100% powierzchni gminy Sułoszowa położone jest na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Na terenie gminy Sułoszowa znajduje się fragment Ojcowskiego Parku Narodowego wraz z fragmentem otuliny i otuliny parków krajobrazowych Orlich Gniazd, Dłubniańskiego oraz Dolinek Krakowskich. Cały teren gminy pokryty jest różnymi formami ochrony.

Obszar gminy w całości pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Na potrzeby niniejszego opracowania autor dokona analizy mpzp opracowanego dla sołectwa Sułoszowa I (uchwała nr IX/48/07 z dnia 29 czerwca 2007 roku)[240].

Miejscowy plan zakłada następujące obszary, na których dopuszczalna jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna:
– MN 1/ot, MN 2/ot, MN 3/ot, MN 4/ot – tereny zabudowy mieszkaniowej, jednorodzinnej I usługowej położone w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego,
– RM 1 – tereny zabudowy zagrodowej,
– RM 1/ot – tereny zabudowy zagrodowej położone w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego[241].

W niniejszym opracowaniu autor skupi się na terenach MN 1/ot, MN 2/ot, MN 3/ot, MN 4/ot. Analizowane informacje zostaną zebrane w poniższej tabeli pomocniczej.

Tab. 26. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN 1/ot, MN 2/ot, MN 3/ot oraz MN 4/ot w mpzp gminy Sułoszowa. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor[242]

	MN 1/ot (położone w otulinie OPN)	**MN 2/ot (położone w otulinie OPN)**	**MN 3/ot (położone w otulinie OPN)**	**MN 4/ot (położone w otulinie OPN)**
Dopuszczalny rodzaj zabudowy	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa	wolnostojący, bliźniaczy, zabudowa zagrodowa
Powierzchnia nowo wydzielanych działek	nie mniejsza niż **800 m² dla zabudowy jednorodzinnej, nie mniejsza niż 1200 m² dla zabudowy**	nie mniejsza niż **800 m² dla zabudowy jednorodzinnej, nie mniejsza niż 1200 m² dla zabudowy**	nie mniejsza **niż 2000 m²**	nie mniejsza niż **800 m² dla zabudowy jednorodzinnej, nie mniejsza niż 1200 m² dla zabudowy**

[240] Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sołectwa Sułoszowa I w Gminie Sułoszowa, Uchwała Nr IX/48/07 Rady Gminy Sułoszowa z dnia z dnia 29 czerwca 2007 r., https://suloszowa.pl/storage/2016/09/Suloszowa_I.pdf, dostęp 20.07.2025.
[241] Ibidem, s. 2.
[242] Ibidem.

	zagrodowej, nie mniejsza niż 600 m² dla obiektów usługowych	**zagrodowej, nie mniejsza niż 600 m² dla obiektów usługowych**		**zagrodowej, nie mniejsza niż 600 m² dla obiektów usługowych**
Maksymalna wysokość budynku	9,5 m – budynki **mieszkalne,** mieszkalno-zagrodowe i gospodarcze związane z produkcją rolną; dla budynków mieszkalnych, mieszkalno-zagrodowych dopuszcza się realizację 2 kondygnacji naziemnych, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną	9,5 m – budynki **mieszkalne,** mieszkalno-zagrodowe i gospodarcze związane z produkcją rolną; dla budynków mieszkalnych, mieszkalno-zagrodowych dopuszcza się realizację 2 kondygnacji naziemnych, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną	9,5 m – budynki **mieszkalne,** mieszkalno-zagrodowe i gospodarcze związane z produkcją rolną; dla budynków mieszkalnych, mieszkalno-zagrodowych dopuszcza się realizację 2 kondygnacji naziemnych, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną	9,5 m – budynki mieszkalno-zagrodowe i gospodarcze związane z produkcją rolną; dla budynków mieszkalnych, mieszkalno-zagrodowych dopuszcza się realizację 2 kondygnacji naziemnych, 7m (**liczone od poziomu terenu wzdłuż środkowej osi budynku do kalenicy**) – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną
Geometria dachu	dachy dwuspadowe, o jednakowym nachyleniu połaci dachowych i równym (…) i równej długości połaci dachowych, z wysuniętym przed lico budynku okapem (…), część szczytowa budynku oddzielona od ścian bocznych budynku gzymsem lub za pomocą deskowania,	dachy dwuspadowe, o jednakowym nachyleniu połaci dachowych i równym (…) i równej długości połaci dachowych, z wysuniętym przed lico budynku okapem (…), część szczytowa budynku oddzielona od ścian bocznych budynku gzymsem lub za pomocą deskowania,	dachy dwuspadowe, o jednakowym nachyleniu połaci dachowych i równym (…) i równej długości połaci dachowych, z wysuniętym przed lico budynku okapem (…), część szczytowa budynku oddzielona od ścian bocznych budynku gzymsem lub za pomocą deskowania,	dachy dwuspadowe, o jednakowym nachyleniu połaci dachowych i równym (…) i równej długości połaci dachowych, z wysuniętym **od 0,7 do 1 m** przed lico budynku okapem (…), część szczytowa budynku oddzielona od ścian bocznych budynku gzymsem lub za pomocą

	(…) obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie	(…) obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie	(…) obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie	deskowania, (…) obowiązuje zakaz stosowania połaci dachowych przesuniętych wzajemnie w pionie lub poziomie
Zalecane spadki dachu	35°–42°	35°–42°	35°–42°	35°–42°
Dopuszczalne doświetlenie poddaszy	**dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami; lukarny budować należy w osiach okien parteru; z dachami dwuspadowym i symetrycznym i, o spadkach mniejszych od spadku dachu głównego**	**dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami; lukarny budować należy w osiach okien parteru; z dachami dwuspadowym i symetrycznym i, o spadkach mniejszych od spadku dachu głównego**	**dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami; lukarny budować należy w osiach okien parteru; z dachami dwuspadowym i symetrycznym i, o spadkach mniejszych od spadku dachu głównego**	-
Dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (**nie dotyczy nadbudowy**) ma mieć kształt prostokąta; stosunek boków zawierać się ma w przedziale 1:1,3 do 1:2, **wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości**	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (**nie dotyczy nadbudowy**) ma mieć kształt prostokąta; stosunek boków zawierać się ma w przedziale 1:1,3 do 1:2, **wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości**	rzut nowych i rozbudowywanych budynków (**nie dotyczy nadbudowy**) ma mieć kształt prostokąta; stosunek boków zawierać się ma w przedziale 1:1,3 do 1:2, **wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości**	**obowiązuje zachowanie tradycyjnej formy zabudowy,** rzut budynków ma mieć kształt prostokąta; stosunek boków zawierać się ma w przedziale 1:1,3 do 1:2, **wejście akcentowane formalnie powinno znajdować się w części środkowej dłuższego boku, wysokość podmurówki średnio nie może**

	odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,2 m; dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego; **dachy pulpitowe (jednospadowe lub płaskie) dopuszcza się również na wolnostojących garażach i budynkach gospodarczych**	**odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,2 m;** dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego; **dachy pulpitowe (jednospadowe lub płaskie) dopuszcza się również na wolnostojących garażach i budynkach gospodarczych**	**odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,2 m;** dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego; **dachy pulpitowe (jednospadowe lub płaskie) dopuszcza się również na wolnostojących garażach i budynkach gospodarczych**	**przekraczać 1 m;** dopuszcza się dobudowę do budynku mieszkalnego garaży i budynków gospodarczych i przekrycie ich dachami pulpitowymi o spadku mniejszym od spadku dachu głównego; **dopuszcza się budowę ganków I facjat w formach tradycyjnych; facjaty budować należy w osiach otworów parteru z dachami dwuspadowym i symetrycznym i, o spadkach mniejszych od spadku dachu głównego, kalenica facjat niżej od kalenicy dachu, ganki i facjaty kryte dachem dwuspadowym, symetrycznym o spadku od 25°**
Zalecenia dotyczące elewacji	–	–	–	**elewacje: frontowa symetryczna lub asymetryczna, szczytowa symetryczna, elewacje**

				uporządkowane z rytmicznie ułożonymi otworami oraz nadprożami i parapetami na jednakowych poziomach, obowiązuje podział poziomy elewacji na linii podmurówki
Zalecenia dotyczące otworów okiennych i drzwiowych	–	–	–	**okna w układzie pionowego prostokąta; rozmiary, proporcje i podział okien w nawiązaniu do tradycyjnych**
Zalecenia dotyczące materiałów oraz kolorystyki	dachy kryte gontem, dachówką, **materiałem dachówkopodobnym, blachą lub materiałami bitumicznymi;** kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ceglastym (dachówka), **czerwonym, czerwono-brązowym,** blachy ocynkowanej bądź popielatym; **tynki – w jasnych tonacjach**	dachy kryte gontem, dachówką, **materiałem dachówkopodobnym, blachą lub materiałami bitumicznymi;** kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ceglastym (dachówka), **czerwonym, czerwono-brązowym,** blachy ocynkowanej bądź popielatym; **tynki – w jasnych tonacjach**	dachy kryte gontem, dachówką, **materiałem dachówkopodobnym, blachą lub materiałami bitumicznymi;** kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ceglastym (dachówka), **czerwonym, czerwono-brązowym,** blachy ocynkowanej bądź popielatym; **tynki – w jasnych tonacjach**	**obowiązuje zachowanie tradycyjnej (…) kolorystyki materiałów i detalu architektonicznego;** dachy kryte gontem **drewnianym,** dachówką ceramiczną **bądź blachą płaską ocynkowaną w arkuszach, łączoną na liniach spadku na rąbek stojący;** kolorystyka dachów utrzymana w kolorze ceglastym (dachówka), kolorze blachy ocynkowanej

				lub popielatym **(dachy z blachy); tynki białe, elementy drewniane bejcowane na kolor brunatny, elementy kamienne – w kolorach naturalnych; okna wykonane wyłącznie z drewna, elementy drewniane oraz okucia w kolorze białym, zielonym lub brązowym**
Wskaźnik powierzchni zabudowy	maks. **35%** dla zabudowy zagrodowej, **30%** dla zabudowy jednorodzinnej i usługowej, nie więcej niż 300 m^2	maks. **30%** dla zabudowy zagrodowej, **25%** dla zabudowy jednorodzinnej i usługowej, nie więcej niż 300 m^2	maks. **25%** dla zabudowy zagrodowej, **20%** dla zabudowy jednorodzinnej i usługowej, nie więcej niż 300 m^2	maks. **30%** dla zabudowy zagrodowej, **25%** dla zabudowy jednorodzinnej i usługowej, nie więcej niż 300 m^2
Wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej	min. **30%**	min. **40%**	min. **40%**	min. **30%**
Dodatkowe zapisy	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; **nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa;**	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; **nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa;**	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; **nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa;**	budynki mogą być jedno lub wielofunkcyjne; **wysokość ścianki kolankowej nie może przekraczać 1,2 m;** detale zabudowy kształtować należy w oparciu o formy tradycyjne **bądź z**

	balustrady balkonów oraz ogrodzenia posesji wykonywać należy z zachowaniem pionowego układu elementów; detale kształtować należy w sposób nawiązujący do tradycji (np. jętka, jętka z wieszakiem lub jętka z wieszakiem i pazdurem, przy czym jętka powinna być nie niżej niż na 1/3 wysokości szczytu i nie wyżej niż na 1/5, a pazdur nie wyższy niż długość wieszaka); w terenach MN 1/ot położonych wzdłuż tzw. drogi północnej, przy realizacji nowej zabudowy obowiązuje pozostawienie wglądów umożliwiających zachowanie widoku zamku w Pieskowej Skale z tej drogi	balustrady balkonów oraz ogrodzenia posesji wykonywać należy z zachowaniem pionowego układu elementów; detale kształtować należy w sposób nawiązujący do tradycji (np. jętka, jętka z wieszakiem lub jętka z wieszakiem i pazdurem, przy czym jętka powinna być nie niżej niż na 1/3 wysokości szczytu i nie wyżej niż na 1/5, a pazdur nie wyższy niż długość wieszaka)	balustrady balkonów oraz ogrodzenia posesji wykonywać należy z zachowaniem pionowego układu elementów; detale kształtować należy w sposób nawiązujący do tradycji (np. jętka, jętka z wieszakiem lub jętka z wieszakiem i pazdurem, przy czym jętka powinna być nie niżej niż na 1/3 wysokości szczytu i nie wyżej niż na 1/5, a pazdur nie wyższy niż długość wieszaka)	bezpośrednim cytowaniem tych form
Inne wskazane regulacje	Zgodnie z przepisami szczególnymi wyznacza się obszar położony w granicach Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN). Ustala się następujące zasady ochrony dla terenów położonych w granicach OPN: 1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną i innych przepisów szczególnych oraz zasady ochrony zawarte w planach			

	ochrony parku, 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym Parku Narodowego i jego Otuliny. Zgodnie z przepisami szczególnymi wyznacza się obszar położony w granicach Otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN). Ustala się następujące zasady ochrony dla terenów położonych w granicach otuliny OPN: 1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną, 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym Parku Narodowego i jego Otuliny.

5.2.5.
Gmina Trzyciąż

99,96% powierzchni gminy Trzyciąż leży na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Na terenie gminy Trzyciąż znajdują się fragmenty Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd i Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego oraz fragmenty otulin tych parków. Cały teren gminy pokryty jest różnymi formami ochrony.

Obszar gminy w całości pokryty jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego opracowanym dla wszystkich 14 sołectw: Glanów, Imbramowice, Jangrot, Małaszyce, Michałówka, Milonki, Podchybie, Porąbka, Sucha, Ściborzyce, Tarnawa, Trzyciąż, Zadroże, Zagórowa. Na potrzeby niniejszego opracowania autor dokona analizy mpzp opracowanego dla wszystkich wymienionych sołectw (Tekst jednolity ze stycznia 2009 roku)[243].

Miejscowy plan zakłada następujące obszary, na których dopuszczalna jest zabudowa mieszkalna jednorodzinna:
– MU – Tereny zabudowy wielofunkcyjnej, mieszkaniowo-usługowej,
– MN1 – Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
– MN1P – Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, położone w Jurajskich Parkach Krajobrazowych,
– MN2 – Tereny zabudowy jednorodzinnej i mieszkaniowej – zagrodowej,
– MN2P – Tereny zabudowy jednorodzinnej i mieszkaniowej – zagrodowej, położone w Jurajskich Parkach Krajobrazowych,
– MP – Tereny zabudowy mieszkaniowej willowej[244].

W niniejszym opracowaniu autor skupi się na terenach MN1 oraz MN1P. Analizowane informacje zostaną zebrane w poniższej tabeli pomocniczej.

Tab. 27. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN1 oraz MN1P w mpzp gminy Trzyciąż. Różnice

[243] Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sołectw Glanów, Imbramowice, Jangrot, Małaszyce, Michałówka, Milonki, Podchybie, Porąbka, Sucha, Ściborzyce, Tarnawa, Trzyciąż, Zadroże, Zagórowa w Gminie Trzyciąż, Tekst jednolity ze stycznia 2009 r., https://gminatrzyciaz.pl/index.php?option=com_attachments&task=download&id=1466, dostęp 12.07.2025.
[244] Ibidem, s. 2.

pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor[245]

	MN 1	**MN1P**
Dopuszczalny rodzaj zabudowy	wolnostojący, bliźniaczy	wolnostojący, bliźniaczy
Powierzchnia nowo wydzielanych działek	nie mniejsza niż **900 m^2,** w sytuacjach szczególnych (np. ze względu na istniejące podziały, nie regularne kształty działki lub konfigurację terenu) dopuszcza się odstępstwo od ustalonej wyżej minimalnej wielkości działki o 15% jej powierzchni	nie mniejsza niż **1200 m^2,** w sytuacjach szczególnych (np. ze względu na istniejące podziały, nie regularne kształty działki lub konfigurację terenu) dopuszcza się odstępstwo od ustalonej wyżej minimalnej wielkości działki o 15% jej powierzchni
Maksymalna wysokość budynku	**10,5 m** – budynki mieszkalne, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną,	**9 m** – budynki mieszkalne, 7 m – garaże i budynki gospodarcze niezwiązane z produkcją rolną,
Geometria dachu	dachy czterospadowe lub dwuspadowe, symetryczne, (…) **z wysuniętym przed lico budynku okapem i z** częścią szczytową oddzieloną od ścian bocznych budynku; utrzymuje się istniejącą zabudowę z dachami kopertowymi, z możliwością jej przebudowy i rozbudowy oraz w przypadku adaptacji poddaszy na cele mieszkalne nie określa się wysokości tych budynków – dla umożliwienia zachowani kata nachylenia połaci głównych w granicach 37°–45°, maksymalna wysokość ścianki kolankowej 1,2 m od poziomu posadzki; dopuszcza się – przy budowie i rozbudowie budynków – dobudowę wiat, ganków, przybudówek z dachami pulpitowymi	dachy czterospadowe lub dwuspadowe, symetryczne, (…) **z dopuszczalnymi przyczółkami i naczółkami z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku; długość kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie powinna być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu**; część szczytowa dachu oddzielona od ścian bocznych budynku **gzymsem lub za pomocą deskowania; wysunięcie okapu poza ścianą szczytową nie może być mniejsze niż 60 cm;** dopuszcza się – przy budowie i rozbudowie budynków – dobudowę wiat, ganków, przybudówek z dachami pulpitowymi o kącie nachylenia min. 10°, z dachami płaskimi

[245] Ibidem.

	o kącie nachylenia min. 10°, z dachami płaskimi przykrytymi tarasem, o wysokości dobudowywanych obiektów nie większej niż 4,5 m	przykrytymi tarasem, o wysokości dobudowywanych obiektów nie większej niż 4,5 m
Zalecane spadki dachu	37°–45°	37°–45°
Dopuszczalne doświetlenie poddaszy	dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami **z dachami dwuspadowymi, dachami dwuspadowymi z naczółkami,** oknami połaciowymi	dopuszcza się doświetlenie dachów lukarnami lub oknami połaciowymi; **zalecana jest jedna forma lukarn na jednym budynku; ich łączna powierzchnia nie może przekraczać 1/3 powierzchni dachu, mierzonej w elewacji; dachy lukarn nie mogą się łączyć**
Dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku	dopuszcza się realizację przybudówek, ganków, podcieni i wykuszy; wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1,2 m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,4 m	-dopuszcza się realizację ganków i podcieni, przybudówek i wykuszy; **szerokość traktu określającego maksymalną dopuszczalną rozpiętość dachu nie może przekraczać 10,5 m, mierzoną po zewnętrznych krawędziach ścian, dopuszcza się zakończenie dachów naczółkami;** wysokość podmurówki na terenie płaskim nie może przekraczać 1,2 m; w przypadku spadku terenu wysokość ta – liczona jako średnia arytmetyczna wysokości odstokowej i przystokowej – nie może przekraczać 1,4 m
Zalecenia dotyczące elewacji	–	–
Zalecenia dotyczące otworów okiennych i drzwiowych	–	**w budynkach mieszkalnych otwory okienne prostokątne, o pionowej artykulacji, zdwojone w ścianach**

		kalenicowych o drobnej artykulacji i symetrycznych podziałach; otwory drzwiowe prostokątne o pionowej artykulacji
Zalecenia dotyczące materiałów oraz kolorystyki	kolorystyka materiałów wykończeniowych: tynki – w jasnych tonacjach, elementy drewniane i kamienne – w kolorach naturalnych dachy kryte dachówką bądź materiałem dachówkopodobnym, dopuszcza się stosowanie blachy trapezowej kolorystyka dachów powinna być utrzymana w kolorze ciemnoczerwonym, czerwonobrązowym, brązowym lub szarym	-kolorystyka materiałów wykończeniowych: tynki – w jasnych tonacjach, elementy drewniane i kamienne – w kolorach naturalnych dachy kryte dachówką bądź materiałem dachówkopodobnym, dopuszcza się stosowanie blachy trapezowej kolorystyka dachów powinna być utrzymana w kolorze ciemnoczerwonym, czerwonobrązowym, brązowym lub szarym **podmurówka zróżnicowana w kolorystyce lub fakturze**
Wskaźnik powierzchni zabudowy	maks. 30% – zabudowa jednorodzinna maks. 20% – zabudowa rekreacyjna	maks. 30% – zabudowa jednorodzinna maks. 20% – zabudowa rekreacyjna
Wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej	min. 30%	min. 30%
Dodatkowe zapisy	nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa; obowiązuje w przypadku uzupełniania istniejących ciągów zabudowy nowo realizowanymi budynkami, tworzenie uporządkowanych linii zabudowy wzdłuż tras komunikacyjnych, co	nowe budynki mieszkalne mają być sytuowane kalenicowo lub szczytowo do drogi publicznej, w zależności od tradycyjnego usytuowania domów w danej części sołectwa; obowiązuje w przypadku uzupełniania istniejących ciągów zabudowy nowo realizowanymi budynkami, tworzenie uporządkowanych linii zabudowy wzdłuż tras komunikacyjnych, co

	oznacza lokalizację obiektów w nawiązaniu do przeważającego ich usytuowania przy danym odcinku trasy komunikacyjnej; dopuszcza się maksymalną niwelację terenu działki: nasypy do 1 m, wykopy do 1 m	oznacza lokalizację obiektów w nawiązaniu do przeważającego ich usytuowania przy danym odcinku trasy komunikacyjnej; dopuszcza się maksymalną niwelację terenu działki: nasypy do 1 m, wykopy do 1 m; **obowiązuje zasada wkomponowania obiektu w otoczenie**
Inne wskazane regulacje	Zgodnie z przepisami szczególnymi wskazuje się obszar położony w granicach Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych – Parków Dłubniańskiego i Orlich Gniazd: Ustala się następujące zasady ochrony dla terenów położonych w granicach Parków: 1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną Parków; 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym Parków Krajobrazowych; 3) we wszystkich terenach Jurajskich Parków Krajobrazowych obowiązuje zakaz lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu Art. 51. ust. 1 pkt. 1 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 Prawo ochrony środowiska z późniejszymi zmianami, z wyjątkiem ustaleń § 5 ust. 14 i 15. W granicach Otuliny Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych ustanowionej odrębnymi przepisami szczególnymi ustala się następujące zasady ochrony: 1) obowiązują przepisy aktów ustanawiających ochronę prawną otuliny; 2) zakazuje się prowadzenia wszelkich działań, które mogłyby zagrażać wartościom przyrodniczym, historycznym i kulturowym Parków Krajobrazowych; 3) we wszystkich terenach otuliny Jurajskich Parków Krajobrazowych obowiązuje zakaz lokalizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu Art. 51. ust. 1 pkt. 1 Ust.	

5.2.6.
Analiza porównawcza wytycznych dla badanych gmin

Porównując zapisy wybranych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczące zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej, można zauważyć podobieństwa oraz różnice w aspektach uznanych za ważne dla ustawodawców w zakresie kształtowania ładu w krajobrazie kulturowym. Autor niniejszej dysertacji grupuje te wytyczne w formie tabeli w celu ułatwienia przeprowadzenia analizy porównawczej.

Zapisy z mpzp autor szereguje w następujących wierszach: dopuszczalny rodzaj zabudowy, powierzchnia nowo wydzielanych działek, maksymalna wysokość dachu, geometria dachu, zalecane spadki dachu, dopuszczalne doświetlenie poddaszy, dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku, zalecenia dotyczące elewacji, zalecenia dotyczące otworów okiennych i drzwiowych, zalecenia dotyczące materiałów oraz kolorystyki, wskaźnik powierzchni zabudowy, wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej, dodatkowe zapisy oraz inne wskazane regulacje. Oczywiście, część zagadnień się przenika – np. wszystkie zagadnienia będą miały wpływ na elewację budynku, ale autor wskazuje w tym punkcie wpisy, które wskazują wyraźnie wytyczne dotyczące elewacji (np. maksymalna szerokość frontowej elewacji). Samo uszeregowanie zapisów w stworzonych przez autora tabelach wskazuje na duży stopień podobieństwa zapisów pomiędzy różnymi dokumentami. Różnią się one oczywiście objętością oraz stopniem skomplikowania, ale trzon pozostaje podobny w każdym z dokumentów.

Zagadnienia dotyczące zagospodarowania terenu, jak dopuszczalny rodzaj zabudowy, dopuszczalna powierzchnia nowo wydzielonych działek, wskaźnik powierzchni zabudowy, wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej, wskazują jednoznacznie przewidziany planem projektowania urbanistycznego lub ruralistycznego sposób, w jaki dany teren ma zostać zabudowany (jeśli taką możliwość wskazuje).

W przypadku niniejszej analizy autor notuje nieznaczne różnice pomiędzy poszczególnymi mpzp. Stanowią one określone wytyczne dla inwestycji, natomiast przełożenie na sam styl architektury jest nieznaczne.

Po przeprowadzonej analizie autor zauważa, że znacząca część analizowanych zapisów dotyczy dachów – geometrii oraz zagadnień z nimi związanych (otwory okienne – w różnej formie, materiały, kolorystyka itd.). Faktycznie, jak wskazują dostępne badania w ramach tej problematyki, kształt i materiał dachu był istotnym czynnikiem w budowaniu spójności architektury mieszkalnej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, a co za tym idzie –wydaje się naturalne, że ustawodawcy mocno to akcentują w swoich zaleceniach. Co ciekawe, w badanych mpzp pojawia się przedział od 30° do 45° dopuszczalnych spadków dachu. Różnice pomiędzy tymi skrajnymi możliwościami obrazuje poniższa rycina.

Ryc. 183. Synteza – zestawienie dopuszczalnych skrajnych spadków dachu w badanych zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Oprac. Autor

W zakresie geometrii dachów dopuszczalne są dosyć klasyczne rozwiązania. Przeważają zalecenia mówiące o dachach dwuspadowych (w jednym przypadku tylko takie dachy są możliwe), czterospadowych i wielospadowych. Tylko w jednym przypadku dopuszczalne są dachy płaskie. Niektóre mpzp wskazują także inne dopuszczalne elementy geometrii dachu (przyczółki, naczółki itd.), niektóre plany wskazują konieczność tworzenia okapów. Wszystkie dokumenty wskazują jednak na wymaganą symetrię nachylenia, połaci głównych oraz brak możliwości tworzenia ich przesunięć względem siebie. Wybrane dokumenty wskazują rygorystyczne, skomplikowane zalecenia dotyczące dachów.

Wszyscy ustawodawcy wskazują maksymalną (choć zróżnicowaną) wysokość zabudowy. Co do tego punktu autor nie ma żadnych wątpliwości, iż jest ważną składową w kreowaniu spójności krajobrazu kulturowego.

Możliwość doświetlenia poddaszy lukarnami bądź oknami połaciowymi dopuszczona jest w większości zapisów. Tylko w gminie Sułoszowa doświetlenia przy użyciu okien połaciowych nie wskazano jako możliwe. Niektóre zapisy szczegółowo określają sposób kształtowania lukarn. Autor uważa, że okna połaciowe nie mają szkodliwego wpływu na dopuszczalną formę obiektu.

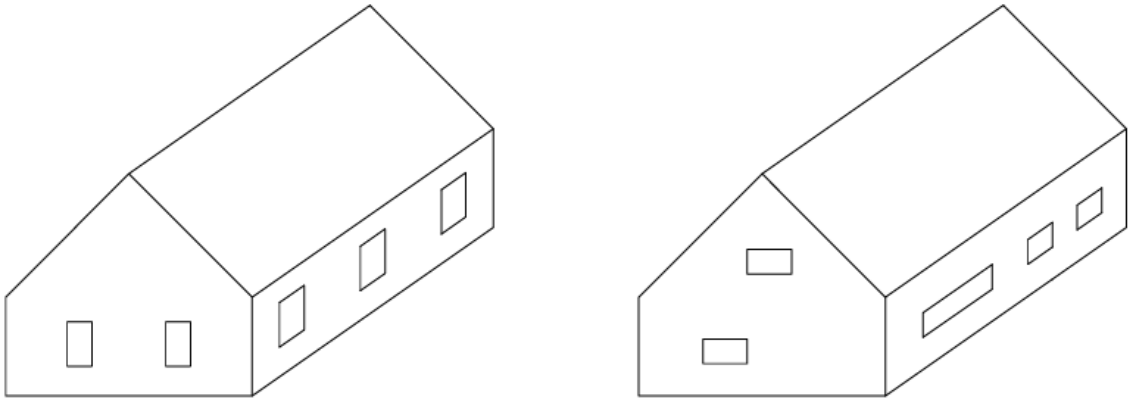
W zakresie dopuszczalnych materiałów wykonania i kolorystyki zapisy są dosyć podobne. Zalecane materiały to przede wszystkim dachówka, blachodachówka oraz materiały imitujące dachówkę, ale w niektórych dokumentach wskazane są też materiały naturalne jak gont, a nawet strzecha, poza tym także blacha. Dopuszczalne barwy to odcienie kolorów czerwonego, brązowego lub szarego. Tutaj autor uważa, iż zapisy mogłyby być bardziej rygorystyczne – wskazując na jedną dopuszczalną barwę w różnych tonacjach.

Pozostając w tematyce kolorystyki, także dla elewacji powtarzający się zapis „tynki w jasnych tonacjach" wydaje się mało precyzyjny. Przy szerokiej palecie barw dostępnej na rynku zawężenie ich nieco nieprecyzyjnym, w opinii autora, sformułowaniem „jasne tonacje" pozostawia wciąż szerokie pole interpretacji oraz różnorodnych rozwiązań. Kolor budynku – elewacji i dachu – to jedna z niewielu cech budynku, które rejestrujemy nawet niezbyt bacznie mu się przyglądając. Autor jest przekonany, że ujednolicenie kolorów elewacji to jeden z bardziej zauważalnych, a zarazem najprostszych do egzekwowania aspektów w walce o krajobraz kulturowy.

Autor zastanawia się nad sensem zaleceń dotyczących otworów okiennych, które pojawiają się jedynie w wybranych dokumentach – czy faktycznie ich pionowa artykulacja i np. symetryczne ułożenie na elewacji ma jakiekolwiek znaczenie dla spójności krajobrazu kulturowego? Raczej wymagają one od projektanta pewnej odtwórczości i tu nasuwa się pytanie, czy celem jest powielanie dawnych rozwiązań,

czy tworzenie architektury współczesnej, kreatywnie wpisującej się w krajobraz kulturowy. Poza tym otwory okienne są ściśle połączone z funkcją. Ta zaś, jak wiadomo, się zmienia. Nie można doprowadzać do sytuacji, gdy w celu szanowania przeszłości będziemy ignorować teraźniejszość – możliwości technologiczne, potrzeby inwestorów.

W związku z powyższym autor wykonał eksperyment polegający na tym, iż w aksonometrii dwóch identycznych brył domu wrysował zróżnicowane podziały okienne. W jednym budynku zaproponował okna o pionowej artykulacji oraz symetrycznym ułożeniu, zaś w drugim o poziomej artykulacji (choć wiadomo, że przy braku zaleceń artykulacja mogłaby być różna, również mieszana, otwory zaś nie zawsze jedynie prostokątne) i braku symetrii. W opinii autora – gdyby przenieść te modele do rzeczywistości – z wykorzystaniem tych samych barw tynku i dachów (nawet przy wykorzystaniu różnych materiałów wykończeniowych) wciąż byłaby odczuwalna spójność – być może w takim odbiorze poniższego rysunku pomaga ułożenie ścian szczytowych w jednej linii, ale to prawdopodobnie przesłanka do tego, aby właśnie na obowiązujące linie zabudowy kłaść nacisk w mpzp.

Ryc. 184. Synteza – zestawienie dwóch jednakowych brył ze zróżnicowanymi układami otworów okiennych. Oprac. Autor

W zapisach mpzp jedynie sporadycznie pojawiają się wytyczne wskazujące na pionową artykulację otworów drzwiowych.

Zapisy, które autor zebrał w wierszu „dodatkowe zapisy dotyczące bryły budynku", wskazują w kilku miejscach konieczność kreowania bryły w oparciu o rzut prostokąta, określając także wymagany stosunek jego boków. Jest to oczywiste nawiązanie do wyników badań typowej formy historycznej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W wielu miejscach pojawiają się wytyczne dla podmurówki, która również była i jest charakterystycznym elementem regionalnej zabudowy. Sporadycznie wskazywana jest wymagana szerokość traktu. W wielu miejscach ustawodawcy dopuszczają dobudówki do głównej bryły domu, pełniące funkcje garaży lub pomieszczeń gospodarczych, wskazując również na możliwość kreowania nad nimi dachów płaskich lub jednospadowych (pulpitowych).

W dwóch z badanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego pojawiają się dodatkowe wytyczne dotyczące elewacji. W jednym przypadku określona jest maksymalna szerokość elewacji frontowej, zaś w drugim dosyć szczegółowy i w opinii autora ograniczający, możliwy sposób jej projektowania.

Dodatkowe zapisy mówią m.in. o dopuszczeniu dodatkowych funkcji dla budynków mieszkalnych (w określonych miejscach). Niektóre mpzp wskazują również na konieczność sytuowania budynków szczytowo bądź kalenicowo do drogi publicznej, w zależności od usytuowania domów w danej lokalizacji. Pojawiają się zapisy o maksymalnej niwelacji terenu, balustradach, ogrodzeniach posesji, a nawet detalach. Można znaleźć również zapis, który pozostawia wiele możliwości interpretacji, tj. „obowiązuje zasada wkomponowania obiektu w otoczenie".

W mpzp, które w przestrzeni, dla której są ustalone, mają park narodowy, parki krajobrazowe albo otuliny tych parków, pojawiają się zapisy wskazujące na obowiązywanie przepisów aktów ustanawiających ochronę prawną tych obszarów. To oznacza, że oprócz zapisów mpzp inwestycja musi spełniać zapisy przepisów odrębnych, takich jak plan ochrony parków. Oczywisty jest zakaz prowadzenia czynności, które mogłyby niszczyć wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe.

Ważnym aspektem dla krajobrazu w ogóle, w tym również dla krajobrazu Jury Krakowsko-Częstochowskiej, na który zwraca uwagę autor, jest zjawisko *urban sprawl* („rozlewanie się miast", eksurbanizacja). Ma ono dla krajobrazu ogromnie negatywne znaczenie. Rozproszona zabudowa ma destrukcyjny wpływ na krajobrazy otwarte i na ten aspekt powinno zwrócić się większą uwagę w ustawodawstwie, choć autor ma świadomość, że jest to zadanie trudne, gdyż w znaczący sposób może ograniczać generalnie cenioną w społeczeństwie swobodę możliwości zabudowy.

Podsumowując rozważania na temat wybranych mpzp, autor uważa, że wynikające z nich przepisy stanowią kompromis między ochroną krajobrazu przed szkodliwą działalnością nieświadomych inwestorów i projektantów a ograniczeniami narzucanymi świadomym architektom.

5.3.
Plany ochrony parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych

Zgodnie z Art. 18.1 Ustawy o ochronie przyrody, „dla parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych sporządza się i realizuje plan ochrony"[246].
Plan ochrony dla parku narodowego oraz rezerwatu przyrody zawiera „1) cele ochrony przyrody oraz wskazanie przyrodniczych i społecznych uwarunkowań ich realizacji; 2) identyfikację oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków; 3) wskazanie obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej; 4) określenie działań ochronnych na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji tych działań; 5) wskazanie obszarów i miejsc udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych,

[246] https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20240001478/U/D20241478Lj.pdf, s.37, dostęp 15.08.2025.

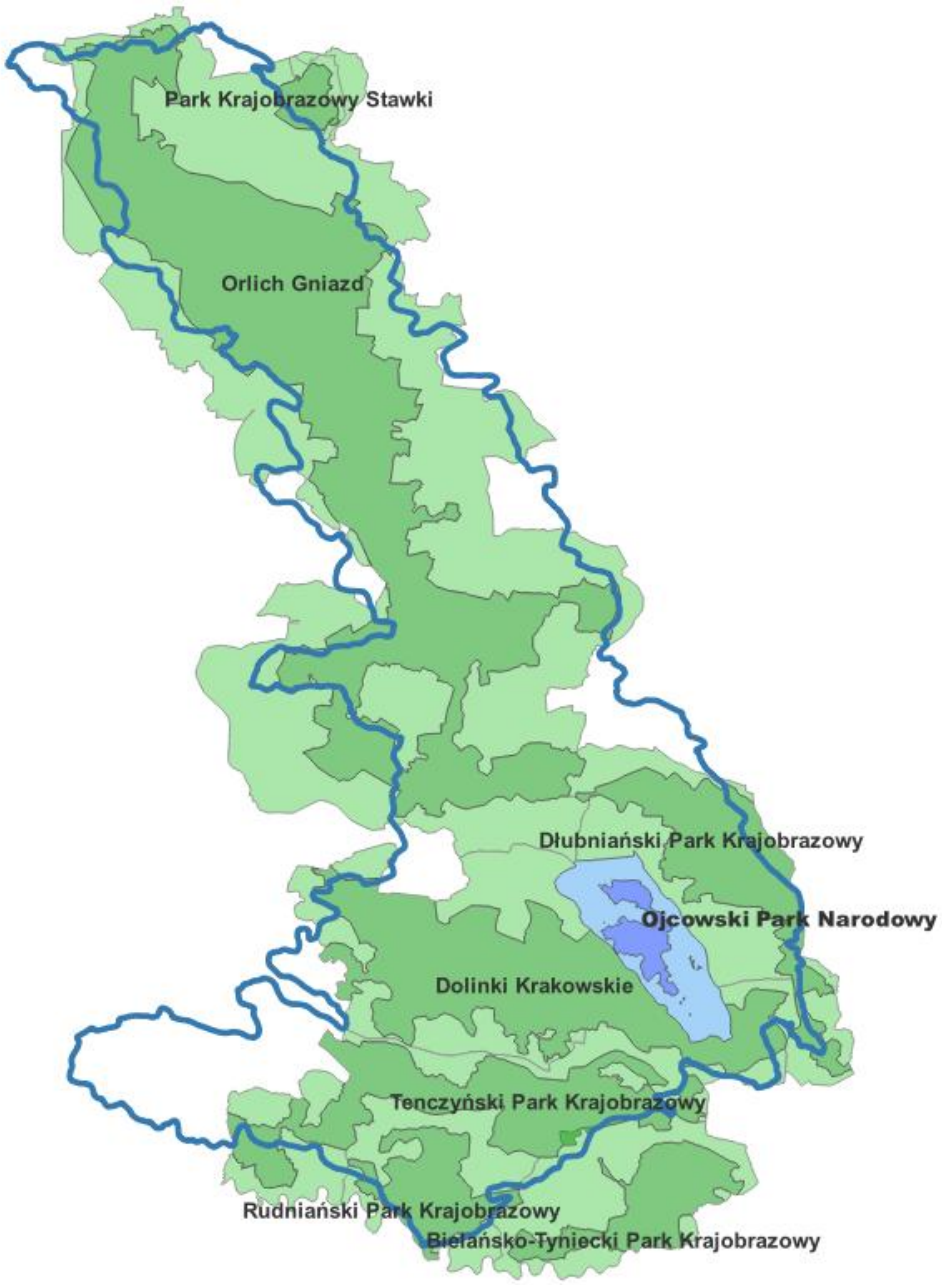
sportowych, amatorskiego połowu ryb i rybactwa oraz określenie sposobów ich udostępniania; 6) wskazanie miejsc, w których może być prowadzona działalność wytwórcza, handlowa i rolnicza; 7) wskazanie wymagań ochrony przyrody koniecznych do uwzględnienia w ustaleniach planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczących eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych”[247].

Plan ochrony dla parku krajobrazowego zawiera „1) cele ochrony przyrody oraz przyrodnicze, społeczne i gospodarcze uwarunkowanie ich realizacji; 2) identyfikację oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków; 3) wskazanie obszarów realizacji działań ochronnych; 4) określenie zakresu prac związanych z ochroną przyrody i kształtowaniem krajobrazu; 5) wskazanie obszarów udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, amatorskiego połowu ryb i dla innych form gospodarowania oraz określenie sposobów korzystania z tych obszarów; 6) wskazanie wymagań ochrony przyrody koniecznych do uwzględnienia w ustaleniach planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych; 7) określenie granic stref ochrony krajobrazów stanowiących w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, wyznaczonych w obrębie krajobrazów priorytetowych, zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, istotnych dla zachowania walorów krajobrazowych parku krajobrazowego, wraz ze wskazaniem, które z zakazów, wymienionych w art. 17 ust. 1a, obowiązują w danej strefie; 9) wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym”[248]. Co istotne, „plan ochrony dla parku krajobrazowego, w części dotyczącej: 1) określenia granic stref, o których mowa w ust. 4 pkt 7; 2) wykazu obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym, o których mowa w ust. 4 pkt 8; 3) wprowadzenia zakazów, o których mowa w art. 17 ust. 1a – jest aktem prawa miejscowego”[249].

Co oczywiste, plany ochrony są dokumentem tworzonym przede wszystkim w celu zachowania i ochrony wartości przyrodniczych, ale także kulturowych i krajobrazowych. Współcześnie, gdy na danym terenie został uchwalony mpzp, z punktu widzenia inwestycji plan ochrony ma mniejsze znaczenie niż kiedyś. Wytyczne z planów ochrony powinny być uwzględnione w mpzp, stąd też mniejsza konieczność sięgania do planów ochrony w przypadku inwestycji zlokalizowanej na działce określonej w mpzp jako budowlana.

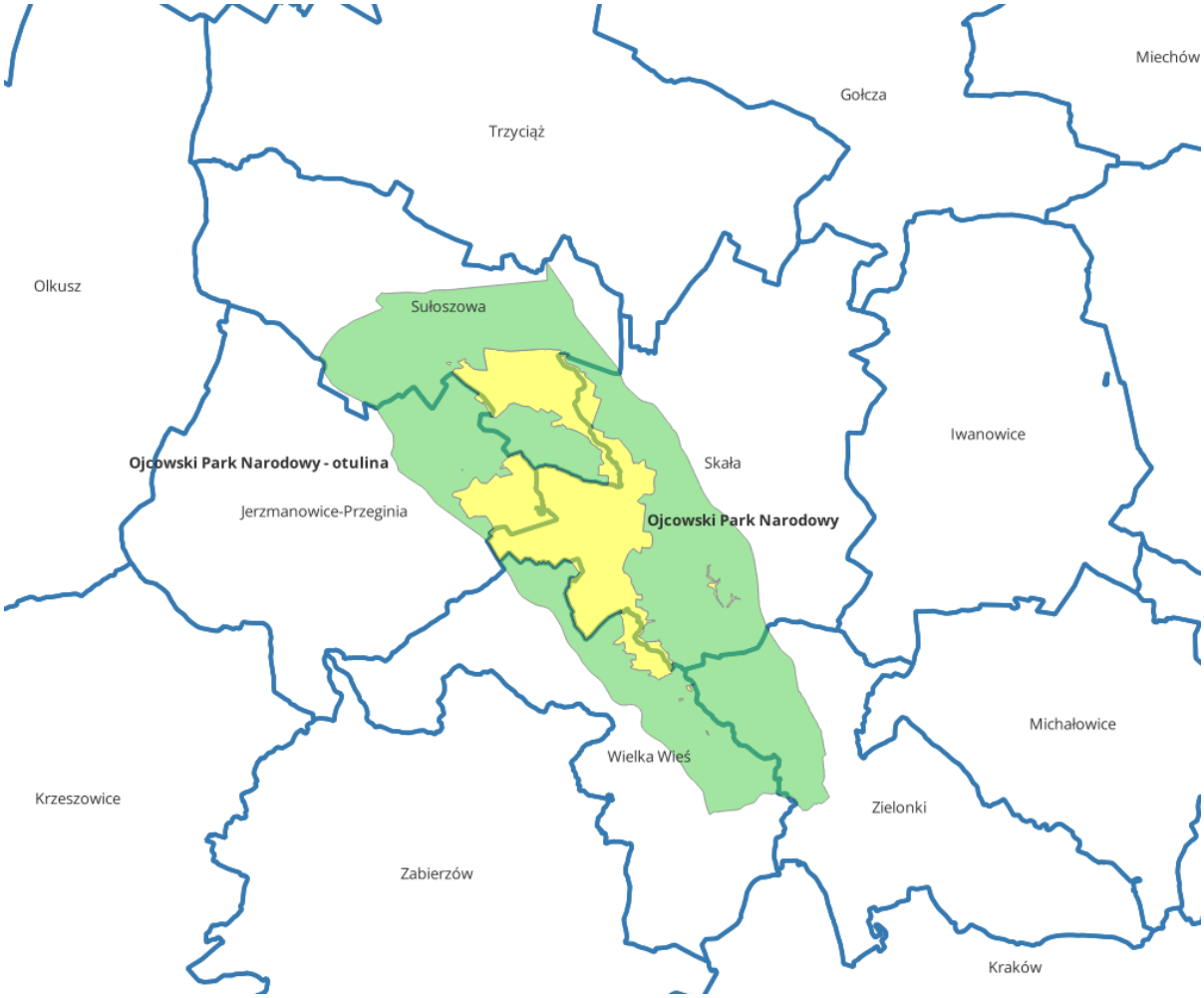
[247] ibidem, ss. 39–40.
[248] ibidem, ss. 40–41.
[249] ibidem, s. 41.

Na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej położony jest w całości jeden park narodowy – Ojcowski Park Narodowy oraz fragmenty parków krajobrazowych i ich otulin: Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie, Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd, Rudniańskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Stawki i Tenczyńsiego Parku Krajobrazowego oraz otulina Bielańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego. Znajdują się tam także następujące rezerwaty przyrody: Bukowa Kępa, Bukowica, Dolina Eliaszówki, Dolina Kluczwody, Dolina Mnikowska, Dolina Potoku Rudno (z otuliną), Dolina Racławki, Dolina Szklarki, Góra Chełm, Góry Gorzkowskie (z większością otuliny), Góra Stołowa im. Ryszarda Malika (z otuliną), Góra Zborów, Kajasówka (fragment), Kaliszak, Kleszczowskie Wąwozy (z otuliną), Lipowiec (z otuliną), Michałowiec, Ostra Góra, Ostrężnik, Parkowe, Pazurek, Ruskie Góry, Skała Kmity, Smoleń, Sokole Góry (z otuliną), Wąwóz Bolechowicki, Zielona Góra, Zimny Dół.

Ryc. 185. Mapa prezentująca park narodowy oraz parki krajobrazowe na tle granic obszaru Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oprac. Autor

Fragmenty Ojcowskiego Parku Narodowego leżą na terenie gmin Jerzmanowice-Przeginia, Skała, Sułoszowa oraz Wielka Wieś. Otulina tego parku leży, oprócz wymienionych gmin, na terenie gminy Zielonki.

Ryc. 186. Mapa prezentująca położenie Ojcowskiego Parku Narodowego na tle podziału administracyjnego na gminy. Oprac. Autor

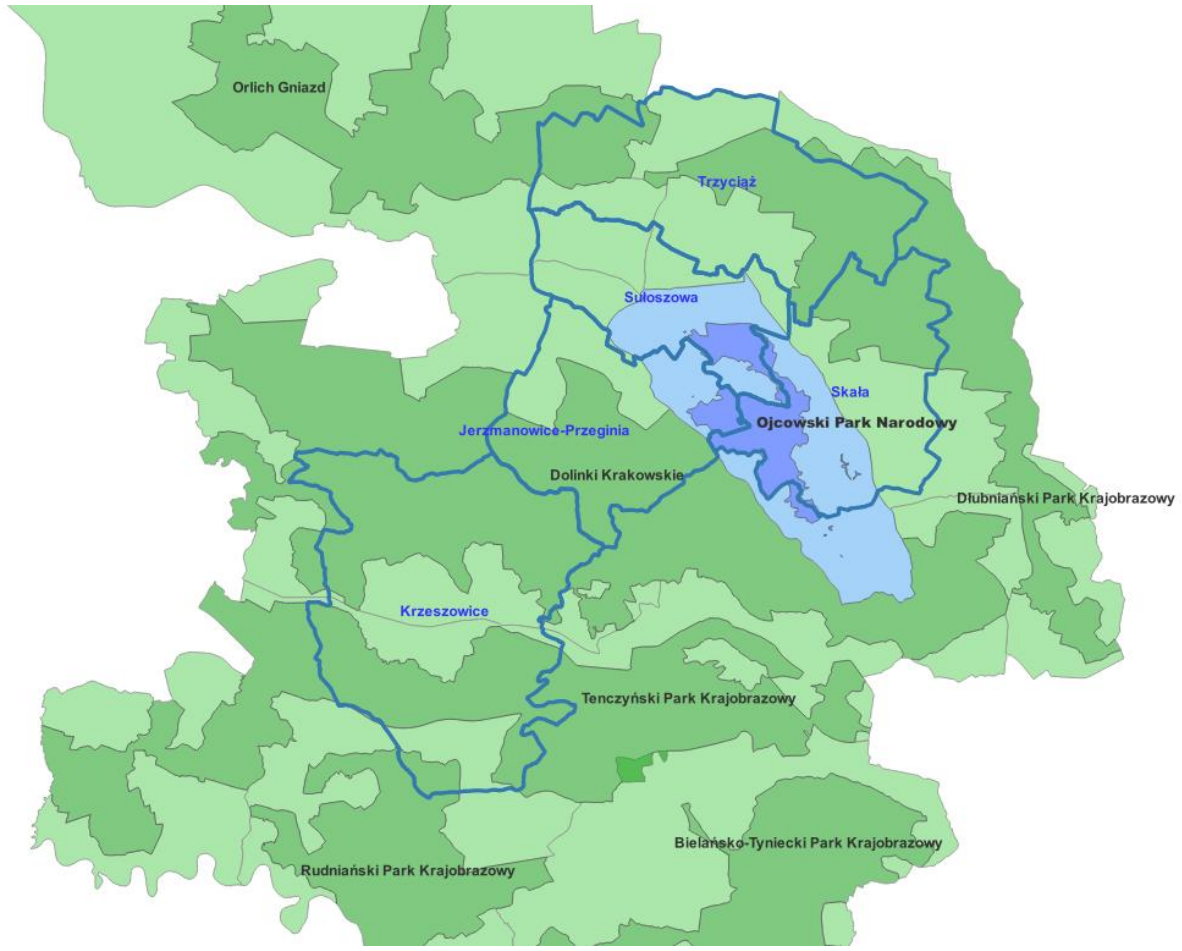
Wracając do analizowanych w niniejszym rozdziale gmin, sytuacja ma się następująco: na terenie gminy Jerzmanowice-Przeginia znajduje się fragment Ojcowskiego Parku Narodowego oraz fragment otuliny, fragment Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie oraz fragment otuliny, a także rezerwat Dolina Szklarki.

Na terenie gminy Krzeszowice znajdują się fragmenty Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie, Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego oraz Rudniańskiego Parku Krajobrazowego wraz z fragmentami otulin, a także rezerwat przyrody Dolina Eliaszówki, fragment rezerwatu Dolina Potoku Rudno wraz z fragmentem otuliny oraz fragment Doliny Racławki.

Na ternie gminy Skała znajduje się fragment Ojcowskiego Parku Narodowego oraz fragment otuliny, a także fragment Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego i fragment otuliny.

Na terenie gminy Sułoszowa znajduje się fragment Ojcowskiego Parku Narodowego oraz fragment otuliny, a także fragmenty otulin parków krajobrazowych: Dłubniańskiego, Dolinek Krakowskich oraz Orlich Gniazd.

Na terenie gminy Trzyciąż znajdują się fragmenty Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego i Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd wraz z otulinami oraz rezerwat przyrody Michałowiec.

Ryc. 187. Mapa prezentująca położenie Ojcowskiego Parku Narodowego oraz parków krajobrazowych na terenie badanych gmin (opracowanie własne). Oprac. Autor

5.3.1.
Plany ochrony – analiza

W przedmiotowym podrozdziale autor dokona analizy dokumentów pod kątem zapisów mających wpływ na styl architektury i takich, które w jakikolwiek sposób przekładają się na ochronę krajobrazu kulturowego. Zapisy dotyczące ochrony środowiska itp. nie będą objęte niniejszą analizą.

Analiza objęła jedynie dokumenty opracowane na potrzeby ochrony parku narodowego oraz parków krajobrazowych, które są położone na terenie badanych gmin (Jerzmanowice-Przeginia, Krzeszowice, Skała, Sułoszowa, Trzyciąż), tj. Ojcowskiego Parku Narodowego, Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Dolinek Krakowskich, Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd, Rudniańskiego Parku Krajobrazowego oraz Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego.

- **Plan ochrony dla Ojcowskiego Parku Narodowego – analiza**

Na początku Planu ochrony dla Ojcowskiego Parku Narodowego, w §2 można przeczytać, że ustaleń nie stosuje się do „1) studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, 2) miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, 3) planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego – uzgodnionych z Dyrektorem Ojcowskiego Parku Narodowego przed dniem wejścia w życie rozporządzenia”[250]. Ustaleń do mpzp dotyczy Rozdział 12 zatytułowany *Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego, dotyczące eliminacji lub ograniczania zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych na obszarze parku oraz niezbędne dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt na obszarze Natura 2000 Dolina Prądnika pokrywającym się z obszarem parku*[251]. Rozdział ten nie jest obszerny (1,5 strony) i podzielono go na trzy ustępy. Pierwszy dotyczy terenu parku. W zasadzie tylko punkt 10 dotyczy projektowanej architektury i brzmi: (należy) „podejmować starania, aby projektowane lub modernizowane obiekty budowlane nawiązywały do regionalnych cech architektonicznych charakterystycznych dla stylu ojcowskiego”[252]. Drugi ustęp dotyczy otuliny parku. W tym przypadku punkt 1 mówi o konieczności utrzymywania rozproszonej zabudowy mieszkaniowej, siedliskowej i usługowej. Bezpośrednio na architekturę mieszkaniową ma jeszcze wpływ fragment punktu 6, który m.in. mówi, aby ograniczyć „budowę budynków wyższych niż 9,6 m”[253]. Ustęp 3 zawiera wytyczne dla planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Brak szczegółowych zapisów dla mpzp można najprawdopodobniej tłumaczyć tym, że na terenie gmin, na których leży Ojcowski Park Narodowy, mpzp były utworzone już wcześniej.

- **Plan ochrony dla Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego – analiza**

W Planie ochrony dla Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego[254] rozdział 7 zatytułowano *Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz do planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego dotyczące*

[250] Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 6 lipca 2021 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Ojcowskiego Parku Narodowego, s. 1.
[251] ibidem, s. 108.
[252] Ibidem.
[253] ibidem, s. 109.
[254] Uchwała nr XXXVI/545/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 maja 2017 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/3910/akt.pdf, dostęp 20.08.2025.

eliminacji lub ograniczenia zagrożeń[255]*.* Jego poszczególne punkty dotyczą różnych obszarów. Punkt 6 dotyczy terenów zabudowanych i przeznaczonych do zabudowy. Litera pierwsza mówi o konieczności ograniczania rozpraszania zabudowy, by przede wszystkim kontynuować i uzupełniać układy istniejące. Kolejne litery brzmią następująco: „b) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej ustala się: – wznoszenie zabudowy nawiązującej do tradycyjnych form architektury (harmonizującej z krajobrazem), – stosowanie dachów stromych, symetrycznych (dwu- lub wielospadowych oraz dachów czterospadowych, z wysuniętym poza lico ściany okapem) o nachyleniu głównych połaci dachowych w przedziale 37°–45° z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku. Długość kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie powinna być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu (w celu uniknięcia zmierzania ku tak zwanej kopertowej postaci dachu). Dopuszcza się zastosowanie dachów jednospadowych o mniejszym kącie nachylenia na budynkach gospodarczych i usługowych o powierzchni mniejszej niż 25 m^2 oraz dla fragmentów budynków zabudowy mieszkaniowej i zagrodowej pod warunkiem, że wysokość rozbudowy nie przekracza 4 m. Zaleca się wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć, a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m). Sugeruje się rezygnację z zastosowania połaci przesuniętych względem siebie w pionie czy w poziomie, a także otwierania dachów na całej długości kalenicy i przykrywania lukarn dachami jednospadowymi. Dopuszcza się stosowanie dachów płaskich z warstwą wegetatywną dla budynków usługowych, parterowych. W przypadku remontu, przebudowy i rozbudowy zabudowy dopuszcza się utrzymanie dotychczasowych kątów nachylenia dachu, – krycie dachów elementami o drobnej fakturze, w barwach ciemnych (brąz, czerwień, zieleń, szarości) i stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur, – ograniczenie wysokości zabudowy do 9 m dla zabudowy mieszkalnej, zagrodowej oraz zabudowy mieszkalno-usługowej i do 12 m dla zabudowy usługowej. W przypadku istniejącej zabudowy przekraczającej podane wysokości dla poszczególnych funkcji, dopuszcza się jej remont, przebudowę oraz rozbudowę pod warunkiem, że nie spowoduje to zwiększenia wysokości budynku. W przypadku zwiększenia wysokości konieczne jest uzyskanie pozytywnej opinii Dyrektora Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego, – nawiązywanie do tradycyjnych form zabudowy w obiektach letniskowych, – dla obiektów, których funkcja wymaga większych kubatur – dopuszcza się odstępstwa od powyższych wskazań do zabudowy, równocześnie konieczne jest zachowanie wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowania ich w otaczający krajobraz oraz uzyskanie pozytywnej opinii Dyrektora Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego; c) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej preferuje się: – otaczanie zabudowy zielenią wysoką z zastosowaniem gatunków rodzimych oraz zakładanie sadów i ogrodów przydomowych, – jasną stonowaną kolorystykę ścian – niekontrastującą z tłem krajobrazowym, jak również stosowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych (kamień naturalny, łamany, drewno w kolorze naturalnym). Zaleca się krycie dachów elementami o drobnej fakturze, w barwach ciemnych (brąz, czerwień, zieleń i szarości)

[255] ibidem, s. 41.

oraz stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur. Sugeruje się zwłaszcza odstępstwo od jaskrawej, dominującej w krajobrazie kolorystyki oraz dążność do ujednolicenia kolorystyki w ramach jednego zespołu zabudowy”[256]. Należy zwrócić uwagę, że tego typu zapisy znajdują się w analizowanych wcześniej mpzp.

- **Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego Dolinek Krakowskich – analiza**

W Planie ochrony dla Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie, uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolinki Jurajskie[257], rozdział 7 nosi tytuł *Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz do planu przestrzennego województwa małopolskiego dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń*[258]. Poszczególne ustępy dotyczą różnych obszarów. Ustęp 6 dotyczy terenów zabudowanych i przeznaczonych do zabudowy. Punkt 1 mówi o konieczności ograniczenia rozpraszania zabudowy, wskazując na to, by „układy urbanistyczne (rozwijać) na zasadzie uzupełnień i kontynuacji”[259]. Kolejne punkty brzmią następująco: „2) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej ustala się: – kontynuację tradycyjnego układu urbanistycznego oraz wprowadzanie tradycyjnych cech zabudowy. Po sporządzeniu zbioru tradycyjnych dla Parku elementów architektonicznych wskazane jest ich promowanie; – stosowanie dachów stromych, symetrycznych (dwu- lub wielospadowych) o nachyleniu głównych połaci dachowych w przedziale 37°–45° z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku. Długość głównej kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie powinna być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu. Dopuszcza się wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m). Dopuszcza się stosowanie dachów płaskich z warstwą wegetatywną; – stosowanie w pokryciach dachowych dachówki lub materiałów o podobnej fakturze i rysunku, zachowanie ciemnych barw pokrycia dachowego (brąz, szarość, czerwień wraz z odcieniami) zharmonizowanego z elewacją oraz stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur; – zaleca się odstępstwo od jaskrawej kolorystyki zabudowy oraz dążność do ujednolicenia jej w ramach jednego zespołu zabudowy; – zaleca się stosowanie stonowanej kolorystyki elewacji, nie kontrastującej z tłem krajobrazowym, przy czym preferuje się kolory pastelowe z wykorzystaniem materiałów wynikających z lokalnej tradycji, po opracowaniu zbioru tradycyjnych elementów architektonicznych dla Parku, zastosowanie się do nich; – ograniczenie wysokości zabudowy mieszkaniowej do 9m,

[256] Ibidem, ss. 42–43.
[257] Uchwała nr XX/276/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 kwietnia 2020 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolinki Jurajskie PLH120005, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2020/3481/akt.pdf, dostęp 20.07.2025.
[258] Ibidem, s. 63.
[259] Ibidem, s. 64.

pozostałej do 12 m. Dla obiektów, których funkcja wymaga większych kubatur – dopuszcza się odstępstwa od powyższych wskazań do zabudowy z zachowaniem wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowanie ich w otaczający krajobraz. 3) zaleca się nawiązywanie do tradycyjnych form zabudowy w obiektach letniskowych. Po sporządzeniu zbioru tradycyjnych elementów architektonicznych dla Parku, wskazane jest ich promowanie”[260]. Należy zwrócić uwagę, że tego typu zapisy znajdują się w analizowanych wcześniej mpzp. Jednocześnie autor przyznaje, że sformułowania w stylu „zachowanie wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowanie ich w otaczający krajobraz”[261] są trudne do uchwycenia i bardzo subiektywne.

- **Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd – analiza**

Na potrzeby niniejszego opracowania analizowany jest jedynie plan ochrony uchwalony przez Sejmik Województwa Małopolskiego (park krajobrazowy leży także w części w województwie śląskim i dla tej części posiada analogiczny dokument).

W Planie ochrony dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd[262] zawarto rozdział 7, który zatytułowano *Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz do planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń*[263]. Poszczególne punkty paragrafu 14 w ramach tego rozdziału odnoszą się do terenów o różnym przeznaczeniu. Punkt 6 dotyczy terenów zabudowanych i przeznaczonych do zabudowy. Litera a mówi o konieczności ograniczenia rozpraszania zabudowy. Układy urbanistyczne powinny być rozwijane w formie uzupełnień i kontynuacji. Kolejne litery brzmią następująco: „b) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej ustala się: – kontynuację tradycyjnego układu urbanistycznego oraz wprowadzanie tradycyjnych cech zabudowy. Stosowanie się do wytycznych Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych. – stosowanie dachów stromych, symetrycznych (dwu- lub wielospadowych) o nachyleniu głównych połaci dachowych w przedziale 37°–45° z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku. Długość głównej kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie powinna być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu. Dopuszcza się wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć, a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m, a łączna długość elewacji lukarny nie powinna przekroczyć ⅓ długości elewacji

[260] Ibidem, ss. 64–65.
[261] Ibidem, s. 65.
[262] Uchwała nr LXXXI/1193/24 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2024 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd zlokalizowanego w granicach województwa małopolskiego, uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Michałowiec PLH120011, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2024/2520/akt.pdf, dostęp 20.08.2025.
[262] Ibidem, s. 41.
[263] Ibidem, s. 66.

budynku). Dopuszcza się stosowanie dachów płaskich z warstwą wegetatywną; – stosowanie w pokryciach dachowych dachówki lub materiałów o podobnej fakturze i rysunku, zachowanie ciemnych barw pokrycia dachowego (brąz, szarość, czerwień wraz z odcieniami) zharmonizowanego z elewacją oraz stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur; – zaleca się odstępstwo od jaskrawej kolorystyki zabudowy oraz dążność do ujednolicenia jej w ramach jednego zespołu zabudowy; – zaleca się stosowanie stonowanej kolorystyki elewacji, niekontrastującej z tłem krajobrazowym, przy czym preferuje się kolory pastelowe z wykorzystaniem materiałów wynikających z lokalnej tradycji, stosowanie się do wytycznych *Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych*; – ograniczenie wysokości zabudowy mieszkaniowej do 9 m, pozostałej do 12 m. Dla obiektów, których funkcja wymaga większych kubatur – dopuszcza się odstępstwa od powyższych wskazań do zabudowy z zachowaniem wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowanie ich w otaczający krajobraz; c) zaleca się nawiązywanie do tradycyjnych form zabudowy w obiektach letniskowych3 oraz stosowanie się do wytycznych *Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych*”[264].

- **Plan ochrony dla Rudniańskiego Parku Krajobrazowego – analiza**

W Planie ochrony dla Rudniańskiego Parku Krajobrazowego[265], w rozdziale 7, który zatytułowano *Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz do planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń*[266], poszczególne punkty paragrafu 14 odnoszą się do obszarów o różnym przeznaczeniu. Punkt 6 dotyczy terenów zabudowanych i przeznaczonych do zabudowy. Litera a mówi o konieczności ograniczenia rozpraszania zabudowy. Zalecane jest, by układy były rozwijane w formie uzupełnień i kontynuacji. Kolejne litery brzmią następująco: „b) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej ustala się: – wznoszenie zabudowy nawiązującej do tradycyjnych form architektury (harmonizującej z krajobrazem), – stosowanie dachów stromych, symetrycznych (dwu- lub wielospadowych oraz dachów czterospadowych, z wysuniętym poza lico ściany okapem) o nachyleniu głównych połaci dachowych w przedziale 37–45 stopni z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku. Długość kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie powinna być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu (w celu uniknięcia zmierzania ku tak zwanej kopertowej postaci dachu). Dopuszcza się zastosowanie dachów jednospadowych

[264] Ibidem, ss. 67–68.
[265] Uchwała nr XLI/631/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 września 2017 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Rudniańskiego Parku Krajobrazowego, uwzględniającego zakres planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 Rudno PLH120058 i Rudniańskie modraszki – Kajasówka PLH120077,
https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/6180/akt.pdf, dostęp 20.08.2025.
[266] Ibidem, s. 42.

o mniejszym kącie nachylenia na budynkach gospodarczych i usługowych o powierzchni mniejszej niż 25 m^2 oraz dla fragmentów budynków zabudowy mieszkaniowej i zagrodowej pod warunkiem, że wysokość rozbudowy nie przekracza 4 m. Zaleca się wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć, a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m). Sugeruje się rezygnację z zastosowania połaci przesuniętych względem siebie w pionie czy w poziomie, a także otwierania dachów na całej długości kalenicy i przykrywania lukarn dachami jednospadowymi. Dopuszcza się stosowanie dachów płaskich z warstwą wegetatywną dla budynków usługowych, parterowych.
W przypadku remontu, przebudowy i rozbudowy zabudowy dopuszcza się utrzymanie dotychczasowych kątów nachylenia dachu, – krycie dachów elementami o drobnej fakturze, w barwach ciemnych (brąz, czerwień, zieleń, szarości) i stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur, – nawiązywanie do tradycyjnych form zabudowy w obiektach letniskowych. c) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej preferuje się: – otaczanie zabudowy zielenią wysoką z zastosowaniem gatunków rodzimych oraz zakładanie sadów i ogrodów przydomowych, – ograniczenie wysokości zabudowy do 9 m dla zabudowy mieszkalnej, zagrodowej oraz zabudowy mieszkalno-usługowej i do 12 m dla zabudowy usługowej. Dla obiektów, których funkcja wymaga większych kubatur – dopuszcza się odstępstwa od powyższych wskazań do zabudowy z zachowaniem wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowanie ich w otaczający krajobraz, – jasną stonowaną kolorystykę ścian – niekontrastującą z tłem krajobrazowym, jak również stosowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych (kamień naturalny, łamany, drewno w kolorze naturalnym). Zaleca się krycie dachów elementami o drobnej fakturze, w barwach ciemnych (brąz, czerwień, zieleń i szarości) oraz stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur. Sugeruje się zwłaszcza odstępstwo od jaskrawej, dominującej w krajobrazie kolorystyki oraz dążność do ujednolicenia kolorystyki w ramach jednego zespołu zabudowy; d) nie dopuszcza się stosowania ogrodzeń z betonowych elementów prefabrykowanych”[267].

- **Plan ochrony dla Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego – analiza**

W Planie ochrony dla Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego[268] rozdział 7 został zatytułowany *Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz do planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń*[269]. Poszczególne punkty paragrafu 14 w ramach tego rozdziału odnoszą się do terenów o różnym przeznaczeniu. Punkt 6

[267] Ibidem, ss. 43–44.
[268] Uchwała nr XXXVIII/575/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 lipca 2017 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Sanki PLH 120059, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/4991/akt.pdf, dostęp 20.08.2025.
[269] Ibidem, s. 53.

dotyczy terenów zabudowanych i przeznaczonych do zabudowy. Litera a mówi o konieczności ograniczenia rozpraszania zabudowy. Zalecane jest, by układy były rozwijane w formie uzupełnień i kontynuacji. Kolejne litery brzmią następująco: „b) przy wznoszeniu nowej zabudowy i przebudowy istniejącej ustala się: – kontynuację tradycyjnego układu urbanistycznego oraz wprowadzanie tradycyjnych cech zabudowy. Po sporządzeniu zbioru tradycyjnych dla Parku elementów architektonicznych ustala się jego wykorzystanie; – stosowanie dachów stromych, symetrycznych (dwu- lub wielospadowych) o nachyleniu głównych połaci dachowych w przedziale 37–45° z kalenicą równoległą do dłuższego boku budynku. Długość kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie powinna być mniejsza niż 1/3 długości całego dachu. Zaleca się wznoszenie lukarn o dachach dwuspadowych i jednakowej formie na całym dachu (dachy lukarn nie mogą się łączyć a ich odległość od ścian elewacji poprzecznej nie może być mniejsza niż 1,5 m). Dopuszcza się stosowanie dachów płaskich z warstwą wegetatywną; – zachowanie ciemnych barw pokrycia dachowego (brąz, szarość, czerwień wraz z odcieniami) zharmonizowanego z elewacją oraz stosowanie horyzontalnych podziałów na linii okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur; – zaleca się odstępstwo od jaskrawej kolorystyki zabudowy oraz zaleca się dążność do ujednolicenia jej w ramach jednego zespołu zabudowy; – zaleca się stosowanie stonowanej kolorystyki elewacji, nie kontrastującej z tłem krajobrazowym, przy czym preferuje się kolory pastelowe z wykorzystaniem materiałów wynikających z lokalnej tradycji. Po opracowanie zbioru tradycyjnych dla Parku elementów architektonicznych zastosowanie się do nich; – ograniczenie wysokości zabudowy mieszkaniowej do 9 m, a zabudowy usługowej do 12 m. Dla obiektów, których funkcja wymaga większych kubatur – dopuszcza się odstępstwa od powyższych wskazań do zabudowy z zachowaniem wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowanie ich w otaczający krajobraz; c) ustala się nawiązywanie do tradycyjnych form zabudowy w obiektach letniskowych. Po sporządzeniu zbioru tradycyjnych dla Parku elementów architektonicznych zastosowanie się do nich; d) ustala się otaczanie zabudowy zielenią wysoką, zakładania sadów i ogrodów przydomowych oraz wprowadzenie w miejscach publicznych zieleni z zastosowaniem gatunków rodzimych; e) nie dopuszcza się stosowania ogrodzeń z betonowych elementów prefabrykowanych”[270].

- **Plany ochrony parków – podsumowanie analizy**

Przytoczone fragmenty zapisów planów ochrony parków wskazują na wysoką spójność tych dokumentów. Mają bardzo podobną, jeśli nie identyczną strukturę. W każdym z planów można odnaleźć rozdział dotyczący ustaleń dla studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz dla miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Charakterystyczną cechą przedmiotowych planów jest zwrócenie uwagi na negatywne zjawisko rozproszenia zabudowy (jedynie Plan ochrony dla Ojcowskiego

[270] Ibidem, ss. 54–55.

Parku Narodowego wskazuje na konieczność utrzymywania rozproszonej zabudowy mieszkaniowej w otulinie parku).

Najobszerniejsze zapisy oraz uwaga ustawodawców w zakresie formowania architektury poświęcone są dachom. Ponadto istnieją zapisy dotyczące zalecanych materiałów i kolorystyki (stonowana kolorystyka, rodzime, naturalne materiały budowlane itp.). Po przeprowadzonych wcześniej analizach mpzp można stwierdzić, że zostały one tam uwzględnione.

Należy zwrócić także uwagę, że mpzp zawierają zapisy ustalone w planach ochrony parków, co stanowi znaczące udogodnienie dla projektantów.

Nacisk kładziony jest także na aspekty trudne do zmierzenia, np. „zachowanie wysokich walorów estetycznych obiektów i wkomponowanie ich w otaczający krajobraz”[271]. Harmonizowanie i niekontrastowanie z otoczeniem będzie zależało przede wszystkim od wyczucia i kreatywności projektanta.

W kilku przypadkach można znaleźć także zapisy o konieczności sporządzenia „zbioru tradycyjnych (…) elementów architektonicznych”[272] czy stosowania się do wytycznych *Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych*[273].

- **Działania Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego**

Na uwagę zasługuje działalność Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego (ZPKWM), który jest spadkobiercą m.in. Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych. ZPKWM powstał 30 stycznia 2009 roku jako jednostka będąca wynikiem połączenia Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych w Krakowie z Zespołem Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie oraz Popradzkim Parkiem Krajobrazowym w Starym Sączu[274].

W trzecim rozdziale dysertacji wspomniano o badaniach z inicjatywy ZJPK, o kartach uproszczonych wsi, wytycznych dla domów jednorodzinnych, katalogach domów jednorodzinnych.

Aktualnie celem działalności ZPKWM jest „1) zachowanie i ochrona cennych zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych występujących na terenie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu w warunkach zrównoważonego rozwoju; 2) popularyzacja i upowszechnianie wartości przyrodniczo-krajobrazowych i historyczno-kulturowych parków krajobrazowych oraz obszarów

[271] Uchwała nr XX/276/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 kwietnia 2020 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolinki Jurajskie PLH120005, s. 65, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2020/3481/akt.pdf, dostęp 10.09.2025.

[272] Uchwała nr XXXVIII/575/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 lipca 2017 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Sanki PLH 120059, s. 53, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/4991/akt.pdf,dostęp 10.09.2025.

[273] Uchwała nr LXXXI/1193/24 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2024 roku w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd zlokalizowanego w granicach województwa małopolskiego, uwzględniającego zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Michałowiec PLH120011, s. 68, https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2024/2520/akt.pdf, dostęp 10.09.2025.

[274] https://zpkwm.pl/o-nas/informacje-ogolne/, dostęp 10.09.2025.

chronionego krajobrazu, poprzez prowadzenie działalności edukacyjnej i turystycznej”[275].

Poza oczywistymi zadaniami, jak kierowanie działalnością parków krajobrazowych czy zarzadzaniem obszarów chronionego krajobrazu, w kontekście architektury na uwagę zasługują także dwie inicjatywy.

Pierwszą z nich są opinie architektoniczne wydawane na wniosek inwestora lub pełnomocnika. „ZPKWM kładzie duży nacisk na to, aby m.in. poprzez budownictwo pokazać charakterystyczne cechy (wyróżniki) danego regionu i przez to podkreślać i promować jego unikatowość. Idea polega na tym, aby budynek w twórczy sposób wpisywał się w lokalne uwarunkowania, np. poprzez powtórzenie tradycyjnych proporcji budynku, określoną geometrię dachu, nawiązanie do detalu architektonicznego, kolorystyki, materiałów itp.”[276].

Drugą z inicjatyw jest wspominany już kilkukrotnie w tej dysertacji *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*[277] – opracowanie zawierające zestawienie charakterystycznych dla regionu cech architektury mieszkalnej jednorodzinnej. Będzie on przedmiotem analizy w kolejnym rozdziale niniejszej dysertacji.

[275] https://bip.malopolska.pl/zpkwmalopolskiego,m,4224,statut.html, dostęp 10.09.2025.
[276] https://zpkwm.pl/planowanie-przestrzenne/dla-inwestorow/, dostęp 10.09.2025.
[277] M. Ostrogórska, K. Piskorska, P. Sułek, op.cit.

ROZDZIAŁ 6
Kształtowanie współczesnej architektury na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej – wsparcie dla projektantów

Poruszając się w tematyce form regionalnych, zastanawiając się nad możliwościami wspierania takich wzorców we współczesnej architekturze, można odnieść wrażenie, że pytania się mnożą, a odpowiedzi nie przybywa. Jak w naturalny sposób wpływać na kształtowanie się współczesnego krajobrazu kulturowego? Gdzie leży granica pomiędzy niezakłóconym, naturalnym procesem przemian a odgórnym kreowaniem rzeczywistości?

To, jak wyglądał/wygląda krajobraz kulturowy nie zależało od wpływu nauczania akademickiego, a od prostej wiedzy budowlanej, intuicji przekazywanych z pokolenia na pokolenie – z materiałów dostępnych i najlepiej znanych samorodnym wykonawcom. Ten proces skończył się naturalnie poprzez cywilizowanie procesów budowlanych – wprowadzanie ograniczeń wynikających z prawa budowlanego. Dziś już nikt legalnie nie buduje bez projektu. Powszechne wcześniej umiejętności budowlane w większości zanikły. Czy próba nadania nowym budynkom tego wcześniejszego charakteru, ustalania sztywnych norm jest czymś naturalnym, czy jedynie rozpaczliwą próbą ratowania od zapomnienia tego, co z różnych przyczyn zostało już spisane na straty?

Zgadzając się z opinią, że żaden autorytaryzm, rozkazujący podporządkowanie się określonym zasadom, nie pomaga w kreowaniu wolnej i twórczej atmosfery wokół architektury, możemy dojść do wniosku, że jedynym wyjściem jest edukacja. To dobrze zaplanowane kształcenie, informowanie społeczeństwa, a nie tworzenie nowych przepisów, do których trzeba znaleźć kruczki prawne, żeby zbudować to, co się chce, powinny wpływać na świadomość społeczeństwa. To wtedy może pojawić się ta naturalna iskra, która doprowadzi do tego, że zacznie przybywać zorientowanych inwestorów, a także odpowiedzialnych i pewnych swojej wiedzy i przekonań projektantów.

Próbą odpowiedzi na wskazany wyżej problem jest wydany w 2019 roku przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego *Katalog Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych*[278]. Jest to praca stworzona w oparciu *o Katalog form budownictwa wraz z subregionalizacją i wytycznymi dla potrzeb planu ochrony ZJPK woj. małopolskiego*[279], opracowany w Instytucie Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej. Jej celem jest przede wszystkim ukazanie estetycznego i kulturowego bogactwa lokalnych tradycji architektonicznych, a zarazem stworzenie źródła wiedzy oraz inspiracji dla architektów, projektantów i mieszkańców regionu, którzy – kierując się poczuciem tożsamości i dumy – mogą w sposób twórczy rozwijać dziedzictwo kulturowe swojego otoczenia. Ideą *Katalogu* nie jest nakłanianie do bezrefleksyjnego powielania historycznych form czy technologii budowlanych, lecz podkreślenie, że to właśnie rodzima stylistyka, lokalny charakter i detale stanowią najbardziej wartościowe elementy architektury. Tradycyjne budownictwo góralskie harmonijnie współgra z krajobrazem Podhala, konstrukcje szkieletowe typu muru pruskiego są charakterystyczne dla Śląska, Kaszub, Warmii i Mazur, natomiast architektura jurajska dorównuje im wartością artystyczną

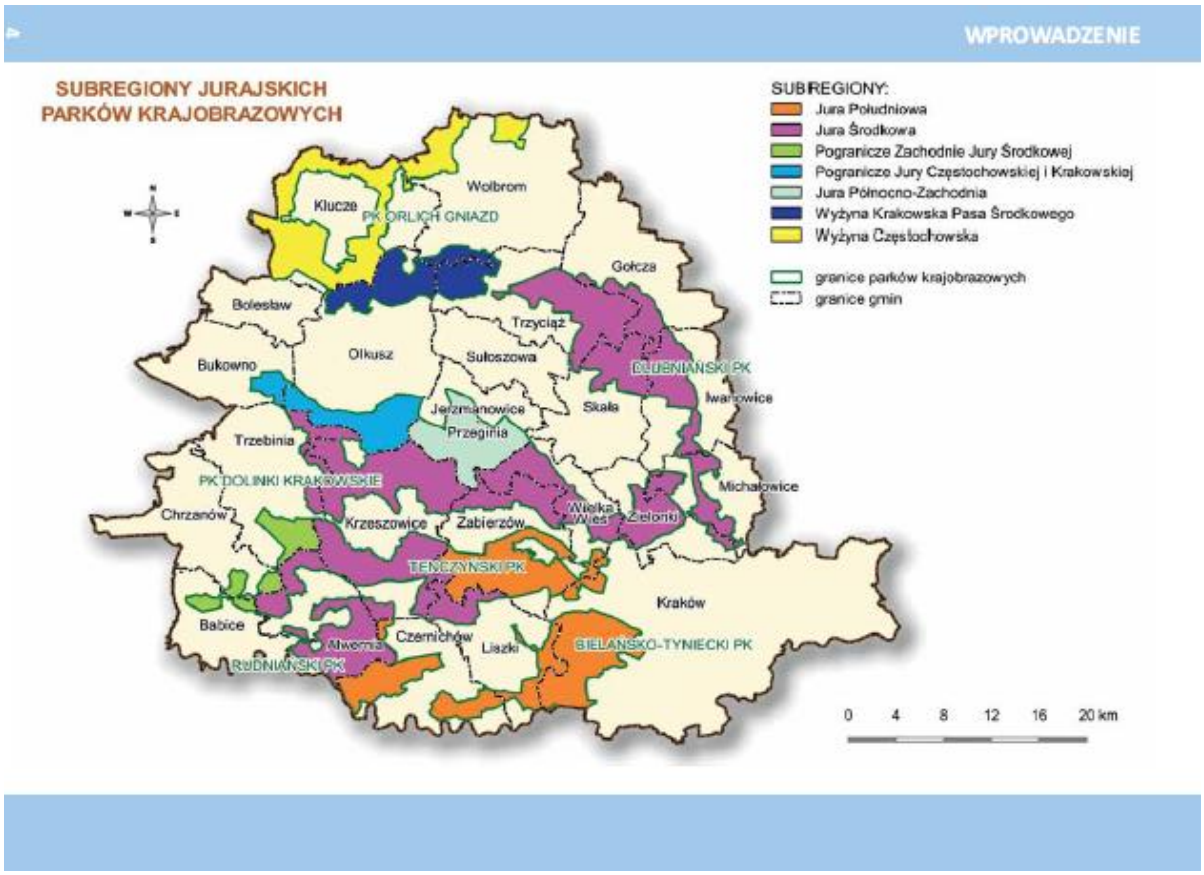
[278] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit.
[279] M. Łuczyńska-Bruzda, U. Forczek-Brataniec, K. Stokłosa, współpraca: A. Michońska-Sołtys, T. Kominko, konsultacje: Z. Myczkowski, *Katalog form budownictwa (metodą kart uproszczonych) wraz z subregionalizacją i wytycznymi dla potrzeb planu ochrony Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych woj. Małopolskiego,* mpis, Kraków 2000.

i kulturową, będąc najwłaściwszym kierunkiem kontynuacji dla regionu Jury[280].

Należy zaznaczyć, że zakres opracowania przedmiotowego dokumentu to fragment Jury Krakowsko-Częstochowskiej leżący w obrębie województwa małopolskiego. Autorki zaznaczają na wstępie, jaka jest rola opracowania. Podejmując wysiłek tworzenia architektury uwzględniającej kontekst regionalny, bardzo łatwo wpaść w pułapkę, o której pisał M. Kurzątkowski. Należy zatem pamiętać, że wykorzystywanie form o charakterze „regionalnym" nie jest równoznaczne z pogłębianiem refleksji nad rodzimym dziedzictwem architektonicznym. Przeciwnie – obserwuje się zjawisko redukowania tradycyjnych wzorców architektury do zestawu umownych znaków symbolicznych, mających na celu wyrażenie deklaratywnego szacunku wobec „polskiego nieba i obyczaju" oraz stworzenie wrażenia harmonijnego współistnienia nowych obiektów z kontekstem przyrodniczym i kulturowym. Elementy takie jak stromy dach o połaciach schodzących nisko ku ziemi, podcienia, okładziny kamienne lub drewniane, nachylenie ścian zewnętrznych czy belkowe stropy uległy procesowi stylizacji, stając się komponentami swoistego „kostiumu ludowego" współczesnej architektury, ideowo zbliżonego do zjawisk określanych mianem neofolkloryzmu[281]. M Kurzątkowski nawiązywał do pozycji *Wieś i miasteczko*[282], wydanej w 1916 roku wskutek starań Koła Architektów i Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości w Warszawie, która w pewien sposób, dokumentując Wystawę Architektury Polskiej z 1915 roku, była katalogiem rodzimej architektury, jednak jego myśl i stosunek do takich dokumentów pozostają aktualne. Taki wzornik może być źródłem inspiracji, ale nie katalogiem gotowych rozwiązań, jeśli chcemy tworzyć świadomą i współczesną architekturę.

Należy dodać, że katalog został opracowany dla budynków mieszkalnych jednorodzinnych, z pominięciem zagadnienia osadnictwa. Będąc dokumentem stosunkowo krótkim, bo liczącym 44 strony, nie wyczerpuje on tematu, lecz jest raczej czymś w rodzaju kompendium wiedzy. Fragment Jury Krakowsko-Częstochowskiej położony na obszarze województwa małopolskiego został podzielony w nim na 7 subregionów, tj. Jurę Południową, Jurę Środkową, Pogranicze Zachodnie Jury Środkowej, Pogranicze Jury Częstochowskiej i Krakowskiej, Jurę Północno-Zachodnią, Wyżynę Krakowską Pasa Środkowego oraz Wyżynę Częstochowską.

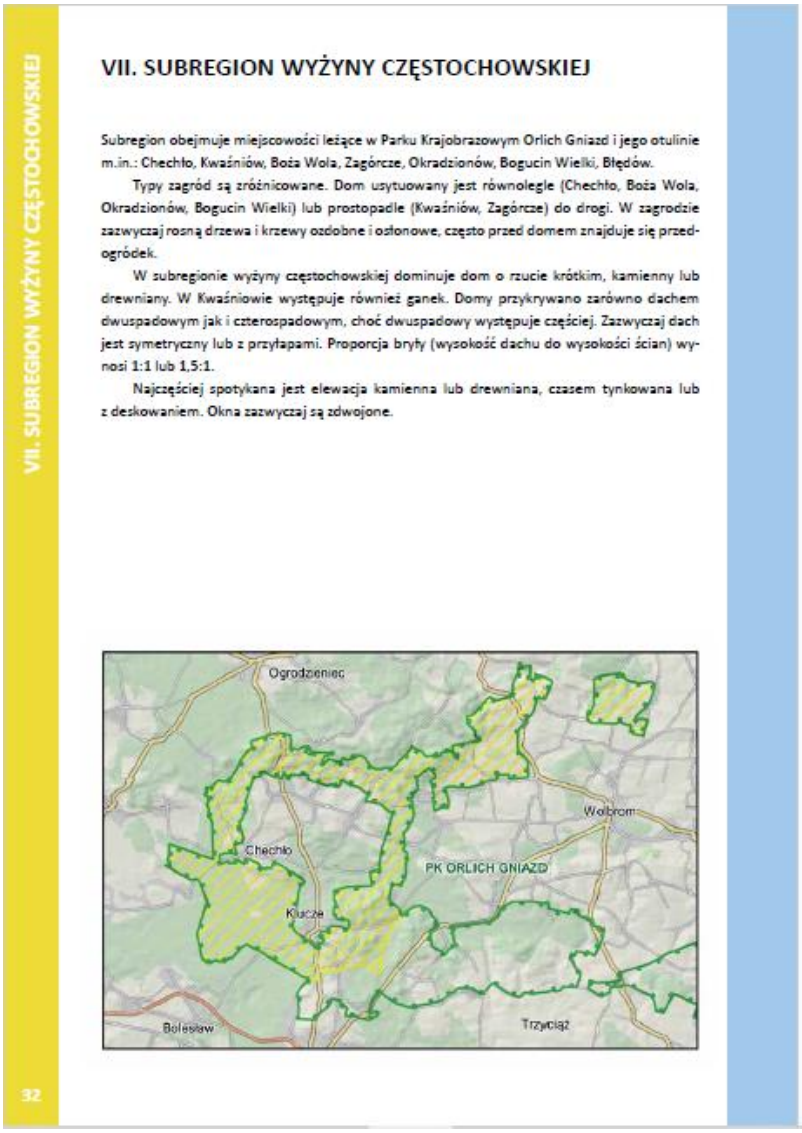
[280] Ibidem.
[281] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire…*, op.cit., s. 10.
[282] *Materyały do architektury polskiej*, t. 1, *Wieś i miasteczko*, Warszawa 1916.

Ryc. 188. Karta prezentująca subregiony jurajskich parków krajobrazowych. Ryc. [w:] Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 4*

W przedmiotowym dokumencie przedstawione są podstawowe zagadnienia architektoniczne, cechy architektoniczne domów jednorodzinnych w podziale na subregiony, zawierające syntezę form architektonicznych. Na uwagę zasługuje sposób podania informacji – w formie uproszczonych kart.

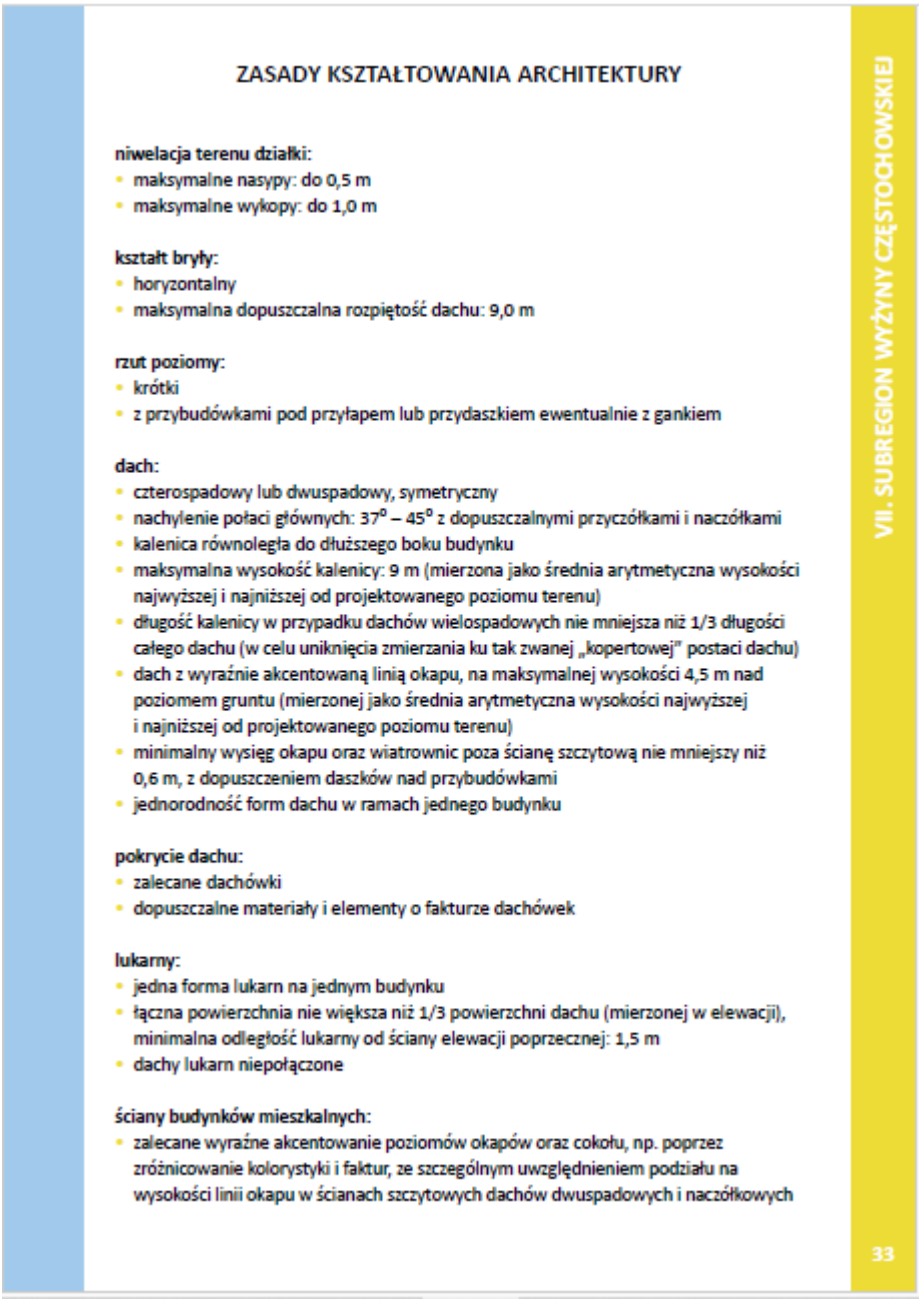
Na pierwszych stronach ukazujących subregiony w kilku zdaniach opisany jest ich zakres obszarowy, a także najbardziej powszechne i charakterystyczne cechy architektury występującej na danym terenie. Całość wzbogacona jest mapką poglądową wskazującą w powiększeniu omawiany subregion.

Ryc. 189. Karta prezentująca wybrany subregion Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s.32*

Kolejne dwie strony prezentują informacje uszeregowane w łatwe do porównania między poszczególnymi subregionami jednakowe sekcje. Są to: niwelacja terenu działki, kształt bryły, rzut poziomy, dach, pokrycie dachu, lukarny, ściany budynków mieszkalnych, ściany budynków niemieszkalnych, otwory okienne, otwory drzwiowe, kolorystyka. Dodatkowo znajdują się tu fotografie historycznych budynków, ze zwróceniem uwagi na poszczególne detale.

Według autora do zagadnienia niwelacji terenu, a także wymagań stawianych wobec tego punktu zabrakło w broszurze właściwego wytłumaczenia. Warto nadmienić, że niektóre terminy zostały pokazane na początku dokumentu w formie graficznego słownika pojęć stosowanych w opracowaniu. Zagadnienie niwelacji jest specyficzne dla każdego terenu inwestycyjnego, według autora trudno narzucać w tej kwestii jednorodne wytyczne, nawet dla dość niewielkiego obszaru, jakim są subregiony.

ZASADY KSZTAŁTOWANIA ARCHITEKTURY

niwelacja terenu działki:
- maksymalne nasypy: do 0,5 m
- maksymalne wykopy: do 1,0 m

kształt bryły:
- horyzontalny
- maksymalna dopuszczalna rozpiętość dachu: 9,0 m

rzut poziomy:
- krótki
- z przybudówkami pod przyłapem lub przydaszkiem ewentualnie z gankiem

dach:
- czterospadowy lub dwuspadowy, symetryczny
- nachylenie połaci głównych: $37^{o} – 45^{o}$ z dopuszczalnymi przyczółkami i naczółkami
- kalenica równoległa do dłuższego boku budynku
- maksymalna wysokość kalenicy: 9 m (mierzona jako średnia arytmetyczna wysokości najwyższej i najniższej od projektowanego poziomu terenu)
- długość kalenicy w przypadku dachów wielospadowych nie mniejsza niż 1/3 długości całego dachu (w celu uniknięcia zmierzania ku tak zwanej „kopertowej" postaci dachu)
- dach z wyraźnie akcentowaną linią okapu, na maksymalnej wysokości 4,5 m nad poziomem gruntu (mierzonej jako średnia arytmetyczna wysokości najwyższej i najniższej od projektowanego poziomu terenu)
- minimalny wysięg okapu oraz wiatrownic poza ścianę szczytową nie mniejszy niż 0,6 m, z dopuszczeniem daszków nad przybudówkami
- jednorodność form dachu w ramach jednego budynku

pokrycie dachu:
- zalecane dachówki
- dopuszczalne materiały i elementy o fakturze dachówek

lukarny:
- jedna forma lukarn na jednym budynku
- łączna powierzchnia nie większa niż 1/3 powierzchni dachu (mierzonej w elewacji), minimalna odległość lukarny od ściany elewacji poprzecznej: 1,5 m
- dachy lukarn niepołączone

ściany budynków mieszkalnych:
- zalecane wyraźne akcentowanie poziomów okapów oraz cokołu, np. poprzez zróżnicowanie kolorystyki i faktur, ze szczególnym uwzględnieniem podziału na wysokości linii okapu w ścianach szczytowych dachów dwuspadowych i naczółkowych

VII. SUBREGION WYŻYNY CZĘSTOCHOWSKIEJ

33

Ryc. 190. Karta prezentująca zalecane zasady kształtowania architektury w jednym z subregionów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych, *op.cit., s. 33*

W punktach dotyczących kształtu bryły i rzutu oprócz oczywistych informacji, których można się tu spodziewać, znajdujemy zalecenia dotyczące np. maksymalnej rozpiętości dachu czy dopuszczalności ganków lub podcieni.

Najwięcej zaleceń znajduje się zawsze w punkcie dotyczącym dachu. Znajdziemy tu polecany rodzaj dachu, jego nachylenie, maksymalną wysokość kalenicy oraz wiele innych precyzujących geometrię dachu – np. minimalny wysięg okapu. Kolejny punkt dotyczący pokrycia dachu wyczerpuje temat prawie w zupełności. Dopełnia go kolejny – dotyczący lukarn.

Choć dokument dotyczy domów jednorodzinnych, to następne dwa punkty dotyczą ścian – budynków mieszkalnych oraz budynków niemieszkalnych.

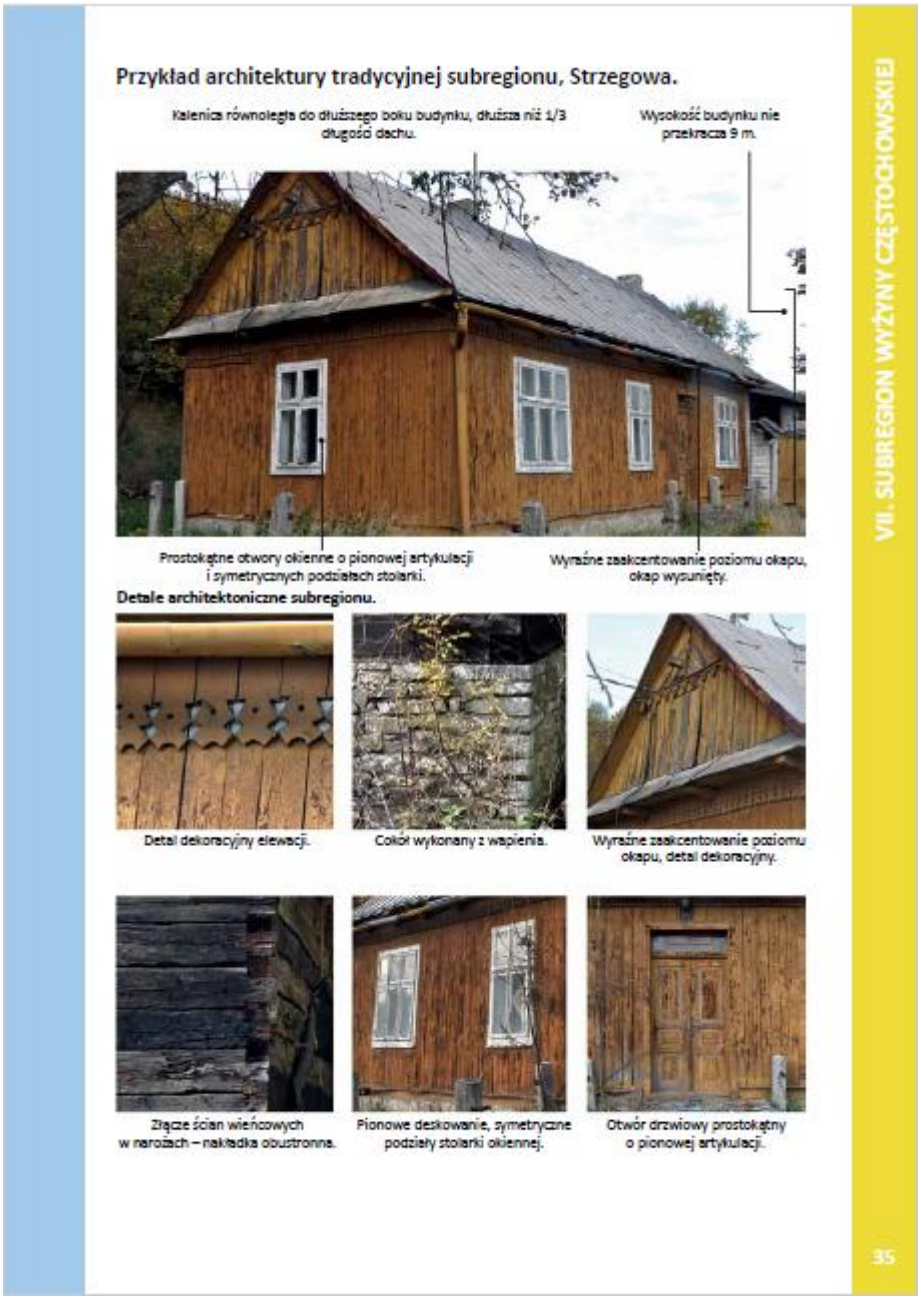
Autor rozumie, że twórcy katalogu dopuszczają garaż w osobnej bryle lub budynki gospodarskie. Zalecenia dotyczą oczywiście powierzchni tych ścian, nie zaś materiałów konstrukcyjnych. Znajdziemy tutaj zalecenia dotyczące podziałów elewacyjnych, akcentów itd. Kolejne dwa punkty dotyczą otworów – okiennych i drzwiowych, sposobu ich artykulacji oraz kompozycji. Ostatni punkt dotyczy kolorystyki. Tu znów pojawia się specyfikacja dla dachów oraz elementów elewacji.

Ryc. 191. Karta prezentująca zalecane zasady kształtowania architektury w jednym z subregionów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 34*

Każda z uproszczonych kart, jak już wspomniano, kończy się fotografiami historycznej zabudowy, wzbogaconej często oznaczeniami poszczególnych

elementów detali oraz zdjęciami samych detali. Jest to wykonane bardzo czytelnie i w opinii autora stanowi cenne źródło informacji – także dla osób bez wykształcenia architektonicznego.

Ryc. 192. Karta prezentująca przykład architektury tradycyjnej dla jednego z subregionów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 35*

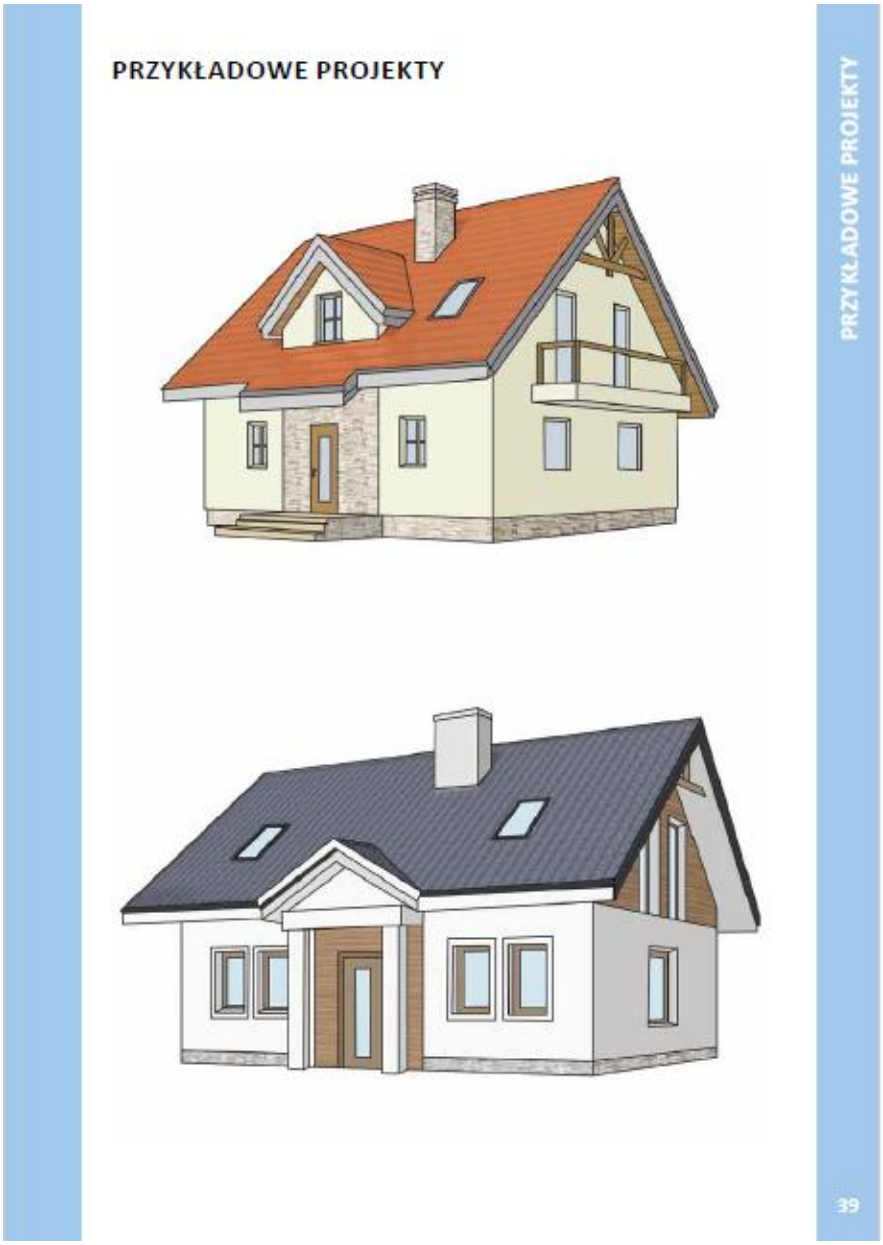
Podsumowując, omówiony dokument, jak można przeczytać we wprowadzeniu, adresowany jest do projektantów oraz mieszkańców. Trudno sobie wyobrazić, że architekci pochodzący z Jury lub mieszkający czy pracujący na jej terenie nie znają lokalnej architektury regionalnej, ale z pewnością opracowanie może być przydatne i pomocne – w formie kompendium wiedzy – w celu przypomnienia

sobie form oraz detali, a także uszeregowania ich w stosunku do określonego fragmentu regionu. Autor ma oczywiście na myśli przypadki, kiedy świadomi projektanci, w swoich współczesnych projektach, na terenie Jury (czy na każdym innym terenie o wyraźnym regionalnym charakterze) chcą tworzyć więzy, pewną ciągłość z danym krajobrazem kulturowym. Z pewnością *Katalog* jest dużą pomocą dla projektantów, którzy mają takie podejście, a nie są związani z regionem.

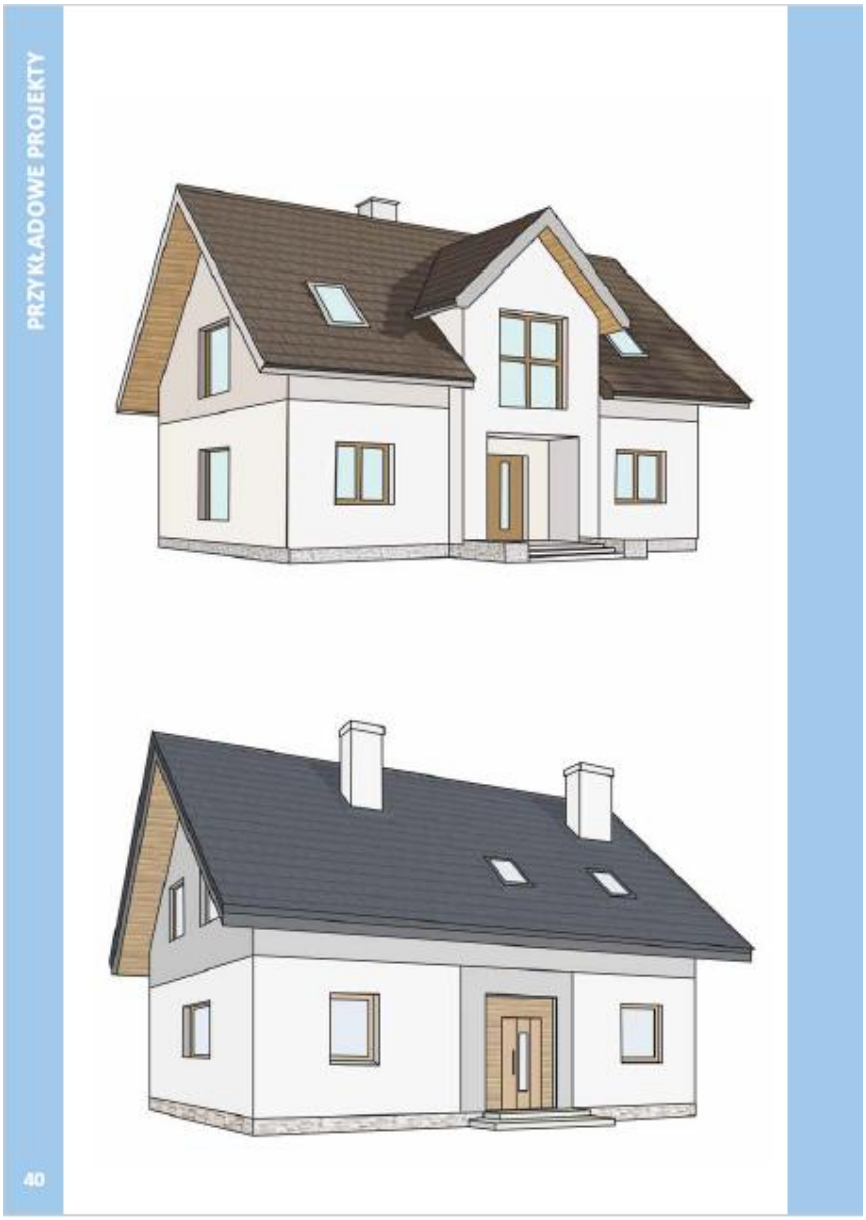
Przystępując do pracy nad projektem, mając z góry przedstawione zasady kształtowania architektury na danym terenie, oparte na wzorcach historycznych, projektanci mają niesamowitą możliwość przyglądania się poszczególnym elementom bryły oraz formy architektonicznej i sprawdzania, niczym papierkiem lakmusowym, w jakim stopniu, w ich współczesnym projekcie, spełniono te zasady. Co oczywiste, a o czym autor już wspominał, powołując się na M. Kurzątkowskiego, dla dobra sztuki nie można sprowadzić tworzenia nowoczesnej architektury szanującej region jedynie do powierzchownego wykorzystywania „pewnych znaków umownych”[283], które miałyby zapewnić spójność w krajobrazie kulturowym. Autor traktowałby ten dokument raczej jako zbiór wskazówek na temat elementów wpisujących się historycznie w region. To od świadomego architekta zależy, w jakim stopniu skorzysta z tych podpowiedzi oraz w jakim stopniu je przetworzy – tak by w architekturze iść z duchem czasu oraz z możliwością korzystania z kreatywności. Hipotetycznie można jednak założyć, że nawet przy mniej krytycznym podejściu do kreowania współczesnej architektury, mającej znamiona regionu, powszechne, nawet bezrefleksyjne poszanowanie tych zasad znacząco wpłynęłoby na powrót spójności architektury w krajobrazie kulturowym. Temat jej jakości byłby w tym przypadku odrębnym zagadnieniem.

Nieco inaczej ma się sytuacja z mieszkańcami czy ogólnie potencjalnymi inwestorami. Tym pierwszym formy i detale regionalne powinny być powszechnie znane. Jaka jednak jest u nich świadomość odrębności ich architektury oraz więź z tego typu elementami regionalnymi? Patrząc na współczesny krajobraz, można niestety dojść do gorzkich wniosków, że poza drobnymi wyjątkami tej więzi już nie widać. Ważniejsza w tym przypadku jest część dotycząca współczesnych przykładów oraz przykładowych projektów, które zajmują razem jedynie 3 strony, ograniczając projekt jedynie do widoku aksonometrii budynku, pomijając całkowicie rzut jako źródło informacji na temat funkcjonalności (rycina poniżej), a dodatkowo, w ocenie autora, wskazanym projektom brakuje porywającej świeżości. Autor ze zdziwieniem stwierdza, że w takim opracowaniu prezentowane są projekty, które z powodzeniem mogłyby zostać wybrane do realizacji w dowolnej części Polski – brakuje w nich uchwycenia istoty Jury – budynki są np. oparte na rzucie prostokąta, ale nie jest on wydłużony itd. Autor uważa, że opracowanie powinno zostać wzbogacone o wyselekcjonowane – np. przez sędziów konkursów architektonicznych organizowanych przez SARP – wybitne przykłady architektury krytycznego regionalizmu, które nie jako przykładowe projekty a przykładowe realizacje – w większym stopniu wpływające na wyobraźnię – mogłyby być punktem wyjścia w dyskusji na temat potrzeb i marzeń potencjalnych inwestorów.

[283] M. Kurzątkowski, *Architecutre vernaculaire*…, op.cit., s. 10.

Ryc. 193. Przykładowe projekty dla Jury Krakowsko-Częstochowskiej proponowane przez autorów Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych. *Ryc. [w:]* Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 39*

Ryc. 194. Przykładowe projekty dla Jury Krakowsko-Częstochowskiej proponowane przez autorów Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych. *Ryc. [w:]* Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 40*

Można wyrazić nadzieję, że taka uzupełniona broszura, dostępna w każdym architektonicznym biurze na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej (w przypadku tego dokumentu jedynie w jej małopolskiej części, ale poszerzony o zakres Śląska byłby cenny dla całej Jury), mogłaby być cenną pomocą w procesie projektowym i zapewne pierwszą rzeczą pokazywaną inwestorom chcącym spełnić swoje zamierzenia dotyczące domu jednorodzinnego zlokalizowanego na tym terenie.

W ocenie autora wspaniałym rozwiązaniem byłyby kompendia opracowane w określonym, jednorodnym kluczu dla wszystkich regionów w Polsce, które posiadają swoją odrębność kulturową. Pierwowzorem mogłoby być opracowanie oparte na pracy badawczej wykonanej w Instytucie Krajobrazu Politechniki Krakowskiej[284].

[284] M. Łuczyńska-Bruzda, U. Forczek-Brataniec, K. Stokłosa et. al., op.cit.

Projekt mógłby być prowadzony przez Stowarzyszenie Architektów Polskich, zaś badania naukowe przez lokalne ośrodki badawcze, na których najłatwiej będzie o znawców lokalnej architektury. SARP mógłby pracować nad spójnością oraz dystrybucją tych broszur, a także zbierać opracowania także w formę strony internetowej, która byłaby najbardziej dostępna dla wszystkich obywateli. Interaktywna mapa wskazująca nam lokalne tradycje, wzbogacona o wyselekcjonowane przez autorytety w dziedzinie architektury współczesne projekty odnoszące się w krytyczny, progresywny sposób do regionalizmu, byłaby dużym krokiem w stronę świadomości architektury w społeczeństwie. Być może, posiadając takie narzędzia dydaktyczne, rozważania na temat lokalnej architektury (nie ograniczając się do historycznych szlacheckich dworków) mogłyby być w większym stopniu włączone do nauczania w szkołach podstawowych.

ROZDZIAŁ 7
Podsumowanie i wnioski

W niniejszej dysertacji przedstawiono badania współczesnej architektury mieszkalnej jednorodzinnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej w kontekście teorii krytycznego regionalizmu. Autor dokonał próby odnalezienia w 10 wybranych – zrealizowanych – obiektach śladów wpływów regionalnych. Prowadził także rozważania nad tym, czy istnieją sposoby na zwiększenie stopnia pielęgnowania kontekstu krajobrazu kulturowego we współczesnej architekturze mieszkalnej.

Głównym celem badawczym było wykazanie, czy słuszne jest założenie, że na badanym terenie – współcześnie – powstają budynki mieszkalne jednorodzinne, które można zaliczyć do nurtu krytycznego regionalizmu. Naturalnym następstwem spełnienia tego celu jest potwierdzenie, że regionalizm, choć niejednokrotnie w zaktualizowanej formie, wciąż pojawia się w architekturze Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Przeprowadzając wywiady z autorami projektów wybranych domów, udało się także ustalić, na ile świadomie podążali tą ścieżką, a na ile proponowana przez nich architektura w pewien nieświadomy, niezamierzony sposób odpowiadała na zastany kontekst – także kulturowy.

Autor podjął się realizacji celów dodatkowych, którymi były: próba syntezy cech, które składają się na wyrazistą i odrębną architekturę Jury Krakowsko-Częstochowskiej (plan, bryła, geometria dachu, materiały itd.); zbadanie, czy obowiązujące przepisy pomagają pielęgnować regionalizm we współczesnych obiektach mieszkaniowych; analiza przydatności *Katalogu form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych* jako narzędzia dla projektantów wykonujących projekty w tym regionie.

Wszystkie z powyższych celów udało się spełnić. W każdym rozdziale omówiono założone zagadnienia oraz przedstawiono wyciągnięte z nich wnioski.

W rozdziale pierwszym dysertacji przedstawiono przedmiot opracowania, cele pracy oraz wskazano tezę. Określono zakres czasowy i terytorialny prowadzonych badań. Przedstawiono metody badawcze, a także stan badań w rozbiciu na trzy zagadnienia, tj. teorię regionalizmu w architekturze, historyczną architekturę mieszkaniową Jury Krakowsko-Częstochowskiej, współczesną regionalizującą architekturę mieszkaniową Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

W rozdziale drugim, na podstawie analizy literatury tematu, został przedstawiony rys historyczny zagadnienia regionalizmu oraz krytycznego regionalizmu w architekturze. Zaproponowano uporządkowanie istniejącego chaosu terminologicznego, który występuje obecnie w obszarze postaw regionalizujących w architekturze.

W trzecim rozdziale podsumowano z kolei dotychczasowe badania dotyczące zagadnienia regionalizmu w architekturze mieszkalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz podjęto próbę syntezy, w której wskazano, że na podstawie dotychczasowych badań nie można określić jednego, charakterystycznego wzoru historycznego domu jurajskiego, a można jedynie wyszczególnić zespół cech, które występują w różnych konfiguracjach w tym regionie.

Cechą wspólną historycznej zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej jest prosta, jednokondygnacyjna bryła oparta na rzucie prostokątnym, z poddaszem nieużytkowym, przykryta dachem dwuspadowym (w różnych wariantach, tj. dwuspadowy, przyczółkowy, naczółkowy, przyczółkowo-naczółkowy) lub czterospadowym. Charakterystyczną cechą są też materiały –

drewno, cegła i kamień wapienny (materiał pokrycia dachu zmieniał się z czasem). Ze względu na użycie materiałów możemy wymienić domy drewniane, murowane z cegły lub kamienia wapiennego oraz murowano-drewniane. Oprócz tych cech należy wymienić oryginalne detale, a także określone podejście do stolarki okiennej i drzwiowej. Autor z przykrością stwierdza także, że historycznej substancji z każdym rokiem jest coraz mniej.

W czwartym rozdziale, w oparciu o metodę opracowaną przez A. Dudę, zostało przeanalizowanych 10 współczesnych przykładów zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej w świetle teorii krytycznego regionalizmu. Autor każdorazowo przeprowadził wywiady z projektantami, by dociec, jakie założenia towarzyszyły w tworzeniu badanych obiektów. Wywiadom towarzyszyła wizja lokalna. Zebrany materiał posłużył do analizy, która, co optymistyczne, nie tylko potwierdziła tezę pracy – że współcześnie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej powstają budynki mieszkaniowe jednorodzinne należące do nurtu krytycznego regionalizmu, a tym samym obserwujemy postawy regionalizujące – lecz dodatkowo ciekawym wnioskiem okazało się powtarzające spostrzeżenie projektantów, iż przybywa inwestorów świadomych wartości krajobrazu kulturowego.

Interesującym zjawiskiem zaobserwowanym przez autora jest fakt, iż w większości projektanci nie kierowali się w swoich projektach krytycznym regionalizmem (lub nawet nie byli świadomi istnienia tego terminu), a mimo to, intuicyjnie, naturalnie, podejmowali decyzje, które w ten kierunek się wpisywały.

W piątym rozdziale przeanalizowano zagadnienia prawne związane z ochroną krajobrazu kulturowego – głównie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz plany ochrony (parków narodowych, rezerwatów, parków krajobrazowych). Na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej istnieje w nich pewna historyczna zależność i ciągłość – owoce badań prowadzonych przez badaczy Politechniki Krakowskiej były podstawą do załącznika określającego przepisy dla tworzonego Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych (obecnie już nieistniejącego), później powstawały kolejne opracowania, a także regulacje, które w konsekwencji były fundamentem zapisów zawartych później w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. To nie konwergencja, a swoista symbioza pomiędzy nauką a ustawodawstwem spowodowała tę ciągłość. Oczywiście można dyskutować, czy zapisy te są zbyt rygorystyczne, czy z zbyt liberalne. W opinii autora zachodzi tu konieczność trudnego do osiągnięcia złotego środka – jak zadbać o to, by nie przeszkodzić zdolnym projektantom i świadomym inwestorom w tworzeniu fantastycznej architektury współczesnej z poszanowaniem ducha regionu, a jednocześnie jak zapobiec temu, by nonszalancja oraz ignorancja w podejściu do projektowanej architektury nie powodowała degradacji krajobrazu kulturowego.

Najważniejsze okazuje się upowszechnianie wiedzy – popularyzowanie jej wśród projektantów i inwestorów. Utwierdza to autora w przekonaniu o słuszności realizacji dodatkowego materiału wideo – rejestrowanego przy okazji wykonywania badań potrzebnych do realizacji rozdziału czwartego. Autor przystępując do badań, zdecydował się zarejestrować, nadprogramowo, rozmowy na temat architektury uwzględniającej kontekst z autorami analizowanych projektów oraz same realizacje w formie cyklu programu popularnonaukowego. Zostaną one upublicznione na specjalnie utworzonym w tym celu kanale „domy stąd” na portalu YouTube –

wskazując w nazwie, iż domy prezentowane w tym zestawieniu w mniejszym lub większym stopniu nawiązują architekturą do miejsca, w którym zostały zrealizowane.

W szóstym rozdziale przeanalizowano *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych* pod kątem przydatności tego dokumentu w pracy architektów, którzy projektują budynki mieszkaniowe jednorodzinne na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej i w swojej pracy chcą w kreatywny, nowoczesny sposób nawiązywać do historycznych regionalizmów tego terenu. Autor uważa, że opracowanie to jest potrzebne oraz że może być traktowane jako kompendium wiedzy na temat detalu danego regionu, a co za tym idzie – może być przydatne i pomocne w pracy architekta. Jednocześnie wskazuje, że zagadnienie proponowanych tam projektów mogłoby zostać zaktualizowane i rozwinięte

Reasumując treści zawarte w niniejszej dysertacji, autor przywołuje myśl A. Dudy, na którego metodzie badawczej bazował w części swoich badań: „Nie ma dobrej architektury bez znajomości własnej historii, czyli architekt działa z zawiązanymi oczami, jeśli nie stoi za nim historyczne doświadczenie architektury a jednocześnie samo historyczne doświadczenie jest puste, jeśli nie łączy się z nowocześnie rozbudzoną wyobraźnią dobrze wykształconego architekta”[285].

Na końcu, wracając do przyjętych w niniejszej pracy tez – pierwszej, która wskazuje, że współcześnie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej powstają budynki mieszkalne jednorodzinne należące do nurtu krytycznego regionalizmu, oraz drugiej, że krytyczny regionalizm jest współczesną, nowoczesną i naturalną odpowiedzią na zachowanie ducha regionu w architekturze – autor stwierdza, że przeprowadzone i omówione w dysertacji badania potwierdzają ich słuszność, zaś słowa Petera Zumthora zacytowane na początku pracy, iż „Czasami udaje się osiągnąć syntezę: budowla i pejzaż stapiają się ze sobą, zrastają i tworzą miejsce nie do pomylenia z żadnym innym”[286] – zdają się potwierdzać powyższe.

[285] A. Duda, op.cit., s. 106.
[286] P. Zumthor, op.cit., s. 101.

Bibliografia

1. *Atlas historyczny Polski. Województwo Krakowskie w drugiej połowie XVI wieku. Część II*, S. Trawkowski, M. Wilska, H. Rutkowski (red.), Warszawa 2008.
2. *Atlas obszarów wiejskich w Polsce*, J. Bański (red.), Warszawa 2016.
3. Bach A., Uruszczak M., *Zachowanie drewnianych domów wiejskich i ich otoczenia metodą pozostawienia in situ na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, „Architektura Krajobrazu", nr 3–4, 2005, ss. 45–48.
4. Baranowska-Janota M., *Polityka przestrzenna w parkach krajobrazowych*, Warszawa 1993.
5. Basista A., *Przemiany architektury jako wynik przemian środowiska na przykładzie terenów Jury Krakowsko-Częstochowskiej na pograniczu G.O.P.*, Kraków 1963.
6. Biliński G., *Wiejskie budownictwo drewniane i jego stan na Ziemi Olkuskiej*, Olkusz 2011.
7. Bogdanowski J., *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
8. Bogdanowski J., *Malowane chałupy w architekturze krajobrazu wsi podkrakowskiej,* „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. IV, 1970, ss. 103–113.
9. Bogdanowski J., *Mała architektura i detale*, [w:] *Dom jak marzenie, katalog ponad 20 oryginalnych projektów domów jednorodzinnych*, Kraków 1994, ss. 59–60.
10. Bogdanowski J., *Procesy osadnicze i przemiany architektoniczno-krajobrazowe (1939–1970),* [w:] *Osadnictwo i krajobraz*, Kraków 1997, ss. 69–76 (Natura i Kultura w Krajobrazie Jury, t. 5).
11. Bogdanowski J., *Przekształcenia krajobrazu Jurajskiego w ciągu wieków i problemy ochrony*, [w:] *Pierwsze Sympozjum Jurajskie, Człowiek i środowisko naturalne Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej*, Dąbrowa Górnicza 1992, ss. 39–47.
12. Bogdanowski J., Grudniewicz D., *Uproszczona karta krajobrazowa wsi dla katalogu form budownictwa*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury 1993–1994", t. XXVI, ss. 59–70.
13. Bogdanowski J., Łuczyńska-Bruzda M., Novak Z., *Architektura Krajobrazu*, Warszawa–Kraków 1981.
14. *Budowanie w pięknym krajobrazie,* E. Trocka-Leszczyńska, J. Godlewski (red.), Wrocław 2012.
15. Bujak A., *Jurajskie krajobrazy*, Kraków 1997.
16. Burdalski M., *Krytyka regionu*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
17. Canizaro V.B., et. al., *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*, New York 2007.
18. Chilczuk M., *Osadnictwo wiejskie Polski*, Warszawa 1970.
19. Chmielewski T.J., *Systemy krajobrazowe: struktura – funkcjonowanie – planowanie,* Warszawa 2012.
20. Ciołek G., *Regionalizm w budownictwie wiejskim w Polsce*, Kraków 1984.
21. Ciołek G., *Wpływ środowiska geograficznego na formy osadnictwa i budownictwa wiejskiego w Polsce*, „Lud", t. 39, 1952, ss. 228–252.

22. Czajkowski J., *Budownictwo wiejskie w północnej części krakowskiego w XVIII wieku,* „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie", t. 5, 1974, ss. 31–147.
23. Czerwiński T., *Budownictwo ludowe w Polsce*, Warszawa 2008.
24. Czerwiński T., *Wyposażenie domu wiejskiego w Polsce*, Warszawa 2009.
25. Dost M., *Krytyczny regionalizm Kennetha Framptona jako odpowiedź na potrzebę tożsamości kulturowej architektury XXI wieku*, Kraków 2019.
26. Duda A., *Architektura budynków biurowych ZUS i GOZG w Zabrzu w świetle teorii krytycznego regionalizmu*, Gliwice 2019.
27. Dyba O., *Etnografia*, [w:] *Osadnictwo i krajobraz*, Kraków 1997, ss. 87–101 (Natura i Kultura w Krajobrazie Jury, t. 5).
28. *Dziedzictwo kulturowe okolic Ojcowa*, S. Kołodziejski, J. Partyka (red.), Ojców 2003.
29. Fauset P.G., *Krytyczny regionalizm – Stanisława Niemczyka*, „Archivolta", nr 2/1999, ss. 22–25.
30. Fauset P.G., *Krytyczny regionalizm – Szczepana Bauma*, „Archivolta", nr 3/1999, ss. 17–19.
31. Fortuna M., *Od zaborów do II wojny światowej*, [w:] *Osadnictwo i krajobraz*, Kraków 1997, ss. 49–68 (Natura i Kultura w Krajobrazie Jury, t. 5).
32. Frampton K., *Kengo Kuma Complete Works*, London 2018
33. Frampton K., *Modern Architecture, a Critical History*, London 1997.
34. Frampton K., *Prospects for a Critical Regionalism*, [w:] *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965–1995*, New York 1996.
35. Frampton K., *Studies in Tectonic Culture, The Poetic of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*, New York 1996.
36. Frampton K., *Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic*, [w:] *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*, New York 2007.
37. Frampton K., *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance*, [w:] *The Anti-Aesthetic*, Port Townsend 1983.
38. Gądek Z., *Architektura Miejsca – The Architecture of Place*, Kraków 1996.
39. Giedion S., *Przestrzeń, czas i architektura, narodziny nowej tradycji*, Warszawa 1968.
40. Gierszon M., *Budując wartości. Regionalne pogranicza modernizmu,* „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
41. Gloger Z., *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*, Warszawa 1907.
42. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Wolbrom na lata 2019–2022*, Wolbrom 2019.
43. Górnisiewicz B., *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość wsi olkuskiej*, Warszawa–Łódź 1989.
44. Grudniewicz D., *O tożsamość Jury*, „Aura: Ochrona Środowiska", nr 4, 1994, ss. 18–19.
45. Iwanicki K., *Budownictwo wiejskie*, Kijów–Warszawa 1917.
46. Januszkiewicz K., *Modern Architecture in Poland after the Communist Era, a new way forward through a Critical Regionalism*, „Architecturae et Artibus",

nr 2/2014, ss. 5–25.
47. Juzwa N., *Tożsamość miejsca w dobie globalizacji*, [w:] *2ULAR: Odnowa Krajobrazu Miejskiego: Tożsamość Miejsca w Dobie Globalizacji: materiały międzynarodowej konferencji naukowej Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej*, Gliwice 2006, ss. 11–14.
48. *Konkurs otwarty powszechny SARP nr 662 na opracowanie zabudowy jednorodzinnej i zagrodowej na terenie Jurajskiego Parku Krajobrazowego*, materiały, Częstochowa 1983.
49. Kopkowicz F., *Ciesielstwo Polskie*, Warszawa 1958.
50. Kos A., *Krytyczny Regionalizm – Architektura inspirowana lokalną tradycją, Przestrzeń, Ekonomia,* „Społeczeństwo", nr 8/2 2015, ss. 121–128.
51. Kurzątkowski M., *Architecture vernaculaire – architektura rodzima?*, „Ochrona Zabytków", nr 38/1 (148), 1985.
52. Łodziński P., *Kontynuacja regionalnej tradycji w jednorodzinnej architekturze mieszkaniowej jako jeden z warunków ładu przestrzeni*, „Architecturae et Artibus", 2012, ss. 18–24.
53. Łuczyńska-Bruzda M., *Wartości kulturowe Ojcowskiego Parku Narodowego, Analiza form, problemy ich zachowania*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XII, 1978, ss. 63–74.
54. Łuczyńska-Bruzda M., Myczkowski Z., Sadowska E., Środulska-Wielgus J., *Katalog form budownictwa w obszarze Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XXII, 1988, ss. 167–176.
55. Łuczyńska-Bruzda M., Myczkowski Z., *Subregionalizacja cech budownictwa jako przyczynek do kontynuacji tradycji we współczesnej architekturze regionalnej (na przykładzie Jurajskich Parków Krajobrazowych),* „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", t. XXVI, 1993–1994, ss. 45–57.
56. Magdziak M., *Od chłopskiej chałupy do domu współczesnego*, Łódź 2020.
57. Mełges H., *Kontynuacja archetypu domu wiejskiego we współczesnej architekturze regionalnej*, [w:] *Architektura ziem górskich – wczoraj, dziś, jutro: Międzynarodowa Konferencja Naukowa Instytutu Architektury i Urbanistyki Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu, 12–13 grudnia 2008 r.*, Nowy Targ 2011.
58. Mełges H., *Problemy kontroli zabudowy wsi na terenach ochronnych Jurajskich Parków Krajobrazowych*, [w:] *Urbanizacja wsi w obrzeżach miejsko-wiejskich*, Katowice 1995, ss. 181–185.
59. Mełges H., Mełges M., *Architektura drewniana w krajobrazach kulturowych wsi*, [w:] *Sacrum i profanum w drewnie*, Rzeszów 2016, ss. 75–85.
60. Mełges M., *Dachy budynków jednorodzinnych na terenie Jurajskich Parków Krajobrazowych jako zagadnienie architektoniczno-budowlane i estetyczne*, Kraków 1991.
61. Miller D.E., *Toward a New Regionalism*, Seattle–London 2005.
62. Myczkowski Z., *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*, Kraków 1999.
63. Myczkowski Z., *Współczesny krajobraz osadniczy i architektura po roku 1970*, [w:] *Osadnictwo i krajobraz*, Kraków 1997, ss. 77–86 (Natura i Kultura

w Krajobrazie Jury, t. 5).
64. Myga-Piątek U., *Krajobrazy kulturowe Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Rozważania o przyrodzie, historii, wartościach i zagrożeniach*, [w:] *Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym*, Sosnowiec 2008, ss. 337–357 (Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 10).
65. *Natura i kultura w krajobrazie Jury*, Z. Noga (red.), Kraków 1997.
66. Nesbitt K., *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965–1995*, New York 1996.
67. Nowicka A., *Architektura regionalna na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Wrocław 2023.*
68. Nowicka A., *Ślady przekształceń osad wiejskich na przykładzie wsi Choroń, położonej na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Chorzowie. Wieś zaginiona. Wspólnota, samorządność, przestrzeń", Chorzów 2020, ss. 231–249.
69. Opaliński Ł., *Krótka nauka budowania dworów, pałaców y zamków podług nieba y zwyczaiu polskiego*, Kraków 1669.
70. Ostrogórska M., Piskorska K., Sułek P., *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, Kraków 2019.
71. Piotrowska Z., *Zaszczepianie architektury lokalnej*, „RZUT+2: Regionalizm", 2013.
72. Podlaszewski G., *Architektura wobec nieciągłości urbanistycznych w Polsce zachodniej*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
73. Pokropek M., *Budownictwo ludowe w Polsce*, Warszawa 1976.
74. Pokropek M., Pokropek W., *Tradycyjne budownictwo drzewne w Polsce. Tom I. Budownictwo ludowe. Chałupy i ich regionalne zróżnicowanie*, Warszawa 1995.
75. Radford A. et. al., *Elements of Modern Architecture, Understanding Contemporary Buildings*, London 2014.
76. Radziewanowski Z., *Architektura regionalna jako czynnik sprzyjający identyfikacji człowieka ze środowiskiem*, Kraków–Zakopane 1981.
77. Radziewanowski Z., *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków 2005.
78. Rączka J.W., *Regionalizm krakowski, czyli uwagi o tożsamości krakowskiej szkoły architektury*, Kraków 1994.
79. Remer J., Przeworska J., *Instrukcja szczegółowa dla inwentaryzatorów zabytków sztuki*, Warszawa 1930.
80. Richling A., Solon J., *Ekologia krajobrazu*, Warszawa 1994.
81. Sas-Zubrzycki J., *Cieśla Polski. Wzory i przykłady polskiego budownictwa drewnianego*, Bytom 2021.
82. Sas-Zubrzycki J., *Murarz Polski*, Warszawa 2020.
83. Skoczek A., *Krakowska Karta Architektury Regionalnej*, „Architektura", nr 1–2 (435–436), 1987.
84. Sławińska J., Gabryszewski A., *Regionalizm i uniwersalizm w architekturze współczesnej. Część II – Powszechność unifromizmu*, „Architektura", nr 3/1973, ss. 112–114.
85. Sobiecki P., *Ucząc się od wernakularyzmu*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.

86. Suchodolski J., *Regionalizm we współczesnej architekturze polskiej: Niezbędna, mądra i dalekowzroczna działalność kulturowa i budowlana*, „Słowo Powszechne", r. 40, nr 90, 1986.
87. Szczęsny T., *Ochrona przyrody i krajobrazu,* Warszawa 1997.
88. Szewczyk J., *Regionalizm w teorii i praktyce architektonicznej*, „Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr.", t. 2, 2006, ss. 96–109.
89. Szyller S., *Czy mamy polską architekturę?*, Warszawa 1916.
90. Szyller S., *Tradycja budownictwa ludowego w architekturze polskiej*, Warszawa 1917.
91. Tłoczek I., *Chałupy Polskie*, Warszawa 1958.
92. Tłoczek I., *Dom mieszkalny na polskiej wsi*, Warszawa 1985.
93. Tłoczek I., *Polskie budownictwo drewniane*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980.
94. Tłoczek I., *Zabytki architektury ludowej*, „Ochrona zabytków", t. 8, nr 2, 1955, ss. 77–88.
95. Trawińska M., *Z badań nad budownictwem wiejskim w rejonie Częstochowskim*, „Rocznik Muzeum w Częstochowie", 1966, ss. 79–110.
96. Tzonis A., Lefaivre L., *Critical Regionalism: Architecutre and Identity in a Globalized World (Architecture in Focus)*, Munich 2003.
97. Tzonis A., Lefaivre L., *Why Critical Regionalism Today?,* [w:] *Theorizing a New Agenda for Architecture, an Anthology of Architectural Theory 1965–1995*, New York 1996.
98. Uruszczak M., *Problematyka zachowania tradycyjnej zabudowy wiejskiej, świadectwa tożsamości regionalnej na przykładzie Małopolski. Wybrane zagadnienia i problemy*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich", nr 3/I/2013, ss. 125–133.
99. *Wartość lokalności, rozmowa ze Stanisławem Niemczykiem*, „RZUT +2: Regionalizm", 2013.
100. Ziarkowski D., *Architektura rezydencjonalna*, [w:] *Monografia Ojcowskiego Parku Narodowego. Dziedzictwo kulturowe*, Ojców 2016, ss. 181–214.
101. Zieliński J., *O pojęciu regionalizmu w architekturze,* „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury", nr 23, 1989–1990, ss. 248–261.
102. Zumthor P., *Myślenie architekturą*, Kraków 2010.
103. Żarska B., *Ochrona krajobrazu,* Warszawa 2005.

Źródła internetowe

1. https://archinea.pl/dom-na-jurze-kropka-studio/, dostęp 12.12.2022.
2. https://archinea.pl/minimalistyczny-dom-na-jurze-inspirowany-otaczajacym-krajobrazem/, dostęp 12.12.2022.
3. https://bip.malopolska.pl/zpkwmalopolskiego,m,4224,statut.html, dostęp 10.09.2025.
4. https://www.bryla.pl/dom-z-wapienia-na-jurze-krakowsko-czestochowskiej, dostęp 11.09.2023.

5. https://dane.gov.pl/pl/dataset/726/resource/29515, dostęp 15.07.2025.
6. https://dzienniki.slask.eu/WDU_S/2013/5819/Zalacznik1.pdf, dostęp 15.08.2025.
7. https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/3910/akt.pdf, dostęp 20.08.2025.
8. https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/4991/akt.pdf, dostęp 10.09.2025.
9. https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2017/6180/akt.pdf, dostęp 20.08.2025.
10. https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2020/3481/akt.pdf, dostęp 10.09.2025.
11. https://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2024/2520/akt.pdf, dostęp 10.09.2025.
12. https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/architektura%20wernakularna.html, dostęp 27.03.2024.
13. https://gminatrzyciaz.pl/index.php?option=com_attachments&task=download&id=1466, dostęp 12.07.2025.
14. https://www.gornikarch.pl/projects/dom-na-jurze, dostęp 29.02.2024.
15. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20240001478/U/D20241478Lj.pdf, s.37, dostęp 15.08.2025.
16. https://www.jura.info.pl/kategorie/zwiazek-gmin-jurajskich, dostęp 10.09.2025.
17. https://mapa-turystyczna.pl, dostęp 13.12.2022.
18. https://www.moma.org/calendar/exhibitions/3459, dostęp 10.02.2025.
19. https://www.piib.org.pl/aktualnosci/informacje-biezace/4791-rys-historyczny-rozwoju-przepisow-prawa-budowlanego, dostęp 18.05.2024.
20. https://przekroj.org/swiat-ludzie/hassan-fathy-architekt-naszych-i-lepszych-czasow/, dostęp 28.04.2024.
21. https://rastry.gison.pl/mpzp-public/jerzmanowiceprzeginia/uchwaly/U_2025_51_X.pdf, dostęp 20.07.2025.
22. https://rastry.gison.pl/mpzp-public/krzeszowice/uchwaly/U_2018_572_XLIV.pdf, dostęp 20.07.2025.
23. https://rcin.org.pl/dlibra/publication/84324/edition/65113, dostęp 13.12.2022.
24. https://rcin.org.pl/dlibra/publication/84324/edition/65113?language=pl, dostęp 15.07.2025.
25. https://sjp.pwn.pl/szukaj/architektura.html, dostęp 27.03.2024.
26. https://sjp.pwn.pl/szukaj/rodzimy.html, s.v., dostęp 27.03.2024.
27. https://skala.pl/wp-content/uploads/2022/05/Obwieszczenie.2022-03-21-tekst-jednolity-MPZP.pdf, dostęp 20.07.2025.
28. https://skala.pl/wp-content/uploads/2025/02/DIAGNOZA-Skaly-luty-2025.pdf, dostęp 20.07.2025.
29. https://smoglab.pl/zbudowali-bezemisyjny-dom-na-jurze-za-300-tys-zl-obecne-rachunki-zaskakuja/, dostęp 5.11.2023.
30. https://suloszowa.pl/storage/2016/09/Suloszowa_I.pdf, dostęp 20.07.2025.
31. https://sztuka-architektury.pl/article/16520/kamienny-dom-na-jurze-krakowsko-czestochowskiej, dostęp 29.02.2024.

32. https://zawiercie.naszemiasto.pl/zachwycajacy-nowoczesny-dom-na-jurze-zobacz-zdjecia/ga/c1-9172547/zd/78790313, dostęp 29.02.2024.
33. https://zpkwm.pl/o-nas/informacje-ogolne/, dostęp 10.09.2025.
34. https://zpkwm.pl/planowanie-przestrzenne/dla-inwestorow/, dostęp 10.09.2025.

Spis rycin

Ryc. 16. Mapa przedstawiająca granice Jury Krakowsko-Częstochowskiej wg regionalizacji fizycznogeograficznej opracowanej przez zespół działający pod kierunkiem prof. J. Solona. Oprac. Autor z wykorzystaniem mapy z portalu https://mapa-turystyczna.pl.....11
Ryc. 17. Regionalizm w architekturze na osi czasu. Oprac. Autor……24
Ryc. 18. Porównanie terminów architektury ludowej i rodzimej. Oprac. Autor……28
Ryc. 19. Porównanie terminów architektury wernakularnej, ludowej i rodzimej. Oprac. Autor……29
Ryc. 20. Uszeregowanie terminów „architektura wernakularna”, „architektura rodzima”, „architektura regionalna” oraz „postawy wernakularyzujące” i „postawy regionalizujące”. Oprac. Autor……31
Ryc. 21. Podział terminologii wg Z. Radziewanowskiego. Oprac. Autor……...32
Ryc. 22. Podział terminologii wg S. Özkana. Oprac. Autor……32
Ryc. 23. Synteza – zestawienie podziałów zaproponowanych przez Z. Radziewanowskiego i S. Özkana. Oprac. Autor……33
Ryc. 24. Synteza podziałów terminologii stworzonych przez Z. Radziewanowskiego i S. Özkana, wzbogacona o dookreślenie terminologii przez M. Kurzątkowskiego. Oprac. Autor……..34
Ryc. 25. Szkic podziału terminologii związanej z regionalizmem w architekturze. Oprac. Autor……35
Ryc. 26. Podział terminologii proponowany przez autora. Oprac. Autor……36
Ryc. 27. Relacja terminów „wernakularyzm naturalny” i „budownictwo wernakularne”. Oprac. Autor……36
Ryc. 28. Schemat hipotetycznych układów rzutów domów, przedstawiający zagadnienie traktowości budynku. Oprac. Autor……43
Ryc. 29. Uproszczony schemat geometrii dachów występujących historycznie na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Oprac. Autor……46
Ryc. 30. Fotografia przedstawiająca dom Jura autorstwa pracowni Prosty Architekt. Fot. Autor……57
Ryc. 16. Rzut zagospodarowania terenu projektu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……58
Ryc. 17. Rzut Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……59
Ryc. 18. Rzut dachu Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……....59
Ryc. 19. Elewacja południowa Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……..60

Ryc. 20. Elewacja południowa Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……..60
Ryc. 21. Elewacja wschodnia Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……..60
Ryc. 22. Elewacja zachodnia Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……..60
Ryc. 23. Przekrój A–A Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……..61
Ryc. 24. Przekrój B–B Domu Jura. Oprac. Autorka projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektanta……..61
Ryc. 25-28. Fotografie przedstawiające Dom Jura. Fot. Autor……62
Ryc. 29. Wynik analizy domu Jura przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..81
Ryc. 30. Fotografia przedstawiająca Dom Ptaków autorstwa pracowni MCplus Pracownia Projektowa Marcin Cieśla. Fot. Autorzy projektu [w:] Archiwum projektantów……82
Ryc. 31. Rzut parteru Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……83
Ryc. 32. Rzut piętra Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……83
Ryc. 33. Elewacja południowa Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……84
Ryc. 34. Elewacja północna Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……84
Ryc. 35. Elewacja wschodnia Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……85
Ryc. 36. Elewacja zachodnia Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……85
Ryc. 37. Przekrój Domu Ptaków. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……86
Ryc. 38. Fotografia Domu Ptaków. Fot. Autorzy projektu, [w:] Archiwum projektantów……87
Ryc. 39. Wynik analizy Domu Ptaków przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..108
Ryc. 40. Fotografia przedstawiająca Dom na łące autorstwa pracowni MCplus Pracownia Projektowa Marcin Cieśla. Fot. Autor……109
Ryc. 41. Rzut parteru Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……110
Ryc. 42. Rzut piętra Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……110
Ryc. 43. Elewacja południowo-zachodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……111
Ryc. 44. Elewacja południowo-wschodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……111
Ryc. 45. Elewacja północno-wschodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……111

Ryc. 46. Elewacja północno-zachodnia Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……112
Ryc. 47. Przekrój Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..…….112
Ryc. 48. Wizualizacja Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……113
Ryc. 49. Wizualizacja Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów…..……..……..113
Ryc. 50. Wizualizacja Domu na łące. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……..114
Ryc. 51. Wynik analizy Domu na łące przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..……..138
Ryc. 52. Fotografia przedstawiająca Dom w krajobrazie autorstwa pracowni Kropka Studio. Fot. Autor……139
Ryc. 53. Rzut parteru Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……140
Ryc. 54. Rzut piętra Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……140
Ryc. 55. Przekrój 1 Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów…..……..……..141
Ryc. 56. Przekrój 2 Domu w krajobrazie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……141
Ryc. 57–58. Fotografie przedstawiające Dom w krajobrazie. Fot. Autor……..142
Ryc. 59–60. Fotografie przedstawiające Dom w krajobrazie. Fot. Autor……143
Ryc. 61. Fotografia przedstawiająca Dom w krajobrazie. Fot. Autor……144
Ryc. 62. Wynik analizy Domu w krajobrazie przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..164
Ryc. 63. Fotografia przedstawiająca Dom na uboczu autorstwa pracowni Kropka Studio. Fot. Autor……165
Ryc. 64. Rzut parteru Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……;;;……166
Ryc. 65. Rzut piętra Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……;;;……166
Ryc. 66–69. Elewacje Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……167
Ryc. 70–72. Przekroje Domu na uboczu. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..……168
Ryc. 73–75. Fotografie przedstawiające Dom na uboczu. Fot. Autor……169
Ryc. 76. Fotografia przedstawiająca Dom na uboczu. Fot. Autor……170
Ryc. 77. Fotografia przedstawiające Dom na uboczu. Fot. Autor……..171
Ryc. 78. Wynik analizy Domu na uboczu przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..……..190
Ryc. 79. Fotografia przedstawiająca Dom z widokiem autorstwa pracowni Grupa Verso. Fot. Autor……191
Ryc. 80. Zagospodarowanie terenu projektu Dom z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……192

Ryc. 81. Rzut Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……193
Ryc. 82. Przekrój Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……..194
Ryc. 83. Elewacja zachodnia Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...194
Ryc. 84. Elewacja wschodnia Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……194
Ryc. 85. Elewacja południowa Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...194
Ryc. 86. Elewacja północna Domu z widokiem. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...194
Ryc. 87. Fotografia przedstawiająca Dom z widokiem. Fot. Autor……195
Ryc. 88–90. Fotografie przedstawiające Dom z widokiem. Fot. Autor……196
Ryc. 91. Wynik analizy Domu z widokiem przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..223
Ryc. 92. Fotografia przedstawiająca Dom prywatny autorstwa pracowni Grupa Verso. Fot. Autor……...224
Ryc. 93. Zagospodarowanie terenu projektu Dom prywatny. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...225
Ryc. 94. Rzut parteru Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……226
Ryc. 95. Rzut piętra Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……226
Ryc. 96–99. Elewacje Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……227
Ryc. 100. Przekrój Domu prywatnego. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……227
Ryc. 101–102. Fotografie przedstawiające Dom prywatny. Fot. Autor……228
Ryc.103–105. Fotografie przedstawiające Dom prywatny. Fot. Autor……229
Ryc. 106. Wynik analizy Domu prywatnego przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……249
Ryc. 107. Fotografia przedstawiająca Dom w Olsztynie autorstwa pracowni Grupa Verso. Fot. Autor……250
Ryc. 108. Rzut parteru Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……251
Ryc.109. Rzut piętra Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……252
Ryc. 110. Przekrój Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……253
Ryc. 111. Elewacja południowa Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...253
Ryc.112. Elewacja północna Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...253
Ryc. 113. Elewacja wschodnia Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...254

Ryc. 114. Elewacja zachodnia Domu w Olsztynie. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...254
Ryc. 115–119. Fotografie przedstawiające Dom w Olsztynie. Fot. Autor……255
Ryc. 120–121. Fotografie przedstawiające Dom w Olsztynie. Fot. Autor……256
Ryc.122–123. Fotografie przedstawiające Dom w Olsztynie. Fot. Autor……257
Ryc. 124. Wynik analizy Domu w Olsztynie przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..276
Ryc. 125. Fotografia przedstawiająca Dom z cegły na Jurze autorstwa pracowni Inostudio. Fot. Autorzy projektu [w:] Archiwum projektantów……277
Ryc. 126–127. Rzut parteru oraz rzut piętra Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...278
Ryc. 128–129. Przekroje Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...279
Ryc. 130–133. Elewacje Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……280
Ryc. 134. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...281
Ryc. 135. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...281
Ryc. 136. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……282
Ryc. 137. Wizualizacja Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...282
Ryc. 138. Wynik analizy Domu z cegły na Jurze przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor……..301
Ryc. 139. Fotografia przedstawiająca Dom Jura Krakowsko-Częstochowska autorstwa pracowni Szaniawski architekci. Fot. Autor……..302
Ryc. 140–141. Rzut parteru oraz rzut piętra Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……303
Ryc. 142–146. Przekroje Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...304
Ryc. 147. Elewacja południowa Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……304
Ryc. 148. Elewacja północna Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……...305
Ryc. 149. Elewacja zachodnia Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……305
Ryc. 150. Elewacja wschodnia Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autorzy projektu. Ryc. [w:] Archiwum projektantów……305
Ryc. 151–152. Fotografie przedstawiające Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor……...306
Ryc. 153-154. Fotografie przedstawiające Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor……...307
Ryc. 155. Fotografia przedstawiająca Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot. Autor……..308
Ryc. 156–157. Fotografie przedstawiające Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Fot.

Autor……..……..309
Ryc. 158. Wynik analizy Domu Jura Krakowsko-Częstochowska przedstawiony na osi współrzędnych. Oprac. Autor…….331
Ryc. 159. Graficzna interpretacja wyników analizy domu Jura. Oprac. Autor……..333
Ryc. 160. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy domu Jura. Oprac. Autor……..……..333
Ryc. 161. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu Ptaków. Oprac. Autor…334
Ryc. 162. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu Ptaków. Oprac. Autor……..……..334
Ryc. 163. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu na łące. Oprac. Autor…335
Ryc. 164. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu na łące. Oprac. Autor……..……..335
Ryc. 165. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu w krajobrazie. Oprac. Autor……..……..336
Ryc. 166. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu w krajobrazie. Oprac. Autor……..336
Ryc. 167. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu na uboczu. Oprac. Autor……..……..337
Ryc. 168. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu na uboczu. Oprac. Autor……..337
Ryc. 169. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu z widokiem. Oprac. Autor……..……..338
Ryc. 170. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu z widokiem. Oprac. Autor……..338
Ryc. 171. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu prywatnego. Oprac. Autor……..……..339
Ryc. 172. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu prywatnego. Oprac. Autor……..339
Ryc. 173. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu w Olsztynie. Oprac. Autor……..……..340
Ryc. 174. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu w Olsztynie. Oprac. Autor……..340
Ryc. 175. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autor……..……..341
Ryc. 176. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu z cegły na Jurze. Oprac. Autor……..341
Ryc. 177. Graficzna interpretacja wyników analizy Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autor……342
Ryc. 178. Pole krytycznego regionalizmu na podstawie analizy Domu Jura Krakowsko-Częstochowska. Oprac. Autor……342
Ryc. 179. Zestawienie wyników analiz 10 badanych domów. Oprac. Autor……..……..343
Ryc. 180. Mapa prezentująca elementy składowe Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oprac. Autor……..346
Ryc. 181. Mapa prezentująca Jurę Krakowsko-Częstochowską na tle podziału administracyjnego gmin. Oprac. Autor……..347

Ryc. 182. Mapa prezentująca Jurę Krakowsko-Częstochowską na tle podziału administracyjnego gmin, które mają jakąkolwiek część wspólną z badanym mezoregionem. Oprac. Autor…….348
Ryc. 183. Synteza – zestawienie dopuszczalnych skrajnych spadków dachu w badanych zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Oprac. Autor……380
Ryc. 184. Synteza – zestawienie dwóch jednakowych brył ze zróżnicowanymi układami otworów okiennych. Oprac. Autor…….381
Ryc. 185. Mapa prezentująca park narodowy oraz parki krajobrazowe na tle granic obszaru Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oprac. Autor…….385
Ryc. 186. Mapa prezentująca położenie Ojcowskiego Parku Narodowego na tle podziału administracyjnego na gminy. Oprac. Autor……...386
Ryc. 187. Mapa prezentująca położenie Ojcowskiego Parku Narodowego oraz parków krajobrazowych na terenie badanych gmin. Oprac. Autor……..……..387
Ryc. 188. Karta prezentująca subregiony jurajskich parków krajobrazowych. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 4…….400
Ryc. 189. Karta prezentująca wybrany subregion Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 32. ……..……401
Ryc. 190. Karta prezentująca zalecane zasady kształtowania architektury w jednym z subregionów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 33……..402
Ryc. 191. Karta prezentująca zalecane zasady kształtowania architektury w jednym z subregionów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 34. ……..403
Ryc. 192. Karta prezentująca przykład architektury tradycyjnej dla jednego z subregionów Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 35. …….404
Ryc. 193. Przykładowe projekty dla Jury Krakowsko-Częstochowskiej proponowane przez autorów *Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych*. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 39. …….406
Ryc. 194. Przykładowe projekty dla Jury Krakowsko-Częstochowskiej proponowane przez autorów *Katalogu Form Zabudowy dla Jurajskich Parków Krajobrazowych*. Ryc. [w:] *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*, op.cit., s. 40. ……..…….407

Spis tabel

Tab. 1. Dom Jura. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……78
Tab. 2. Dom Jura. Wynik analizy. Oprac. Autor……80
Tab. 3. Dom Ptaków. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……105
Tab. 4. Dom Ptaków. Wynik analizy. Oprac. Autor..……..107
Tab. 5. Dom na łące. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor ……..135
Tab. 6. Dom na łące. Wynik analizy. Oprac. Autor……137
Tab. 7. Dom w krajobrazie. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……161
Tab. 8. Dom w krajobrazie. Wynik analizy. Oprac. Autor……..163
Tab. 9. Dom na uboczu. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor ……187
Tab. 10. Dom na uboczu. Wynik analizy. Oprac. Autor……189
Tab. 11. Dom z widokiem. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……220
Tab. 12. Dom z widokiem. Wynik analizy. Oprac. Autor……222
Tab. 13. Dom prywatny. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……246
Tab. 14. Dom prywatny. Wynik analizy. Oprac. Autor……248
Tab. 15. Dom w Olsztynie. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……273
Tab. 16. Dom w Olsztynie. Wynik analizy. Oprac. Autor……275
Tab. 17. Dom z cegły na Jurze. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor……298
Tab. 18. Dom z cegły na Jurze. Wynik analizy. Oprac. Autor……..300
Tab. 19. Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Tabela zbiorcza. Oprac. Autor….328
Tab. 20. Dom Jura Krakowsko-Częstochowska. Wynik analizy. Oprac. Autor…….330
Tab. 21. Zestawienie powierzchni gmin oraz ich udziału w obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej – uszeregowanie według największego udziału procentowego położenia gmin w obrębie Jury. Oprac. Autor……...349
Tab. 22. Zestawienie powierzchni gmin oraz ich udziału w obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej – uszeregowanie według największego udziału gmin w ogólnej powierzchni Jury. Oprac. Autor……..350
Tab. 23. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN1 oraz MN2 w mpzp gminy Jerzmanowice-Przeginia. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor……..352
Tab. 24. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN1.1 oraz MN2.2 w mpzp gminy Krzeszowice. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor……..356
Tab. 25. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN 1, MN 2, MN 3 oraz MN 4 w mpzp gminy Skała. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor……..359
Tab. 26. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN 1/ot, MN 2/ot, MN 3/ot oraz MN 4/ot w mpzp gminy Sułoszowa. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono

pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor……..366
Tab. 27. Porównanie wymagań dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w terenach oznaczonych jako MN1 oraz MN1P w mpzp gminy Trzyciąż. Różnice pomiędzy wymaganiami w danych obszarach podkreślono pogrubionym niebieskim tekstem. Oprac. Autor……..……..374

Streszczenie

TYTUŁ PRACY DOKTORSKIEJ: **Regionalizm we współczesnej architekturze na przykładzie zabudowy mieszkalnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej**
AUTOR: **mgr inż. arch. Paweł Szmuc**
PROMOTOR: **dr hab. inż. arch. Michał Krupa, prof. PK**
SŁOWA KLUCZOWE: **regionalizm, krytyczny regionalizm, Jura Krakowsko-Częstochowska, architektura mieszkalna, architektura współczesna**

Krajobraz kulturowy polskich wsi ulega coraz większej unifikacji. Regiony posiadające kiedyś swój odrębny styl, z małymi wyjątkami stają się coraz bardziej do siebie podobne. Mimo to współcześnie także powstają domy, które formą, materiałem, detalem nawiązują do kontekstu krajobrazu kulturowego. Przedmiotem dysertacji jest właśnie ta współczesna architektura przedstawiona na przykładzie zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W świetle teorii krytycznego regionalizmu Kennetha Framptona badaniu zostało poddanych 10 obiektów zrealizowanych na tym obszarze. Autorzy w mniejszym lub większym stopniu, w świadomy i celowy lub niezamierzony, intuicyjny sposób nawiązywali do historycznych cech regionalnych tego regionu. Na podstawie wielokierunkowych analiz w pracy wykazano m.in., że również obecnie obserwujemy postawy regionalizujące w architekturze. Trend ten, choć wciąż niezbyt popularny w Polsce, ma tendencję wzrostową. Potwierdzono, że krytyczny regionalizm jest współczesną, nowoczesną i naturalną odpowiedzią na zachowanie ducha regionu w architekturze. Ponadto w dysertacji zebrano i podsumowano wyniki badań na temat regionalizmów Jury Krakowsko-Częstochowskiej, podejmując próbę syntezy cech, które składają się na wyrazistą i unikalną architekturę Jury (plan, bryła, geometria dachu, materiały itd.). Wiedza ta była niezbędna, aby trafnie odczytać nawiązania, cytaty, przekształcenia, inspiracje miejscowym regionalizmem w obiektach współczesnych. W pracy dokonano też uporządkowania terminologii związanej z architekturą regionalną, a także przeanalizowano zagadnienia prawne związane z ochroną krajobrazu kulturowego, szukając odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu współcześnie obowiązujące prawo zabiega o spójność krajobrazu kulturowego. Przeprowadzono również analizę i ocenę stopnia przydatności *Katalogu form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*. Bardzo ważnym aspektem w zabieganiu o odrębność krajobrazów kulturowych, objawiających się charakterystyczną architekturą w danym regionie, jest upowszechnianie i popularyzowanie wiedzy na ten temat wśród projektantów oraz potencjalnych inwestorów.

Abstract

THESIS TITLE: **Regionalism in Contemporary Architecture on the Example of Residential Housing in the Kraków-Częstochowa Upland**
AUTHOR: **mgr inż. arch. Paweł Szmuc**
SUPERVISOR: **dr hab. inż. arch. Michał Krupa, prof. PK**
KEYWORDS: **regionalism, critical regionalism Kraków-Częstochowa Upland, rural residential architecture, contemporary architecture**

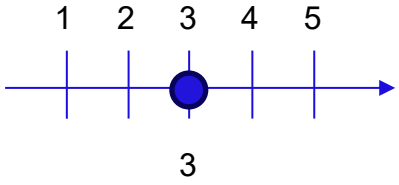
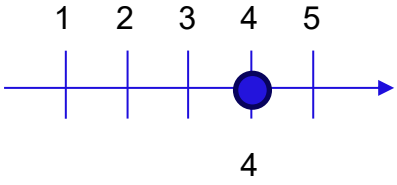
The cultural landscape of Polish villages is becoming increasingly unified. Regions that once possessed their own distinct styles are now, with few exceptions, gradually becoming more unified. Despite this, houses are still being built today whose form, materials, and details reflect the context of the cultural landscape. The subject of this dissertation is precisely this contemporary architecture – using the single-family housing in the Kraków-Częstochowa Upland as an example. In light of Kenneth Frampton's theory of critical regionalism, 10 buildings constructed in this area were examined. To a greater or lesser extent, the authors consciously and intentionally, or unintentionally and intuitively, referenced the region's historical regional characteristics.Based on the analysis, the work demonstrates that we still observe regionalizing attitudes in architecture today. This trend, although still not very popular in Poland, is growing. It confirms that critical regionalism is a contemporary, modern, and natural response to preserving the spirit of the region in architecture. In addition, the work compiled and summarized the results of research on the regionalisms of the Kraków-Częstochowa Upland, attempting to synthesize the features that contribute to the distinctive and unique architecture of the Upland (plan, form, roof geometry, materials, etc.) – this knowledge was necessary to accurately interpret references, quotations, transformations, and inspirations from local regionalism in contemporary buildings.Polish terms related to regional architecture were also listed. Legal issues related to the protection of the cultural landscape were also examined, seeking to answer the question of the extent to which current law promotes the coherence of the cultural landscape. An analysis and assessment of the usefulness of the *Katalog form zabudowy dla jurajskich parków krajobrazowych*. were also conducted. A crucial aspect in striving to achieve the distinctiveness of cultural landscapes, manifested by characteristic architecture in a given region, is the dissemination and popularization of knowledge on this subject among designers and potential investors.

ANEKS 1. Wzór karty analizy opracowany na podstawie metody A. Dudy

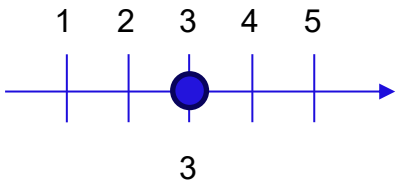
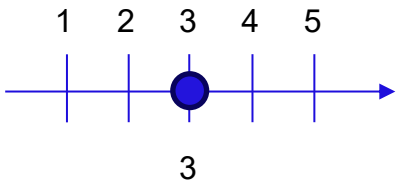
- **Karty analizy**[287]

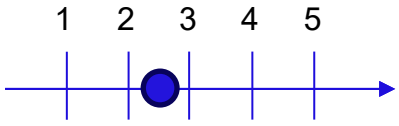
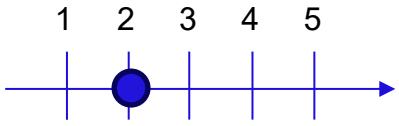
Punkt 1/7	Karta analizy Nr 1/7/**Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny jest rzadko spotykaną praktyką, która, będąc krytyczną w stosunku do modernizacji, mimo to odmawia zaniechania wyzwolonego i progresywnego aspektu współczesnego dziedzictwa architektonicznego. Jednocześnie, fragmentaryczny i rzadki charakter Regionalizmu Krytycznego służy zdystansowaniu go zarówno od normatywnej optymalizacji, jak i od naiwnej utopii wczesnego ruchu modernistycznego. W odróżnieniu od linii, która biegnie od Haussmanna do Le Corbusiera, krytyczny regionalizm jest raczej za małym niż dużym planem”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Frampton podaje 7 podstawowych cech charakteryzujących krytyczny regionalizm. Po pierwsze, preferować należy przedsięwzięcia na niewielką skalę zamiast ogromnych, utopijnych projektów. Sugeruje również, że chociaż ruch ten może być krytyczny wobec unowocześnienia, to nie powinien nigdy lekceważyć wyzwoleńczych, postępowych cech kierunku nowoczesnego”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu**, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 1 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 1: Ocena stopnia realizacji postulatów zawartych w punkcie 1 K.F. Wyodrębnienie i porównanie elementów regionalnych (lokalnych unikalnych) i elementów globalnych (uniwersalnych standardowych) oraz określenie skali ich występowania oraz znaczenia w projekcie **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Uniwersalizm	**CZYNNIK LOKALNY** Tożsamość
○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**

[287] Karty analizy na podstawie metody A. Dudy.

 Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	 **Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

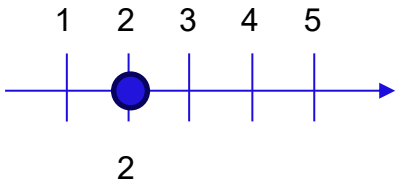
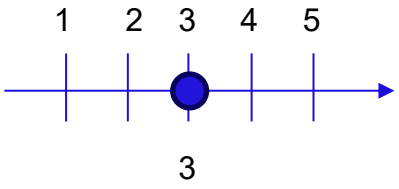
Punkt 2/7	Karta analizy Nr 2/7/**Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „W związku z tym regionalizm krytyczny manifestuje się jako architektura świadomie ograniczona, która zamiast podkreślać budynek jako obiekt wolnostojący, kładzie nacisk na teren, który powstanie dzięki strukturze wzniesionej w tym miejscu. To (określenie) »miejsce-forma« oznacza, że architekt musi traktować (rozpoznawać) fizyczne granice swojej pracy jako pewnego rodzaju ograniczenie tymczasowe, punkt, w którym dzisiejszy akt budowy budynku się kończy”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po drugie, Frampton podkreśla jedną z najbardziej charakterystycznych cech regionalizmu krytycznego, coś, co nazywa »miejscem-formą«, w którym postrzega architekturę budynku jako ściśle związaną z terenem i miejscem, w jakim się znajduje, a nie jako obcy, wyodrębniony z otoczenia obiekt”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu**, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 2 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 2 **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Swoboda w interpretacji kontekstu	**CZYNNIK LOKALNY** Rozwijanie kontekstu
○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**

 Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	 **Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

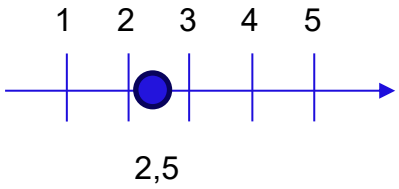
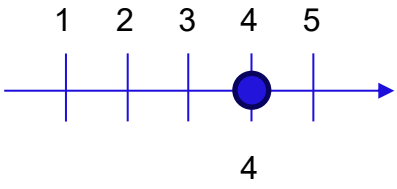
Punkt 3/7	Karta analizy Nr 3/7/**Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny sprzyja realizacji architektury raczej jako tektonicznej rzeczywistości niż redukcji środowiska zurbanizowanego do serii źle dobranych scenograficznych epizodów”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po trzecie, sugeruje położenie nacisku raczej na tektoniczne cechy architektury, a nie sprowadzanie jej do scenografii”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu**, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 3 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 3: **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Zakrywanie konstrukcji	**CZYNNIK LOKALNY** Pokazanie konstrukcji
○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**
 2,5	 2

Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	**Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

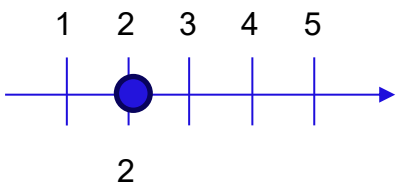
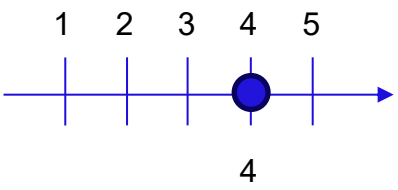
Punkt 4/7	Karta analizy Nr 4/7/ **Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „Można stwierdzić, że regionalizm krytyczny jest regionalny w takim stopniu, w którym niezmiennie podkreśla pewne czynniki związane z miejscem, począwszy od topografii, uznawane za trójwymiarowy matrix (macierz, matrycę), do którego przymocowana jest dana struktura, do różnej gry świateł przechodzących przez nią. Światło jest zawsze rozumiane jako podstawowy czynnik, za pomocą którego ujawniają się objętość i tektoniczna wartość pracy. Niezbędnym uzupełnieniem jest jasna odpowiedź na warunki klimatyczne. Stąd regionalizm krytyczny przeciwstawia się tendencjom »uniwersalnej cywilizacji« do zoptymalizowania wykorzystania klimatyzacji itp. I skłania się ku traktowaniu wszystkich otworów jako delikatnych stref przejściowych umożliwiających reagowanie na specyficzne warunki narzucone przez miejsce, klimat i światło”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po czwarte, Frampton podkreśla reakcję na zasadniczo lokalne cechy, takie jak topografia terenu, gra światła i warunki klimatyczne. W zgodności z tym należy zwrócić uwagę na otwory okienne i drzwi oraz odrzucić powszechnie stosowaną klimatyzację w budynkach”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu** dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 4 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 4: **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Próba uniezależnienia się od klimatu	**CZYNNIK LOKALNY** Uwzględnianie klimatu
○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**

 Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	 **Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

Punkt 5/7	Karta analizy Nr 5/7/ **Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny zwraca uwagę w tym samym stopniu na wrażenia wizualne i na te namacalne. Jest świadomy, że środowiska można doświadczać za pomocą innych sposobów (wrażeń), nie tylko wzrokowych. Jest wrażliwy na takie dodatkowe możliwości postrzegania jak różne poziomy oświetlenia, odczucie ciepła, zimna, wilgoci i ruchu powietrza w otoczeniu, zapachów i dźwięków wydobywających się z różnych materiałów w różnych ilościach oraz różnych doznań wywołanych przez wykończenia podłogowe, które powodują mimowolne zmiany postawy i chodu itp. Odrzuca skłonność (tendencję) epoki zdominowanej przez media do zastąpienia doświadczenia informacją”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po piąte, równie ważne dla krytycznego regionalizmu i jego cech wizualnych jest położenie nacisku raczej na cechy indywidualne niż na przyjęcie uniwersalnej technologii”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu**, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 5 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 5: **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Standaryzacja	**CZYNNIK LOKALNY** Oryginalność i zmysłowość
○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**

 Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	 **Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

Punkt 6/7	Karta analizy Nr 6/7/ **Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny, choć sprzeciwia się sentymentalnej imitacji (przedstawianiu, symulowaniu) lokalnej tradycji, będzie, okazjonalnie, wtrącał zreinterpretowane elementy miejscowe jako alternatywne epizody (w) całości. Będzie ponadto sporadycznie czerpał takie elementy ze źródeł zagranicznych. Innymi słowy, będzie starał się kultywować współczesną kulturę zorientowaną na miejsce, nie stając się nadmiernie hermetycznym, zarówno na poziomie formalnego odniesienia, jak i na poziomie technologii. W związku z tym zmierza do paradoksalnego tworzenia regionalnie zakorzenionej »kultury światowej«, prawie tak, jakby to był warunek konieczny do osiągnięcia odpowiedniej formy współczesnych rozwiązań (praktyk)”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Po szóste, podczas gdy krytyczny regionalizm przeciwstawia się nieuporządkowanemu kopiowaniu lokalnego budownictwa, to może dopuszczać reinterpretację elementów miejscowych, jeśli pomaga to harmonijnie umieścić obiekt w otoczeniu”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu**, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 6 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 6: **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Forma abstrakcyjna	**CZYNNIK LOKALNY** Forma tradycyjna

○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**
 Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	 **Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

Punkt 7/7	Karta analizy Nr 7/7/ **Nazwa projektu**
Tekst K. Framtpona: „Regionalizm krytyczny ma tendencję do rozkwitu w tych szczelinach kulturowych, które w ten czy inny sposób są w stanie uciec optymalizującemu kierunkowi uniwersalnej cywilizacji. Jego pojawienie się sugeruje, że powszechne pojęcie dominującego centrum kulturowego otoczonego przez zależne, zdominowane satelity jest ostatecznie niewystarczającym modelem do oceny aktualnego stanu współczesnej architektury”.	
Uproszczona interpretacja P. Fauseta: „Na koniec Frampton ze smutkiem stwierdza, że krytyczny regionalizm ma szansę na sukces jedynie w tych kulturach, które są w stanie oprzeć się naciskowi cywilizacji uniwersalnej”.	
Uwagi autora projektu budynku **Nazwa projektu**, dotyczące tez i postulatów zawartych w punkcie 7 tekstu K. Framptona – sposób i zakres ich realizacji w przestrzeni inwestycji	**Miejsce na uwagi autora projektu, wybrane przez autora badania, na podstawie przeprowadzonej rozmowy**
Wnioski dotyczące punktu 7: **Miejsce na wnioski**	
Skalowanie – elementy globalne i elementy lokalne – próba liczbowego (od 1 do 5) oszacowania ich znaczenia dla architektury budynku	
CZYNNIK GLOBALNY Wpływ kultury globalnej	**CZYNNIK LOKALNY** Siła kultury lokalnej
○ **Miejsce na czynniki globalne**	○ **Miejsce na czynniki lokalne**

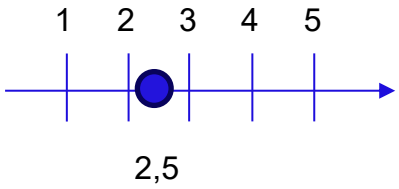
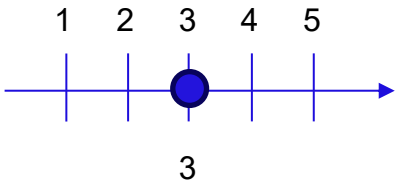
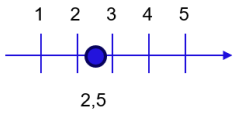
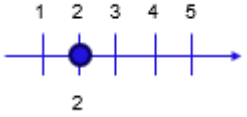
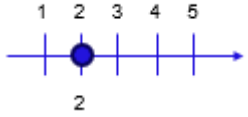
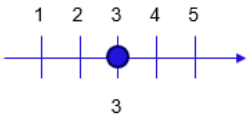
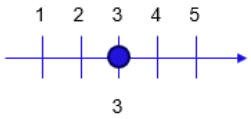
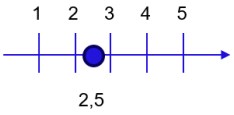
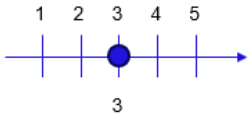
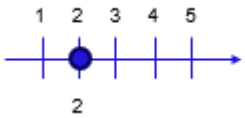
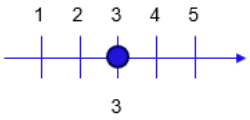
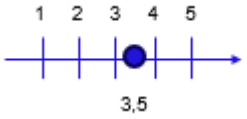
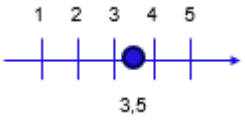
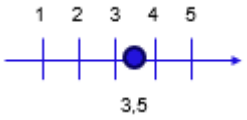
 Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)	 **Próba liczbowego oszacowania pokazana na podziałce liniowej (przykład)**

Tabela zbiorcza

0	**A.** **POSTULATY KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU (SKRÓCONA INTERPRETACJA AUTORA DYSERTACJI NA PODSTAWIE WYPOWIEDZI AUTORÓW PROJEKTÓW)**	**B.** **CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE (UNIWERSALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	**C.** **CECHY I CZYNNIKI LOKALNE (REGIONALNE) ANALIZOWANEGO BUDYNKU:**	D. **WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU DLA POSZCZEGÓLNYCH PUNKTÓW / UWAGI:**
1.	P.1. K.F. Uniwersalizm kontra tożsamość – potrzeba skutecznej równowagi (zależy od postawy architekta i presji kulturowej środowiska /inwestora, dla którego realizowany jest budynek)	Poszukiwania nowoczesności - postawa modernizacyjna **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	Eksponowanie tożsamości i tradycji – postawa regionalizująca **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	WKR 2,5 - 5,0 = 0 **Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**
2.	P.2. K.F. Lokalne uwarunkowania przestrzenne i urbanistyczne determinują formę budynku – budynek wyrasta z kontekstu	Ignorowanie kontekstu przestrzennego 	Rozwijanie kontekstu zastałej struktury urbanistycznej i krajobrazu 	WKR 2,0 - 2,0 = 0

		Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)	**Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	**Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**
3.	P.3. K.F. Konstrukcja nadaje formę budynkowi, jest „oparciem” dla formy, forma tektoniczna	Dominacja scenografii, forma budynku jest niezależna od konstrukcji **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	Konstrukcja w sposób naturalny kształtuję formę budynku **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	WKR 3,0 - 3,0 = 0 **Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**
4.	P.4. K.F. Położenie geograficzne i klimat różnicuje architekturę – światło ją eksponuje	Ignorowanie klimatu, tworzenie sztucznego klimatu **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	Podporządkowanie się klimatowi, wydobywanie walorów klimatu **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	WKR 2,5 – 3,0 = -0,5 **Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**
5.	P.5. K.F. Potrzeba oryginalności i zmysłowości – odejście od standaryzacji, eksponowanie naturalnych	Używanie katalogowych, standardowych rozwiązań 	Poszukiwanie oryginalności, odkrywanie walorów używanych materiałów 	WKR 2,0 - 4,0 = -2,0

	walorów używanych materiałów budowlanych	**Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	**Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	**Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**
6.	P.6. K.F. Interpretacja lokalnej formy – łączenie jej z wymogami nowoczesności – cytowanie z historii	Odwołanie się do formy abstrakcyjnej **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	Przetworzona forma tradycyjna **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	WKR 3,0 - 3,5 = -0,5 **Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**
7.	P.7. K.F. Aktywna obrona lokalnej tożsamości (zależy od siły lokalnej tożsamości i presji kulturowej środowiska, dla którego realizowany jest budynek)	Magnetyzm kultury globalnej **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	Siła kultury lokalnej **Punkty otrzymane w przeprowadzonej analizie pokazane na podziałce liniowej (przykład)**	WKR 3,5 - 3,5 = 0 **Obliczenie wysokości wskaźnika WKR (przykład)**

Wynik analizy

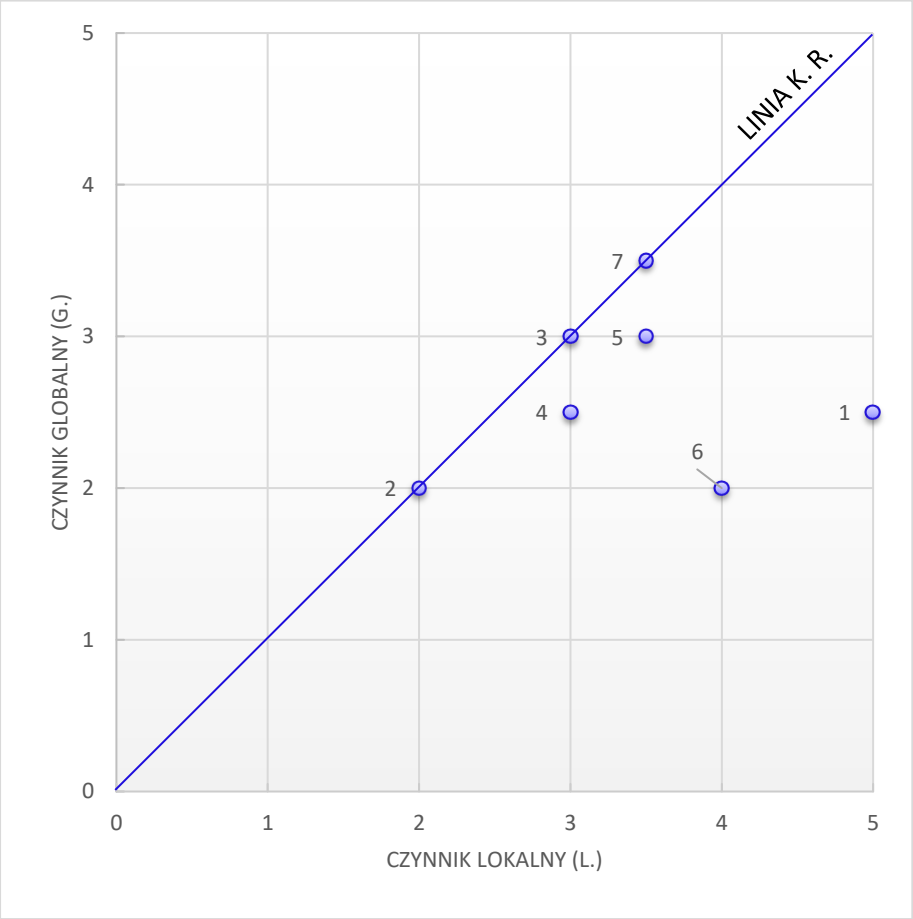
0	**A. GRUPOWANIE KATEGORII OCENY**	**B. CECHY I CZYNNIKI GLOBALNE**	**C. CECHY I CZYNNIKI LOKALNE**	**D. WSKAŹNIK KRYTYCZNEGO REGIONALIZMU**
1.	WKR-A, suma wszystkich czynników zawartych w punktach			WKR-A 16,5 - 24,0 = -7,5

	od 1 do 7 opisuje proces inwestycyjny	16,5 **(przykład)**	24,0 **(przykład)**	**(przykład)**
2.	WKR-B, suma czynników zawartych w punktach od 2 do 6 opisuje architekturę budynku	12,5 **(przykład)**	15,5 **(przykład)**	WKR-B 12,5 - 15,5 = -3,0 **(przykład)**
3.	WKR-C, suma czynników zawartych w punktach 1 oraz 7 opisuje tło kulturowe, w którym powstaje budynek, wynikające z postawy architekta i społeczeństwa (inwestora), za czym mogą iść decyzje projektowe mające wpływ na kształt budynku	6,0 **(przykład)**	8,5 **(przykład)**	WKR-C 6,0 - 8,5 = -2,5 **(przykład)**

Przykład opisanych wniosków:

1. Suma wszystkich czynników dotyczących punktów od 1 do 7 (tabela, wiersz 1) zapisana jako WKR-A wynosi -7,5, co oznacza, że równowaga między czynnikami globalnymi i lokalnymi jest zachwiana na korzyść czynników lokalnych. Świadczy to o tym, że cały proces inwestycyjny, w wyniku którego powstał Dom **Nazwa projektu**, prowadzony był z założeniami regionalizującymi.
2. Suma czynników dotyczących punktów od 2 do 6 (tabela, wiersz 2) zapisana jako WKR-B wynosi -3, co oznacza, że architektura Domu **Nazwa projektu** jest bardziej regionalna niż uniwersalna, w niewielkim stopniu zbliżając się do założeń krytycznego regionalizmu.
3. Suma czynników dotyczących punktów 1 oraz 7 (tabela, wiersz 3) zapisana jako WKR-C wynosi -2,5, co może oznaczać, że środowiska społeczne (architekci, inwestorzy, wykonawca itd.) realizujące budynek prezentują postawę regionalizującą, zbliżoną do idei krytycznego regionalizmu.

Wynik przykładowego badania pokazany na wykresie:

WSPÓŁRZĘDNE PUNKTÓW		
	G.	L.
1.	2,5	5
2.	2	2
3.	3	3
4.	2,5	3
5.	2	4
6.	3	3,5
7.	3,5	3,5

ANEKS 2. Karta wywiadu – pytań pomocniczych dla autorów projektów

PUNKT 1

– Co w projekcie jest krytycznego wobec nowoczesności, trendów, nowinek technicznych?

– Jakie nowoczesne rozwiązania zostały zastosowane w projekcie i z jakiego powodu?

– Jakie elementy lokalne (nawiązujące do tożsamości miejsca) – unikalne – wskazałby/aby Pan/Pani w tym projekcie?

– Jakie elementy standardowe (uniwersalne, globalne) wskazałby/aby Pan/Pani w projekcie?

– Które z tych dwóch powyższych przeważają?

PUNKT 2

– W jaki sposób projekt nawiązuje do kontekstu? Czy rozwija go? Czy podejście do kontekstu jest swobodne?

– Jeśli nawiązuje do kontekstu historycznego, to czy wciąż nawiązuje do kontekstu, czy paradoksalnie w pewien sposób podchodzi do niego swobodnie (odtwarzając to, co już utracone)?

PUNKT 3

– Czy konstrukcja obiektu jest widoczna na pierwszy rzut oka? Czy obiekt jest „architektonicznie szczery”?

– Czy forma obiektu przeczy istniejącej konstrukcji?

PUNKT 4

– W jaki sposób kreowany jest mikroklimat wnętrza domu?

– Czy rozwiązania zastosowane w domu próbują uniezależniać się w pewien sposób od klimatu? Czy wręcz przeciwnie – uwzględniają go i korzystają z jego zalet i wad?

– Które z czynników wskazałby/aby Pan/Pani jako uwzględniające klimat (czynnik lokalny) a które jako próbę uniezależnienia się od klimatu (czynnik globalny)?

PUNKT 5

– Czy w projekcie przeważają rozwiązania standardowe, czy oryginalne? Proszę wymienić zastosowane oryginalne rozwiązania.

PUNKT 6

– Czy w projekcie zostały zreinterpretowane elementy lokalnej tradycji budowlanej?

– Czy są one twórczo wtrącone, czy są poniekąd sentymentalną interpretacją/kopią?

– Czy w projekcie przeważa forma tradycyjna, czy abstrakcyjna?

PUNKT 7

– Co miało większy wpływ na projekt? Siła kultury lokalnej czy wpływy globalizacji?

– Jakie wpływy kultury globalnej, a jakie kultury lokalnej wskazałby/aby Pan/Pani w tym projekcie?

– Czy miejsce, w którym zlokalizowany jest obiekt, ma silną odrębność kulturową?

PODSUMOWANIE

– Czy według Pana/Pani zaprojektowany obiekt wpisuje się w styl krytycznego regionalizmu?

– Jakie jest Pana/Pani zdanie na temat krytycznego regionalizmu?